

SBORNÍK

2011

Státní okresní archiv
Přerov

SBORNÍK
Státního okresního archivu
Přerov

Přerov 2011

Sborník Státního okresního archivu Přerov.
Vydal Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Přerov.
Přerov 2011.
Odpovědný redaktor Jiří Lapáček.
Spolupráce na redakci Petr Jirák.
Počet stran 224.
Sazba a tisk Miloslav Flašar, Elan spol. s r. o. Přerov.
Počet výtisků 400.

ISBN 978-80-86388-91-5
ISSN 1214-4762

Obsah

Jiří Lapáček Otazníky nad listinou Přemysla Otakara II. pro Přerov z roku 1256	5
Zdeněk Schenk – Jan Mikulík Výsledky archeologických výzkumů kostela sv. Jakuba Většího v Lipníku nad Bečvou	34
Jan Štěpán Plán nerealizované vodní pily v Proseničkách z roku 1801	46
Petr Kadlec Německé gymnázium v „českém“ městě aneb závěrečné období existence prvního gymnázia v Hranicích (1903–1922)	52
Josef Voltr První letecký den v Přerově – vzlet inženýra Jana Kašpara 25. června 1911	69
Věra Fišmistrová Železníci „U zlatého srpu“ aneb obchodníci z rodu Přidalů . . .	75
Petr Jirák Neprávem opomenuté Městské muzeum v Přerově	104
Pavel Kopeček Přerovsko v období nacistické okupace – některé hospodářské, politické, vojenské a bezpečnostní aspekty vývoje v tomto období	134
Jan Jirka Ze života Přerovanů v první polovině 20. století	147
Václav Krejčí 85 let trvání Klubu filatelistů v Přerově. 2. část	162
Milan Geryk Půlstoletí samočinných počítačů v Přerově	199
Oldřich Fiala Milan Chumchal – historik – numismatik	210
O autorech	223

Jiří Lapáček

Otazníky nad listinou Přemysla Otakara II. pro Přerov z roku 1256

V letošním roce si připomínáme 755 let od vydání listiny, jíž Přemysl Otakar II. udělil Přerovu městské právo. Zastavme se u tohoto pro dějiny Přerova zásadního dokumentu. Přerov patřil od poloviny 11. století k pilířům nově vytvořené hradské soustavy jako systému knížecí politické správy. Nejdůležitější byla sídla knížecích úředů – Olomouc, Brno a Znojmo¹ Mimo centra úředů lze jmenovat i další hrady – vedle Přerova Spytihněv a Břeclav v olomouckém knížectví, Bítov na Znojemsku a patrně Bánov v provincii lucké, které měly státní správně administrativní význam a představovaly centra hospodářsko-právně-vojenského obvodu. Centra úředů a tyto hrady se staly základem teritoriální správy markrabství, i když došlo k některým změnám středisek i teritoriálního rozsahu.²

Pojem „hradský obvod“ se vžil pro označení základní teritoriální jednotky rané feudálního státu. Centrem byl knížecí hrad, kde sídlila posádka, tzv. milites secundi ordinis, čili řadoví příslušníci družiny, a „úředníci“, pověřeni funkcemi administrativními, soudními a hospodářskými. V podhradí se konaly trhy, na nichž se směňovaly zemědělské produkty a řemeslné výrobky, které byly dílem usedlých řemeslníků. Taková koncentrace činností vábila kupce a hostinské, takže v průběhu 10.–12. století vznikala trhová střediska, která dala namnoze podnět k založení města.

Podle Libora Jana nelze na Moravě prokázat správnou kontinuitu hradských obvodů kryjících se podle názorů starších historiků se Zdíkovými arcijáhenskými obvody z roku 1141 s provinciemi 13. století. Jako určující se mu pro administrativní vývoj Moravy ve 13. století jeví úřední systém, přičemž nové provincie vznikající v prvních desetiletích tohoto století byly vesměs deriváty ze starých úředů. Za dobu, v níž do spolehlivých psaných pramenů vstupuje přerovská provincie, označil Libor Jan polovinu 13. století, kdy se od původního velkého Olomoucka odpojilo, snad z důvodu lepší přehlednosti některých správních úkonů, Přerovsko, z hlediska územního zřejmě v podstatě kopírující přerovské arcijáhensství.³ V listině olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka z roku 1141 máme doloženo, že Přerov byl v polovině 12. století zároveň jedním ze šesti církevně správních center na Moravě. Jindřich Zdík dal totiž podnět k přetvoření církevní organizace v systém arcijáhensství, v jehož čele stáli arcijáhni, kteří zároveň působili jako kanovníci olomoucké kapituly. První písemná zmínka o moravských arcijáhnech pochází až z roku 1174, jako první z přerovských

1 Podle Josefa Války knížecí a provinciální funkce na Moravě splývají – a také u úředů se setkáváme s pojmem provincie, který je v raném středověku nejčastěji používán pro označení nějakého významnějšího teritoriálně správního obvodu s „úřady“. Viz VÁLKA, J.: *Středověká Morava*. Brno 1991, s. 59.

2 JAN, L.: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno 2000, s. 24–25.

3 Tamtéž, s. 29.

arcijáhnů byl znám Boček, který byl svědkem, když roku 1207 Přemysl Otakar I., český král, rozmnožil olomouckému kostelu dřívější svobody. Objevuje se také ve svědečné řadě v listině Vladislava Jindřicha, hlásící se k roku 1207, ve skutečnosti jde o falzum z let 1234–1235.⁴

Na hradě, o jehož podobě nám dosud chybí jakékoliv konkrétnější poznatky, sídlil kastelán (purkrabí), který byl správcem svěřeného území, kde snad pojmenování Hranice na severu u vyústění Moravské brány vypovídá o funkci sídla při jeho vzniku a zároveň může být i zeměpisným vymezením. Poprvé se v pramenech uvádí přerovský kastelán Jaroš roku 1174 v listině moravského knížete Oldřicha, který daroval kostelu sv. Václava v Olomouci ves Uhřičice se vším příslušenstvím. Mezi světskými svědky se objevuje vedle něj dále „*Cstata Olomucensis castellanus, Ratibor castellanus de Godonin, Moieic, castellanus de Brnen, Twrdsa castellanus de Podiuin*“.⁵

Zároveň se v Přerově rozvíjel obchod, jak o tom svědčí označení Přerova jako tržního místa v listině českého krále Přemysla Otakara I. z roku 1225, v níž vrátil klášteru sv. Štěpána na Hradisku u Olomouce krému v Přerově. Přerovem procházela z Olomouce tzv. uherská cesta dále Napajedelskou soutěskou, údolím Olšavy směřovala přes Uherský Brod do Hrozenkovského průsmyku, ale také odbočkou přes Nivnici a sedlo nad Stráním do Pováží. Mýto z 12. století v Brodě (Nabrodku) v roce 1222 přeložili do Kunovic, což naznačuje vzrůst významu cesty (skalická) přes Uherské Hradiště do Skalice a Holíče na Jablonici, Trnavu a Nové Zámky do Ostřihomi. Její dřívější spojování s tzv. cestou vyzvědačů (via exploratorum) je dnes odmítáno.⁶

Co předcházelo vydání listiny z roku 1256? Byly to události související s řešením dědictví po Babenbercích, ve hře nebylo nic menšího než Rakousy a Štýrsko. Podávají nám o tom svědectví vyprávěcí prameny především rakouského původu, např. *Continuatio Lambacensis, Continuatio Sancrucensis secunda, Auctuarium Mariacellense, Continuatio Zwettlensis, Continuatio Garstensis, Annales Mellicenses, Annales Sancti Rudberti Salisburgenses, Anonymi chronici rhythmicum*.

V *Continuatio Lambacensis* k roku 1251 se uvádí, že Markéta, kdysi královna švábská, se provdala za českého krále Otakara a z toho důvodu se ten stal vévodou rakouským a štýrským. Kvůli tomu uherský král poničil Rakousy a po poboření mnoha kostelů a zavraždění mnoha tisíc lidí se vrátil do své země. Roku 1252 uherský král vnikl s Kumány na Moravu a zničil ji ohněm a železem.⁷

V *Continuatio Sancrucensis secunda* k roku 1250 se uvádí, že uherský král Béla s nespočetným vojskem vstoupil do Rakous kvůli útokům rakouské šlechty spojené s markrabětem z Badenu na uherských hranicích. Před biskupy a barony, kteří s králem přijeli, přísahal, že se nevrátí do Uher, dokud celou rakouskou zemi neponičí loupením a ohněm a dalšími pohromami. A protože byla doba žní, rozkázal pozabíjet všechny žence na polích krutou smrtí a neslýchaným mučením. Ženy obnažené, násilím, stydno je o tom mluvit, byly oněmi mučiteli jemu představovány, aniž by byl pohnut lidskostí. Kostely byly zničeny ohněm spolu s lidmi, kteří zde hledali útočiště, v jednom kostele spolu s knězem dávajícím poslední pomazání, na 4000 dětí, mužů i žen. Však prozřetelnost Boží přerušila pro-

střednictvím českého krále toto zhoubné neštěstí, co Béla přísahal, nemohl dokončit. V roce 1252 si Přemysl Otakar podřídil celé Rakousy, s otcovou pomocí a s pomocí některých rakouských šlechticů. Uhři poničili Rakousy až k Tullnu ohněm a železem, nikoho nešetříce: děti, ženy i muže zajali a mnoho jich zabili. Zničili kláštery, kostel v Melku zapálili, zahynulo v něm prý 1500 lidí. V tom čase rozbořili kostel ve Walthersdorfu, kterého se zmocnili lstí a mnohé povraždili. Třetí týden po velikonočních bylo vypáleno svobodné město, takže nezůstal jediný dům. Mnozí lidé zahynuli v ohni, mnozí byli umačkáni davem a ušlapáni k smrti pod nohama přehajících.⁸

Vyobrazení Huna v knize Martinus Schödel, *Disquisitio historico-politica, de Regno Hungariae...* Arcentorati 1629

V *Auctuarium Mariacellense* k roku 1250 se uvádí, že o svatém Jakubu byl vypálen Kumány a Uhry klášter v Mariazell.

Podle *Continuatio Zwettlensis* se v roce 1253 Přemysl Otakar oženil s Markétou, kdysi římskou královnou, sestru rakouského vévody Fridricha. V odvetu za to poplenili Uhři celé Rakousy ohněm a železem. Zabito bylo více než 100 000 lidí, vyjma žen a dětí, které zajaté odvedli, ponižovali je takovým způsobem, že je nelidské o tom mluvit.⁹

V *Continuatio Garstensis* se uvádí, že v roce 1253 Přemysl Otakar již držel titul rakouského vévody a vzal si za ženu Markétu, vdovu po králi Jindřichovi. Uherský král Béla zaútočil na Moravu a Rakousy, kam vrhl všechny své síly. Zde projevil všechnu sílu svého hněvu, protože tu měl vládnout syn českého krále. Otec však nikterak svému synovi nepomohl, kvůli dřívějšímu nepřátelství mezi nimi. Když Václav zemřel, ujal se Přemysl království. Uherský král uzavřel s Přemyslem Otakarem příměří a bylo domluveno, že Rakousy připadnou Otakarovi, štyrská marka však uherskému králi.¹⁰

V *Annales Mellicenses* se popisuje, že roku 1250 uherský král Béla pronikl s Kumány do Rakous, mnoho utrpení lidem způsobil, kostely, vesnice poničil ohněm v okruhu hor. V roce 1252 Otakar, syn českého krále, si vzal za manželku Markétu, kdysi německou královnou. Král uherský vstoupil

4 Jako arcijáhen bez bližšího označení byl uveden již v roce 1196. *Codex diplomaticus et epistolaris Bohemiae* (dále jen CDB), I, s. 238–239, č. 270. CDB, II, s. 52–55, č. 59; s. 366–375, č. 265. Viz Lapáček, J.: K nejstarším dějinám města Přerova. In: Přerovský zámek. Přerov 2010, s. 32.

5 CDB, I, s. 238–239, č. 270.

6 CDB, II, s. 273, č. 279. Vit PAJER, J.: *Via exploratorum de Bohemia*. (Úvaha o tzv. Cestě českých stráží.) In: Slovácko. Uherské Hradiště 2010, s. 203–213.

7 *Monumenta Germaniae historica* (dále jen MGH), T. IX, *Continuatio Lambacensis*, s. 559.

8 MGH, T. IX, *Continuatio Sancrucensis sekunda*, s. 642–643.

9 MGH, SS IX, *Auctuarium Mariacellense*, s. 647. MGH, SS IX, *Continuatio Zwettlensis*, s. 655.

10 MGH, SS IX, *Continuatio Garstensis*, s. 599–600.

Mapa území kolem Dunaje na rakouské a moravské straně. Z knihy Die Donau, der Fürst aller europaischen Flüsse. Nürnberg 1688

do Rakous s Kumány, ohněm a železem vraždil obyvatele. K roku 1253 se uvádí, že uherský král ničil Rakousy a Moravu loupením, ohněm a mečem, s podporou a přízní některých šlechticů rakouských a štýrských.¹¹

Podle Annales Sancti Rudberti Salisburgenses roku 1250 postoupil uherský král s pomocí Kumánů přes hranice Rakous až do půlky země, mnoho lidí zahubil a zničil několik pevností. V roce 1252 syn českého krále si vzal za manželku pozůstalou vdovu po Jindřichovi, švábském králi, dceru vévody rakouského Leopolda. Uherský král, který si činil nárok na Rakousy a Štýrsko, s velkým vojskem Uhrů a Kumánů vpadl do Rakous. Mnohé vraždy lidí spáchal, velké množství lidí a kořisti získal. Kumáni vpadnuvší na Moravu, ohněm a loupežením ji velmi mnoho poničili, zabili a zajali nespočetné množství lidí. V roce 1253 uherský král vpadl s velkým vojskem Uhrů a Kumánů na Moravu a poničil ji zcela, kromě pevností, a odvedl nespočetné lidí.¹²

Události kolem roku 1253 jsou zachyceny v českých pramenech následujícím způsobem. Druhé pokračování Kosmovy kroniky uvádí k roku 1253 následující: „*Na Čechy padl také velký strach z Kumánů a jiných cizích*

nepřátel... Kumáni také vytrhnuvše z Uher, nebo jiní zloději s nimi, zabili dne 25. června na Moravě u Olomouce mnoho tisíc křesťanů a bez počtu lidí utíkajících před nimi se utopilo. Také král uherský téhož času, přitáhnuv s nescísným množstvím svých a jiných národů, způsobil Moravě velké škody: některé zabil mečem, některé zajal a odvezl ze země, nešetře žádného pohlaví ani věku a skoro celou Moravu zpustošil loupením a pálením. Také mnoho opevnění, jež mohli, zpustošili a vypálili. Kostelní zvony a ostatky z rozbořených oltářů uloupili a odnesli s sebou: obracejíce kostely v popel, znesvětili kostelní svátosti, mnoho lidí ukřižovali na posměch Ukřižovanému. Mezitím přišel k uherskému králi legát pana papeže, zkrotil ho a donutil vrátit se domů.¹³

Z Druhého pokračování Kosmova vychází i druhá recenze Pulkavovy kroniky s tím rozdílem, že hrazená města se náporu ubránila a Rakušané, Štýrané a Moravané v odvetu zase vyplnili Bělovy kraje. O bitvě u Olomouce neví nic. Roku 1252 uherský král Béla, když se nemohl násilím zmocnit Štýrska a Rakous, způsobil skrze pohany zvané Kumány velmi velkou zhubou v celých Rakousích a také na Moravě na lidu obecném i kléru. Odtud řečení Kumáni s sebou odvedli ženy i muže s jejich dětmi a uvrhli je do věčného otroctví. Roku 1253 uherský král s pohanskými Kumány poplenil celou Moravu kromě hradů a opevněných měst ohněm a loupením. Pohané pobili muže i ženy s jejich dětmi. Zato první recenze o ní a o velkých ztrátách dobře ví a uvádí na scénu nejmenovaného hejtmána ze Šternberka, mytického praotce mocného šlechtického rodu, zachránce města.¹⁴

Mladší Dalimilova kronika vysloveně píše o českém vítězství: *„Tehdy Uhři Moravu zhubichu, / ale Uhři kněže Přemysla nikdiež nezbuichu. / Kamž se jedno obratiechu, / vešde Přemysla uzřechu. / Tomu se Uhři velmi diviechu / a škodu velikú ot něho jmiechu. A když Čechy přijedechu, / Uhři tajně z země vynidechu.¹⁵*

Na základě výše uvedených pramenů byl tento dějinný úsek popsán řadou českých dějepisců, zvláště Františkem Palackým, Bedou Dudíkem, Václavem Novotným, Jiřím Kuthanem, Josefem Žemličkou.¹⁶ Hlavní dějová linie na základě jejich historických prací je následující. Poslední Babenberk Fridrich II., nazývaný Bojovný, na základě svých trvajících sporů s ministeriály pod vedením Kuenringů a s českým a uherským králem, zemřel 15. června 1246 v bitvě na Litavě, čímž vymřeli Babenberkové po

11 MGH, IX, Annales Mellicenses, s. 508.

12 MGH, IX, Annales Sancti Rudberti Salisburgenses, s. 791–792.

13 Fontes rerum Bohemicarum (dále jen FRB), II/1, s. 282–303. Viz *Pokračovatelé Kosmova*. Praha 1974, s. 112–113. Druhý Kosmův pokračovatel byl s největší pravděpodobností současníkem popisovaných událostí.

14 FRB, V. Kronika Pulkavova, s. 143–145.

15 *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*. Praha 1988, sv. 2, s. 365. *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha 1977, s. 153–154.

*„Na Moravě tehdy není klid.
Řadí tam uherští vrazi,
Přemysla však neporazí,
kam se vrátou – on je dřív.
Rozum bere jim ten div,
a když táhne česká jízda,
utíkají, jen to hvízdá.“*

Zprávu o uherském vpádu na Moravu v Dalimilově kronice má již k roku 1253 také Druhý pokračování Kosmova. Textová souvislost tu není, faktograficky však mohlo Druhého pokračování či nějaký příbuzný pramen poskytnout autorovi kroniky inspiraci. Zdá se, že se tzv. Dalimil kratším extempore opět vrátil ke své předloze, aby z ní podle svého již osvědčeného způsobu zřejmě vyčetl nějakou zprávu a vymyslel k ní děj. Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského okruhu a její pramenná hodnota. Historický komentář – Marie Bláhová. Praha 1995, s. 196.

mečí. Zájemců mezi tehdy vládnoucími panovnickými rody bylo hned několik. Byl to český král Václav I., uherský král Béla IV., bavorský vévoda Ota, své zájmy tu hájil papež Inocenc IV. Řešení v osobě Heřmana Bádenského bylo krátkodobým, neboť se neuměl prosadit v řešení domácích poměrů, kde ho ohrožovala vzrostlá moc rakouských pánů a vlivné ministeriality. Musel čelit i vnějšímu nepříteli, v létě 1250 vpadlo do Rakous uherské vojsko a jen díky české pomoci nebyla země popleněna. Dne 4. října 1250 Heřman zemřel a nástupnický problém se obnovil.

V Rakousích se pod vlivem Albera z Kuenringu vytvořila zájmová skupina, z jejíhož středu vzešla 21. listopadu 1251 nabídka králi Václavovi, aby se osiřelého vévodství ujal. Ten k opanování země vyslal svého syna Přemysla, kterého již 6. prosince 1251 vidíme v Klosterneuburku, kde se mělo sejít shromáždění rakouské šlechty, po několika dnech položil se táborem před Vídní, jež mu však otevřela brány, takže již 12. prosince listinami odtud vydanými si pojistil přízeň nových poddaných. K dodatečné legitimizaci nově povolaneho vévody se uskutečnila s nápadným spěchem svatba Přemysla Otakara s bývalou římskou královnou Markétou 11. února 1252 v jejím rezidenčním sídle Hainburg. Dne 6. června 1252 byl Přemysl ve Znojmě, a to buď za návratu z nového území, či na opětné cestě tam.

Rovněž uherský král Béla IV. se snažil vytěžit z nastalé situace územní zisky. V roce 1252 zprostředkoval sňatek Gertrudy Babenberské s Romanem Haličským, který s ním byl spřízněn. Tím byly dány nároky uherského království na Rakousy a Štýrsko a bezprostřední záminka k ozbrojenému konfliktu. V červnu 1252 pronikly do obou zemí Bělovy oddíly a Moravu postihl nájezd divokých Kumánů. Dne 15. června stanul již Béla IV. před vídeňskými hradbami. Nezdržoval se ale dobýváním opevněných míst, doufal, že mu Gertruda postoupí některé hrady v jejím držení, za něž jí a jejím manželům chtěl vydat území v Uhrách. Když se plnění uherské vojsko stáhlo zpět, nastoupil Přemysl cestu do Štýrska. Výhled na toto vévodství se mu otevřel s Markétinou rukou a nyní tam chvátal k převzetí vlády. Asi v srpnu 1252 bez nesnází pronikl až do Hradce, kde ho štýrská šlechta s jistým váháním uznala. V listopadu a začátkem prosince 1252 se s ním setkáváme opět na Moravě v Brně, v prvních měsících 1253 opět v Rakousích.

Král Béla IV. se nechtěl smířit se znásobením přemyslovské moci, a proto v roce 1253 k úderu proti Přemyslovcům chystal silnou koalici, k níž se hlásil i bavorský vévoda Ota, vládce Krakova Boleslav Stydlivý a opolský kníže Vladislav, uherskému králi spěchal na pomoc haličský kníže Daniel. Král Béla IV. mohl spoléhat i na sympatie některých rakouských pánů a od Přemysla se v těžké chvíli odvracela také část štýrské šlechty. Přemysl Otakar si pojistil 29. dubna 1253 věrnost Vídeňského Nového Města potvrzením rozsáhlých privilegií, hned potom 17. května navštívil Lubno ve Štýrsku, které se zdálo být nejvíce ohroženo a již 5. června byl opět v Kremži. Očekával patrně soustředěný útok především na Rakousy.

Podle Ipatjevského letopisu přitáhl do Slezska asi v červnu 1253 Daniel Romanovič, doprovázený synem Lvem, ve spojení s Boleslavem Stydlivým, u Kozlí se připojil také Vladislav Opolský. Odtud postoupila takto spojená vojska až k říčce Psině, kde se po válečné poradě Lvovo vojsko pustilo dále do země, patrně za plenem, a vzdálilo se daleko od ostatních. Cílem

Uhersko. Z knihy Die Donau, der Fürst aller europaeischen Flüsse. Nürnberg 1688

spojeného polsko-ruského útoku měla být Opava, ale Daniel s Poláky neodolal výpadu, kterým jeden z opavských velitelů, Ondřej z rodu asi Benešoviců, zaskočil jeho předvoj a způsobil mu těžké ztráty. Teprve po Lvově příchodu byl podniknut útok, který jen díky náhodě nebyl úspěšný. Spojené vojsko po vypálení krajiny odtáhlo, uvažovalo se o útoku na Hlubčice, nebo Osoblahu, případně na Fulštejn. K ničemu ale již nedošlo.

Uhři pronikali mezitím do Štýrska, na Moravu udeřili Kumáni. Na konci června došlo pod Olomoucí k bitvě, která přinesla české straně těžké ztráty. Nyní se však ozval papež, který chtěl síly obou soupeřů napřít hlavně

16 FESSLER, J. A.: *Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen*. Zweyter Theil. Leipzig; KATONA, S.: *Historia pragmatica Hvgariae*. Pars I. Budae 1782; KATONA, S.: *Historia critica regvm Hvgariae stirpis Arpadianae*. Tomus VI. Budae 1782; *Danielis Cornides vindiciae anonymi Belae regis notarii*. Budae 1802; VANCSEA, M.: *Geschichte Nieder- und Oberösterreichs*. Gotta 1905; PALACKÝ, F.: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Praha 1907; NOVOTNÝ, V.: *České dějiny*. Dílu I. část III. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. Praha 1928; CHALOUPECKÝ, V.: *Uherská politika Přemysla Otakara II*. Od pravěku k dnešku. 1. Praha 1930; MARSINA, R.: *Přemysl Otakar II. a Uhorsko*. Folia historica Bohemica, 1. Praha 1979, s. 37–65; ŽEMLIČKA, J.: *Století posledních Přemyslovců*. Praha 1986; HOENSCH, Jög, K.: *Přemysl Otakar II. von Böhmen*. Graz 1989; VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy*. 1. díl. Brno 1991; KUTHAN, J.: *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*. Praha 1993; KONTLER, L.: *Dějiny Maďarska*. Praha 2001; VANIČEK, V.: *Velké dějiny země Koruny české*. Praha–Litomyšl 2002; *Dějiny Olomouce*. 1. svazek. Olomouc 2009; Antonín, R.: *Přemysl Otakar II. a zisk zemí babenberského dědictví*. In: *Pocta krá-li*. Brno 2010, s. 55–71.

k podkopání zbylých pozic Štaufů v říši. Ve sporu o babenberské země otevřeně podporoval krále Bélu IV., ale nyní, zaskočen Přemyslovou rozhodností, zaujal smírlivější postoj. Vyzval obě strany k zastavení bojů. Mírová jednání měla probíhat za dohledu papežského nuncia.

Následoval další uherský vpád do Rakous a také Bavoři znepokojovali západní rakouské pohraničí. Přemysl ještě v září splnil v rakouské Kremži slib daný Římu, když do nunciových rukou odpřísáhl věrnost církvi a papeži a poslušnost králi Vilémovi, pokud on setrvá v oddanosti římské církvi. Někde v Rakousích zastihla Přemysla zpráva o otcově skonu. Král Václav zemřel náhle 22. září 1253 na dvoře v Počaplích. Na setkání Bély s Přemyslem počátkem května 1254 se uherský král zřekl Rakous, český zase štyrského vévodství; jen severní část Štýrska si směl Přemysl podržet.

Pro naše téma jsou důležité i další události. Záminka k obnovení starého sporu mezi českým a uherským králem byla spojena s obsazením místa salcburského arcibiskupa. Sesazeného arcibiskupa Filipa, který ale držel dále zemi, podporoval Přemysl Otakar II., zatímco nově jmenovaný Oldřich hledal sympatie v Římě, a aby se vojensky prosadil, uzavřel spojení s Uhry, především s Bělovým synem, bojovným mladším králem Štěpánem. Pokus o dobytí Salcburku na konci roku 1258 se však Oldřichovi a jeho patronům nezdařil a nešťastný arcibiskup padl krátce poté do Přemyslova zajetí. Rozlíčený Štěpán vtrhl v polovině roku 1259 do Korutan, kde v roce 1256 nastoupil vládu Filipův bratr Oldřich. Zákeřný útok na sponheimské příbuzné nenechal Přemysla chladným. Český král, zbavený ohledů na podmínky smíru z roku 1254, podal nyní otevřeně ruku rebelující štyrské šlechtě. Na žádost štyrských předáků znovu přijal hodnost štyrského vévody a poslal do země vojsko, které ve spojení se vzbuřenci Uhry vytlačilo. Válka se stala neodvratnou.

Hned na jaře roku 1260 zahájili oba protivníci vojenské přípravy. Béla sebral nesmírně početné vojsko, v němž byl Daniel Haličský se synem Lvem, krakovský kníže Boleslav i jiní. K samotným Uhrům, tvořícím jádro Bělovy armády, se družily tisícíhlavé houfy divokých Kumánů, Chorvatů, Valachů, Srbů, Bosňáků, Bulharů a dalších východních národů, dokonce i oddíl Tatarů stanul na uherské straně. Zrána 12. července 1260 začaly četné uherské houfy pod králem Štěpánem překračovat Moravu. A nedbajíc úmluvy, hned z chodu udeřily na překvapený český tábor. Rozvíjela se slavná bitva u Kressenbrunnu, z níž vyšel Přemysl Otakar II. vítězně.

Z hlediska regionálního, úzce se vážícího k Přerovu, se problematikou zabýval Ladislav Hosák v článku Uhersko-kumánský vpád na Moravu r. 1253.¹⁷ Připomněl, že uherský a kumánský vpád roku 1253 na Moravu připomíná tatarský nájezd z roku 1241, s nímž byl zaměňován. Časově seřadil události následujícím způsobem. Kumáni vpadli v létě 1250 do Rakous a 25. července vypálili klášter Mariazell. O dva roky později, když se markrabě Přemysl ujal vlády v Rakousích, došlo k novému nájezdu Kumánů a Uhrů, tentokrát nejen do Rakous, ale i na Moravu, o čemž učinily letmou zprávu jen dvě kroniky, z nichž Pulkavova vypráví, že král Béla učinil také na Moravě velikou pohromu jak na lidu obecném, tak i kléru a že Uhři odvedli z Moravy muže i ženy do otroctví. Podle Hosáka se tento vpád týkal patrně jen okraje země, protože v současných moravských pramenech se nenalézaly nejmenší narážky. Je pravděpodobné, že Pře-

myslův pobyt ve Znojmě 6. června 1252 souvisel s jeho tažením na obranu Rakous. Uherský král se zdržoval 15. června před Vídní, aniž se o město pokusil. Následujícího roku 1253 byla uherským vpádem zasažena Morava patrně daleko více nežli Rakousy. Tvzení Maxe Vancse o tom, že vpád se udál v září, se vztahovalo podle Hosáka na druhý vpád do Rakous, který neměl svůj protějšek ve vpádu na Moravu. Opěrná data pro určení doby vpádu jsou 27. květen, kdy král Béla stál v Novém Městě nad Váhom, 25. červen – datum bitvy u Olomouce, papežův dopis z 27. června a několik papežských listin z 1. července. Vpád na Moravu lze tedy datovat na červen, ač je možné, že kumánský předvoj pronikl na Moravu již dříve.

Z pramenů české proveniencie se dovidáme, že Přemysl Otakar II. v roce 1255 žádal papeže Alexandra IV. o ochranu kláštera tišnovského, který byl poškozen Uhry a Kumány.¹⁸ Týž panovník v listině pro Přerov z roku 1256 mluví o věrnosti Přerovských a všeobecném zpusošení země, svědectví o vysvěcení kostela v Čejči biskupem Brunem po útěku Kumánů r. 1257 a konečně v listině z roku 1255 se píše o vysvěcení klášterního kostela v Rajhradě biskupem Brunem, když kostel byl vyloupen a znesvěcen Kumány a Uhry, kteří vzali s sebou i ostatky svatých z oltáře. Hosák zmiňuje také dvě listiny uherské, Bély IV. z roku 1255 o Bocholeriovi, v druhé listině z roku 1264 Béla IV. uvádí, že když se vracel od obležení Olomouce, magister Vavřinec se pokoušel o dobytí jakési věže a byl při tom zraněn.

Ladislav Hosák se pokusil nastínit časovou osu uherského vpádu. Uherský král Béla IV. dlel 27. května v Novém Mostě nad Váhom, v té době snad již kumánský předvoj plnil Moravu. Uherské vojsko s králem táhlo karpatskými průsmyky, nikoliv běžnou cestou přes Trnavu a Hodonín, směřovalo tedy k Olomouci zřejmě s úmyslem spěchat vstříc Polákům. Po hodonínské stezce pohybovalo se jen vedlejší vojsko, o jehož směru svědčí zpusošení kostelů v Čejči a Rajhradu. Není nejmenší známky, že by se tento voj pokusil o dobytí Brna. I to je svědectvím – vedle skutečnosti, že král byl s hlavním vojskem u Olomouce – že šlo jen o méně významný podnik. Přejechod uherského vojska přes Bečvu se musel podle Hosáka udát u Přerova a právě v Přerově je nutno hledat jinak záhadné „Pirillo“. O přechod se rozpředl boj, v němž Uhři zůstali zřejmě vítězi, ale hrad nedobyli, neboť jinak by se byl král o tak významném činu zmínil. K obležení Olomouce nebylo užito Kumánů, neboť se k takovému podniku nehodili, ale Uhrů. Při obležení Olomouce byl přítomen sám král, jak doznává v listině. Bitva u Olomouce 25. června je další pevné datum. Není jisto, zda se tu Moravané postavili na odpor při příchodu Uhrů, byli-li poraženi při výpadu z města, nebo konečně zda nebylo poraženo vojsko, které přicházelo Olomouc vyprostit z obležení. Pozdní datum pro zahájení tažení ukazuje, že poslední dohad je nepravděpodobnější; rozsah porážky je ovšem přehnan... Dobytí Olomouce se nezdařilo, ale ústup se nijak nepodobal útěku, když vojsko se ještě na zpáteční cestě pokoušelo o dobytí hradů, jak opět svědčí Bélova listina. Pevná místa zůstávala netknuta. V prosinci 1253 datoval

17 HOSÁK, L.: *Uhersko-kumánský vpád na Moravu r. 1253*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Historica I. Praha 1960, s. 279–284.

18 CDB-1, s. 79–81, č. 38. Tato listina je však považována za falzum z konce 13. století. ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S.: *Kritický komentář k moravskému diplomataři*. Zpracování látky z III. svazku Bočkova moravského kodexu. Praha 1952, s. 129–131.

Zobrazení vojenských bitev, ilustrující česko-uherské války. Z knihy Václav Hájek z Libočan, Kronika česká, Praha 1541

biskup Bruno listinu na hradě Modřicích a v témž měsíci konala se synoda v Kroměříži. Sotva by to bylo možné, kdyby ty hrady byly při červencovém vpádu zničeny.

Markrabě Přemysl očekával zajisté hlavní bojiště v Rakousích. Dne 29. dubna byl ve Vídeňském Novém Městě, 17. května ve štýrském Lubně a 5. června v Kremži. Pak z jeho kanceláře nebyla vydána žádná listina, zřejmě byl zaměstnán bojem s Uhry. Teprve 13. července dlel v Brně a 5. srpna v Olomouci. Zdá se však, že jeho příchod na Moravu nesouvisí bezprostředně s vybavením Olomouce a že Uhři odtáhli od Olomouce již na zprávu o tažení Přemyslově. Čekali bychom, že řada předních moravských feudálů v krvavé bitvě zahynula. Nemizí ani olomoucký kastelán Bohuše (z Drahotuš), syn Crhův, ani olomoucký komorník Pardus, erbu ruky s řemdihem, ani lovcí Beneda, ani cúdař Jan.

Z řad feudálů Olomoucka mizí Blud, erbu lva na třech hůrkách, který vystupuje 1251 v listině Přemyslově

pro klášter hradištský jako přerovský kastelán, ačkoliv v jiné současné listině Přemyslově z r. 1251 na Odrlice je jmenován kastelánem olomouckým. Po kumánském vpádu jméno Bludovo mizí a jako kastelán přerovský vystupuje pak Smil ze Střílek. Listina Přemyslova pro Přerov stejně jako listina Bélova z r. 1255 svědčí, že u Přerova se strhla bitva; je nutno předpokládat, že Blud v této bitvě zahynul.¹⁹

Podívejme se na nejzajímavější část z Hosákova líčení, kterou je pro nás identifikace názvu Pirillo z uherské listiny s Přerovem. Víme poměrně přesně, jak profesor Ladislav Hosák ke svému zjištění došel. Profesor Jindřich Šebánek ve studii k českému diplomatáři nazvané K otázce slovenik v českém diplomatáři uvedl: „Adresoval jsem dotaz koleg. Hosákovi, jak vyložit jméno „Pirillo“. Jeho odpověď, za kterou mu srdečně děkuji, vyzněla tak, že nejspíše se může jednat o Přerov.“ Ladislav Hosák naopak v knize Přehled dějin města Přerova v době feudálních řádů, Přerov 1956, kterou si u něj zadalo město Přerov k 700. výročí udělení městských práv, na s. 10 píše: „Před krátkým časem obrátil se na mne univ. prof. dr. Jindřich Šebánek s dotazem, zda bych nemohl určit hrad Pirillo, který vyskytuje se v listině uherského krále Bely IV... Mohl jsem odpovědět, že šlo o výpravu krále Bely na Olomouc a záhadný hrad Pirillo není nic jiného nežli zkomolenina jména Přerova.“²⁰

Setkáváme se tu s prameny uherského původu, o kterých profesor Šebánek uvedl, že „v české diplomatické látce neexistují vůbec skutečné listiny, které by bylo možno považovat za plně ekvivalentní s uherskými listinami výslužními... v Uhrách měl světský feudál po celé 13. století viditelně naprosto jiný poměr k listině než současný feudál český. Proti postoji českého šlechtice k listině, v jádře negativnímu, stojí vztah vysloveně kladný u šlechtice uherského.“²¹

Lze uvést několik příkladů, které zároveň mají vztah k našemu tématu, totiž ilustrují spory uhersko-české. V táboře před Vídní 15. června 1252 uherský král Béla IV. vydal listinu, již uvedl Miloše a jeho dva syny Budula a Damiana, původem řezníky, do stavu vojenského za to, že slíbili sloužit v jeho vojsku svolaném proti moravskému markraběti, synu českého krále, v brnění, se štítem, kopím, lukem a šípem, na koni.²² V roce 1254 král Béla daroval Janovi, synu Ramzolonovu, pozemkový majetek za jeho věrné služby ve vojsku působícím v českém království.²³

V roce 1255 král Béla IV. v ocenění zásluh Ondřeje, syna Tomášova, obdaroval jeho syna magistra Illuyna pozemkovým majetkem. Jmenovitě jsou uvedeny boje s rakouským a štyrským vévodou Fridrichem, zvláštním nepřítelem uherského krále, dále obrana proti německým rytířům pod Nova civitas u řeky Saar (Wiener Neustadt, řeka Leitha – Litava), dobytí hradu Kryslag (Kisseg – Kirchsschlag).²⁴ V listině z roku 1256 uherský král Béla ocenil zásluhy svých poddaných Kosmy a Achillea darováním území Ska-

19 Hosák, L.: cit. dílo.

20 ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S.: *Studie k českému diplomatáři*. K otázce slovenik v českém diplomatáři. Historické studie, 1956, s. 242–273; HOSÁK, L.: *Přehled dějin města Přerova v době feudálních řádů*. Přerov 1956, s. 10.

21 Šebánek, J. – Dušková, S.: cit. dílo. Srovnaj DIENST, H.: *Die Schlacht an der Leitha 1246*. Wien 1971, s. 6, pozn. 5.

22 „... quod quibusdam bucharis nostris, uidelicet Miloze et duobus filiis eius, scilicet Budul et Damiano de uilla Dehter, in armis militaribus nobis et Regno nostro seruire desiderantibus, sub ea condicione gratiam fecimus, ut si duo filii predicti ad exercitum nostrum, quem contra P. Marchionem Morauię, filium Illustris Regis Boemie ediximus, armis militaribus induiti, scilicet lorice, capellis de ferro, clipeis, lanceis, arcubus et sagittis, equos pro exercitu habentes, uenirent et assumerent, de cetero semper in nostro exercitu sic seruire, extunc a condicione buchariorum exemptos in numerum exercituum 343nostrorum, qui nobis in seruiuo exercituali tenentur, sociaremus eosdem. Vnde quia in dicto exercitu se nobis utiliter ostenderunt, sicut dilecto et fideli nostro Magistro Job Electo et confirmato in Episcopum Quinqueeclesiensem aule nostre Ulice-Cancellario referente cognouimus, et promiserunt semper de cetero sic seruire...“ Codex diplomaticus Hungarie (dále jen CDH), VII, s. 342.

23 „... Proinde ad vniuersorum notitiam tam praesentium, quam futurorum harum serie volumus peruenire: quod terram Hirichou uocatam, in Comitatu Trenchinensi existentem, a Ioanne filio Ramzolon penitus receptam, et alienatam dedimus magistro Tholo, nostro fideli in perpetuum possidendam. Et postmodum, quod idem Iohannes, filius Ramzolon reuolutis quibusdam temporibus cum sua probitate in nostro exercitu fideliter nobis seruiuit, in regno Boemiae nobiscum exercituum...“ CDH, IV/2, s. 219.

24 „... Proinde ad vniuersorum noticiam, harum serie volumus peruenire, quod cum fidelis noster Andreas, filius Thome, abinde primitiua etatis sue, et nostro regno et nobis, grata et continua fidelitate seruiuerit indefesse et fidelitatis sue laudabiles titulos operis exhibitione demonstrari; quedam de seruiuis et fidelitatibus suis, vi memorie posterum commendatur, discantque ceteri ipsius exemplo, fidelitatis opera exercere, presentibus duximus adnotanda. Primo enim cum crudelitas thartarorum, nos ad partes maritimas pro nostra et nostrorum defensione compelleret pertransire: idem Andreas cum vxore et familia domus sue nobiscum proficiscens, grata nobis et domui nostre non cessauit seruiicia exhibere. Item, cum contra Fridericum ducem Austriae, et Styrie, nostrum specialem inimicum, regniue nostri insidiatorem, arma leuassemus, idem Andreas fidelis noster, sub noua ciuitate, iuxta fluuium Saar, primus omnium impetum faciens, quemdam militem Theotonicum uenientem contra se impetuose, eiecit cum lancea, de dextrario, militariter confecit; sicut nobis per Radizlaum, ducem Gallicie, karissimum generum nostrum, et alios regni nostri nobiles, plenius est relatum. Qui quidem recepit ibi duo vulnera manifesta, in humero et mamilla, transfossus lancea theotonicorum. Ad hec, quod cum plurimis Theotonicorum Striensiū et Austrensiū offensis et iniuriis nobis et regno nostro illatis, non immerito prouocati, cum totius regni nostri nobilibus, expeditione facta, ad debellandum eosdem thethonicos, et ad obsidendum castra ipsorum, in quibus se iidem perpetratis huiusmodi maleficiis frequentius tuebantur, terram ipsorum intrassemus, et pluribus ibidem castris nostre ditioni subiectis, tandem sub Castro Kryslag (Kisseg), in quo plures et maiores de predictis malefactoribus, securius sperabant se tueri, essemus cum toto nostro exercitu constituti, et ipsum castrum faceremus expugnari, inter alios regni nostri nobiles, Andreas predictus, qui alias eciam multiplicia nobis exhibuerat fidelitatis seruiicia, vi superius est expressum; nobis cernentibus sub ipso castro Kryslag, laudabiliter dimicando pro fidelitate nobis debita fuit interemptus...“ CDH, IV/2, s. 314.

lice patří k nitranskému hradu. Jmenovaní šlechtici bojovali proti Tata-
rům v bitvě u řeky Sajo, byli raněni a jejich bratr zemřel. Když král byl
nucen pobývat v přímoří (Dalmácie), uvedení šlechtici hájili uherské pohra-
ničí proti jeho úhlavnímu nepříteli, rakouskému vévodovi. Hrabě Kosmas
byl poté, co utřil dvanáct ran, zajat, Achilleovi se však podařilo pohranič-
ní kraj udržet. Když se král navrátil z Dalmácie a zvedl válku proti rakous-
kému vévodovi, Achilles zpustošil Rakousko v prostoru mezi Prešpurkem
a Vídní.²⁵ V roce 1260 ocenil král Béla IV. zásluhy šlechtice Vida de Turuch,
který věrně sloužil ve vojsku bojujícím v českém království.²⁶

Zmínka o lokalitě Pirillo, kterou Ladislav Hosák ztotožnil s Přerovem,
se objevuje v listině z roku 1255, dochované v archivu akademie v Záhře-
bu. V ní daroval uherský král Béla IV. Bocholeriovi, synu Vidy z Olaszky,
zemi kolem Vasváru jako odměnu za jeho zásluhy při prvním tažení do
Čech, míněna ovšem Morava. Přímou se tu uvádí: „*Když totiž jsme byli poprvé v Čechách pod hradem Pirillo, tentýž Bocholerius chvalitebně bojující před našima očima získal zajatce a k nám přivedl, sám zůstávaje zraněn dvěma smrtonosnými ranami. A nadto jeden z jeho nejbližších, Martinus, syn Vavřince, v této naší bitvě zemřel.*“²⁷

Je lákavé tuto domněnku přijmout, ale je třeba upozornit na některé
okolnosti, které to zpochybňují, či relativizují. Především časové určení
události by nás mělo zajímat. V listině se uvádí: „... *když jsme poprvé byli v Čechách...*“. Znamená to, že bylo nějaké „podruhé“.

Z dochovaných pramenů usuzujeme, že uherská vojska se na území teh-
dejší Moravy objevila dvakrát, a to v roce 1252 a 1253. Z obsahu výše uve-
deného textu můžeme uvažovat o tom, že uherský král Béla IV. se dostal
na území Moravy již v roce 1252 a následujícího roku byl u Olomouce na
Moravě podruhé. Soudí se, že uherské vojsko pustošilo v roce 1252 pouze
jižní Moravu, dle toho bychom měli hledat lokalitu označovanou v listině
jako Pirillo právě tam, pokud nepřipustíme, že se uherský král vydal dále
na sever.

Dochovala se ovšem jiná listina uherského krále z roku 1264, která nás
musí zajímat. V ní král daroval magistru Vavřincovi, svému komořímu
(*aulae nostrae iudicem, et rectorem*) a mošonskému županovi, za jeho pro-
jevenou statečnost několik vsí v župě Baranya. Magistr Vavřinec svou sta-
tečnost mohl nejprve projevit v tažení na Ukrajinu, kde se vyznamenal
v bitvě u Jaroslavlve v roce 1245. O rok později se zúčastnil bojů s rakous-
kým vévodou Fridrichem II., který padl 15. června 1246 u Litavy.

V uvedené listině následuje pasáž, kterou pro její důležitost uvádíme
v překladu: „*Dále když jsme se vraceli z ohléhání města Olomouce, týž
magistr Vavřinec pod jakýmsi hradem, který se pokusil dobýt vlastními síla-
mi se lví odvahou, utrpěl smrtelná zranění, která jsme viděli osobně, když
jse k němu přistoupili.*“

*Dále, když jsme byli pod hradem Parduch a oni proti našemu vojsku
poslali ozbrojené rytíře ze zálohy, výše řečený magistr Vavřinec, horlivý stou-
penec všeho našeho národa, se postavil proti ohromnému množství vojska
a jakéhosi rytíře, který se odvážil měřit se s ním v boji muže proti muži, str-
hl i s koněm na zem.*

*Dále pod hradem Karchalag /Kirchsclag in der Buckligen Welt/, který
jse dobývali, se postavil na nejvíce opevněné místo, pod vysokou věž, a tam*

se před našimi zraky udatně bil, nemohl skrýt špatnosti svých soků. Pod místem zvaným Zrinhouse se zapojil také do boje a jak jsme toho byli svědkem my i mnoho dalších, kůň pod ním byl zabít.“ O několik let později, v době bojů s českým králem Přemyslem Otakarem II., je myšlen rok 1260, se vyznamenal při tažení uherského vojska proti Bulharům v severinském Banátu, kde boje probíhaly v roce 1261.²⁵

Z textu lze vysledovat o tažení uherského krále Bély IV. v roce 1253 na Moravu zajímavé podrobnosti. Především tu máme jistotu o době a do určité míry i místě, tj. o roce 1253. Můžeme ale v souvislosti s Přerovem uvažovat o tom, že nejmenovaný hrad, který se pokusil magistr Vavřinec dobýt, mohl být ten přerovský.

Budiž uvedena na závěr listina krále Štěpána, která ilustruje, jak obtížné je identifikovat místa uvedená ve středověkých listinách, a maďarských zvláště. V roce 1268 Štěpán, mladší uherský král, připomněl zásluhy Alexandra Vanyia, kterého znal od svého mládí. Zvláště ocenil jeho udatnost v boji s českým králem v roce 1260, kde bylo uherské vojsko pod velením krále Štěpána obklíčeno, ale Vanyius se vítězně probil a do boje se vrátil pěšky. Dále pod hradem „Olmuch“ se v uherském vojsku choval statečně a utřzil pět těžkých ran. Potom, když král Štěpán poslal své vojsko do Srbska (v textu omylem „Sueciam“ – Švédsko), Alexander Vanyius neohrože-

25 „... Proinde ad vniuersorum notitiam tenore praesentium volumus peruenire, quod cum post recessum Tartarorum pro renouandis iuribus Castrī, indebite occupatis, per totum regnum nostrum diuersos iudices misissemus, inter cetera Cosmas et Achilleus Comites, fideles nostri, nobis instantissime supplicarunt, vt terram Zakolcha, quae castrī fuerat Nitriensis, eisdem dimittere, nostroque dignemur priuilegio confirmare. Seruitiis itaque eorum eximilis ad nostram memoriam reuocatis, videlicet: quod cum in Soyo contra Tartaros conflictum habuissemus, eisdem Cosma et Achilleo Comitibus se pugnae viriliter opponentibus, ipsi sunt grauius vulnerati, et frater ipsorum exstiterit interemptus, pro fidelitate regi debita et coronae. Cum etiam in partibus marinis maneremus, contra Ducem Austriae, nostrum inimicum capitalem, illaesum, indempneque Regni nostri confinium seruauerunt, vbi praefatus Cosmas Comes pro fidelitate nobis impensa, receptis duodecim vulneribus fuerat captiuatus; quo in captiuitate existente, Comes Achilleus illaesum nostrum confinium seruauit, et cum de marinis redeuntes, praefato Comite Cosma, in captiuitate existente, contra Ducem Austriae exercitum mouissemus, idem Achilleus regnum Austriae vsque Viennam a Posonio, pro fidelitate nobis debita deuastauit. Haec igitur et alia ipsorum seruitia recolentes, quae longum esset per singula enarrare, dictam terram Zakolcha, ipsis Cosmae et Achilleo Comitibus et heredibus ipsorum, heredumque suorum successoribus, dimisimus pacifice possidendam, sicut pater ipsorum dignoscitur tenuisse...“ CDH IV/2, s. 391. Srovnej CDB-3, s. 82–83, č. 1066. Týká se r. 1242, viz DIENST, H.: cit. dílo. Srovnej LIBOR, J.: Počátky Strážnice a panství pánů z Kravař. In: Pajer, V., a kol.: Strážnice. Strážnice 2002, s. 49, kde se uvažuje o r. 1252.

26 „... quod Vidus nobilis de Turuch, qui nobis in Regno Bohemiae nobiscum exercituando in armis fideliter servivit et honeste, petiit a nobis instantissime, ut quandam Terram ad usum unius aratri, iuxta Terram suam haereditarium iacentem, Ei dare dignemur...“ CDH VI/2, s. 386.

Ještě v roce 1268 král Béla IV. obdaroval Martina Heche a jeho rod šlechtictvím při hradu Posádka (maď. Szolgyagyőr), stojícího nedaleko Hlohovce, přičemž připomenul jeho udatnost a ztráty v bojích s Tatory. Později jeho syn Martin byl účasten různých expedic proti Němcům a Čechům a udatně sloužil své vlasti. „... quod Michaël de Heche lobagio Castrī Zulgaiauriensis obseruata fidelitate regno nostro et Coronae regiae cupiens erga nos se habere recommendatum, ac ea quae Regia Celsitudo suis fidelibus solet impendere merito obtinere; in gente Tartarica, qui in nos et regnum nostrum furoribus suis saeuissimē fecerunt impetum et insultum, cum quibusdam duobus fratribus suis, nobis cementibus multam casdem perpetrarunt, et idem Michaël laetalibus vulneribus in suo proprio corpore susceptis cadens in bello nullum poscendo sibi fugae remedium, fuit crudeliter interemptus: postmodum Comes Martinus filius suus in diuersis Expeditionibus regni nostri, quas saepius in Teotones et Boemos habebamus continuans fidelitatem, et seruitii fidelitatis et seruitiis sui Patris, dubiis fortunae casibus intrepide se commisit, et victoriam scilicet praemium sui belli tulit laudabilem iuxta suam fidelitatem consuetam: verum cum praemissis per nos consideratis, idem Comes Martinus gratam remunerationem pro ipsius meritis debuisset reportare, licet maiora mereri debuisset, ipsum Comitem Martinum et per eum suos haeredes cum omni sua Posteritate, de lobbagionatu dicti Castrī in numerum nobilitum nostrorum regalium...“ CDH, IV/3, s. 432.

27 Viz Příloha č. 1

28 Viz příloha č. 2. Kirschschlag in der Buckligen Welt je městečko v Dolním Rakousku při maďarských hranicích. Nejprve roku 1259 vtrhli Uhři do Bulharska, avšak následujícího roku Konstantin učinil protivýpad a pronikl až do severinského Banátu (v dnešním Rumunsku). V roce 1261 uherské vojsko přitáhlo k řece Iskar (a tedy až k Sofii) a jeden oddíl pronikl až k Tarnovu. V Uhrách však vypukly vnitřní spory mezi Bélou IV. a následníkem trůnu Štěpánem V. (pozdějším králem v letech 1270–1272), které uherské tažení ukončily.

ně pronikl šikem nepřátel a bránil krále. Jednalo se o tažení krále Štěpána na území mačevského Banátu po uzavření smlouvy mezi ním a králem Bélou v létě 1262. Vanyius stál při Štěpánovi i v době, kdy proti synovi vystoupil král Béla IV. a poslal v roce 1264 proti Štěpánovi do Sedmihradska vévodu Vladislava a jeho bratra Ďulu s Kumány. Udatně jej bránil v obleženém hradě Feketeholm, a hned první den, kdy k hradu přitáhl Konrád Kemen, hrdinně se mu postavil. Když skončilo obležení, Vanyius v boji s palatinem Vavřincem mnohé zabil a mnoho nepřátel zajal. Potom v rozhodném boji, zřejmě je myšlena bitva u Isaszegu v březnu 1265, byl jako zeď stojící na Štěpánovu obranu a pomohl mu tak vyhrát bitvu proti Bělově armádě.²⁹

Zmínka o boji pod hradem „Olmuch“ nás staví před otázku, zda můžeme za tímto názvem spatřovat město Olomouc. Již Jindřich Šebánek uvažoval o dvojném výkladu: *„Buď se tato zpráva vztahuje k událostem z roku 1260, nebo je reminiscencí na tažení z roku 1253. Tak i onak jde o věci neznámé. Buď totiž musíme uzavřít, že jeden ze štráfů Štěpánových z roku 1260 zasáhl zhruba 150 km hluboko do nitra Moravy, nebo že už na výpravě z roku 1253 měl Štěpán účast po boku svého otce.“*

Domníváme se, že lze zcela jistě vyloučit, že by v listině šlo o připomínku roku 1253. Štěpán byl v té době třináctiletý a navíc to vylučuje řazení dějů v listině. Lze s jistotou tvrdit, že ve výše citovaných listinách, ale i v dalších, které vyšly z královské kanceláře, se vždy důsledně uplatňoval princip časové posloupnosti. Jestliže je zmínka o „Olmuch“ uvedena po bitvě u Kressenbrunu v roce 1260 a před výpravou do Srbska, kterou klade me do období po roce 1261, musel se boj pod hradem „Olmuch“ dít právě v tomto časovém rozmezí. Nabízí se možnost určit za ono místo Olomouc na Moravě, ale dostáváme se do potíží v tom smyslu, že bychom museli skutečně uznat, že král Štěpán v nám neznámé době zorganizoval vojenskou výpravu hluboko do nepřátelského území, o níž nám chybí jakékoliv zprávy, ať již z uherské strany, nebo domácího původu. Z textu listiny lze vyvodit, že se král Štěpán boje pod hradem „Olmuch“ nezúčastnil. Je také dosvědčeno, že odmítal uzavření míru s českým králem, což mohlo být jednou z příčin protahování mírových jednání až do konce března 1261, a to by mohl být terminus ad quem Štěpánovy olomoucké výpravy. Příkladem z doby o deset let později mohou být poměry po bitvě mezi Přemyslem Otakarem II. a Štěpánem 21. května 1271. Hned v červnu vtrhl král Štěpána do Rakous a na jižní Moravu a některé jízdní oddíly se objevily až u Brna.

Kdo byli aktéři oněch dávných událostí na Moravě? Přemysl Otakar II. byl tehdy obklopen šlechtickou elitou Moravy, jak dokazuje výčet svědků na listině dané v Němčicích 23. března 1251. Jmenuje se tu Crha se synem Bohušem /z Drahotuše/, Boček s bratry Smilem /z Brumova/, Kunem /z Kunštátu/ a Mikulem, olomoucký komorník Pardus s bratrem Sudomirem, Milíč, Slavibor a Idík /z rodu Švábenických/, olomoucký lovcí Beneda, Blud, Lambert /z Boskovic/ a podkomoří Beneš /z Cvilína/.

Nás zajímá postava Bluda, kterého Ladislav Hosák určil jako příslušníka rodu Žerotínů, který podle něj byl totožný s Bludem jmenován v listině z 19. května 1251 jako přerovský kastelán. Listina, kterou vydal Přemysl Otakar II. klášteři Hradiště u Olomouce ve Znojmě 19. května 1251, potvrzuje držení města Hranice klášteřem, stejně jako darování Topolan

a ustanovuje, že nikomu není dovoleno lovit v řece Moravě na území vlastněném klášteřem bez povolení opata. Mezi svědky se objevuje přerovský kastelán Blud. Dle diplomatáře vyšla listina z hradištského klášteřa někdy kolem roku 1280 a při jejím sepsání byla použita slova listiny Přemysla Otakara I. hradištskému klášteřu ve Velehradě 5. dubna 1234 a také jiných klášteřních listin. Listina nemůže být pravou, neboť byla vyhotovena v době řešení sporů, o kterých pojednává listina olomouckého biskupa Dětricha, daná v Opavě 27. srpna 1282.³⁰ Budeme-li uvažovat o tom, že svědečná řada v listině uvedená odpovídá skutečnosti, musíme být opatrní v určování doby, které odpovídá. Můžeme v tomto případě také uvažovat o tom, že Blud byl nejdříve kastelánem v Přerově a poté povýšil a získal titul kastelána ve významnější Olomouci. Domníváme se, že nelze sdílet spolu s Ladislavem Hosákem představu o tom, že Blud ve funkci kastelána mohl padnout v boji s uherským vojskem.

Blud se jako olomoucký purkrabí objevuje v listině vydané ve Znojmě 16. května 1251. Předpokládá se, že jde o předka Žerotinů.³¹

Tři roky po bitvě (1256) pak Přemysl Otakar II. v upomínku na statečnost obyvatel Přerova a na přímluvu Smila z Brumova, který se již v roce 1255 připomíná jako přerovský purkrabí, udělil tu milost, že se měli řídit olomouckým právem: „*Přemysl Otakar, z boží milosti pán českého království, vévoda rakouský a markrabě moravský, všem svým věrným na Moravě jsoucím, kteří tuto listinu uzří, svou milost a vše dobré.*

29 CDH IV/3, s. 465. „... *Quod attendentes fidelitates et servitorum merita dilecti et fidelis nostri, Alexandri Vanyii de Scendri- no, quae et quas — — — Nobis a tempore infantiae suae in domo nostra iugiter famulando, et in aliis casibus fortunatae se pro Nobis exponendo laudabiliter exhibuit et devote. Et vt quaedam servitia eiusdem laude digna in specie exprimamus, in bello nostro generali iuxta Coronam, quod habuimus cum Rege Bohemorum, et hostes nostri nos circumdedissent, idem gloriose dimicavit, pedes in ipso conflictu remeando. Ceterum sub castro Olmucz, in nostro exercitu viriliter se habuit et potenter; vbi quinque vulnera letifera in se excepit, manu adusta pro regni utilitate et coronae. Praeterea cum exercitum nostrum in Sueciam (Seruam) misissemus, ipse Alexander Vanyius, ante omnes alios collecta sua multitudine, intrepidus aciem Suecorum (Seruorum) penetravit, et non cum minima sanguinis effusione, et suorum victoriam habuit. Nobis adoptatam. Nec praeter- mittimus, quod cum Ladislaus et Frater suus Iula, infideles nostri, ad pertinentibus nostris contra Nos missi, suos temerarios conatus direxissent, dictus Vanyius solita fidelitate omne bonum studuit pro Nobis exhibere; et specialiter tempore persecuti- onis nostrae et miseriae, quando videlicet dura et crudelis persecutio Parentum nostrorum extra terminos terrae nostrae despec- ta pietate voluit effugare: praelatus Vanyius praesentibus filiis, fratribus, possessionibus ac omnibus bonis et rebus post ter- gum penitus derelictis, nobis exhibere non expauit, et ad castrum Fekete holm vulgo nuncupatum — — — intrauit, ibique Nobis contra Seruitorum diuersa ad nostrum mandatum exhibuit animo claro et candido, tanquam Domino suo naturali. Item primo die, quando Conradus, filius Kemén ad portas castrum memorati, manu armata, auxilio persequentium nostrorum accessisset, praedictus Vanyius cum eodem forti manu concertauit. Et cum demum ab ipso castro exeundo insultum contra Laurentium Palatinum fecissemus, qui nostram mortem anhelabat, et vitam extinguere cupiebat, saepedictus Vanyius mortem pro nobis non formidans, ante omnes alios ad casus se fortunatae intromisit, vbi quosdam lancea, quosdam gladio interfecit, et multos ex hostibus nostris victos nobis duxit, et ligatos. Deinde — — — in bello nostro generali praenominatus Alexander Vanyius tan- quam murum se pro Nobis ordinauit, et in medios hostes se intromisit, non metuens mortem, sed nostram quaerens gloriam et honorem coram oculis nostrae Maiestatis mirifice dimicando, ac hostium potentiam penitus infringendo, Nos statuit nos- trae coronae, et honori. Et licet alias virtutes fecerit multas laude dignas; tamen haec virtutes memoratae ad praesens sufficiant nominari. . . .” Ex autographo familiae Ványii, Comitatus Szathmariensis; de qua Prayus haec adiecit: Ex hac nobili familia hodie superest Andreas Ványi, in possessione Sályi, Comitatus Szathmariensis, residens, conditionis pauperis, ac fere rusticae. Transcrip- tor Josephus Zanathy, Ordinarius A. Srovnj CDB, V-3, s. 290, č. 1438. Zde uveden tvar „Olmucz“, v rejstříku uvedeno spolu s jinými odkazy u místního jména Olomouc.*

30 Někteří autoři jej spojují s dířbou hradu Starý Jičín. Hosák, L.: *Příspěvky k starému rodopisu moravskému*. V. Erb Iva na Třech Hůrkách. ČSPSČ, XLV, 1937, s. 125–130. Jan, L.: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno, Masarykova univerzita 2000, s. 77 a 91. *Nový Jičín*. Praha 2011, s. 15–19. CDB IV, s. 371–372, č. 208; s. 376–377, č. 212.

31 CDB, IV, č. 212, s. 376–377. Jak Olomoucko nájezdem utrpělo, spatřil Přemysl na vlastní oči začátkem srpna 1253, kdy mēsto navštívil. Spolu s ním se vrátila — pokud ve městě po dobu bojů nezůstala — i místní společenská elita: biskup Bruno, kapitulní děkan Jan, kapitulní probošt a někdejší královský kaplan Mikuláš z Brna, purkrabí Prokoš, komoři Pardus z Vnorov (Hor- ky), sudí Jan a krajský rychtář Petr.

Emblém znázornující válečné umění šternberského rodu. Z knihy Martin Ulman, *Aetas aurea illustrissimae et excellentissimae familiae Sternbergicae...* Pragae 1698

Poněvadž lidské skutky, jakkoli slavně vykonané, spolu s následující dobou obvykle zmizí a pro nejbližší výsledek věcí a časů sotva kdy dosáhnou svůj cíl, je tedy nutné a vhodné, aby ty věci, které mohou zmizet z lidské paměti a lehce být zničeny, byly zvěčněny zlistiněním, které má právní povahu, a svědky.

Nechť je tedy známo jak nyní, tak i v Kristu následujícím pokolením, že pro věrnost a lásku milých našich měšťanů v Přerově a pro země naší Moravy poničení, jehož závažnost a těžkosti jsme milostivě vyšetřili, které až dosud trpěli při mnohých pronásledováních, chceme pro jejich užitek a prospěch rozšířit naši milost, zvláště na žádost a pro zásluhy milého našeho věrného Smila, z Brumova purkrabího. Tu totiž

milost jim hodláme učinit, aby setrvali a zůstali na témže právu a svobodách, které až dosud užívali měšťané naši v Olomouci z milosti našeho povolání, přísně nařizující, aby se nikdo neodvážil rušit je v uvedených milostech.

Nechť však platí po vyjití pětileté svobody ročně půl hřivny stříbra z každého lánu.

Na svědectví toho, ku paměti a ostražitosti rozkázali jsme dát jim tento list, potvrzený mocí našich pečeti, a svědky poznamenanými, jejichž jména jsou: Smil, brumovský purkrabí, Beneš, náš komorník, Vichard z Děrné, Pardus, olomoucký komorník, se svým bratrem Sudoměrem, Idík, olomoucký purkrabí, Beneda, Jenec z Deblína a jiných více.

*Učiněno a dáno v Olomouci rukou tehdy notářů našich magistrů Viléma a Arnolda, léta Páně tisícího dvoustého padesátého šestého dne dvacátého osmého ledna.*³²

Boček v moravském diplomatáři uvedl listinu z opisu v knize privilegií města Přerova, která je nyní nezvěstná, s jejíž někdejší existencí je však třeba počítat, protože Boček znal apograf vložený do potvrzení privilegií Václava IV., římského krále, 20. června 1411, Praha, jeho opis z 15. století se nachází v Knize privilegií metropolitní kapituly. K tomuto opisu je připsána poznámka tou samou rukou: „*Munimenta libertatum opidi Pre-rouiensis transumta de quadam copia pargameni, skripta manu notarii incolarum dicti opidi, videlicet Michaelis Mauti monoculi Flyssca nuncupati.*“ Boček zřejmě otiskl listinu z jiného textu než z tohoto kapitulního, tedy patrně vskutku z dnes nedochovaného přerovského rukopisu. Bočkův opis vykazuje, vzhledem k tomu, že přihlíží jen k jednomu z opisových dochování, celou řadu vad.³³

Listina se dále dochovala ještě v druhém inzertu, totiž v listině krále Albrechta z 21. března 1439, jejíž originál se nachází ve Státním okresním archivu Přerov. Česká verze potvrzení privilegií Albrechta s vloženým textem listiny Přemysla Otakara je obsažena ve třech exemplářích.³⁴

Otázky listiny se dotkl Václav Vojtíšek v referátu o práci Teigeho „Kdy a kým bylo zavedeno magdeburské právo na Moravě“ z roku 1920. Upozornil, že Teige neprávem v listině viděl prvé doklady o zavedení magdeburského práva na Moravu a vyslovil domněnku, že pravost naší listiny není zcela bezpečná, ani slovem však nenaznačil proč.³⁵

Bibliofilsky byl text listiny otištěn (i s českým překladem) z inzertu v Albrechtově listině z roku 1439 v publikaci Albrecht II. Potvrzení privilegií městu Přerovu roku 1439 Eduardem Kvasničkou. K publikaci je připojena také zdařilá reprodukce Albrechtovy listiny. Eduard Kvasnička listinu znovu vydal v Ročence městského musea v Přerově I., kde jsou uvedeny také varianty z olomouckého kodexu. Připojen je také moderní český překlad listiny a uvedeny některé zvláštnosti starého českého překladu výše zmíněného. Znovu otiskl Kvasnička listinu ještě také z olomouckého kodexu v Ročence městského musea v Přerově II., kde je také znovu český překlad, v němž přihlédl k připomínkám, které měl k prepisu Jindřich Šebánek. Kvasnička ve svých publikacích přinesl celou řadu vysvětlivek k této listině povahy věcné, ale nezabýval se jí z hlediska diplomatického, a proto nepronikl k jádru věci.³⁶

Jindřich Šebánek, uvedl, že vzhledem k jejímu dochování lze hodnotit listinu jen po stránce stylistické. Její dikce projevuje některé nesporné mandátové obraty. Mandátová je adresa, zejména pak salutace v charakteristické podobě „gratiam suam et omne bonum“ – dále pak obrat „districtius inhibentes, ne quis eos in prefata gracia presumat aliquatenus perturbare“. Jinak je tu však veskrze stylizace listinná s rozvinutou arengou i ostatními listinnými formulami včetně testes formule a formule datovací, jejíž součást podle olomouckého rukopisu tvořila také dokonce dpm formule, v níž jsou uvedeni notáři Vilém a Arnold, což je v té době častěji doloženo.³⁷

Jindřich Šebánek se Sašou Duškovou dále ve studii o listinách českého krále Otakara II. přerovskou listinu spolu s dalšími devíti listinami zařadili do skupiny, u níž jsou patrné stopy po diktátu královského notáře Arnolda. Zároveň konstatovali, že se jistotou, nebo s velkou pravděpodobností jedná v případě existujícího přijemeckého vyhotovení o falzum, které mělo jako svůj podklad k vyhotovení notářem Arnoldem stylizovanou, nebo dokonce i napsanou listinu, dnes ztracenou. Co se týče časového určení této ztracené listiny, není pro ně určující jako terminus ad quem údajný termín vzniku padělků.

32 CDB, V, č. 70, s. 132–134.

33 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, MCO, č. kn. 27, sign. E I 28, fol. 150–151. Bočkova edice viz příloha č. 3

34 Rukopis ze 16. století – Privilegia super Tobitschau, Moravský zemský archiv Brno, Sběrka rukopisů G 13, č. 290, fol. 160 v – 161; Rukopis ze 17. století (1630) Liber memorialis civitatis Přerov, Moravský zemský archiv Brno, Sběrka rukopisů G 10, č. 259, fol. 83–83 v; Rukopis ze 17. století téhož názvu v Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Vs Přerov, inv. č. 1, fol. 38 c – 39.

35 Časopis Matice moravské, 1921, s. 170.

36 *Albrecht II. Potvrzení privilegií městu Přerovu roku 1439*. Přerov 1936. Ročenka městského musea v Přerově I. Přerov 1936, s. 108, a d. 114. Ročenka městského musea v Přerově II. Přerov 1938, s. 122, s. 125. Viz též Jindřich Šebánek v Časopisu Matice moravské, 1937, s. 262.

37 CDB, V-1, č. 70, s. 132–134.

Podle Šebánka byl diktátorem dochovaného znění někdo blízký příjemci, tj. městu Přerovu, či též člen velehradského okruhu, který užil v textu listiny mandátu kdysi jistého, nyní ztraceného, diktovaného magistrem Arnoldem, a také listiny Bočka z Berneka. Jsou-li takto v listině smíseny dva prvky diktátu, nabádá to samo o sobě k jisté opatrnosti.

Arenga listiny vykazuje nápadné stylistické shody s arengami v listinách Bočka z Berneka pro žďárský klášter ve Znojmě 17. prosince 1255 a Borše z Riesemburka pro velehradský klášter z roku 1264. Obě tyto listiny vznikly v diplomatickém prostředí žďársko-velehradském. V listině pro Přerov se výslovně uvádí, že byla vydána na přímlovu Smila z Brumova, který byl přerovským kastelánem. Tento Smil byl bratrem Bočka z Berneka. Tímto rodinným prostřednictvím se dostaly tedy patrně do naší listiny stopy diktátu žďársko-velehradského, ač listina jinak, aspoň zdánlivě, s tímto prostředím nesouvisí.³⁸

Důkaz ztráty původního diktátu listiny můžeme vysledovat srovnáním s mandátem Přemysla Otakara II. v Hradci Králové u Prahy 27. července 1259 pro klášter litomyšlský, kde je obecně uvedeno, že měšťané mají užívat všech práv a svobod, která užívají města v Čechách.³⁹

Důležitý odstavec, týkající se osvobození města od platů na pět let a stanovení výše platu na půl hřivny po projití lhůty („*Censum vero soluant singulis annis mediam marcam argenti de quolibet laneo, transacta quinque anorum libertate.*“) je do přerovské listiny vsunut mezi mandátovou sankcí a koroborací tak, že působí dojmem interpolace. Jindřich Šebánek v Kritic-kém komentáři soudil, že listina v původním svém znění obsahovala jen udělení olomouckého práva Přerovu, že tedy odpovídala mutatis mutandis obsahově listině Přemyslově pro klášter v Litomyšli. V českém diplomatáři však uvádí, že „*zvláště poduržený je článek, ve kterém se stanoví činže přerovských měšťanů, jistě též některá tvrzení, která tomu článku předcházejí.*“⁴⁰

Vydeme-li z tohoto tvrzení, pochyby můžeme mít i o tom, zda v původní listině je výslovně jmenována Olomouc jako vzor městského práva. Posiluje to i výše zmiňovaný text listiny Přemysla Otakara II. pro litomyšlský klášter, kde se pouze mluví obecně o právech a svobodách, na nichž města v Čechách přestávají.

Město Olomouc bylo založeno přibližně v polovině třetího desetiletí 13. století a jeho vývoj probíhal poměrně velmi rychle, takže lze konstatovat, že zhruba v roce 1248 zde již existovalo rozsáhlé sídliště mající vnější (hradby) i vnitřní (městské právo) atributy města. Nelze pochybovat o tom, že právo, jímž se toto město řídilo, bylo právem magdeburským. Stejně právo totiž platilo v nedalekém Uničově, založeném v roce 1213, jehož „*dceřinným městem*“ Olomouc s největší pravděpodobností byla. Během prvních sto let své existence byla Olomouc nejen městem po právní stránce podřízeným jiným městům, ale navíc neměla své vlastní právo a nepochybně se řídila převzatým právem magdeburským.

O olomouckém městském právu obšírně pojednávají Vladimír a Libuše Spáčilovi v knize Míšeňská právní kniha. Přerovská listina z roku 1256 je autorům velmi časným důkazem předního postavení Olomouce před Uničovem. Teprve ale až v roce 1352 Jan Jindřich, markrabě moravský, vycházejí z toho, že fojt, přísežní i veškerá obec města Olomouce jakožto hlavního města Markrabství moravského doposud brali svá práva jinde, a to

v Uničově či dokonce za hranicemi Markrabství moravského v Bruntále, povolil, aby si Olomoučtí opsali magdeburská práva v té podobě, jež užívá město Vratislav, pro sebe a pro své město ve Vratislavi slovo od slova do knihy města Olomouce. Toto právo jim pak markrabě touto listinou potvrdil a přikázal, aby nejen města Uničov, Litovel a Šumperk, nýbrž i obyvatelé jiných měst a vesnic náležejících biskupu olomouckému, církevním i světským hodnostářům a vladykům zde brala naučení.⁴¹

Tato skutečnost naopak ukazuje, že postavení Olomouce jako města s vlastním městským právem se konstituuje až od poloviny 14. století. V souvislosti s výše řečeným o textu listiny pro Přerov to dovoluje pracovat s hypotézou, že v původním znění listiny zmínka o olomouckém městském právu nebyla.

Můžeme se zastavit u jednoho jména, které je v listině uvedeno. Je jím Smil z Brumova, na jehož prosbu a pro jehož zásluhy se král Přemysl Otakar II. rozhodl udělit Přerovu městské právo. Smil byl členem významného šlechtického rodu, jehož zakladatelem se dle našich nynějších znalostí stal Gerhard ze Zbraslavi, vsí ležící severozápadně od Rosic u Brna. Z dochovaných archivních pramenů se dá odvodit, že se narodil nejpozději kolem roku 1210, pravděpodobně kolem roku 1190. Byl jmenován ve dvou listinách hlásících se k roku 1210, které ale vznikly až někdy kolem roku 1240. Poprvé se uváděl v pravé listině z 22. srpna 1222, kdy svědčil na velkém imunitním privilegii českého krále Přemysla Otakara I., určeném řádu německých rytířů. Postupem doby se Gerhart vypracoval do popředí šlechtických osob z Brněnska a Znojemska. Pravděpodobně po nástupu Václava I. na královský trůn v roce 1230 se dostal do okruhu osob čekajících na některý z významnějších královských úřadů. To máme konečně potvrzeno v konfirmaci privilegii města Uničova ze srpna 1234, kde byl uveden jako přerovský beneficiář (= úředník). Protože ve svědečné řadě konfirmační listiny byl uveden hned za nejvyššími zástupci olomoucké provincie – olomouckým komorníkem Semislavem z Mozkovic a Vokem, purkrabím na Hradci nad Moravicí, lze předpokládat, že i on zastával v Přerově nejvýznamnější místo, tj. že byl purkrabím. O dva roky později se s ním již setkáváme na místě olomouckého purkrabí, což byla funkce vedle olomouckého komorníka bezpochyby nejdůležitější mezi moravskými zem-

38 „*Quoniam actiones hominum, quamvis solempniter celebrate, simul cum tempore procedente defluere consueverunt, et propter rerum et temporum incertos eventus finem quandoque vix proprium sortiuntur, necesse igitur et congruum est, ut ea, que a memoriis hominum decidere possunt et facillime annullari, scriptis, que sunt indicium veritatis et testibus perhennentur. Noscatur igitur tam presens hominum etas quam in Cristo successura posteritas.*“ CDB V-1, č. 60, s. 120–122, CDB V-1, č. 403, s. 600–601. ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S.: *Das Urkundenwesen König Ottokars II. von Böhmen*. In: Archiv für Diplomatik, 1968, s. 336–337. Viz příloha č. 4.

39 CDB V-1, č. 194, s. 307. „*Nos Othacarus qui et Premicel, dei gracia dominus regni Boemie, dux Austrie et marchio Moravie, omnibus per regnum Boemie constitutis graham sua met omne bonum. Noverint presencium inspectores, quod nos ob reverenciam beate Virginis et remissionem nostrorum peccaminum contulimus et concessimus venerabilibus viris abbati et conventui in Lvthomicel omnia iura et libertates, quas in suis privilegiis a nostris antecessoribus sibi rite collatis noscuntur habere, volentes, ut civitates ipsorum in Lvthomicel omni iure et libertate gaudere debeant, quas nostre civitates per Boemiam sunt contente. In cuius rei testimonium presens ipsis scriptum dari fecimus sigillorum nostrorum munimine roboratum testibus, qui aderant, subnotatis, qui sunt: Egidius, Cezama, Potho, Budizslaus, Vlricus, Zawiz, Styborius et alii quam plures. Actum in Gretz anno Domini M^oCC^oLVIII^o, datum per manus magistri Arnoldi prothonotarii, VI° kalendas augusti apud Pragam.*“

40 ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S.: *Kritický komentář k moravskému diplomatáři*. Zpracování látky z III. svazku Bočkova moravského kodexu. Praha 1952, s. 192–194.

41 SPÁČIL, V.: *K počátkům olomouckého městského práva*. In: Pocta Evě Smilauerové. Praha 1995, s. 143; SPÁČIL, V. – SPÁČILOVÁ, L.: *Mišeňská právní kniha*. Historický kontext, jazykový rozbor, edice. Olomouc 2010, s. 113–120.

127v

Text listing krále Václava IV. v kopiáři listin olomoucké kapitulky. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond MCO, kn. č. 27

skými hodnostáři. Za službu panovníkovi se mu dostalo četných pozemkových výsluh, pravděpodobně tak obdržel i území, na němž o něco později kolem poloviny 13. století založil jeho potomek hrad Kunštát, po němž se pak psala nejvýznamnější větev rodu, z níž pocházel i český král Jiří z Poděbrad. Štít, který užíval, byl dělený třemi vodorovnými vrchními pruhy (heraldicky nitěmi), přičemž první pruh shora se táhl po vrchní hraně hlavy. Na pozdějších vyobrazeních šlo o stříbrný štít a černé pruhy. V klenotu bývalo nad helmem orlí křídlo, později i dvě.

Smil byl v pořadí třetím synem Bernarda ze Zbraslavi, který měl dále syny Bočka, Mikula (Mikuláše) a Kunu. Smil se objevuje jako svědek poprvé v listinách ze srpna 1237 a z dubna 1247 a v roce 1251 byl v nějaké, zřejmě vojenské, funkci na pohraničním hradě Znojmě, který byl pod správou jeho bratra Bočka. Několikrát byl Smil doložen jako svědek při vydávání listin bratra Bočka (1252, 1255). Spolu s jeho bratry zastihujeme Smila roku 1254 v průvodu krále, když dosvědčovali v Brně (31. května) a pak v Praze (9. července) vydání panovníkových listin.⁴²

Na generálním sněmu konaném 12. srpna 1255 na olomouckém hradě, kterému předsedali jménem knížete Přemysla Otakara olomoucký komorník Pardus, Egidius, olomoucký kastelán, Sudomír, komorník břeclavské provincie, a Smil, přerovský kastelán, se řešil spor mezi hradištským klášteřem, zastoupeným opatem Robertem, a některými lidmi z Vážan, kteří užívali proti vůli kláštera les, ležící mezi Knínicemi a Strílkami. Svědci potvrdili, že les vždy patřil klášteru, a proto i spor byl vyřešen ve prospěch kláštera.

Opat Robert za tím účelem nechal vyhotovit listinu v přítomnosti svědků, mezi kterými byl opět jmenován kastelán Smil z Přerova. On také přivěsil svoji pečeť na listinu, kterou opat Robert vydal na potvrzení vlastních práv hradištského kláštera. Listina se dochovala ve dvou opisech z 15. století a v jednom ze 17. století. Bylo konstatováno, že některá místa v listině nesouhlasí s inzerovaným datem vzniku, nicméně lze se domnívat, že listina vznikla před rokem 1269, kdy zemřel opat Robert, a nejspíše před rokem 1261. Obsah listiny je pokládán za věrohodný. V listině z 2. ledna 1255 byl Smil zván kastelánem brumovským. Také tato listina je padělkem vyhotoveným krátce před rokem 1298 a její diktátor, blízký příjemci, tj. klášteru Tišnov, použil jména svědků, kteří se objevují v doprovodu Přemysla Otakara II. na jeho tažení do Pruska, z jakési dnes ztracené listiny, vydané pro tišnovský klášter.⁴³

Spolu s bratry Bočkem a Kunou doprovázel Smil z Brumova krále při christianizačním tažení do Pruska v lednu 1255. Před Smilem se otevřela kariéra vlivného velmože, kterému panovník svěřil správu rozlehlého území na střední a východní Moravě, což můžeme chápat i jako projev velké důvěry v době, kdy tato území byla vystavena nájezdům z maďarské strany. Hrad Brumov byl také vystavěn v 1. polovině 13. století jako pozdně románská zeměpanská strážní pevnost chránící stezku Vlárským a Lyským průsmykem a právě po Smilovo funkční období i hrozenkovský přechod. Podobně byla v kamenné podobě obnovena mladohradištní fortifika-

42 Viz POKLUDA, Z.: *Brumov, osudy hradu a jeho držitelů*. Hýslý 2005, s. 6–10. Srovnej též PLAČEK, M. – FUTÁK, P.: *Páni z Kunštátu*. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu. Praha 2006, s. 22–23.

43 CDB V-1, s. 103–105, č. 50; s. 79–81, č. 38.

ce v Bánově, kolem níž procházela cesta do Trenčína. V událostech dvou válek s uherským královstvím se Smilovo počínání ukázalo jako užitečné a zřejmě i úspěšné. Záslouhou toho byl v mírové smlouvě mezi Přemyslem Otakarem II. a králem Štěpánem jmenován rozhodčím případných pohraničních konfliktů.⁴⁴

Jako purkrabí na hradě Brumově se podílel na zformování královského města Uherského Brodu, které vzniklo na jím spravovaném území. Vysazení rozlehlého útvaru proběhlo okolo roku 1260 a o 12 let později, za Smilovy svědecké asistence, obdrželo město hlubčické právo. O významu, který mělo město mít, svědčí to, že co do velikosti plochy (téměř 32 ha) byl Brod pátým městem na Moravě a sedmým v celém státě. Přitom se téměř rovnal Znojmu a oproti jen o málo staršímu Uherskému Hradišti měl rozlohu skoro dvakrát větší. Od počátku ve městě působil dominikánský klášter. Uherský Brod tak představoval největší a urbanisticky kvalitní založení Přemysla Otakara II. na území českého království.⁴⁵

Vzhledem k tomu, že se Smilovi nedostávalo dědiců, rozhodl se část svého majetku použít v roce 1261 k založení cisterciáckého kláštera Smilheim u Vizovic. Vzorem mu přitom byl jeho bratr Boček, který o deset let dříve založil cisterciácký klášter ve Žďáru nad Sázavou.⁴⁶ Další stavební aktivitou Smila z Brumova byla stavba hradu nad osadou Střílky na okraji Chřibů, který tím patřil k nejstarší vrstvě moravských panských sídel. Poprvé se po Střílkách psal v roce 1258. Roku 1267 mu panovník udělil listinou souhlas k volnému disponování s dědičným jměním.

Po boku krále stál i při jiných vojenských akcích, zřejmě se zúčastnil i podzimního vpádu do Uher v roce 1273, protože je uváděn na listině Přemysla Otakara II. ze 14. října 1273, která byla vydána v Kremži, přes kterou se král z tažení vracel. Krátce potom ale Smil ve věku necelých 60 let zemřel bezdětný.

Při řešení otázek, kdo nechal vyhotovit, kdy a proč znění, které známe dnes, vycházíme z toho, že se tak muselo stát do roku 1411, kdy víme, že český král Václav IV. potvrdil dosavadní tři vydaná privilegia pro Přerov, totiž z roku 1256, 1355 (markrabě Jan Jindřich povoluje výroční trh o sv. Vavřinci) a 1386 (markrabě Jošt propůjčuje odúmrtí). Ze znění, dochovaného v opisu, se dá soudit, že se tehdy jednalo o listiny, které byly králi předloženy.⁴⁷

Naproti tomu v potvrzení privilegií králem Albrechtem v roce 1439 se mluví o tom, že v předchozích zmatcích českého království byli Přerovští zbaveni svých privilegií, práv a svobod, jež dostali od králových předchůdců a předků. Prosili proto, aby jim byla obnovena tato jejich práva, milosti a svobody, a za tím účelem předložili některé transumpty, z nichž první byl Přemysla Otakara II., druhý pak Jana a třetí Jošta, moravských markrabat, a transumpty konfirmací Václava, římského a českého krále, a také římského císaře a uherského, českého, dalmatského, chorvatského atd. krále Zikmunda, v nichž tato práva a milosti byly obsaženy a jimiž byly potvrzeny.

Ocitáme se na poli pouhých hypotéz, neboť k jednoznačným závěrům nelze pro nedostatek archivních pramenů dojít. Ponecháváme stranou možnost, že by došlo k pořízení falza v okruhu velehradského kláštera bez toho, aby byla napřed vydána králem Přemyslem Otakarem II. listina, v níž by

se nějakým způsobem mluvilo o udělení městských práv Přerovu. Vycházíme z toho, že dle konstatování Jindřicha Šebánka mohla existovat pravá listina, kterou vydal král Přemysl Otakar II. za svého pobytu v Olomouci v polovině ledna 1256, kdy se o svátku Tří králů ve městě konal zemský sněm. Přemysl Otakar zde potvrdil 16. ledna klášteru ve Velehradě privilegia svých předků.⁴⁸ Přerovská listina obsahovala zřejmě pouze obecné ustanovení o udělení městského práva, které užívají i jiná města v markrabství moravském.

Předpokládáme, že v běhu času došlo k vyhotovení nové listiny, na čemž mělo zájem město Přerov. Podle Jindřicha Šebánka dochované znění odpovídá listinné produkci velehradského okruhu z let 1255–1264, nicméně představa, že by padělaná listina vznikla krátce po vyhotovení původní listiny, se nám zdá nepravděpodobná a ničím nezdůvodnitelná.

V úvahu přichází ztráta vlivem válečných událostí, popř. živelních příhod. Zamýšlíme-li se nad příčinou vyhotovení paděلكu, podnětem nám může být to, co se ve zpádelané listině objevuje nově. V první řadě je to text: „*Nechť však platí po vyjití pětileté svobody ročně půl hřivny stříbra z každého lánu.*“ Je to ustanovení daňové a hospodářské povahy. Bohužel nevíme nic bližšího o původním daňovém zatížení osadníků – poplatníků, případně o jeho změnách, což by nám pomohlo v časovém zařazení paděلكu.

Dále předpokládáme doplnění textu původní listiny o „*témže právu a svobodách, které až dosud užívali měšťané v Olomouci*“. V této souvislosti bychom mohli uvažovat o tom, že falešná listina vznikla až po roce 1352, kdy se Olomouc stala oficiálně vrchní odvolací stolicí pro města užívající magdeburského práva.

Přerov byl městem královským, prospěch z výše uvedených ustanovení měli měšťané. V případě odvolávání se na olomoucké městské právo může být příkladem z pozdější doby žádost přerovského purkmistra a rady v roce 1678. Tehdy se obrátili na olomoucký magistrát s prosbou, aby jim byly zaslány v opisu privilegia a svobody vydané městu Olomouci, protože při komisi, konané v Přerově ve dnech 2.–9. srpna 1677, bylo zpochybněno právo výstavu piva a pálenky městem Přerov do okolních vsí, přestože se odvolávali na to, že mají stejná práva jako Olomoučtí. V příloze Přerovští zaslali opis potvrzení privilegií Přerovu vydaného králem Albrechtem v roce 1439.⁴⁹

44 POKLUDA, Z.: cit. dílo.

45 PLAČEK, M. – FUTÁK, P.: cit. dílo, s. 100.

46 Viz ŠEBÁNEK, J.: *Vizovická listina Smila ze Střílek z r. 1261 jako historický pramen předešším k otázce osídlení na Valašsku*. Valašsko 1959/1961, s. 29–39.

47 „*Wenceslaus, dei gracia Romanorum rex, semper Augustus set Bohemie rex. Notum facies tenore presencium universis. Quod quia parte civium et incolarum opidi Przerow fidelium nostrorum dilectorum extat majestati nostre cum humilii precum instancia supplicatum, quatenus tres literas ipsis per illustres quondam Przemyslaum alias Ottogorum, dominum, regem Bohemie, Johanem et Jodocum, marchiones Moravie, predecessores nostro super ipsorum libertatibus, graciis, immunitatibus et indultis datas de innata nobis benignitate approbare, ratificare et confirmare graciosius dignaremur. Quarum literarum tenores presentibus sunt inserti et prime quidem litere tenor per omnia sequitur in hec verba...*“ „Václav z boží milosti římský král, vždy rozmnožitel a český král. Známó činíme tímto listem všem, že věrní naši milí měšťané a obyvatelé města Přerova ponížěně a pokorně poprosili naši velebnost, abychom jim z naší vrozené dobrotivosti ráčili schváliti, potvrditi a upevniti tři listy, jež jim kdysi dali na jejich svobody, milosti, výsady a nadání osvícení naši předkové, Přemysl Otakar, pán a král český, Jan a Jošt, markrabí moravská. A znění těch listů do tohoto bylo vloženo a znění prvního listu ve všem následuje takto...“ Ročenka městského musea v Přerově II. Přerov 1938, s. 121–122, 124–125.

48 CDB-1, s. 130–132, č. 69.

49 Státní okresní archiv Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Zlomky registratur, inv. č. 199. Viz příloha č. 5.

.....
Listina krále Albrechta z r. 1439, SOKA Pterov
.....

Na závěr můžeme konstatovat, že listina, kterou vydal Přemysl Otakar II. 28. ledna 1256 a v níž je ustanovení o udělení městských práv Přerovu, je v dochované podobě středověkým padělkem. Předpokládáme ale, že existovala původní listina, kterou vydal Přemysl Otakar II. v době, kterou udává dochované znění listiny, čemuž odpovídají známé reálie. Na jejím vydání měl zájem a podíl Smil z Brumova, v roce 1255 doložený přerovský kastelán a v následující době pověřený králem zabezpečením jihovýchodní, moravsko-uherské hranice. Můžeme uvažovat i o tom, že původní listina vznikla v okruhu žďársko-velehradském na základě diktátu notáře Arnolda a s vědomím královské kanceláře.

Padělek byl vyhotoven ve prospěch města Přerova, o čemž svědčí nově vložené pasáže o osvobození od placení činže po pět let a následném placení půl hřivny stříbra z každého lánu a pravděpodobně i odvolání se na olomoucké městské právo. Podle toho bychom mohli datum vzniku padělků vymezit rokem 1352 a rokem 1411.

V listině naznačené příčiny udělení městských práv, tj. poničení Přerova v době česko-uherských válek, je možné označit za pravděpodobné. Je třeba být velmi obezřelý při ztotožňování označeného místa „Pirillo“ s Přerovem v uherské listině z roku 1255, protože se podle našeho mínění v listině jedná o události z roku 1252, v němž nemáme archivními prameny doložen pobyt uherského krále na střední Moravě. Stejně tak, či s větší mírou pravděpodobnosti by bylo možné uvažovat o přerovském hradu v uherské listině z roku 1264, kde se mluví, že pod nejmenovaným hradem byla svedena bitva při návratu uherského krále Bély IV. od obléhané Olomouce, což máme doloženo pro rok 1253.

Úvahy o tom, že na obraně Přerova se podílel kastelán Blud, nejsou ničím zdůvodněné a můžeme je odsunout do říše bájí.

Hádankou k dalšímu luštění je zpráva o bitvě pod hradem „Olmuch“ někdy v letech 1260–1262, pravděpodobně ale v souvislosti s válečnými událostmi česko-uherskými v roce 1260. Pokud bychom uznali, že šlo o naši Olomouc, museli bychom vzít na vědomí, že uherský král Štěpán po prohrané bitvě u Kressenbrunu zorganizoval uherský pokus o diverzi směrem k Olomouci, tj. hluboko do týlu nepřítele. V tom případě by byl velmi ohrožen znovu i Přerov.

Příloha č. 1

(B)ela dei gratia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie Cumanieque rex omnibus, ad quos presentes pervenerint, salutem in omnium salvatore. Regie convenit maiestati, ut in eos magnificentie sue dona specialiter extendantur, qui se per eximie fidelitatis merita corone regie devotos et acceptos iugiter reddiderunt, ut sic alacritas devotorum premiis invitata ad potiora fidelitatis merita accedantur. (!) Ad universorum igitur notitiam harum serie volumus pervenire, quod accedens ad nostram presentiam Bocholerius filius Vida de Olozka dilectus et fidelis noster a nobis humiliter postulavit, ut quandam terram castrensiom Zarakad vocatam ad castrum Ferreum spectantem sibi conferre ex plenitudine regalis gratie dignaremur. Nos vero precibus ipsius inclinati sua recolentes merita ad animum duximus revocanda, inter que ad notitiam singulorum pauca de plurimis referemus. Cum enim primo essemus in Boyemia sub castro Pirillo nuncupato, idem Bocholerius laudabiliter dimicando captivum in conspectu nostro captivavit et ad nostrum duxit presentiam binis letabilibus vulneratus vulneribus ipse idem remanendo, et insuper unus ex ipsi-

us proximis, videlicet Martinus filius Laurentii in eodem conflictu nostro occubuit. Hec itaque et alia ipsius merita, que recitata per singula occuparent locum spatiosi sermonis, ad animum revocantes, ipsam terram Zarakad vocatam sub metis et terminis, quibus predicti castrenses eam dinoscuntur possedisse, exemptam penitus a castro memorato cum utilitatibus suis et pertinentiis eidem Bocholeri habita deliberatione cum nostris barronibus, Lorando palatino comite Supruniensi, Paulo comite iudice nostre comite de (!) Zaladiensi, Herrico comite Symigiensi, Chak magistro tavarnicorum nostrorum, Nycolao comite Ferrei castri et aliis omnibus benignitate regia dedimus, donavimus et contulimus irrevocabiliter iure perpetuo ipsi Bocholerio et per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus possidendam et habendam. Cuius terre prima meta incipit ab occidente a fluvio Vervize et procedit in vicinatione terre capituli Ferrei castri ad orientem perveniens ad metam terream, ubi continguatur terre Olozka vocata. Deinde per metas tendens venit ad duas metas terreas, que sunt sub arbore piri prope viam magnam, que ducit ad villam Ferrei castri et ibi terre Corkoy vocata vicinatur. Exinde per silvam means per assiduas metas venit ad duas metas terreas, ubi attingit terram nobilium de Tyloy. Abinde reflectitur ad meridiem iuxta terram prefatorum nobilium de Tyloy per arbores et metas terreas, venit ad terram populorum abbatis, qui sunt apud ecclesiam sancte Marie; abhinc ad terram Nempti vocatam, deinde reflectitur ad occidentem in vicinatione terre Zarakad vocata, venit ad viam Charadaoth vocatam, per quam tendens inferius venit ad aliam viam, que ducit in Olozka, ubi sunt due mete terre, per quam in modico spatio tendens reflectitur ad occidentem, perveniens ad metas terreas, ubi sunt arbores zilfa. Inde per quoddam nemus tendens venit ad fluvium Vervize vocatum in vicinatione terre Geruar vocata. Inde superius per ipsum fluvium in magno spatio venit ad metam primitus nominatam et ibi terminatur. Datum per manus magistri Smaragdi Albensis ecclesie electi aule nostre vicecancellarii, anno domini M^oCC^o quinquagesimo quinto.

SZENTPÉTERY, I.: *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikái jegyzéke*. I. kötet 1001–1270. Budapest 1923, s. 330–331. Srovnej CDB-1, s. 75, č. 1053.

Podřízením vyznačená část textu se vztahem k probíranému tématu.

Příloha č. 2

A. Ch. 1264. Idem Bela Magistro Laurentio, aulae suae iudici, Comiti Mosoniensi, ob virtutem heroicam, villas plures in Comitatu de Baranya confert.

Bela, Dei gratia, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Seruiae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniaeque Rex. Omnibus praesens scripturis inspecturis, salutem in omnium Salvatore. Status regii consideratio speculatiua, prouidae deliberationis statera pensans merita singulorum, illos praecipue tenetur extollere fauoris regii praemio potiori, qui a primaevis pueritiae suae temporibus in domo regiae Celsitudinis sicut aetatis, sic et virtutum meruere recipere incrementa; et quodam modo per gradus gratuita deuotionis consententes pro coronae regalis honore, se variis exponere periculum generibus nullatenus formidarunt. Considerantes itaque inter virtuosos virtute eximia, et in constantium numero potissima constantia Magistrum Laurentium, aulae nostrae iudicem, et rectorem, Comitem Musuniensem, virum vtique nobilem, refulgere; nimirum cum nostrae menti indebilis sinceritatis suae impressio, quodam singulari stigmate se offerat et componat, cogimur non immerito magnificis ipsius gestis recensitis, quae diuersis necessitatibus vrgentibus, pro regno et regali corona exercuit, ad perpetuam gestorum memoriam, ne successiui obscurentur rubigine temporis, ipsius seruitia enarrare. Et licet prolixum esset eadem prae multitudine per singula recitare; vt tamen ea, quae nec aemula liuiditas, et liuida aemulatio celare posset, per nos non celentur, qui sicut ad vindictam malorum, sic ad laudem bonorum regum diadema noscimus assecuti, seruitia, quae praesentibus paulo inferius annectentur, exprimi iussimus, nominatim: Primo siquidem, cum adhuc in numero seu collegio iuuenum domus nostrae famam pollentem, et nomen duceret gloriosum, ipsum cum charissimo Genero nostro Ratislao, Duce Galliciae, in partibus Russiae cum ceteris regni nostri Magnatibus, duximus transmittendum, qui sub Castro Iroszlo Ruthenis quam pluri-

mis, in perniciem ipsius generi nostri exeuntibus de eodem, et armatam in expeditionem nostram dirigentibus aciem, zelo deuotae fidelitatis armatus, volens potius post mortem viuere per famae gloriam, quam tergum hostilitati huiusmodi vertere, se obiecit; vbi transosso hostili lancea crure suo exstitit lethaliter vulneratus; deinde cicatrice sui vulneris nondum obducta, cum Daniel Ruthenorum Rex ad campestre praelium contra ipsum nostrum generum prodiisset, strenuitas eiusdem Magistri Laurentii desidiaie obscuritatem abhorrens, in lucem prodiit probitatis et singulariter hostili se immiscens aciei, quemdam de Rusciae baronibus impulsu deiecit lanceali, quem supradictus gener noster fecit capite detruncari; in quo conflictu cum equus saepedicti Ducis, generi nostri praedilecti, fuisset interfectus, idem Magister Laurentius solitae fidelitatis insistens feruori; vitamque iam dicti Ducis praeferens vitae suae, equum, quo vehebatur, eidem Duci tradidit, et se inter hostes confertissimos posuit, variis periculorum fluctibus inuolutum; sicut praemissa supradicti Ducis, et multorum fidelium, ac fide dignorum nobis relatio patefecit. Ea vero, quae in subsequentibus annectentur, certioris sensus, visus videlicet, certa indicatio nobis demonstrat: nam cum essemus in congressu campestri contra Fridericum Ducem Austriae et Styriae, in quo idem Dux, nostrorum prostratus armis, interiit, ipse magister Laurentius hostili se immiscens aciei, magnanimi constantia, et constanti magnanimitate dimicauit in eadem. Vbi equo suo, quo insidebat, interfecto, pedestribus gressibus armorum se defendens praesidio, ad nos per diuinam gratiam remeavit. Porro cum de obsidione Olomucensis ciuitatis rediremus, idem Magister Laurentius sub quodam castro, quod leonina audacia manu-ali praelio capere attemptauit, lethalia recepit vulnera, quae nos ipsi vidimus, ad visitandum ipsum personaliter accedentes. Ceterum cum essemus sub Castro Parduch, et idem armatos milites clandestinis insidiis contra nostram militiam produxissent, supradictus Magister Laurentius nostri et nostrae Gentis honoris zelator, aciei huiusmodi, non modicam multitudinem militum continenti se obiecit, et quemdam militem, qui de se praesumens ad singulare certamen parauerat contra ipsum, deiecit pariter cum equo. Sub castro insuper Karchalag, quod expugnari fecimus, in fortiori loco conflictus, sub turre superiore se posuit, et ibi quam laudabiliter nobis videntibus dimicauit, aemulorum nequit malitia occultare. Sub Zrinhouis etiam cum armato militem se immiscuisset, equus suus sub eo exstitit interemptus, sicut ocularis demonstratio nostris et plurimorum aspectibus id expressit. Denique cum Bulgarorum temeritas tempore guerrae inter nos et regem Bohemiae, Ducem Austriae, et Styriae exortae, Banatum de Zeurino hostiliter deuastrasset, et plerique de Baronibus nostris defensionem ipsius Banatus nollent assumere, per nos etiam diligenter requisiti, saepedictus Magister Laurentius collato sibi per nos ipso Banatu, Bulgarorum deuicit exercitum, ablatis spoliis, et praedis, quibus iidem Bulgari fuerant honerati; de quibus etiam quosdam in ripa Danubii suspendi fecit in patibulo; et sic ipsorum proteruia quiescente ipsum Banatum ad pristinum bonum statum, virtute maxima restauratum, nostrae restituit maiestati. In recompensationem igitur obsequiorum huiusmodi contulimus, dedimus, et donauimus eidem Magistro Laurentio, et per eum suis heredibus, heredumque successoribus tres villas: Rend, Henche, et Letnuk vocatas, in Comitatu de Baranya existentes, cum omnibus vtilitatibus et pertinentiis earumdem, perpetuo et irreuocabiliter possidendas, sub eisdem terminis, et metis, sub quibus antea sunt possessae. Vt igitur ipsius fidelitatis et deuotionis merita se offerant oculis posterorum, et donationum ob haec factarum tituli persistere valeant in vigore, praesentes eidem magistro Laurentio concessimus litteras, dupplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus Magistri Farcasii, electi Albensis ecclesiae, aulae nostrae Vice-Cancellarii, dilecti ac fidelis nostri. Anno Domini MCCLXIV. idibus Aprilis, regni autem nostri anno XXIX.

E MSS. Wagneriano-Jankovichianis in 4. P. I. pag. 66. sqq. 1264 duben 13. Autograf v listině uložen v budapeštském státním archivu. Srovnnej CDB-3, s. 217, č. 1304. Viz DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy*. V. díl. Praha 1878, s. 296. HOSÁK, L.: *Uhersko-Kumánský vpád, ...* s. 281.

Podřízením vyznačená část textu se vztahem k probíranému tématu.

Příloha č. 3

Premisl, qui et *Ottacarus* dei gratia Dominus Regni Bohemie, Dux Austrie, et Marchio Morauie, uniuersis fidelibus suis hanc literam inspecturis per Morauiam constitutis gratiam suam et omne bonum. *Cum actiones* hominum quamuis *sollemniter* celebrate simul cum tempore procedente defluere consueuerunt, et propter rerum et temporum incertos euentus finem *quemque* vix proprium sortiuntur: necesse igitur et congruum est, ut ea, que a memoria hominum decidere possunt, et facillime annullari *scripturis authenticis in veritatis indicium, et testibus perhennentur*. Noscat igitur tam presens hominum etas, quam in *Christo* successura posteritas, quod ob fidelitatem et *dilectionem ciuium* nostrorum in *Prerow*, et destructionem *generalem* Morauie terre nostre inspectis eorundem grauaminibus misericorditer et pressuris, quas ex multis persecutionibus passi sunt usque modo, nostram circa commodum et profectum eorundem *uoluimus* gratiam ampliari, presertim ob petitionem et merita dilecti fidelis nostri Smilonis de *Brumow burgrauii* hanc videlicet gratiam ipsis duximus faciendam, quod in eodem iure ac libertate sedeant et morentur, quo ciuitatenses nostri in *Olomucz* hactenus ex nostre concessionis gratia sunt gavis, districtius inhihentes, ne quis eos in prefata gratia presumet aliquatenus perturbare. Censum vero soluant singulis annis mediam marcam argenti de quolibet laneo, transacta quinque annorum libertate. In cuius rei testimonium, memoriam et cautelam presens scriptum ipsis dari mandauimus, sigillorum nostrorum munimine roboratum, testibus etiam subnotatis, quorum nomina *hec sunt*: *Smilo* burgrauius de *Brumow*. Benessius camerarius noster. Wichardus de *Tyrna*. Pardus camerarius *Olomucensis*. Beneda. *Ienzo* de *Deblin* et alii quam plures. *Actum et datum in Olomucz anno Domini M. CC. LVI. quinto Kalendas Februarii*.

Ex libro confirmatorum civitatis ejusdem privilegiorum. – Item apographum sec. XIV. in codice capituli Olomucensis II., chartaceo. CDM III, s. 204, č. 228.

Kurzívou vyznačena místa v textu listiny odlišného znění od textu listiny z r. 1411.

Příloha č. 4.

1411 Przemysl qui et Ottogarus, dei gracia dominus regni Bohemie, dux Austrie et marchio Morauie, universis fidelibus suis hanc litteram inspecturis per Morauiam constitutis gratiam suam et omne bonum. *Quoniam acciones hominum, quamvis solempniter celebrate, simul cum tempore procedente defluere consueverunt, et propter rerum et temporum incertos eventus finem quandoque vix proprium sorciuntur, necesse igitur et congruum est, ut ea, que a memoriam hominum decidere possunt et facillime annullari, scriptis, que sunt indicium veritatis et testibus perhennentur*. Noscat igitur tam presens hominum etas quam in *Cristo* successura posteritas, quod ob fidelitatem et dilectionem dilectorum civium nostrorum in *Prerawe* et destructionem Morauie terre nostre inspectis eorundem gravaminibus misericorditer et pressuris, quasi ex multis persecutionibus passi sunt usne modo, nostro circa comodum et profectum eorundem volumus gratiam ampliari, presertim ob petitionem et merita dilecti nostri Smilonis, de *Brumowe* purgraviu, hanc videlicet gratiam ipsis duximus faciendam, quod in eodem iure ac libertate sedeant et morentur, quo civitatenses nostri in *Olomuncz* hactenus ex nostre concessionis gracia sunt gavis, districtius inhihentes, ne quis eos in prefata gracia presumat aliquatenus perturbace. Censum vero soluant singulis annis mediam marcam argenti de quolibet laneo, transacta quinque anorum libertate. In cuius facti testimonium, memoriam et cautelam presens skriptum ipsis dari mandavimus sigillorum nostrorum munimine roboratum testibus eciam subnotatis, quorum nomina sunt hec: *Smylo* purgravius de *Brumowe*, Benessius camerarius noster., *Wichardus* de *Tyrna*, *Pardus* camerarius *Olomucensis* cum fratre suo *Szudomiro*, *Gidick* purgravius *Olomucensis*, *Beneda*, *Gencho* de *Deblyn* et alii quam plures.

Actum et datum in *Olomucz* per manus tunc notariorum nostrorum *Wilhelmi* et *Arnoldi* magistrorum anno Domini M ducentesimo quinquagesimo sexto, quinto kalendas fabruarii.

CDB-1, s. 132-134, č. 70.

Kurzívou vyznačena arenga listiny vykazující nápadné stylistické shody s arengami v listinách Bočka z Berneka pro žďárský klášter ve Znojmě 17. prosince 1255 a Borše z Riesenburka pro velehradský klášter z roku 1264.

Podtržené vyznačena věta, týkající se osvobození města od platů na pět let a stanovení výše platu na půl hřivny po projití lhůty, která byla vsunuta mezi mandátovou sankci a koroboraci

Příloha č. 5

Wohledle ehramsbe Hochweise undt Wohlgelährte

Hochgebiettende Herren undt wehrte Patronen, denen selbten verwienschen wier von dem allerhöchstendem Geber alles gutten, zu diesem schon eingetrettenen newen Jahr Gottes reichen Seegen, frische Leibesgesundheit, undt alle glückliche Prosperitaet, wor mit sie derer noch viel unzählbare mit gutter Leibesgesundheit, in gutten Frieden undt Ruhe noch eines jeden selbst verlangen undt begehren er- undt über leben möchten.

Undt sollen E. E. H. W. Magistrat als unsern hochgebiettenden Herren undt wehrten Patronen in gehorsamb nicht bergen, wie das bey letzter jüngst hier von 2. bis auf den 9. Monathstag Augusty abgestrichenen 1677 Jahrs gehaltener Commission das noch deme derjenige Punct weg Ausstellung des Biers in die Dorffschafften undt des Brandtweinschanks so hart gehalten undt wier uns auf die in handen habenden Privilegio, das wier in diesen Rechte und Freyheiten gleich wie die Stadt Olmütz ruhiglich sietzen undt verbleiben sollen, wie beyliegende Abschrift derer klahr weyset, berufet, ist uns von einer hoch löbl. Commission zur Andtworth worden, wan wier etwas der gleichen was vor Recht undt Freiheiten die Stadt Olmütz zu geniessen hat, in Handen haben, solten wier solches alsobaldt der Commission vorweysen, oder aber won der gleichen nichts vorhanden uns darumb bewerben.

Weillen dan zu Volziehung dessen wier nicht allein von höchst ernehter hoch löbl. Commission vorbescheiden, sondern auch an jetzo zu Belegung unsers Rechts uns daran viel gelegen.

Als haben E. E. H. W. Magistrat unsere hoch gebiettende Herrn undt Patronen wier gehorsamb bietten sollen denen selbten beliebe unbeschwehrte uns hierienen zu welfahren undt mit einer glaubwirdiegen Abschrift Ihrer Privilegien undt Begabnussen, was Recht undt was vor Freyheiten die Stadt Olmütz nicht allein in Ausstellung des Biers in die Dorffschafften, undt Brandtweinschanks, sondern auch in allen andern burgerlichen Nahrungen undt Nutzungen zu geniessen hat, zu erfreuen. Solche hohe Gnadt abzugehorsamben werden, wier uns jederzeit anlegen sein lassen mit Verbleibung.

E. E. H. W. Magistrat als unser hochgebiettenden Herrn undt Patronen

Prerau den 17. January 1678
gehorsambe Bürgermeister undt Rath

Státní okresní archiv Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Zlomky registratur, inv. č. 199.

Zdeněk Schenk – Jan Mikulík

Výsledky archeologických výzkumů kostela sv. Jakuba Většího v Lipníku nad Bečvou

Úvod

Farní kostel sv. Jakuba Většího se nachází v městské památkové rezervaci Lipník nad Bečvou. Tato stavba je spolu s farou situována při severním okraji pozdně středověkého městského opevnění. V letech 2008 a 2009 byly Farním úřadem v Lipníku nad Bečvou zajišťovány nezbytné stavební úpravy kostela. V roce 2008 byly provedeny hydroizolační práce u vnějších obvodových zdí a v roce následujícím rekonstrukce dlažby v interiéru kostelní lodi. Výsledky souběžně probíhajícího záchranného archeologického výzkumu přinesly několik významných poznatků k vývoji této sakrální stavby.

Historický exkurz

Pvní písemná zmínka o Lipníku, tehdy ještě osadě, je uvedena v listině z roku 1238, na které jako jeden ze svědků figuruje markraběcí kaplan Valter, farář „de Lipnik“. I když není mezi odborníky zcela jasno, převládá názor, že v případě markraběcího kaplana a faráře z kostela ležícího na markraběcí půdě se v listině myslí Lipník nad Bečvou a nikoliv druhý moravský Lipník – Lipník u Hrotovic. Jedině Lipník nad Bečvou byl v té době zeměpanský a byl podřízen zeměpanskému hradu v Přerově. V tomto období se předpokládá existence trhové osady s kostelem, kudy v minulosti procházela důležitá obchodní cesta od Přerova do Hranic. Tuto hypotézu podporuje dosud existující půdorysná stopa – tvar a průběh – ulic Losertova a Palackého, zejména jejich šířka. Zachovalo se i západní pokračování této cesty směrem k Přerovu na pozdějším předměstí za Loučkou, východní pokračování však nikoliv. S polohopisným situováním původní osady korespondují i výsledky záchranného archeologického výzkumu, realizovaného na podzim roku 2008 v jižně souběžně vedoucí ulici Nerudově na parc. č. 3988, kde byly dokumentovány lidské sídlištní aktivity z období vrcholného středověku (Schenk, Mikulík – v tisku).

V dalším vývoji se městské centrum profilovalo v jižním sousedství staré osady kolem čtvercového náměstí, z něhož byly vytýčeny západο-východní ortogonální ulice v hlavním tranzitním směru. Z tohoto náměstí vede jen jediná kolmá spojka do původní osady a ke kostelu, dnešní ulice Křížkovského.

Fara v Lipníku je znovu výslovně doložena až roku 1378. V místě pravděpodobného situování starší stavby kostela byl zřejmě před rokem 1400 nově vystavěn v gotickém stylu, držitelem Lipníka Lackem z Kravař, kos-

Obr. 1. Celkový pohled od východu na jižní boční kapli Zvěstování Panny Marie při kostele sv. Jakuba Většího

tel sv. Jakuba Většího. Lze tak usuzovat z jeho označení jako kostela „novae fundationis“ v listině z roku 1400, kterou Boček z Labut rozšířil jeho majetek. Při kostele byla kolem roku 1406 postavena nákladem Bočka z Labutě se svolením jeho lenního pána Lacka z Kravař kaple Panny Marie. Boček nadal kapli dvorem s příslušenstvím ve vsi Tučíně (Zapletal 1937, 100). Roku 1594 byla přistavěna jižní kaple Zvěstování Panny Marie a kostel změněn na luteránský. Věž byla roku 1596 zvýšena a završena renesančním arkádovým ochozem a bání (Kuča 1998, 496). Z roku 1682 známe popis kostela z generální vizitace od olomouckého sufragána Jana Josefa Breunera: „Kostel nekonekrovaný měl 3 oltáře v lodi a 1 v kapli. Loď spočívala na šesti zděných pilířích a kostel měl 11 gotických oken, 12 obrazů na zdech. Dlážka byla cihlová, střecha šindelová. Do chrámu vedly troje dveře s předstíně. Na hřbitově byli toliko zámožní za plat 3 zl. pochováváni. Věže byly dvě: jedna s hodinami na konci lodě a druhá kamenná u vchodu na hřbitov“ (Pamětní kniha farnosti lipnické, s. 22). Roku 1693 byla postavena severní kaple sv. Barbory. V 60. letech 18. století došlo k celkové přestavbě kostela a jeho barokizaci. Odstraněny byly pilíře trojlodí, ta dostala novou klenbu, stejně jako rozšířený presbytář. U něj byly vybudovány sakristie s oratořemi v patře, do lodi osvětlené novými okny byla vestavěna kručta a ke stávajícím bočním kaplím přibýly nové kaple Bolestné Panny Marie a sv. Kříže. Věž byla završena jehlancovitou střechou a kopule bočních kaplí sneseny.

Archeologický výzkum

Výkopové práce vedené po obvodu kostela za účelem odizolování obvodových zdí vyvolaly v září roku 2009 nutnost provedení záchranného archeologického výzkumu. V době zahájení byly obnažené základové partie při severní obvodové zdi kostela již vyspravené dozdívkami, a proto se dokumentační práce soustředily na jižní výkopovou linii. Odkrytá situace prokázala po začistění založení základů kostela na úroveň nepropustného jílovitého podloží, které kolísá ve výškových úrovních 245,00–245,50 m n. m. Dokumentace stratigrafického uspořádání vrstev neprokázala intaktní archeologická souvrství. Jednotlivé vrstvy jsou tvořeny recentními a stavebními urovnávkami s ojedinělým výskytem fragmentů novověké keramiky. Toto je možno vysvětlit rozsáhlými renesančními a barokními přestavbami s následnou úpravou terénu a stavebními výkopy vedenými v minulosti podél obvodových zdí za účelem odvodnění. V recentních vrstvách výkopové linie západní části obvodového zdiva kostelní lodě se nacházely úlomky lidských kostí z narušených hrobů a u rozšířeného základu věže byl při úrovni podloží zdokumentován silně porušený kostrový hrob.

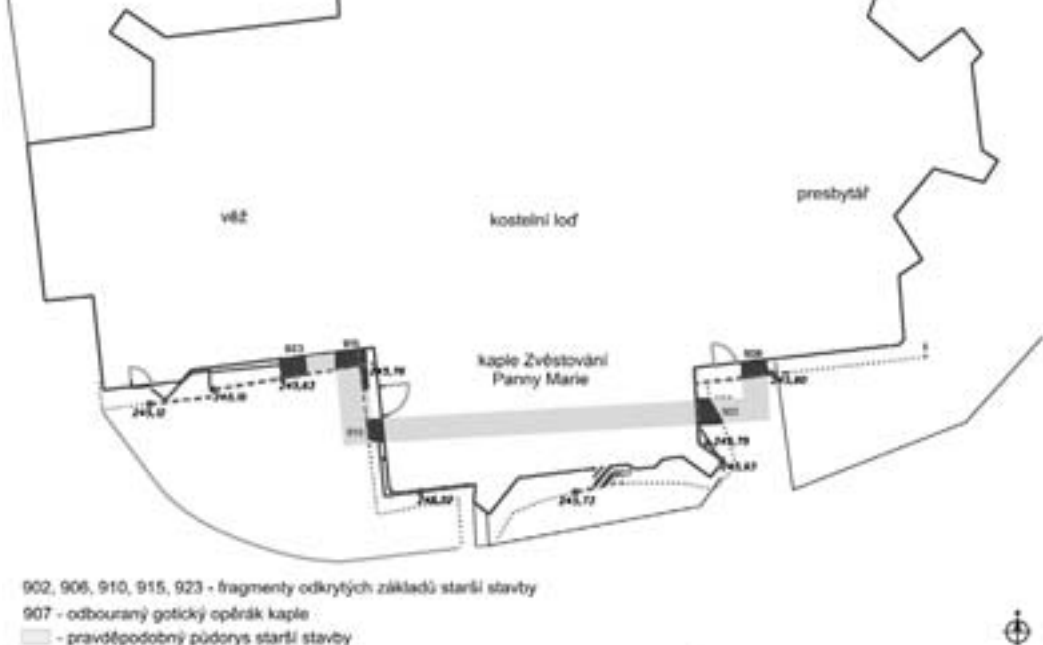
Z pohledu archeologie důležitější skutečnost znamenalo odkrytí několika starších kamenných základů v linii výkopů, které protínaly základy kaple Zvěstování Panny Marie i základy kostela (**obr. 1**). Pečlivé začistění všech odkrytých základových substrukcí za účelem rozlišení stavebních spár a určení časové posloupnosti stavebních etap odhalilo závažné skutečnosti. Relikty zachycených kamenných základů prokazovaly shodné provedení i materiál, což dokazuje realizaci v jedné stavební etapě. Stavební hmotu tvoří neopracované bloky lomového kamene spojené tvrdou a velmi

Obr. 2. Pohled na základ jihovýchodního opěráku a východní linii základů (903) kaple Zvěstování Panny Marie vystavěné po roce 1406, kterou byl přezděn základ (902) původní stavby kostela

kvalitní vápenopísčitou maltou obsahující velký podíl kouskového vápna – v základovém zdivu kostela se již ve výplni objevují cihelné zlomky do střední velikosti a je užito méně kvalitní vápenopísčité malty, v základovém zdivu kaple je větší příměs cihelného materiálu. Základy kostela, kaple Zvěstování Panny Marie i sakristie tyto starší kamenné substrukce respektují obezděním s jasně rozlišitelnou stavební spárou (**obr. 2**). Liniový průběh byl také odkryt a zdokumentován při dně hydroizolačních výkopů a částečně i v protilehlých profilech výkopů. Zde však již byly značně poškozeny v minulosti prováděnými odvodňovacími výkopy. Odkrytá situace po vyhodnocení vykazovala známky odkrytých reliktních základů uzavřeného objektu. Pro ověření, že se jedná o jeden, a to uzavřený, stavební objekt, byla mezi východní stěnou kaple Zvěstování Panny Marie a jižní stěnou sakristie položena ověřovací mikrosonda. Ta prokázala v zelené ploše průběh vnějšího JV základového nároží starší stavby, vzdáleného 1,60 m od obvodové zdi kaple a 1,30 m od obvodové zdi sakristie. K cenným zjištěním patří zdokumentování výseku jednovrstvé hlazené vápenné omítky, odkryté na vnitřní straně starší substrukce procházející obvodovou zdí kaple. Na odebraném vzorku jsou zřetelné vrstvy několikanásobného použití barevné malby.

Dle nálezové situace je nepochybné, že se jedná o odkrytí základů více na jih situované, starší orientované stavby, překryté mladší stavbou kostela sv. Jakuba Většího. I když neznáme průběh a stupeň dochování datačně starší základové linie pod podlahou kaple Zvěstování Panny Marie

Obr. 3. Situační plánek odkrytých fragmentů základů s vyznačením půdorysu staršího kostela

a podlahou lodi kostela – ověření lze provést pouze položením zjišťovacích sond či geofyzikálním měřením – můžeme oprávněně připustit možnou existenci základové linie původní obdélné sakrální stavby (s. k. 902, 906, 910, 915) o zjištěné délce cca 9,0 m a šířce základů 1,05–1,20 m, s pravděpodobným vstupem při JZ nároží. S touto stavbou patrně souvisí i západně odkrytý relikv stárších základů s. k. 923, procházející základovým pasem kostelní lodi, který může souviset s pravoúhlo stavbou situovanou při západní zdi – hranolová věž? (**obr. 3**).

Nadzemní zdivo původní stavby bylo sneseno a základové pasy překlenuty novou zástavbou kostela sv. Jakuba Většího nejpozději na přelomu 14/15. stol.

Existenci starší stavby nám také nepřímo potvrzují nálezy stavebních prvků druhotně zazděných do obvodového pláště kostela. K nejzajímavějším patří odkrytí zazděného a sekundárně použitého klenebního žebra z pískovce gotického stáří, opatřeného kamenickou značkou, v jihovýchodním opěráku kaple Zvěstování Panny Marie (**obr. 4**). Klenební žebro tvořilo součást původního opěrného systému klenby kostela a na těle žebra jsou dosud patrné zbytky původních barevných maleb.

Archeologická dokumentace jižního základu kaple Zvěstování Panny Marie nám také více přiblížila její původní gotickou podobu. Uprostřed dochovaných opěráků byl odkryt snesený základ třetího gotického opěráku – s. k. 907 (**viz obr. 3**). Základové zdivo kaple i opěráku z lomového kamene, pojeného kvalitní vápennou maltou, je spolu pevně stavebně provázáno v jedné stavební fázi (západní přístavba kaple již obsahuje v základové hmotě cihelné zlomky).

Bedlivému pozorovateli jistě neujde, že v místě původního vedení středového opěráku při jižní stěně kaple, v úrovni stávajícího okna, jsou dosud v omítce patrné nitkové trhlínky vykreslující po obou stranách dvě úzká, vysoká a ostře zaklenutá gotická okna. V rámci přestavby byl opěrák sne-

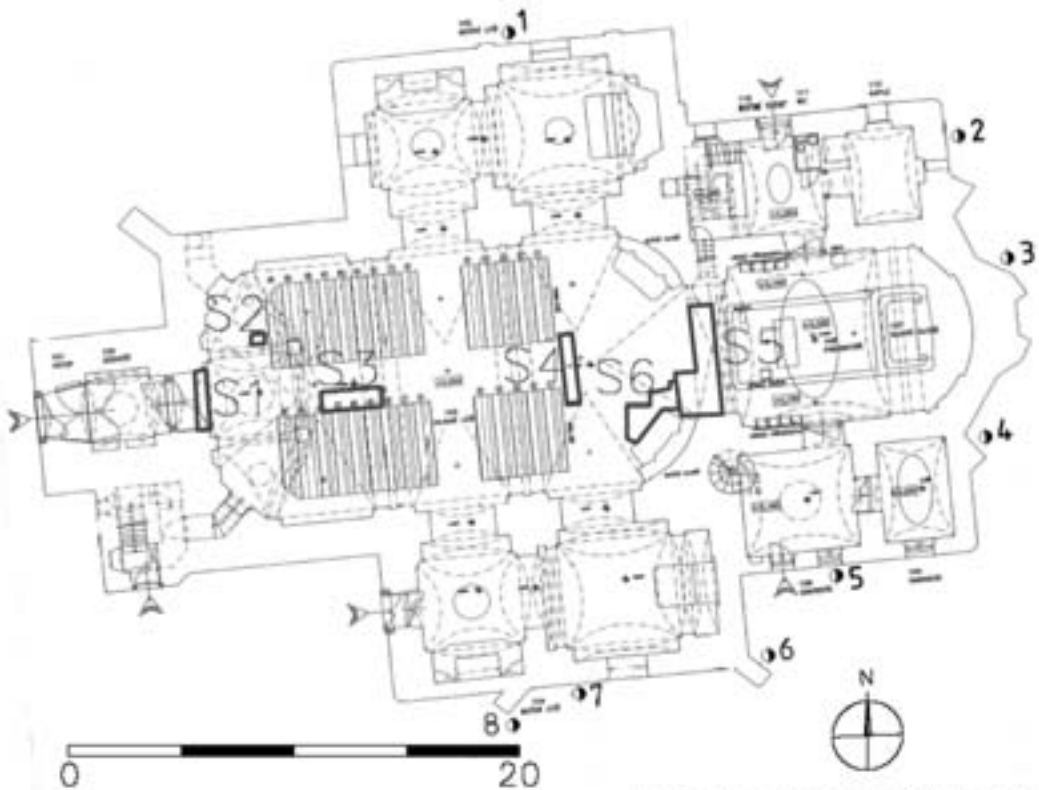

Obr 4. **Profil gotického klenebního žebra druhotně zazděného do hmoty jihovýchodního opěrného pilíře kaple Zvěstování Panny Marie**

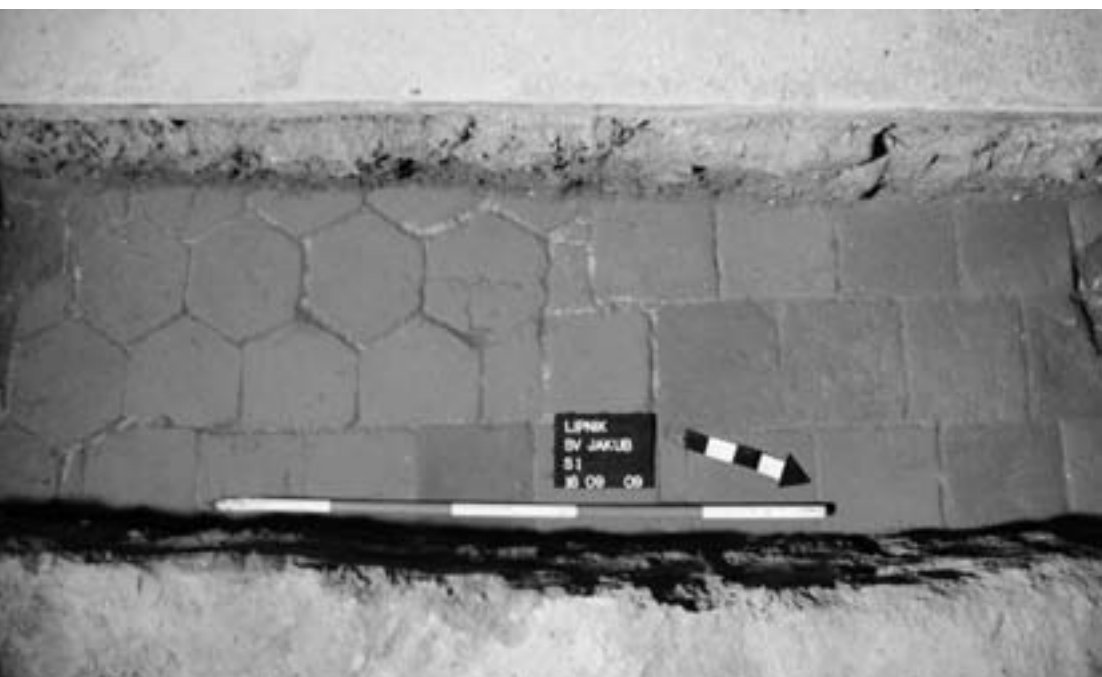
sen, prolomeno středové okno a gotická okna vyplněna cihelnou plombou (Schenk, Mikulík 2009).

V září roku 2009 se uskutečnila druhá fáze archeologického výzkumu farního kostela sv. Jakuba Většího. Tentokrát v souvislosti s probíhající rekonstrukcí stávající dlažby přímo v interiéru kostela. V době zahájení archeologického dohledu byly boční kaple již nově vydlážděny. Tato okolnost a fakt, že obnova dlažby se týkala pouze střední pasáže kostelní lodi, vyloučily možnost položení zjišťovacích sond v kapli Zvěstování Panny Marie a při jižní straně obvodové zdi kostela za účelem ověření závěrů výzkumu z roku 2008. Po domluvě s vedením farnosti byly v interiéru položeny zjišťovací sondy S1–S6 (**obr. 5**), jejichž cílem bylo zachytit a zdokumentovat možné úrovně starších podlah kostela a případnou existenci starších substrukcí či zděných hrodek pod podlahou kostela. V souvislosti s archeologickým výzkumem byl rovněž proveden průzkum pomocí detektoru kovů

Sonda S1 byla odkryta pod stávající dlažbou a cca 0,40 m mocnou vrstvou terénních urovnávek úroveň dlažby sestavené z cihelných dlaždic čtvercového a šestibokého formátu. Její neporušený pás se podařilo zachytit v místě vstupu do hlavní lodi (**obr. 6**). Dataci této pochůzi konstrukce nelze na základě jejich technologických parametrů přesně určit, neboť tento typ dlažby se vyskytuje v našich zemích průběžně po celá staletí. Šestiboké dlaždice se vyskytují již v románském období od 11. století, časté jsou také v renesanci. Se čtvercovými dlaždicemi se setkáváme po celé období

Obr. 5. Situační plánec položených zjišťovacích sond v lodi kostela sv. Jakuba Staršího

Obr. 6. Výsek původní podlahy tvořené čtvercovými a šestibokými dlaždicemi zachycený při vstupu do kostelní lodi v hloubce 40 cm od úrovně současné podlahy kostela

Obr. 7. Pohled na seskupení dřevěných rakví a jejich částí v kryptě situované pod epištolní stranou oltáře

gotiky a dále. Tuto podlahu lze rámcově datovat do pozdního středověku či raného novověku. Další sondy položené postupně v celé délce kostelní lodi zachytily pouze úroveň maltového lůžka, z kterého byly dlaždice v minulosti vytrhány. Původní podlaha byla rovněž porušena výkopy barokních hrobových jam. Není bez zajímavosti, že mladší výkopy hrobů často porušují datačně starší hrobová uložení. Tato skutečnost svědčí o dlouhé tradici pohřbívání v prostoru kostelní lodi a částečně potvrzuje informace zapsané v Pamětní knize farnosti: „*Též v kostele se pochovávalo. Kdo k farnosti nepatřil a chtěl býti pochován v městě v kostele, dal 100 zl. mor., a chtěl-li míti sklípek, 200 zl. mor. Domáci a farníci platili od pohřbu v kostele 25 zl., od sklípku 50 zl. Má-li se kdo do sklepa kostelního pohřbíti, tu k večeru otevře se hrob i okna, aby puch přes noc vyšel. Kdo se v kostele pochovávají svým nákladem, dlážku spraviti dají*“ (Pamětní kniha farnosti lipnické, s. 15).

Zjišťovací archeologické sondy č. S2, S3, S4 a S6 neprokázaly v centrálním prostoru kostelní lodi žádné zděné konstrukce hrobů či krypt. Ze zděných stavebních konstrukcí se podařilo zachytit v sondě S6 jen základy gotického pilíře, který byl součástí původního opěrného systému klenby zrušeného barokní přestavbou v 60. letech 18. století.

Velmi zajímavou situaci ale odkryla sonda S5, položená před presbyteriem, kde se v příčném profilu vyrýsovala stěna cihelné konstrukce. Jak se později ukázalo, jednalo se o západní zeď krypty zasahující svojí klenbou dále pod presbyterium. V místě porušené klenby bylo do vnitřního prostoru

Obr. 8. Pohled na přeložené boční schodiště, po kterém se sestupovalo do krypty pod presbyteriem

Obr. 9. Stříbrný čtyřhranný peníz s orlicí Albrechta Rakouského (1423–1435) představuje nejstarší nalezenou minci v kostele sv. Jakuba Většího

ru spuštěno osvětlení a zjištěno, že se jedná o cihelnou kryptu s valenou klenbou, rozprostírající se pod epištolní stranou kněžiště. Krypta má jednovrstvou, hrubě hlazenou omítku. V kryptě vnitřní světlosti cca $4,0 \times 4,0$ m a s výškou ve vrcholu oblouku cca 2,0 m byla rozeznatelná kumulace dřevěných rakví naskládaných minimálně ve dvou řadách nad sebou podél východní stěny. Před touto řadou byly položeny podélně ještě dvě rakve s obtížně rozeznatelnými lidskými ostatky a snad i částmi ztrouchnivělé látky (obr. 7). Celkově se jednalo nejméně o deset dřevěných rakví v značném stupni rozkladu. Podrobnějším vizuálním pozorováním bylo možno rozlišit dvě stavební fáze konstrukce krypty. Původní vstup byl situován v jejím JZ nároží s přímým vyústěním do kostelní lodi. Zakletutý vstup zasahuje 1,0 m do současného interiéru lodi s vrcholem zakletutí těsně pod úroveň dlažby. Ve stěnách vstupního schodiště je dosud patrné založení schodišťových stupňů. Druhý, časově mladší vstup byl prolomen v SZ nároží krypty a pěti schodišťovými stupni vyústuje v místě před kazatelnu na evangelní straně kněžiště (obr. 8), kde byl patrně kryt kamennou deskou – bližší popis je možný pouze dokumentací uvnitř krypty. Důvod přestavby zřejmě souvisí se stavebními úpravami kostela z 60. let 18. století, kdy v důsledku odstranění opěrných pilířů byl také plošně redučován prostor presbyteria a původní vchod by zasahoval do lodi kostela. V rámci rein-

Obr. 10. Předměty nalezené za pomoci detektoru kovů pod podlahou kostela: olovená renesanční obchodní plomba, barokní křížek s vyobrazením sv. Sebastiana, stříbrná grešle z roku 1694 a stříbrný 3 krejcar z roku 1698 císaře Leopolda I. (1657–1705)

stalace vstupu bylo nutno přemístit rakve mimo prostor zasažený stavební úpravou.

Ze zpráv ve farní kronice i ze situování hrobky vyplývá, že zde byli pohřbíváni především kněží. Bližší informace může v budoucnu přinést komplexní archeologický průzkum. Prozatím byla provedena fotodokumentace hrobky, odebrány vzorky a otvor v klenbě znovu zazděn. Analýza a následná rekonstrukce a konzervace odebraných vzorků prokázala, že se jedná o část pohřebního rubáše z hedvábné tkaniny s našitým kanýrem. Postupně byla zrekonstruována oděvní součást o rozměrech 90 x 130 cm, která je v horní části poskládána do drobných záhybů a přišita na tkaničku, jejíž dlouhé konce se zavazovaly – v celku zůstala jen malá část tkaničky, odtržený zbytek zavázaný na mašličku byl konzervován s mašlemi. Poměrně zachovalá zůstala také krajková síťka tmavě hnědé barvy do vlasů a fragmenty kvítečků (Wallová 2009). Rámcově lze pohřeb datovat do období pozdní renesance a baroka (16./17. století).

Rovněž archeologické nálezy, získané povrchovou prospekci podsypových vrstev pod dlažbou kostela, představují cenné informace. Kromě zlomků keramiky, kachlů a skleněných okenních terčíků se především jedná o soubor stříbrných a měděných mincí, které jsou neocenitelnou chronologickou pomůckou. Nejstarší mince lze datovat do 1. poloviny 15. století. Jedná se o stříbrný čtyřhranný peníz s orlicí moravského markraběte Albrechta Rakouského (1423–1435) (obr. 9). Nejmladší ražbou byl měděný

Obr. 11a, 11b. Olověná obchodní plomba se zbytky zlacení s vyobrazením růžice na straně jedné a okřídlené postavy držící v pravé ruce kalich a v levé palmetu s opisem Gloria in excelsis Deo (Sláva na výsostech Bohu) na straně druhé

krejcar císaře Františka Josefa I. (1848–1916) z roku 1885. Dále byly nalezeny bronzové knoflíky, měděný křížek a církevní medailony barokního stáří (**obr. 10**). Zvláštní pozornost zasluhuje olověný předmět kruhového tvaru, který nese na svém povrchu stopy po původním zlacení. Na jedné straně je znázorněna okřídlená postava držící v ruce palmetu, kolem které je patrný nápis Gloria in excelsis Deo, tedy Sláva Bohu na výsostech. Na straně druhé je pak pětistá růže (**obr. 11a, 11b**). Svým tvarem tento předmět připomíná obchodní olověnou plombu pravděpodobně pozdně renesančního stáří. Jedná se o vzácný exemplář, ke kterému nemáme prozatím v České republice patřičnou analogii (Schenk, Mikulík 2010).

Závěr

Výsledky archeologických výzkumů realizovaných v letech 2008 a 2009 v kostele sv. Jakuba Většího nemalou měrou rozšířily naše znalosti o této významné sakrální stavbě.

V roce 2008 byly odhaleny a zdokumentovány konstrukce vrcholně gotického stáří, které byly na přelomu 14./15. století přezděny základy stávající stavby kostela sv. Jakuba Většího a základy kaple Panny Marie.

Tento výsledek archeologického výzkumu nejenže potvrdil dosud terénním výzkumem nepodložené domněnky o existenci starší sakrální stavby v místě současného kostela sv. Jakuba Většího, ale především koresponduje s historickými prameny, ve kterých je farnost zmiňována již ve druhé polovině 13. století. Získali jsme také nové poznatky o podobě původního obvodového pláště kaple Panny Marie.

Výzkum z roku 2009 přinesl informace o skladbě a tvaru původní pozdně gotické podlahy. Její neporušený pás se podařilo zachytit sondou S1 při vstupu do hlavní lodi. Ze zděných stavebních konstrukcí byl zdokumentován snesený základ gotického pilíře, který byl součástí původního opěrného systému klenby. Zajímavým objevem bylo odkrytí zděné konstrukce hrobky renesančního stáří pod epištolní stranou presbyteria. Položené zjišťovací sondy naopak vyvrátily domněnky o možném situování zděných hrobek v centrálním prostoru kostelní lodi a podaly důkaz o četných pohřbech do dřevěných rakví v tomto prostoru. Způsob pohřbívání, kdy mladší výkopy hrobů porušují starší uložení, svědčí o dlouhé tradici bez stanoveného řádu.

Prostřednictvím výzkumu se podařilo získat zajímavý soubor movitých archeologických nálezů. Kromě zlomků keramiky, kachlů a skleněných okenních terčíků jde především o soubor stříbrných a měděných mincí, které jsou neocenitelnou chronologickou pomůckou. Nejstarší mince spadá do 1. poloviny 15. století, nejmladší byla vyražena v roce 1885.

Archivní prameny

Římskokatolická farnost Lipník nad Bečvou: Pamětní kniha farností lipnické od roku 1238, s. 15, 22.

Literatura

Kuča, K. 1998: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III. říl, (Kolí-Mi). Praha, s. 496.

Schenk, Z. – Mikulík, J. 2009: Lipník nad Bečvou. Provedení sanace objektu kostela sv. Jakuba Většího. Nálezová zpráva o provedení archeologického výzkumu. ARO 06/09. Olomouc.

Schenk, Z. – Mikulík, J. 2010: Lipník nad Bečvou. Rekonstrukce dlažby v kostele sv. Jakuba Většího. Nálezová zpráva o provedení archeologického výzkumu. ARO NZ 01/110. Olomouc.

Wallová, H. 2010: Konzervace nálezů z výzkumu Lipník, ARO 046/2009. Olomouc.

Zapletal, F. 1937: Vrcholně gotický kostel a kaple v Lipníku n. B. Záhorská kronika, roč. XIX, č. 4. Dolní Újezd, s. 100.

Jan Štěpán

Plán nerealizované vodní pily v Proseničkách z roku 1801

V olomoucké pobočce Zemského archivu v Opavě ve fondu Velkostatek Lipník nad Bečvou, se dochoval plán vodní pily, zhotovený neznámým stavitelem pro poddanského vodního mlynáře Jiřího Feylera v Proseničkách č. 2.¹ Původně přerovský mlynář Feyler zakoupil tzv. menší mlýn 28. října 1800 na základě dražebního protokolu ze 4. června po předchozím mlynáři Ferdinandu Seiwertovi, který zemřel 8. března 1800, dva dny po úmrtí svého právě narozeného syna Josefa. Dne 15. března navíc zemřela i jeho žena.² V září téhož roku zde zemřel také mlynářský pomocník Václav Vondrášek, takže Feyler přišel do prakticky prázdné usedlosti. Mlynář Feyler si 24. února 1801 podal žádost o zřízení vodní pily při svém mlýně a jako důvod uvedl zvýšení výnosu ze svého mlýna a potřebu splatit částku za zakoupení mlýna. Jak dále v žádosti napsal, jeho pila měla sloužit pro obyvatele Oseka, Prosenic a Proseniček, kteří si prý museli nechat řezat dřevo daleko v horách na tamních pilách. Nejbližší další mlýny s pilou v Lýskách a přední mlýn v Lipníku byly tak daleko, že jim nově vzniklá pila neměla nijak narušovat výrobu řeziva. Mlynář Feyler naopak očekával, že potřeba řeziva přitáhne další zákazníky, a do panských důchodů tak přijde vyšší částka. Mlynář dále uváděl, že díky nové pile také bude vždy dostatek řeziva z dřeva každoročně sváženého poddanými z lesů pro panskou potřebu. Naposledy se zavázal řezat jen ve chvílích, kdy bude mlýn zrovna stát, aby nedošlo k snížení množství protékající vody k dalším mlýnům.

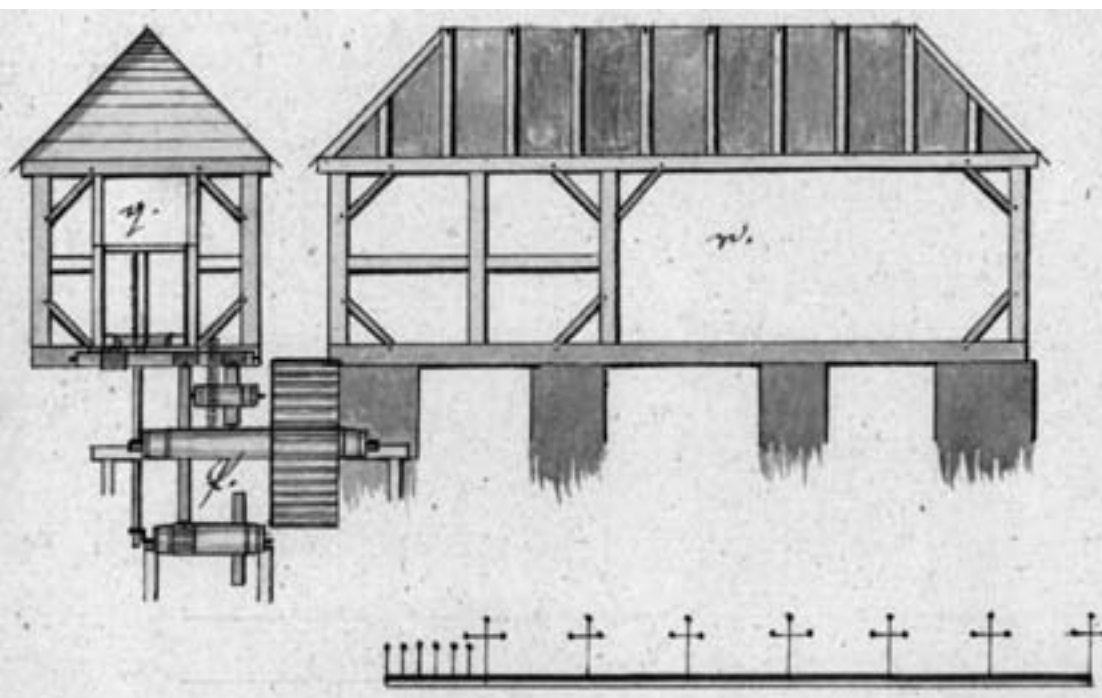
Na základě této žádosti byla svolána na lipenský vrchní úřad komise, která se konala 20. března. Předsedal jí lipenský vrchní úředník Ondřej Karel Hitschman a aktuár František Brauner. Mimo samotného Jiřího Feylera byli dále přítomni panští mlynáři z předního mlýna v Lipníku Jan Wayrauch, osecký Jan Rudiger a poddanští mlynáři – druhý mlynář z Proseniček Josef Wagner a František Gogela z Podolší. Všichni tito mlynáři byli proti zřízení nové pily. Panští mlynáři shodně uváděli, že nová pila by jim odebrala zákazníky a dřeva určeného k pořezání prý není takové množství, jak Feyler uvádí. Podolšský mlynář uvedl, že on sice pilu nemá, takže se k provozu pily nemůže vyjádřit, ale to, že by Feyler ve skutečnosti nepotřeboval víc vody v náhonu, je nepravděpodobné. Stejně se pak vyjádřil i jeho kolega, prosenický mlynář, a oba poukazovali na nebezpečí nedostatku vody při mletí obilí, které by pila bezpochyby přinesla.

1 Proseničky, dříve Malé Prosenice, dnes místní část Prosenic (Velké Prosenice). Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (dále jen ZAOpO), fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, kart. 933, sign. 22d, inv. č. 2218. K mlýnům v Proseničkách viz např. BAŽURA, J.: *Lipenský okres*. Brno 1919, s. 254, 257, 259.

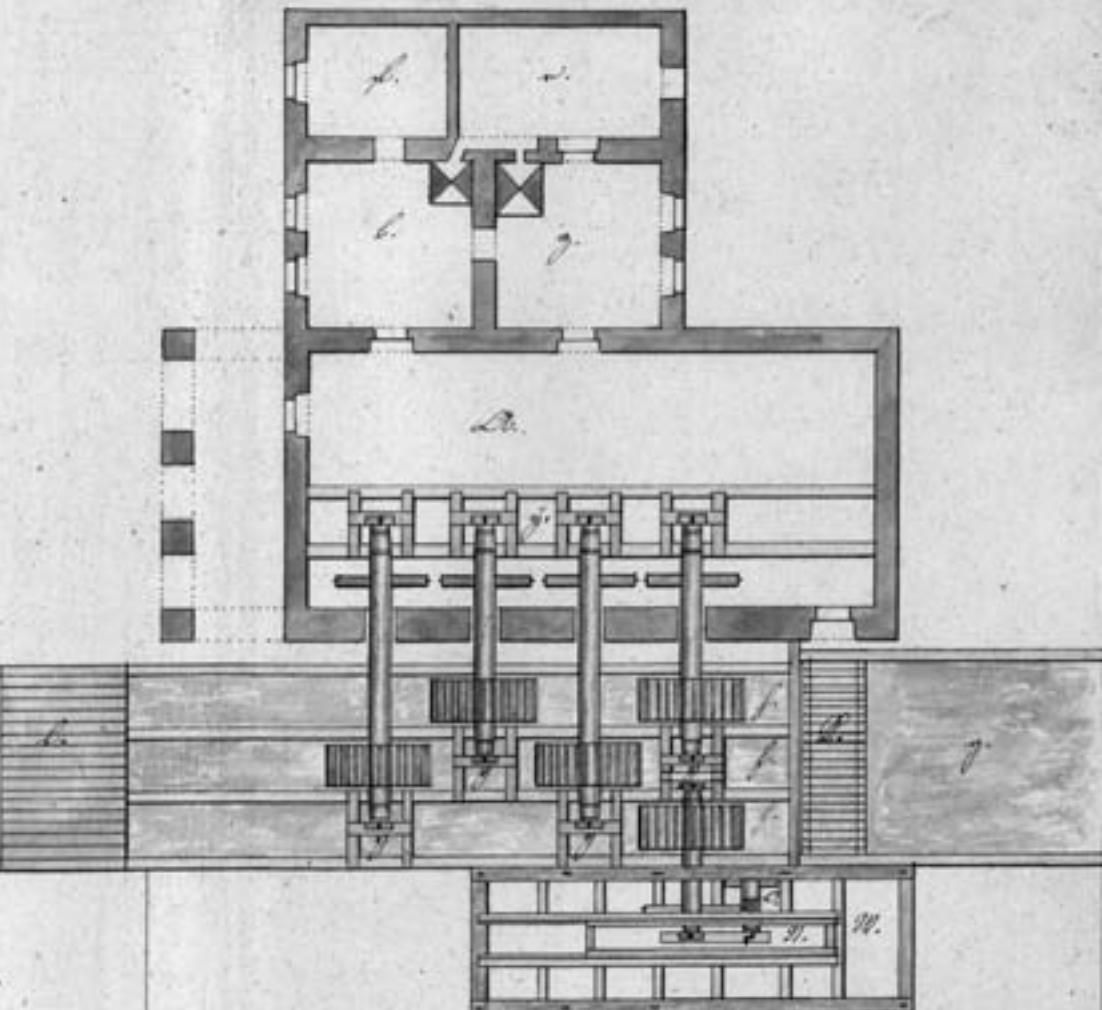
2 ZAOpO, fond Sběrka matrik, M 7343, úmrtní Proseničky; fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, gruntovní kniha Proseniček, sign. 14711, fol. 124v–125v, 214r–215r.

Výřez z katastrální mapy Proseniček s Feylerovým mlýnem uprostřed

Bokorys a nárys pily mlynáře Feylera

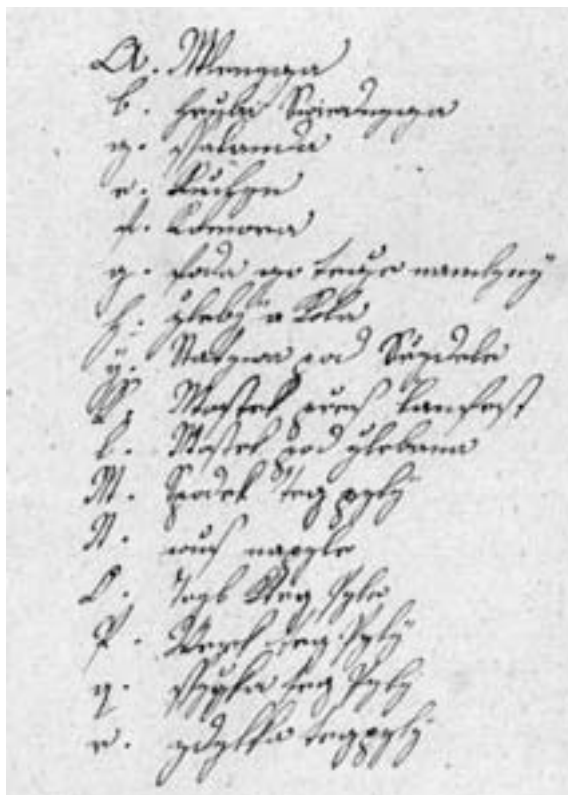
Půdorys mlýna a pily mlynáře Feylera

Ještě téhož dne napsal lipenský vrchní úředník Ondřej Karel Hitschman majiteli panství knížeti Janu Karlu z Ditrichštejna do Vídně zprávu, ve které shrnul celou situaci, přičemž rozhodnutí k výstavbě nové pily přenechal na svém pánu a sám se nevyjádřil ani kladně ani záporně. Uvedl pouze, že do rozhodnutí knížete nesmí Feyler stavbu provést, jinak bude nezávisle na kladném rozhodnutí zbourána. Dochovaný koncept rozhodnutí pro mlynáře Feylera ze 14. dubna 1801 byl zamítavý, a to jak z důvodu možného snížení vody potřebné k mletí v dalších mlýnech, tak kvůli dostatečné kapacitě dvou panských pil, které prý často neměly co řezat.

Dochovaný projekt vodní pily tak sice nikdy nebyl realizován, přesto je díky existenci plánu zajímavým dokladem k typologii tohoto zařízení v regionu, a zároveň díky zakomponování půdorysu do celého mlýna i půdorysným zachycením samotné budovy mlýna č. 2 v Proseničkách. Původní mlýn měl čtyři složení, na která vedla voda dvěma vantroky, třetí sloužily jen pro uchycení hřídelí (valů) dvou vzdálenějších kol. Přesněji řečeno čtyři složení mlýn měl až od roku 1800, kdy je ještě stihnul předchozí mlynář Seiwert zbudovat. Pro pohon pily byly plánovány právě poslední, do té do-

by nejspíše nijak nevyužívané vantroky. Podle plánu se jednalo o tzv. valašku, či pilu benátského typu, kde jednolistovou rámovou pilu pohánělo jedno vodní kolo. Pila byla ovšem poháněna nepřímým vodním pohonem, který zajišťoval jak pohyb listu pily, tak voznice (vozíku na dřevo). Zajímavé ovšem je, že paleční kolo na čelník, či vystrák pohánělo místo pastorku ozubené výřezy přímo v hřídelích pohonu pily i voznice. Tato převodní soustava musela být navíc velmi pečlivě vypočítána, neboť souběžný pohon pily i voznice jedním hnacím ozubeným kolem musel být velmi pečlivě zhotoven a přesně vypočítán (paleční kolo se nahore dotýkalo hřídele voznice a dole hřídele pily). Hřídel pohánějící pilu pak v sobě měla běžnou klikovou hřídel a na opačném konci dřevěné kolo ve funkci setrvačnicku. Podle všeho zde sloužilo ještě jedno zobrazené menší ozubené kolo pro zpětný chod vozíku, neboť jeho napojení na hlavní hřídel způsobilo potřebný zpětný chod pohonu voznice. Z plánu sice není úplně přesně jasné, jak bylo toto kolo napojeno na hlavní hřídel, ale spojení s hřídelí pohánějící voznici bylo opět ozubené, takže lze předpokládat, že tato drobnost jen nebyla do plánů zakreslena.

Budova pily byla dřevěná a stála nejspíše na osmi zděných pilířích, půdní prostor dle všeho sloužil k uskladnění řeziva. Celková výška pily byla zhruba 8,2 m, šířka budovy 4 m a délka 13 m. Vozík s řezivem byl široký asi 1,6 m, dlouhý 6,5 m a byl posunován zuby vyřezanými v hnací hřídeli. Hnací vodní kolo mělo průměr přibližně 3,1 m a šířku 1,26 m. Délka pilového listu byla přibližně 1,8 m. Původní popisky k plánu pily jsou následující: „A. Mlénice³, B. hrubá svědnice⁴, C. šalanda⁵, E. kuchyň, F. komora, G. foda co teče na mlyně⁶, H. žleby a kola⁷, Y. statyva pod seždele⁸, K. mostek přes lanfest⁹, L. mostek pod žlebama, M. spodek tej pily¹⁰, N. vus na pile¹¹, O. tryb k tej pile¹², P. verk tej pily¹³, Q. šírka tej pily, R. zdylka tej pily¹⁴.“

Popisky k původnímu plánu

3 Mlýnice.

4 Velká místnost (světnice).

5 Místnost pro mlynářské pomocníky.

6 Voda, co teče na mlyn.

7 Vantroky.

8 Držáky hřídelí vodních kol (zeždele snad z německého Stellite – náprava, hřídel).

9 Lanfest, landfest – část vodního náhonu se stavidlem před vodními koly.

10 Půdorys pily.

11 Vozík s řezivem.

12 Pohon pily prostřednictvím zubů palečného kola.

13 Rozvodny pily.

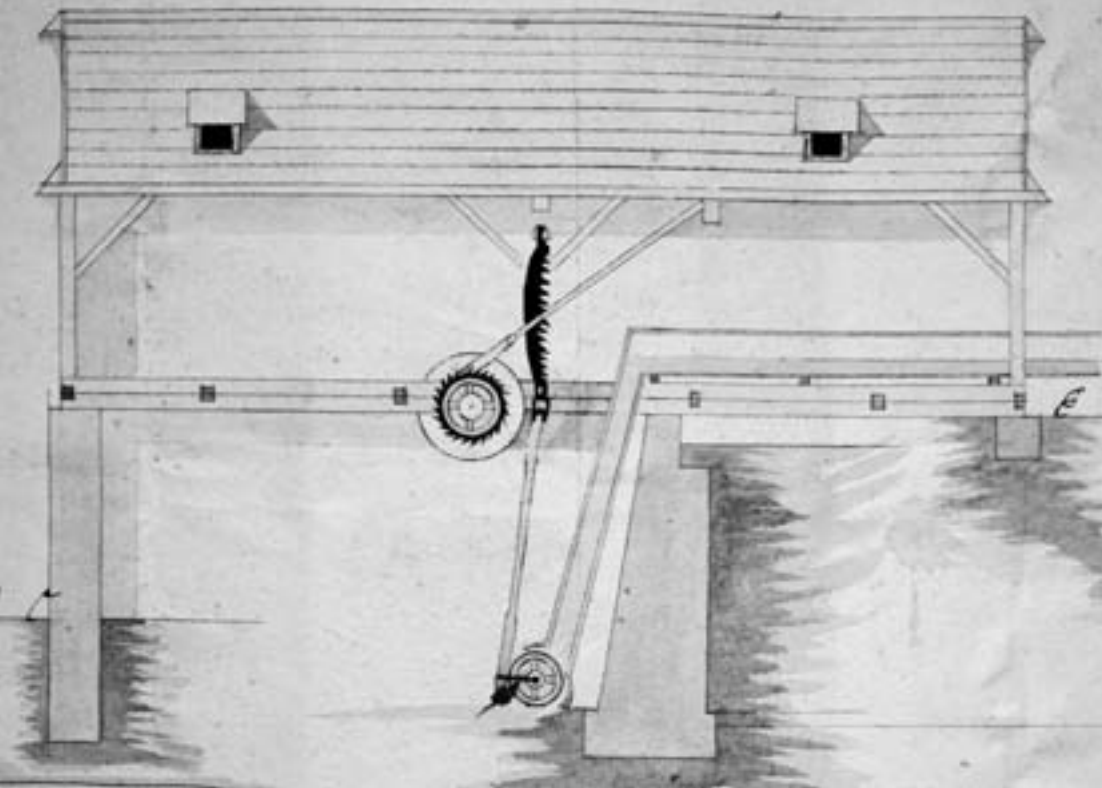
14 Délka pily.

Vodní pila ve skanzenu v Rožnově pod Radhoštěm (2006)

Byť tato vodní pila nebyla realizována, dochované stavební plány jsou dokladem vzhledu a zajímavého technického řešení rozvodu vodní síly, který se zřejmě příliš často nepoužíval. Z nedalekých Padesáti Lánů u Potštátu se dochovaly také plány dvou pil, přičemž v obou případech bylo použito běžného způsobu pohonu vlastní pily pomocí jednoho malého vodního kola, na které prudce dopadala voda z výšky, a to pomocí klikové hřídele převádělo pohon přímo na rám pily.¹⁵ Dalším běžným způsobem pohonu pily pak bylo přenesení pohybu vodního kola pomocí řemenice na menší kolo, které díky klikové hřídeli rozkmitalo rám s pilovým listem, popřípadě pomocí klikového mechanismu přenášelo pohyb z kola upevněného na konci hnací hřídele.¹⁶ Je ovšem otázkou, zda zde použité řešení bylo dostatečně trvanlivé a zda by při náporu, který byl takto kladen na paleční kolo a zároveň na výřezy v hřídelích pohonu pily i voznice, nedocházelo příliš často k opotřebení. Každopádně muselo jít o velmi dobře promyšlené a vypočítané převodování, neboť pila řezala ihned při rozjezdu voznice s řezivem. Obrovský nápor na soukolí při současném rozběhu pily a voznice s řezivem zřejmě znamenal, že řezivo muselo být upnuto vždy dostatečně daleko od listu pily a v případě zastavení a nedořezání řeziva se voznice nejspíše musela o kousek vrátit. V opačném případě by totiž nedostatečně rozběhnutá pila při kontaktu kupř. se sukem nemohla vydržet vyvinutý tlak, a buď by se zlomila, nebo by došlo k jejímu nevratnému ohnutí. Přesto šlo bezpochyby o velmi zajímavé a jednoduché komplexní vyřešení pohonu všech částí pily a je tak škoda, že nakonec nebylo realizováno. Je samo-

Profil

Nárys pily principu valašské jednušky mlynáře v Padesáti Lánech Josefa Klementa z roku 1821

zřejmě velmi pravděpodobné, že případná žádost některého z dalších mlynářů na malém mlýně v Proseničkách by s sebou nesla plány jiného projektanta a tím i odlišný způsob řešení přenosu vodní síly na jednotlivé pracovní části pily.

Mlynář Feyler však samozřejmě na mlýně mlel a žil i bez provozování pily. Ještě téhož roku, kdy mlýn zakoupil, v něm 25. prosince 1800 provdal dceru Mariannu za Valentina Netroufala. Během následujících tří let zde také pochoval své tři děti: 17. února 1801 tříletou dceru Josefu, 9. února 1802 syna Antonína (narozen ve mlýně 22. května 1801) a 3. dubna 1803 dceru Viktorii (narozena ve mlýně 24. prosince).¹⁷ Mlynář Jiří Feyler pak svůj mlýn č. 2 v Proseničkách s veškerým inventářem 6. května 1804 prodal oplocanskému mlynáři Fabiánu Najišlovi za 20 000 zlatých.¹⁸ Byť zde tedy Feyler na mlýně působil jen relativně krátkou dobu, jeho pobyt byl paradoxně cenný díky dochování plánu, na základě něhož vzniknul tento příspěvek.

15 ŠTĚPÁN, J.: *Plány dvou vodních pil v Padesáti Lánech u Potštátu z let 1821–1843*. Hanácký kalendář 2011, s. 66–69.

16 JANÁK, K.: *Vodní pila v Peníkově*. Propagační leták pily bez datace. KŘIVANOVÁ, M. – ŠTĚPÁN, L.: *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*. I. Praha 1999, s. 62–63, 128–130.

17 ZAOpO, fond Sběrka matrik, M 7335 – rodná Prosenice – syn Antonín nedopatřením faráře zapsán sem, M 7336 – rodná Proseničky, M 7340 – oddací Proseničky, M 7343 – úmrtní Proseničky.

18 ZAOpO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, gruntovní kniha Proseniček, sign. 14711, fol. 216 staré.

Petr Kadlec

Německé gymnázium v „českém“ městě aneb závěrečné období existence prvního gymnázia v Hranicích (1903–1922)

V dějinách města Hranic v závěru 19. a počátku 20. století není mnoho oblastí, které by jitrily emoce více, než tomu bylo v případě místního školství a v jeho rámci zvláště gymnaziálního. Od založení prvního gymnázia v tomto městě (1871) byli jeho rozvoj, učitelský sbor i studenti úzce provázáni s osudy Hranic a jejich regionu.¹ Absolvování gymnázia, které dosáhlo ve školním roce 1883/1884 úplného počtu osmi ročníků, otevíralo brány jak do terciálního sektoru vzdělávání (zejména na univerzity, ale i techniky a odborné vysoké školy), tak do rozmanitých úřednických pozic. Stalo se pomyslnou vstupenkou do sociální skupiny inteligence. Gymnaziální studia rozšiřovala nejen vědomosti a rozhled jedince, ale zvyšovala podstatně také jeho sebevědomí a prestiž ve společnosti. Vždyť ještě těsně před první světovou válkou jen velmi malá část příslušné věkové skupiny mládeže navštěvovala střední školy a navíc zdaleka ne všichni studenti je úspěšně dokončili.² K těmto skutečnostem je třeba připočíst i obecný vzestup české občanské společnosti, růst jejího sebevědomí a zesílené snahy o rozvoj také na poli kulturním a vzdělávacím. V Hranicích byl podobně jako v jiných městech dále zesílen význam gymnázia charakterem města a přilehlého regionu a nacionálně vyostřenou atmosférou na komunální politické scéně v závěru 19. a na počátku 20. století. Změny ve vedení města po volbách v roce 1903 znamenaly nejen novou fázi ve vývoji Hranic, ale ovlivnily zásadně také vztah představitelů k existujícímu gymnáziu. Rok 1903 lze proto právem považovat za důležitý milník ve vývoji hranického gymnaziálního školství, jež znamenal počátek dlouhodobých (nakonec i úspěšných) snah o likvidaci německého gymnázia a zároveň úsilí o vznik jeho českého protějšku.

Před založením českého gymnázia (1903–1912)

Rok 1903 byl v Hranicích rokem velkých změn. Díky vítězství v komunálních volbách, jež byly předtím několikrát úspěšně oddalovány, se moci ve městě chopili představitelé místní české elity. Kromě jiných závažných změn ve správě obce doznal zásadní proměny i vztah představitelů hranické radnice (starosty, městské rady a obecního výboru jako celku) k místnímu německému školství.³ Není bezvýznamné dodat, že na postojích českých představitelů k německému školství (a v jeho rámci ke gymnáziu) nic nezměnily ani pozdější proměny obecního výboru po roce 1903.

Do obtížné situace se dostalo především německé nižší školství (obě obecné školy a dívčí měšťanská škola), jehož financování bylo podle platných právních předpisů obecní záležitostí. Již od října 1903 volali obecní zastupitelé opakovaně po jeho redukci. Místní německá školní rada, do jejíž kom-

petence tato oblast spadala, měla proto opakované problémy se schvalováním svých rozpočtů pro příslušná školní léta. Jistým důvodem pro toto jednání ze strany vedení města mohla být snaha rychle řešit soudobou nedostatečnou kapacitu rozšiřujících se českých škol (obecných a měšťanských) ziskem prostor na úkor jejich německých protějšků. Podobným způsobem lze nahlížet i na opakovaný požadavek týkající se zákazu přijímání přespolních dětí do (německých) škol. Právě německé děti z blízkého okolí, jež nastupovaly na školy v Hranicích a vyplňovaly tak do určité míry rozdíl vzniklý úbytkem německého obyvatelstva ve městě od počátku 20. století, byly českým zastupitelům překážkou v jejich argumentaci o oprávněnosti redukce německého nižšího školství v Hranicích.⁴

Stranou zájmu českého vedení města nemohlo zůstat pochopitelně ani místní gymnázium, na němž se od poloviny 70. let 19. století vyučovalo pouze v německém jazyce. Existence této školy ve městě se stala místním českým politickým špičkám, které svým vítězstvím v roce 1903 nabyly značného sebevědomí, trnem v oku. V jejich pojetí škola představovala ústav, jenž vznikl násilným poněmčením původního obecního českého reálného gymnázia. Očividně je toto gymnázium trápilo mnohem více, než tomu bylo v případě jiných německých vyšších škol ve městě, a to Vyšší lesnické školy či vojenských vzdělávacích ústavů (Vyšší vojenské reálné školy a Jízdní kadetní školy), což lze zdůvodnit zřejmě jinou úlohou gymnázia a větší exkluzivitou obou výše uvedených typů ústavů na moravskoslezském území. Vypořádat se s německým gymnáziem, které bylo navíc ve správě státu, bylo však o poznání těžší než u německých nižších škol. Prioritou se stala nejprve snaha o zřízení českých poboček na státním gymnáziu, popř. založení nového ústavu s českým vyučovacím jazykem. Požadavek týkající se českých paralelek nebo zřízení zvláštního českého gymnázia se pak objevil mezi projednávanými návrhy již na čtvrté povolební schůzi obecního výboru 18. září 1903 a byl jednohlasně přijat. Nutno podotknout, že tato iniciativa byla dlouho bezvýsledná a řešení otázky zřízení českého gymnázia bylo odsunuto do pozadí až do let 1911–1912.

Nově složený hranický obecní výbor se od roku 1903 stavěl přinejmenším velmi zdrženlivě k praktickým potřebám německé školy. Příkladem budiž oddalování nutných oprav budovy nebo poskytování peněžního obnosu na doplnění příjmů gymnázia v rámci udělení tzv. normální dotace.⁵ Dia-

1 O formativním období existence prvního hranického gymnázia (1871–1882) viz KADLEC, P.: *Počátky gymnaziálního školství v Hranicích. (Vznik a vývoj prvního hranického gymnázia do roku 1882)*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2010, s. 5–27.

2 Americký historik Gary B. Cohen uvádí, že ve školním roce 1909/1910 navštěvovalo střední školy (gymnázia, reálná gymnázia a realky) v rakouské části habsburské monarchie jen 3,1 % osob z příslušné věkové skupiny jedenácti- až osmnáctiletých. COHEN, G. B.: *Education and Middle Class Society in Imperial Austria 1848–1918*. West Lafayette 1996, s. 57.

3 Termíny jako „německé školství“ nebo „německé gymnázium“ vycházejí pouze z vyučovacích jazyků. Německé školy nelze v tomto smyslu proto chápat jako instituce, které by sloužily pouze příslušníkům německé národnosti, na němž by vyučovali jen němečtí vyučující, navštěvovali je jen němečtí studenti apod. U gymnázia, jakožto jediného vzdělávacího ústavu svého druhu v regionu, to potom platí dvojnásob.

4 Srov. Zasedání obecního výboru let 1903–1912. Protokolní kniha o schůzích obecního výboru 1893–1911. SOKA Přerov, fond Archiv města Hranice, inv. č. 144; Protokolní kniha o schůzích obecního výboru 1912–1933. Tamtéž, inv. č. 145. Citované prameny byly vděčným zdrojem informací při koncipování tohoto příspěvku.

5 Normální dotace (Normaldotation) od města představovala v předcházejícím období pravidelnou finanční podporu o proměnlivé výši, jež společně s příjmy z daní, příspěvkem na učební pomůcky, poplatky za vystavené duplikáty vysvědčení a případnými jinými mimořádnými příjmy tvořila tzv. Lehrmittelgeld – obnos využívaný ředitelstvem gymnázia každoročně k nákupu učebních pomůcek. V letech 1904 a 1905 nebyla tato dotace vůbec vyplacena. Důvodem byl protest představitelů hranického obce k zemské školní radě (ZŠR), po jeho zamítnutí k ministerstvu kultury a vyučování, následně i ke správnímu soudu.

metrálně rozdílný oproti předcházejícímu období pak byl logicky i přístup zastupitelů města k aktivitám, které spadaly do kategorie činností jen úzce spjatých s provozem školy nebo úplně mimoškolních. Skončilo tradiční zapojování do aktivit a podpory gymnaziálního podpůrného spolku Humanitas nebo odklon od praxe uplatňované od poloviny 90. let 19. století, tj. udělování určitého počtu volných lístků na využívání městské plovárny ředitelství gymnázia, které je poté přerozdělovalo mezi vybrané studenty pocházející ze sociálně slabšího prostředí. Vedení města se snažilo zbavit všech svých závazků ke gymnáziu, k nimž bylo smluvně zavázáno (především otop, osvětlení, údržba budovy, starost o doplnění dotace na učební pomůcky aj.). Možnost k uskutečnění tohoto záměru se vyskytla ve spojitosti se zdánlivě banální záležitostí. V roce 1907 byla pro gymnázium pořízena nová kamna v hodnotě 2 322 K. Náklad zaplatila obec, která však zastávala názor, že jejich dodání bylo povinností státu, a ten by je měl proto i uhradit. Následoval vleklý spor se státem o zaplacení kamen, jež byl uzavřen až v roce 1910. Na základě výnosu ministerstva kultu a vyučování z 10. května 1910 byly Hranice s platností od 1. října t. r. zcela a trvale osvobozeny od povinností, k nimž byly původně zavázány. Podmínkou bylo, aby se město vzdalo nároků na jakoukoli náhradu za zmíněná kamna. Nastalou šanci nemohli členové hranického výboru promarnit a jednomyslně velmi velkorysou nabídku státu schválili.⁶

Až do první světové války probíhal život na gymnáziu v podobných intencích jako v předcházejícím období. Státním regulím podléhaly s ohledem na statut gymnázia (k. k. Staatsgymnasium) všechny záležitosti týkající se vlastní výuky, profesorského sboru i základního rozvržení jednotlivých školních let. V čele gymnázia se v uvedeném období vystřídali postupně Josef Fuchs (1901–1909), Maximilian Hansmann (1909–1910) a Ernst Sewera (1910–1922). Stabilní vedení společně s poměrně ustáleným a kvalitně obsazeným profesorským sborem bylo při odpovídajícím vybavení významným předpokladem dalšího rozvoje ústavu.

Určité narušení plynulého chodu školy představovala rekonstrukce prováděná od letních prázdnin školního roku 1904/1905. Příčinou bylo ohrožení zdraví studentů a profesorského sboru kvůli nebezpečí zhroucení stropů v některých místnostech, přičemž nejhorší situace panovala v učebně třetí třídy a gymnaziální aule. Odpovědnou za udržování budovy byla hranická obec, proto se otázka nutných oprav stala předmětem zasedání obecního výboru. Opravám předcházela prohlídka gymnázia starostou Hranic Františkem Šromotou za doprovodu městského a státního inženýra. Po ohledání budovy byly obě nejhůře postižené místnosti uzavřeny a na nejbližším zasedání obecního výboru 13. května 1905 informoval Šromota zastupitele o stavu věci a byl dohodnut další postup. Na příští schůzi již byly odsouhlaseny konkrétní kroky, které plánovaly rozdělení prací na rekonstrukci do dvou let. V období od 15. července do 15. září t. r. se počítalo s přestavbou dvou třetin závadných stropů. Stát měl pokrýt 85 % nákladů, zbývající část se zavázala uhradit hranická obec a další práce měly být vykonány příští rok.⁷ Protože se však protažovalo jednání se státem o provedení rekonstrukce, došlo ke zdržení stavby a ohrožení začátku vyučování na gymnáziu.⁸ Začátek výuky byl proto odložen z 19. září na 15. říjen 1905. Až do 6. listopadu se studenti učili ve značně improvizova-

ných podmínkách na místech, která navrhla městská rada a odsouhlasili členové obecního výboru. Konkrétně se jednalo o českou chlapeckou obecnou školu, německou dívčí měšťanskou školu, německou chlapeckou obecnou školu, Zimní hospodářskou školu a Vyšší lesnickou školu.⁹

Podpora studentů gymnázia se rozvíjela i po roce 1903 a stejně jako v předchozím období měla několik forem. Institucionálně byla nadále zastřešena studentským podpůrným spolkem Humanitas. Základ pomoci tvořily příspěvky členské základny, které byly vynakládány zejména na zakoupení nejn nutnějších potřeb. Obnos získaný prostřednictvím členských příspěvků nebyl ale jediným zdrojem, z něhož byla zprostředkovávána pomoc studentům. Příjmy Humanitas plynuly i z výnosů cenných papírů, úroků vkladních knížek uložených u místního Spar- und Vorschussverein, příp. z konta vedeného spolkem u poštovní spořitelny. Až do vypuknutí první světové války (tzn. včetně šk. roku 1913/1914) byl součástí příjmů podpůrného spolku i čistý zisk z každoročně pořádaných akademií (musikalisch-declamatorischen Akademien). Při pomoci konkrétním studentům se stejně jako do roku 1903 uplatňovala rovněž různá stipendia. Počet druhů stipendií se pohyboval v letech 1904–1914 mezi třemi až šesti a ročně bylo tímto způsobem obdarováno pět až sedm studentů. Finanční podpora udělovaná studentům prostřednictvím stipendií se pohybovala v rozmezí od 40 do 210 K. Jednu z nových nadací, z níž bylo v tomto období udělováno stipendium, představovala Kaiser Franz Josef-Jubiläumstiftung No. II. Založena byla z podnětu profesorského sboru gymnázia na počest 60. výročí nastoupení císaře Františka Josefa I. (2. prosince 1908) na trůn.¹⁰ Stejně jako v případě stipendia založeného spolkem Humanitas v roce 1898 byl kladen důraz na nerozlišování náboženství nebo národnosti adeptů pro jeho poskytnutí. Rozdíl však spočíval ve velikosti finanční částky a rozhodovací pravomoci. O udělování stipendia vytvořeného v roce 1908 prostřednictvím této nadace rozhodoval pouze profesorský sbor gymnázia.¹¹

Od školního roku 1883/1884 se na gymnáziu konaly každoročně maturitní zkoušky. Jejich absolvování umožňovalo vstoupit na některou z vysokých škol – univerzitu, techniku či nově se rozvíjející odborné školy. Jiní nacházeli uplatnění v armádě nebo profesním životě, především na úřed-

6 Zasedání obecního výboru ze dne 5. 8. 1910. Prakticky se zbavení závazků města k věcným potřebám gymnázia uplatnilo zejména v roce 1918, kdy bylo po obecním výboru požadováno erárem uhrazení nákladů zejména na zřízení nových střeš na postranních traktech gymnaziálních budov. Hraničtí zastupitelé na svých schůzích jakoukoli účast města na této věci rozhodně odmítli právě s odvoláním na fakt, že k tomu nejsou nijak zavázáni. Srov. Zasedání obecního výboru ze dne 4. 2., 30. 4. a 20. 8. 1918.

7 Zasedání obecního výboru ze dne 23. 6. 1905.

8 Povolení od ministerstva k. a. v. se rekonstrukce dočkala až 24. 8. 1905. O den později byla akce posvěcena i ZŠR. Nedodržení termínu přisuzovali hraničtí zastupitelé zdržení věci u státních úřadů. Sami však do značné míry mohli zpoždění zabránit, neboť nedokázali svolat zasedání obecního výboru, kde by se o rekonstrukci podrobně debatovalo dříve než onoho 23. 6. 1905, tedy den před tím, než mělo okresní hejtmanství obdržet od obce zprávu, jak se zachová v otázce oprav na gymnáziu. Na vině tak byla spíše neochota českého vedení obce urychleně jednat ve prospěch německého gymnázia než pomalost státních úřadů.

9 *XXV. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Mähr.-Weisskirchen für das Schuljahr 1905–1906. Mähr.-Weisskirchen 1906*, s. 72. Místnosti byly schváleny na zasedání obecního výboru ze dne 13. 10. 1905.

10 Provolání k jeho založení bylo vydáno profesorským sborem po schválení ZŠR výnosem ze dne 2. června 1908. Základ částky, která se ještě do konce června t. r. rozrostla díky příspěvkům dárců na téměř 1100 K, položili vyučující gymnázia, kteří darovali celkem 300 K. Srov. *XXVII. Jahres-Bericht des k. k. Staatsgymnasiums in Mähr.-Weisskirchen für das Schuljahr 1907–1908. Mähr. Weisskirchen 1908*, s. 49.

11 Částka prvního stipendia [označovaného v pramenech pro snazší rozlišení „die Kaiser Franz Josef-Jubiläumstiftung No. (příp. Nr.) I.“] činila původně 84 K ročně, od roku 1904 byla snížena na 80 K ročně. Rozhodovací pravomoc k jejímu udělení měl spolkový výbor *Humanitas*. U stipendia založeného v roce 1908 dosahovala roční výše 120 K, rozdělených vybranému studentovi do dvou rovnoměrných splátek (2. 12. a 1. 3. příslušného školního roku).

Pozdrav z Hraňice na Moravě

1. Celkový pohled	6. Lázně "Teplice"
2. Náměstí s kostelem	7. Vyšší lesnická škola
3. Náměstí	8. Městanská a obecní dívčí škola
4. Náměstí	9. c. k. Gymnasion
5. c. n. K. Vejenský Ústav	10. Villy na Bečvě

Pohlednice z Hranic s významnými stavbami, včetně budovy německého gymnázia. Zač. 20. stol.
 SOKA Přerov

nických postech. Kam mířili absolventi hranického gymnázia nejčastěji? Odpověď na tuto otázku ztěžuje do značné míry poměrně špatně vedená evidence dalšího směřování úspěšných maturantů na gymnázium. Na základě rozboru tištěných výročních zpráv však víme, že v letech 1886/1887–1901/1902 směřovala přibližně třetina z nich na studium práv, 16 % na teologická studia a necelých 13 % na lékařské fakulty. Na časté volbě práv a medicíny se podepsala nepochybně přítomnost poměrně značného množství židovských studentů, kteří byli v těchto dvou oborech na rakouských univerzitách značně nadproporčně zastoupeni. Také absolventi ze školních let 1903/1904–1912/1913 nadále preferovali studium práv (24 %) před filozofií (19 %) a medicínou (12 %). Podobně jako na jiných gymnáziích klesl značně podíl zájemců o teologická studia (2 %).¹²

Dále se rozvíjela tradice pořádání výletů a sportovních her pro mládež (Jugendspiele), jejichž počátky sahají až k roku 1891. Tyto hry se konaly na gymnáziu až do jeho faktického zrušení v roce 1922. Obvykle byly termíny vymezeny měsíci dubnem až červnem (červencem), v případě dobrého počasí také zářím a říjnem příslušného školního roku. Hracími dny byly již od 90. let 19. století středa a sobota (odpoledne), doba jejich provozování se postupně prodloužila z počáteční jedné na dvě hodiny. Místem konání byly z počátku většinou pouze školní hřiště a sousední travnatá plocha. Již od roku 1892 se však nepravidelně využívaly také prostory vojenského polního cvičiště (Exerzierfeld), které se nacházelo v blízkosti řeky Bečvy. Od roku 1902 se hry pro nedostatek místa na vlastních školních hřištích konaly nejčastěji na cvičišti místní Jízdní kadetní školy.¹³ Zredukoval se tím částečně počet termínů, neboť studenti, kteří byli rozděleni do několika skupin, se dříve museli v jednotlivých hracích dnech prostrídávat.¹⁴ Ochota vedení kadetky propůjčit své prostory gymnáziu je pouze dalším dokladem toho, že hranické ústavy vycházely vstříc potřebám i přáním gymnázia. Náplní Jugendspiele byla celá řada her, z nejoblíbenějších je možné jmenovat Kolo, Chodí pešek, Kohoutí boj, Sedláku, vyžen ovcí, Liška v kruhu, Den a noc, Na černého Petra, z pozdějších např. fotbal. Mimoškolní sportovní život studentů probíhal sice bez formálního dohledu vedení školy, ne však zcela bez jeho podpory a zájmu. V zimě se studenti v hojném počtu věnovali sáňkování v okolních kopcích, bruslení a od počátku 20. století ve větší míře také lyžování. Důležitou úlohu v podpoře sportovní činnosti studentů hrál spolek Humanitas, jenž nakoupil potřebné vybavení (brusle, lyže) a půjčoval je studentům ze sociálně slabších rodin. Až do roku 1903 se pro bruslení využívalo kluziště místního Eis-Clubu (Eislauf-Verein), jenž poskytoval ředitelství gymnázia bezplatně určitý počet permanentek. Zbývající studenti měli na kluziště zlevněný vstup. Poté navštěvovali studenti městské kluziště, které však bylo pronajímáno. Záleželo tedy pouze na příslušném nájemci, zda udělí studentům státního gymnázia určité výhody. Záznam o takovém přístupu je však pouze pro rok 1904. Na jaře a v létě byly kromě plavání oblíbené také veslo-

12 Východiskem pro tvorbu této statistiky byla data z tištěných výročních zpráv gymnázia z let 1888–1914.

13 V tomto případě se již jednalo pravděpodobně o cvičiště, jež se nacházelo přímo v areálu kadetky. Tedy ne poblíž řeky Bečvy, jak bylo dříve výslovně v pramenech uváděno.

14 Z prostorových důvodů měla obvykle pouze dvě nebo tři oddělení (podle počtu studentů v nich) společný termín. Pro zbylá oddělení byly hry pořádány nejčastěji v týdnů, kdy měly předchozí skupiny volno.

vání, tenis a postupně i cyklistika. Také v případě plavání byly zohledňovány finanční poměry studentů. Do roku 1903 využívali studenti se svolením vedení hraničké Vyšší vojenské reálné školy pravidelně její plavecký areál, v němž měli neplavci zároveň možnost absolvovat také plavecký výcvik pod vedením odborného instruktora.¹⁵

Základ kulturních aktivit na gymnáziu představovaly pravidelně konané hudebně-deklamační studentské akademie (musikalisch-declamatorische Akademie) a školní slavnosti (Schulfeste). Akademie, doložené již od 90. let 19. století, byly pro studenty nejen možností určité umělecké seberealizace, ale představovaly zároveň jeden z významných zdrojů příjmů podpůrného spolku Humanitas. Jednalo se o veřejné kulturní akce, navštěvované předními osobnostmi místní komunální politiky (pouze do roku 1903), hospodářského a kulturního života, z nichž někteří kromě vstupného věnovali při této příležitosti státnímu gymnáziu jako dar i větší finanční obnos.¹⁶ Místem jejich konání byl prostorný sál centra německého spolkového života v Hranicích – spolkového hotelu (*Vereinshotel*) – nacházející se na náměstí ve středu města.¹⁷ Program akademií, na němž se podíleli členové profesorského sboru, se pochopitelně každoročně měnil. Obecné rysy jejich obsahové náplně však zůstávaly stále stejné. Zastoupena byla hudební vystoupení (pěvecká – jednotlivci i sbor, hra na různé nástroje), přednes prozaického díla a recitace poezie s důrazem na deklamační stránku. Po přerušení v období první světové války nebyla již tradice pořádání akademií obnovena. Určitou náhradou za ně, s poněkud odlišnou formou a termínem konání, ale se shodným účelem – věnovat výtěžek gymnaziálnímu podpůrnému spolku – se staly dvě kulturní akce pořádané ve školních letech 1918/1919 a 1919/1920. V prvním případě se konal 17. května 1919 pod vedením profesora Hermanna Neiera „zábavní večírek“, na němž byla kromě pěveckých a hudebních vystoupení uvedena také veselohra o čtyřech aktech „Fräulein Doktor“. Za pomoci stejného vyučujícího zahráli ochotníci z řad studentů 7. prosince téhož roku divadelní hru „Die Waise von Lowood“.¹⁸

Školní slavnosti byly na rozdíl od akademií interní záležitostí gymnázia a odlišovaly se zásadně také charakterem celého podniku a jeho průběhem. Termíny, kdy se uskutečňovaly, byly pevně stanoveny a spojeny s oslavou narozenin nebo jmenin panovníka (po roce 1918 prezidenta), popř. výročí nástupu na trůn (resp. vzniku ČSR). Až do rozpadu Rakouska-Uherska následoval po ranní bohoslužbě v kostele – synagoze a přesunu do školy slavnostní vlastenecký proslov ředitele gymnázia, po jeho ukončení zpěv rakouské hymny a studentské hudební vystoupení. Po vzniku Československa upozorňovali na význam 28. října a přínos osobnosti Tomáše Garrigua Masaryka v jednotlivých třídách svým výkladem příslušní třídní učitelé.

Vedle této „oficiální linie“ (akademie a školní slavnosti) se studenti státního gymnázia sdružovali ve studentských kroužcích, většinou literárního charakteru. Bližší záznamy o jejich činnosti se však omezují pouze na několik zveřejněných vzpomínek bývalých absolventů.¹⁹ Díky nim je např. doložena existence českého studentského spolku Zlatý šíp, jehož členové měli čítárnu v bytě rodičů jednoho ze studentů a předpláceli si několik časopisů (Květy, Osvěta, Zlatá Praha). V jeho rámci byl také vydáván studentský časopis.²⁰ Podrobnější informace existují v případě literárního kroužku založeného Rudolfem Telštíkem na počátku 20. století. Sdružoval dva-

cet až třicet studentů, kteří se scházeli jednou, příp. i několikrát týdně opět v bytě jednoho z nich (Jana Zerbse). Vedle odběru a čtení tiskovin tvořily důležitou součást schůzí jeho členů rovněž debaty o soudobých politických záležitostech. Jinou možností zapojení do kulturního života ve městě představoval pro studenty Akademický feriální klub, na jehož činnosti se podíleli také absolventi gymnázia. Prostřednictvím něj byly pořádány přednášky, koncerty a divadelní představení. Spolek postupně vybavil pro své členy i knihovnu a čítárnu.

Od založení českého gymnázia ve městě do vzniku Československé republiky

Rok 1912 znamenal významný mezník pro rozvoj gymnaziálního školství v Hranicích. Vedle existujícího státního gymnázia s německým vyučovacím jazykem se podařilo vedoucím představitelům města po mnoha letech uskutečnit záměr avizovaný již v roce 1903 – zřídit městské reálné gymnázium, na němž byla vyučovacím jazykem čeština. Tím se v Hranicích vytvořila další alternativa gymnaziálního studia. Děti z města a přilehlého regionu si mohly zvolit školu na základě organizace její výuky, nebo podle vyučovacího jazyka. Ve skladbě studentů se to projevilo redukcí zájmu ze strany českých dětí o studium na německém ústavu a proměnou teritoriální skladby příchozích studentů. Postoj vedení města k oběma ústavům byl pochopitelně velmi odlišný. Negativní vztah místních českých politických elit k německé škole před rokem 1912 jsme nastínili dostatečně již výše. Podle našeho názoru se tento postoj po roce 1912 ještě dále zhoršil. Na jedné straně mohlo být (a ve skutečnosti také bylo) německé gymnázium chápáno jako vážný konkurent nově založeného a obcí podporovaného ústavu. Čeští zastupitelé obce totiž chtěli dosáhnout nástupu co největšího množství studentů do městského gymnázia, protože celkový počet studujících i nově příchozích byl měřítkem úspěšnosti školy a oprávněnosti jejího založení. Nutno dodat, že tyto úvahy neměly reálný základ. Oba ústavy si nemohly konkurovat v pravém slova smyslu, protože se odlišovaly zásadně jak ve vyučovacím jazyce, tak i v obsahu výuky a dalším uplatnění absolventů. Naopak se vhodně doplňovaly. Druhý důvod zhoršeného vztahu českého vedení města ke gymnáziu je z kategorie ryze praktických.

-
- 15 Proměnlivému počtu studentů byl navíc umožněn zcela bezplatný přístup do plovárny, zbylá část měla zlevněné vstupné. Navštěvování plaveckého areálu vojenské reálky studenty gymnázia je doloženo ještě v letech 1912–1914.
 - 16 Studentské akademie státního gymnázia navštěvovali také členové učitelských sborů obou vojenských vzdělávacích ústavů, od roku 1896 také vyučující Vyšší lesnické školy.
 - 17 Akademie se konaly většinou v březnovém, případně dubnovém termínu příslušného školního roku.
 - 18 *XXXVIII. Jahres-Bericht des k. k. Staatsgymnasiums in Mähr.-Weisskirchen für das Schuljahr 1918–1919*. Mähr. Weisskirchen 1919, s. 12; *XXXIX. Jahres-Bericht des Staatsgymnasiums in Mähr.-Weisskirchen für das Schuljahr 1919–1920*. Mähr.-Weisskirchen 1920, s. 3.
 - 19 Jedná se o následující příspěvky zveřejněné v almanachu vydaném k 25. výročí založení městského reálného gymnázia v roce 1937. BINKO, B.: *Vzpomínky českého studenta bývalého ústavu německého*. In: 25 let českého státního reálného gymnasia v Hranicích 1912–1937. 51 let prvního gymnasia v Hranicích 1871–1922. Hranice 1937, s. 104–105; GALLAS, J.: *O Češích na hranicím gymnasiu ke konci století*. Tamtéž, s. 110–112; TELŠTÍK, R.: *Ruč v českém studentstvu německého gymnasia hranického*. Tamtéž, s. 124–126; S ohledem na autory příspěvků (čeští studenti gymnázia z let 1893–1905) a na účel vydání díla je zřejmé, že neposkytují ucelený obraz o angažování studentů státního gymnázia v různých kroužcích. Zcela mimo jejich pozornost stáli němečtí studenti školy a jejich mimoškolní formy sdružování. S jistotou nelze proto vyloučit existenci dalších spolků českých studentů gymnázia.
 - 20 BINKO, B.: cit. dílo, s. 104. Studenti sdružení ve Zlatém šipu se scházeli v bytě spolužáka Jindřicha Hapaly v přilehlé obci Velká. Název vydávaného časopisu stejně jako bližší informace o členské základně Bedřich Binko ve svém příspěvku neposkytl.

K. K. Staats - Gymnasium Mähr. Heiptkirchen.

REIFEZEUGNIS.

Wolf Rudolf.

geboren am 18. Okt. 1900 zu Wien in Österreich

religiös, hat die Gymnasialstudien im Jahre 1912 am
K. K. Lyceum in Wien mit dem ersten Preise begonnen, am K. K.
Realgymn. mit deutschem Unterrichtsprinzip in Wien, am K. K. Staats-
Gymn. in Mähr. Heiptkirchen fortgesetzt.

beendet und sich der Reifeprüfung im Sinne der Ministerial-Verordnung vom
20. Februar 1908, Z. 10051 (M.-V.-Bl. Nr. 18), unterzogen.

dem B. X. 1912, Z. 2982

Auf Grund dieser Prüfung wurde er mit *Summa cum laude*

zum Besuche einer Universität für

reif

erklärt.

Mähr. Heiptkirchen, am 28. Oktober 1918.

Dr. Josef Soucek,
Direktor der Prüfungskommission.

Josef Soucek,
Gymnasialdirektor

Johannes Vella
Klassenverband

Nově zřízené české reálné gymnázium se v dalších letech postupně rozšiřovalo otevíráním vyšších ročníků, proto se stále aktuálnější stávala otázka nedostačující kapacity dosavadního umístění a nutnost poskytnout rozrůstající se škole nové prostory. V Hranicích, kde byl nedostatek v úvahu připadajících budov, se objekt německého gymnázia jevil jako nejhodnější alternativa. Tento aspekt se však naplno projevil až po roce 1918.

Složitě je rekonstruovat vzájemný vztah mezi vyučujícími a studenty obou gymnázií. Důvodem je absence těchto údajů v pramenné základně. Jisté je, že nedocházelo k žádným excesům, které by byly s velkou pravděpodobností zaznamenány (tisk, zasedání obecního výboru, kronika, policejní relace apod.). Neexistují záznamy o žádných akcích, jež by byly přímo pořádány nebo jinak koordinovány společně oběma ústavu. Život na těchto školách probíhal zcela odděleně. V oficiální a institucionálně vymezené rovině docházelo ke kontaktům jen sporadicky.²¹ To však nevylučuje reálnou a rovněž předpokládanou možnost konání různých neoficiálních, neformálních, případně i přátelských setkání, k nimž měli aktéři „z obou stran“ v nepřilíh velkém městě, jakými byly Hranice, zcela jistě řadu příležitostí. V případě studentů německého gymnázia je vhodné uvést, že zde až do roku 1918 studovalo nemalé množství dětí, které nastoupily na školu především před rokem 1912.

Po vypuknutí první světové války zůstalo německé gymnázium jako jedna z mála hranických škol ve své budově. Do prostor ústavu byly však již od počátku školního roku 1914/1915 nastěhovány obě německé obecné školy a německá dívčí měšťanská škola. Výuka na všech školách probíhala v jedné budově gymnázia až do poloviny prosince 1914, poté se musely veškeré místnosti uvolnit k umístění stanice pro rekonvalescenty c. k. pěšího pluku č. 56. Škola nalezla azyl v zasedací síni místní židovské náboženské obce a ve čtyřech místnostech jednoho z hranických domů (čp. 18 na Franz Josefstraße). Do své původní budovy se škola vrátila až téměř po roce díky přeložení stanice pro rekonvalescenty z Hranic do Kielce dne 22. listopadu 1915 a vyučování zde probíhalo do konce války.

Válka citelně zasáhla do složení profesorského sboru gymnázia. Po celou dobu školního roku 1914/1915 scházelo pět jeho členů, kteří byli během mobilizace povoláni do aktivní vojenské služby, a další dva chyběli několik měsíců. V následujících školních letech byla situace podobná. Vždy scházel určitý počet vyučujících (tři až pět), kteří byli aktivně zapojeni do bojů první světové války. Mezi padlími figurovala jména profesorů gymnázia Ewalta Hofera (1880–1914) a Wenzela Seidla (1881–1916). Ztráty vyučujících byly alespoň částečně kompenzovány příchodem nových učitelů, kteří byli přijímáni na potřebnou dobu na základě rozhodnutí Zemské školní rady v Brně. Tito obvykle působili zároveň na jiných hranických školách

21 Zajímavý doklad o jednom takovém setkání, zároveň velmi výmluvný, představuje záznam rozhovoru obou ředitelů z roku 1912 (Emila Cigánka a Ernsta Sewery) zveřejněný v almanachu gymnázia z roku 1937. S ohledem na autora, účel a dobu vydání díla je však nutné chápat jeho znění přinejmenším s rezervou. „*Při svém nastoupení navštívil jsem (Cigánek) také ředitele německého gymnázia, ježto jsem věděl, že se nevyhnu setkání s ním při různých příležitostech; uvítal mne nepřilíh přívětivě a po prvních slovech řekl: „... Vy tedy přicházíte, abyste podkopal existenci německé střední školy.“ Odpověděl jsem mu: „Jde nám o to usnadnit naši mládeži studium a chránit ji před odcizováním. Váš ústav bude trvatí potud, pokud bude mít potřebný počet žáků, a o to se jistě vaši příslušníci postarají.“*“ CIGÁNEK, E.: *České obecní reálné gymnasium 1871-2; Německé gymnasium*. In: 25 let českého státního reálného gymnasia v Hranicích 1912–1937. 51 let prvního gymnasia v Hranicích 1871–1922. Hranice 1937, s. 86.

(místního německého nižšího školství, Vyšší lesnické školy) a na gymnáziu pracovali jako tzv. výpomocní učitelé (Hilfslehrer).

Vyučování na gymnáziu bylo pro nedostatek topiva, popř. snahy o jeho úsporu, několikrát zcela, nebo částečně přerušeno. Úplně uzavřena však škola zůstala pouze od 8. února do 15. března 1917.²² Jiným důvodem uzavření gymnázia (16. 10. – 4. 11. 1918) byla epidemie chřipky v Hranicích. Omezení výuky zasáhlo především studenty jeho posledního ročníku. Ve školních letech 1915/1916 a 1916/1917 byl pro nízký počet studentů otevřen jen sporadicky.²³ Do války však neodcházeli pouze studenti nejvyššího ročníku, nýbrž i studující v nižších třídách (především sedmé a šesté). Celkem bylo do vojenské služby povoláno 65 studentů, z nichž 44 narukovalo v prvních dvou letech války.

Výrazným způsobem se válečný stav promítl v období let 1914–1918 do aktivit na škole, které s vlastní výukou přímo nesouvisely. Zásadně se snížil počet výletů, jež byly předtím každoročně pořádány zejména v průběhu května a června. Ve školních letech 1916/1917 a 1917/1918 se dokonce nekonalY vůbec. Podobně byl zredukován i počet dní vyhrazených pro tradiční Jugendspiele. „Náhradou“ pro studenty představovalo v roce 1914 zavedení pravidelných vojenských tělovýchovných cvičení (od roku 1915 doplňovaných jednou měsíčně konanými pochody), hodin šermu a zintenzivnění výuky střelby.²⁴

Během nesmírně náročného období, ztěžovaného v Hranicích podobně jako v řadě jiných měst problémy se zásobením základními potravinami, nedostatkem topiva a přílivem značného počtu uprchlíků z Haliče, se přesto na gymnáziu vyskytlo několik příležitostí, které umožnily alespoň na chvíli zapomenout na každodenní starosti. Podněty pro pochopitelné vlastenecké projevy radosti poskytovaly především úspěchy vojsk Ústředních mocností na východní frontě. Jejich nejvýraznějším vyjádřením bylo konání mohutných oslav pořádaných na počest vítězství u Tarnowa – Gorlice dne 10. května 1915. Jednalo se o slavnostní průvod občanů Hranic za účasti studentů gymnázia, jehož nejdůležitějšími zastávkami byly kromě sochy Františka Josefa I., umístěné v císařské aleji, budovy radnice, okresního hejtmanství, vojenských ústavů a gymnázia.²⁵

Prvorepublikový epilog

Osud německého gymnázia v Hranicích se v nově konstituovaném československém státě naplňoval na základě působení několika faktorů, které se více či méně doplňovaly a ovlivňovaly. Důležité přitom bylo vnímání školy jakožto pozůstatku z dob „německé nadvlády“ v Hranicích před rokem 1903 a rozpadlé habsburské monarchie. Velmi brzy se předmětem jednání hranických politických špiček stala otázka likvidace tohoto vzdělávacího ústavu. Přímá souvislost existovala prokazatelně mezi snahou vedení města o jeho zrušení, úsilím o zestátnění městského reálného gymnázia a nalezením prostor pro tuto rozšiřující se českou školu.²⁶ V tomto smyslu se ostatně vyjádřili městští zastupitelé na svém zasedání dne 28. ledna 1919, když se usnesli, aby bylo zakročeno na příslušných místech proti „německému gymnáziu, aby bylo uzavřeno jako zbytečné a náklad tím ušetřený věnován byl na zestátnění městského reálného gymnasia v Hranicích.“

Úvahy o možné likvidaci německého ústavu by však byly s největší pravděpodobností bezpředmětné a jeho provedení jen obtížně proveditelné, kdyby existovala dostatečná poptávka po studiu na něm. Označení gymnázia jako „zbytečného“ již v polovině školního roku 1918/1919 lze spíše než za konstatování faktu podloženého odpovídajícími údaji o počtu studentů považovat za výsledek nacionálně zaujatého a momentální potřebou vyvolaného jednání obecních zastupitelů. Klesal sice celkový početní stav studentů, na druhé straně však byl v tomto školním roce zaznamenán nejvyšší počet studujících v prvním ročníku od roku 1912. Dvaatřicet studentů prvního ročníku ve školním roce 1918/1919 a relativně uspokojivé množství ve třídách druhého až čtvrtého ročníku se zdálo být zřejmě ještě natolik dostatečnou zárukou příštího rozvoje školy, aby žádosti hranického obecního výboru o zrušení státního gymnázia ze dne 23. ledna 1919 ministerstvo školství a národní osvěty nevyhovělo.²⁷ V příštím roce již ale zaujalo ministerstvo zcela odlišný postoj a výnosem ze dne 14. června 1920 čís. 26966 bylo rozhodnuto o postupné likvidaci ústavu.²⁸ Příčinu je možné hledat zejména ve výrazném snížení počtu nově příchozích studentů do prvního ročníku a v celkovém malém počtu studentů na škole. Přehledně zobrazení vývoje počtu studujících na gymnáziu poskytuje následující tabulka zahrnující období posledních deseti školních let existence školy.²⁹

Tab. č. 1: **Studenti státního gymnázia v letech 1910–1920**

Školní rok	počet studentů		počet tříd	studentů na 1 třídu
	začátek šk. roku	konec šk. roku		
1910/1911	171	172	8	21,5
1911/1912	175	172	8	21,5
1912/1913	205	192	8	24,0
1913/1914	175	176	8	22,0
1914/1915	166	149	8	18,6
1915/1916	144	132	8	16,5
1916/1917	144	135	8	16,9
1917/1918	163	143	8	17,9
1918/1919	147	143	8	17,9
1919/1920	114	113	8	14,1

22 XXXVI. Jahres-Bericht des k. k. Staatsgymnasiums in Mähr.-Weiskirchen für das Schuljahr 1916–1917. Mähr. Weiskirchen 1917, s. 80. Pro šetření topiva bylo od 16. 2. až do konce t. m. 1918 přerušeno vyučování tělesné výchovy. Stejná příčina zabránila výuce tělocviku během téhož období školního roku 1918/1919.

23 Srov. XXXV. Jahres-Bericht des k. k. Staatsgymnasiums in Mähr.-Weiskirchen für das Schuljahr 1915–1916. Mähr. Weiskirchen 1916, s. 3; XXXVI. Jahres-Bericht..., s. 3.

24 Hodin Šermu se účastnili studenti vyšších ročníků gymnázia. Vyučování střelby (Schiesunterricht) bylo na středních školách a učitelských ústavech v monarchii zavedeno ve školním roce 1910/1911. Jeho součástí bylo základní teoretické a praktické poučení o manipulaci se střelnými zbraněmi. Studenti gymnázia měli poprvé možnost absolvovat tento kurz v roce 1910/1911. Až do školního roku 1914/1915 (včetně) se jednalo o nepovinnou výuku navštěvovanou žáky sedmého a osmého ročníku. Poté až do roku 1917/1918 se vyučování střelby povinně účastnilo veškeré studentstvo tříd vyššího gymnázia.

25 Během dvou zástavek slavnostního průvodu vyzdobeného lampiony a prapory pronesl ředitel gymnázia vlasteneckou řeč. XXXIV. Jahres-Bericht des k. k. Staatsgymnasiums in Mähr.-Weiskirchen für das Schuljahr 1914–1915. Mähr. Weiskirchen 1915, s. 37.

26 Podrobněji KADLEC, P.: Život a dílo Emila Cigánka s přihlédnutím k jeho pobytu a působení v Hranicích. In: Sborník Státního okresního archivu Pířerov. Pířerov 2009, s. 67–70.

27 O zamítnutí žádosti byli hraničtí zastupitelé informováni na schůzi obecního výboru ze dne 22. 8. 1919.

28 XL. Jahres-Bericht des Staatsgymnasiums in Mähr.-Weiskirchen für das Schuljahr 1920–1921. Mähr.-Weiskirchen 1921, s. 3.

29 Výhodiskem byla analýza výročních zpráv gymnázia z let 1911–1920. Údaje byly porovnány se záznamy v příslušných hlavních katalozích. SOKA Pířerov, fond Německé státní reálné gymnázium Hranice, inv. č. 149–164.

Z tabulky je jasně patrné, že oproti školnímu roku 1918/1919 se o rok později citelně snížil počet studentů na začátku i na konci roku 1919/1920 (147/114). Důvodem byl především pokles nově příchozích do prvního ročníku gymnázia (z 37 na 16) a nenahrazení vzniklé ztráty příchodem studentů do vyšších ročníků z jiných středoškolských ústavů. Další příčinou byl odchod 29 studujících z gymnázia mezi koncem školního roku 1918/1919 a počátkem roku 1919/1920.

Na základě výše uvedeného ministerského rozhodnutí (14. 6. 1920) byl osud gymnázia nezvratně zpečetěn. V následujícím školním roce 1920/1921 byly podle něj podniknuty praktické kroky směřující k likvidaci školy, které se projevíly uzavřením prvního a osmého ročníku. V případě druhého jmenovaného byl původní záměr ještě přehodnocen výnosem z 25. února 1921 a několik studentů mohlo díky znovuotevření osmé třídy vykonat maturitní zkoušky.³⁰ I když bylo již v polovině června 1920 zcela zřejmé, že první ročník nebude otevřen, neobjevila se o tomto plánovaném počínu žádná zmínka v příslušné výroční zprávě. A to přesto, že byl její text datován 30. červnem 1920. Ředitel gymnázia i členové profesorského sboru museli být o plánované postupné likvidaci školy informováni již během druhé poloviny června. Znění ministerského výnosu bylo otištěno až v následující výroční zprávě z roku 1921. V roce 1920 ředitel naopak jako obvykle informoval rodiče dětí o organizačních záležitostech týkajících se zápisu do první třídy. Co jej vedlo k podobnému postupu, když musel vědět o tom, že první ročník nebude otevřen? Domníváme se, že následující dva důvody:

- 1) Věra v eventuální přehodnocení rozhodnutí o deklarovaném postupném uzavření školy.
- 2) Snaha vytvořit nezveřejněním této informace a umožněním, aby se určitý počet studentů přihlásil do první třídy, jistou formu nátlaku na ministerstvo, jenž měl vést k ponechání gymnázia.³¹

Rozhodnutí o neotevření prvního ročníku, resp. o postupném zrušení německého gymnázia, ale zůstalo nezměněno. Ve školním roce 1920/1921 usedlo do lavic jen 77 studentů, protože nebyl otevřen první ročník a došlo k významnému odlivu studentů během letních prázdnin 1919/1920.

Za zcela specifických podmínek probíhal poslední školní rok existence gymnázia (1921/1922). Vyučování nebylo pro významný úbytek studentů zahájeno v pátém, šestém a sedmém ročníku. Druhý ročník nebyl otevřen pro logický nedostatek studentů způsobený neexistencí první třídy v předcházejícím školním roce. Enormně se snížil počet otevřených tříd a celkový počet studentů se zredukoval na pouhých 35. Závažné změny, které předurčily průběh tohoto školního roku, byly kodifikovány ministerským výnosem z 20. srpna 1921. Na jeho základě převzalo celou budovu s veškerým zařízením a učebními pomůckami do správy již postátně české reálné gymnázium.³² Do prostor nevyužitých německým gymnáziem umístilo své třídy. Ústavu, jehož osud byl zpečetěn, bylo ponecháno pět místností (tři učebny, sborovna a ředitelna). Lze se pouze domnívat, jak ve skutečnosti probíhal pravidelný kontakt profesorů a studentů pod jednou střechou. Neexistuje doklad o žádném excesu, který by musel být během školního roku řešen. O tom, že se ředitelství českého gymnázia snažilo eliminovat případné riziko vzniku možného konfliktu na minimum, svědčí situování německých tříd a výuky v nich do přízemních učeben v levém trak-

tu budovy.³³ Emil Cigánek (ředitel českého státního reálného gymnázia) se k tomuto problému omezil pouze na strohé konstatování: „Šk. rok 1921 – 2 oba ústavy svorně prožily pod jednou střechou.“³⁴ I když se na ministerské úrovni ještě na konci února 1921 počítalo s otevřením čtvrté třídy v roce 1922/1923, k uskutečnění tohoto záměru již nedošlo. Rozhodnutí o konečné likvidaci státního gymnázia závěrem školního roku 1921/1922 obsahoval výnos min. šk. a nár. osvěty z 10. května 1922 čís. 39467.³⁵ Prakticky přestalo státní gymnázium existovat po předání vysvědčení studentům zbývajících tříd dne 28. června 1922, formálně až 31. srpna 1922. Poslední velkou událostí bylo konání ústních maturitních zkoušek ve dnech 23. a 24. června 1922, během nichž za předsednictví ředitele uspělo všech patnáct zúčastněných studentů osmého ročníku.

Zrušením německého gymnázia byly vyřešeny dlouhodobé problémy s umístěním rozšiřujícího se českého ústavu a utišeno stále hlasitější volání z české strany po jeho konci, jež se ozývalo již od roku 1903, s větší intenzitou a podloženou praktickými kroky až po vzniku Československa. Německy mluvícím studentům z Hranic a z území jejich soudního a politického okresu tím byl podstatným způsobem znesnadněn přístup k dosažení středního humanitního vzdělání. Likvidaci německého gymnázia lze chápat nejen jako součást celkové redukce německého školství prováděné v tomto období ve městě samotném, ale i jako pokračování ve snižování počtu německých škol v rámci širšího regionu. Podobná redukce jako v Hranicích proběhla v letech 1919–1922 také v druhém největším městě politického okresu – Lipníku nad Bečvou. Zde po uzavření měšťanské chlapecké školy (1919) a židovské obecné školy (1920) ukončila svou činnost v roce 1922 rovněž vyšší reálka.

Studenti gymnázia

V závěru 19. a na počátku 20. století se hranický ústav řadil spíše k menším gymnáziím z těch, která se nacházela na moravskoslezském území. Na konci školního roku 1899/1900 usedalo do jeho lavic 212 studentů. Při porovnání s ostatními dvaadvaceti gymnázii Moravy a Slezska, jež měla také všech osm ročníků, byla hranická škola sedmou nejmenší. O deset let později (1909/1910) na ní studovalo již pouze 166 osob a v pomyslném žebříčku kleslo na předposlední příčku, přičemž nižší počet studentů navštěvoval pouze gymnázium v moravské Strážnici. Pokud jde o strukturu studentů, hlásila se jejich důležitá část k českému mateřskému jazyku. Ve školním roce 1899/1900 představovali 33 % (70 osob) a ve druhém sledovaném roce dokonce 40 % (66 osob) všech studentů. Největší část studentů pak pocházela z jazykově německého prostředí: 65 % resp. 60 %. Pouze jednotlivci uváděli jinou než českou či německou mateřskou řeč, nejčastěji polskou.

30 Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 25. 2. 1921 čís. 12715. *XL. Jahres-Bericht*. . . , s. 3. Do osmé třídy se přihlásilo pět studentů, kteří v uplynulém školním roce studovali v sedmém ročníku. Maturit se kromě nich zúčastnil i jeden absolvent reálné školy. Osmá třída byla nakonec otevřena i v posledním školním roce existence gymnázia (1921/1922).

31 To potvrzuje i informace o 31 přihlášených studentech do 1. třídy školního roku 1920/1921, která byla otištěna ve výroční zprávě z roku 1921 hned za textem ministerského rozhodnutí ze 14. 6. 1920.

32 *Druhá výroční zpráva Státního reálného gymnázia v Hranicích za školní rok 1921/1922*. Hranice 1922, s. 4–5.

33 Tamtéž.

34 CIGÁNEK, E.: cit. dílo, s. 87.

35 *XL. Jahres-Bericht des Staatsgymnasiums in Mähr. - Weisskirchen für das Schuljahr 1921–1922*. M. Weisskirchen 1922, s. 7.

K pochopitelnému poklesu podílu české mládeže na škole docházelo až od školního roku 1912/1913, kdy se preferovanou alternativou gymnaziálního studia této složky studentstva stalo nově založené městské reálné gymnázium s českým vyučovacím jazykem. Z hlediska skladby studentů podle vyznání dominovali na německém gymnáziu katolíci před židy, případně evangelíky. Ke katolické víře se přihlásilo ve školním roce 1899/1900 přibližně 76 % studentů, o deset let později ještě o procento více. Podíl studentů židovského vyznání činil v obou sledovaných letech 22 %. Zbývající část (asi dvouprocentní) představovali jednotlivci z řad evangelíků.³⁶

Jak se konkrétně proměnila skladba přichozích studentů z hlediska jejich mateřského jazyka po roce 1912? Velmi názorně to ukazuje následující porovnání. Jestliže v letech 1872–1912 nastoupilo na gymnázium 38 % dětí, které uváděly jako svůj mateřský jazyk češtinu, v letech 1912–1920 to bylo již pouze necelých 6 %. Pokles kompenzoval jednak nárůst podílu německých studentů (z 61 % na 82 %) a dále především příchod většího počtu osob s polským mateřským jazykem, zejména dětí haličských uprchlíků v průběhu školních let první světové války (včetně roku 1918/1919). Jejich zastoupení mezi přichozími na gymnázium činilo v letech 1872–1914 jen 0,7 %. Avšak v průběhu válečných školních let se zvýšilo až na 14 %.

Teritoriální původ studentů gymnázia na počátku 20. století se zaměřením na hranický region ukazuje přehledně následující grafické znázornění pro předválečné období (Tabulka č. 2).³⁷

Tabulka č. 2:

Teritoriální původ studentů gymnázia ve školních letech 1910/1911–1913/1914

Sledované kritérium	Hranice		do vzdálenosti 10 km od Hranic ³⁸		PO Hranice	
	počet	%	počet	%	počet	%
Rodiště studentů	46	22,4	23	11,2	70	34,1
Trvalé bydliště studentů	88	42,9	29	14,1	117	57,1
Bydliště studentů při studiu	177	86,3	19	9,3	196	95,6

PO – politický okres

Pozn. Vypočítáno z celkového počtu 205 nově přichozích studentů na gymnázium v tomto období. Pramen: Hlavní katalogy gymnázia příslušných školních let. SOKA Píseň, fond Německé státní reálné gymnázium v Hranicích, inv. č. 149–152.

Data pro teritorium, z něhož se rekrutovali studenti gymnázia v období těsně před první světovou válkou, ukazují, že se tato v mnohém lišila od údajů pro první léta existence gymnázia, ale např. i pro 90. léta 19. století.³⁹ U rodišť a trvalých bydlišť se výrazně projevila přeměna školy z českého ústavu, na který přicházeli studenti z českého jazykového prostředí, na ryze německé gymnázium. Němečtí studenti nastupující na školu po zavedení němčiny, mezi nimiž byla významná část židů, změnili v tomto směru podstatně skladbu přichozích.

V případě země místa narození snížili původně vysoký podíl Moravy z první poloviny 70. let 19. století (94 %) v dalších sondách studenti narození hlavně v Dolních Rakousích, popř. ve zbývajících zemích monarchie (mimo Čechy a Slezsko).⁴⁰ Značný pokles studentů narozených přímo na území hranického okresu a ve vzdálenosti nepřevyšující desetikilometro-

Letecký pohled na město Hranice, v popředí areál gymnázia ve Zborovské ulici. 30. l. 20. stol.
SOKA Přerov

vou vzdálenost od Hranic způsobili především nižší zastoupení německého obyvatelstva ve městě i hranickém okrese a odliv českých studentů, kterým se ve městě vyskytla v roce 1912 jiná alternativa pro středoškolské studium – české gymnázium.

Změny zasáhly rovněž strukturu studentů z hlediska jejich trvalého bydliště. Významně poklesl podíl osob bydlících přímo v Hranicích a jejich regionu. Jestliže v první polovině 70. let 19. století bydlelo se svými rodiči na území hranického okresu 88 % studentů, o dvacet let později to bylo již 61 % a v předválečných letech dokonce jen 57 %. S tím souvisel nárůst podílu osob ze sousedních politických okresů (zejm. Nový Jičín, Moravský Beroun), zbývajících částí Moravy a Slezska a v předválečném období i ostatních zemí monarchie, zejména Dolních Rakous. Studenti z těchto oblastí tak kompenzovali současně probíhající úbytek českých dětí z Hranic a jejich okolí.

Pro hranické německé gymnázium se tedy nepotvrdily výsledky dosažené u českých středních škol na Moravě, které se zahušťováním středoškolské infrastruktury v této zemi sloužily stále více obyvatelstvu příslušného regionu. To se projevovalo nárůstem podílu studentů, kteří zde měli

36 Veškeré výše předložené údaje byly excerpovány z oficiální rakouské středoškolské statistiky. *Oesterreichische Statistik. Band LXVIII, Heft 3: Statistik der Unterrichts-Anstalten in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern für das Jahr 1899/1900.* Wien 1903, s. 38–39; *Oesterreichische Statistik. Neue Folge, Band VII Band, Heft 3: Statistik der Unterrichts-Anstalten...* 1909/10. Wien 1913, s. 52–59.

37 Veškerá data o teritoriálním a následně i sociálním původu studentů byla vypočítána na základě analýzy studentů, kteří nastoupili na toto gymnázium v příslušném časovém období. Nevypovídají tedy o struktuře celkového počtu studentů na škole v daném školním roce či časovém úseku.

38 Mimo studenty narozené nebo bydlící přímo v Hranicích.

39 KADLEC, P.: *Počátky...*, s. 23–25.

40 Zastoupení Dolních Rakous a ostatních zemí monarchie (s výjimkou Čech a Slezska) se zvýšilo ze 2 % v sondě pro první polovinu 70. let 19. století na 12 % v první polovině 90. let 19. století (1891/1892–1894/1895) a 26 % v předválečných školních letech.

trvalé bydliště (často i rodiště), a redukcí zastoupení studentů bydlících v místě střední školy pouze po dobu svých studií.

Výrazným způsobem se proměnil sociální profil studentstva prvního hranického gymnázia. Do značné míry se o to zasloužily faktory obecnější povahy – důsledky probíhající transformace ekonomiky a společnosti českých zemí v průběhu druhé poloviny 19. a počátku 20. století. Tyto vedly např. k dramatickému nárůstu zastoupení studentů původem z rodin inteligence ze 13 % v první polovině 70. let 19. století na 31 % v první polovině 90. let a konečně 34 % v předválečných školních letech.⁴¹ Nutno zdůraznit, že v rámci inteligence náležel největší podíl úřednickým povoláním a učitelům v nižším a středním školství, které doplňovali synové advokátů, lékařů nebo inženýrů. Jiným pozorovaným jevem byl značný úbytek tradičních složek střední vrstvy společnosti: středních zemědělců (z 19 % na 3, resp. 2 %).⁴² Podobně tomu bylo u dětí z řemeslnického prostředí, jehož zastoupení mezi studenty gymnázia pokleslo z 27 % v první polovině 70. let na 21 % o dvacet let později a dále na 12 % v předválečném období. Příčinou zde byl vedle obecnějších transformačních procesů pokračující rozklad místní soukenické řemeslné výroby po polovině 19. století. Naopak se více než zdvojnásobil podíl nižších i středních zaměstnaneckých kategorií (železniční a poštovní zřízenci, kancelisté apod.) z původních 5 % na 11 %. Specifickou složku studentstva představovali před první světovou válkou synové z rodin důstojníků místní vojenské posádky a vzdělávacích ústavů (Vyšší vojenské reálné školy a Jízdní kadetní školy). Ze všech 205 studentů, kteří nastoupili na gymnázium ve školních letech 1910/1911–1913/1914, jich hned 22 (11 %) pocházelo z tohoto sociálního prostředí. Příliš se naopak nezměnil počet studentů, jejichž živatele bylo možné zařadit v pomyslné sociální hierarchii do horní vrstvy – regionální ekonomické či vzdělanostní elity. Opět se jednalo o poměrně malou část studentstva (deset osob) z rodin továrníků a velkoobchodníků (6), vysokých úředníků (2), vrchního rabína a plukovníka. Na rozdíl od počátečního období existence gymnázia nebo první poloviny 90. let se však již nejednalo o syny místních elit. Působit živelů těchto studentů (ve čtyřech případech židů) byly vedle Vídně také Brno a Bílovec. Není bezvýznamné podotknout, že tito studenti nastoupili na hranické gymnázium až v posledních dvou předválečných letech a byli ubytováni především v konviktu školy.⁴³

Tento článek byl věnován závěrečnému období existence prvního hranického gymnázia, vzdělávacího ústavu, jenž se po závažných změnách na místní politické scéně v roce 1903 stal pomyslným trnem v oku nového českého vedení města. Přáním autora je, aby byl nejen důstojným připomenutím 140. výročí založení této školy, ale i dalším příspěvkem k poznání dosud nezpracovaných hranických dějin počátku 20. století. Jejich důležitou součástí jsou totiž podle mínění autora díky své provázanosti s osudy města, jednáním jeho vrcholných představitelů i životem obyvatel Hranic a jejich okolí, právě dějiny zdejšího gymnaziálního školství.

41 Velmi výrazný nárůst podílu příslušníků z řad inteligence byl zaznamenán u židovských studentů. Ještě v první polovině 70. let 19. století vyrůstalo jen 11 % z nich v rodinách židovské inteligence, ve školních letech před první světovou válkou to však bylo již 46 %.

42 Srov. KADLEC, P.: *Počátky...*, s. 26–27.

43 Josef Gudemann, syn vrchního vídeňského rabína Moritze Gudemanna, byl ubytován u profesora gymnázia a místního rabína Jakoba Rabbinowicze.

Josef Voltr

První letecký den v Přerově – vzlet inženýra Jana Kašpara 25. června 1911

Životní osudy prvního českého aviatika ing. Jana Kašpara

Jan Kašpar se narodil 20. května 1883 v Pardubicích v zámožné rodině Františka Kašpara, majitele hotelu Veselka. Po maturitě na Vyšší reálné škole v Pardubicích odešel 3. října 1901 studovat na Císařskou a královskou českou vysokou školu technickou v Praze a v únoru 1907 byl promován na strojního inženýra. V té době také vykonal jednoroční vojenskou službu v Pulji. Od 15. dubna 1907 do 20. srpna 1907 si doplnil kvalifikaci absolvováním jednoho semestru na I. německé odborné automobilní škole v Mohuči. Krátce nato pracoval u jedné německé strojařské firmy v Alteně (Vestfálsko). Se svým zaměstnavatelem A. Selvem se zúčastňoval automobilových závodů v Německu

Po návratu do vlasti byl od 1. dubna 1909 zaměstnán v mladoboleslavské továrně Laurin a Klement spolu se svým bratrancem Evženem Čihákem. Dá se předpokládat, že během svého pobytu v Mladé Boleslavi byl silně ovlivněn aktivitami ing. Otto Hieronyma. Tento hlavní inženýr automobilky, původem Němec, zkonstruoval úspěšný letecký motor a zabýval se mj. stavbou letounu i létáním. Je známo, že v pozdější době spolupracovali i soutěžili o to, kdo bude „první v Čechách“. Čtvrtým členem této pomyslné mladoboleslavské skupiny leteckých nadšenců byl později Metoděj Vlach.

V té době k nám dorazilo z Francie, byť s tříletým zpožděním, všeobecné nadšení pro létání. Tam už od roku 1906 předváděli své „*létající aparáty*“ často bizarních tvarů a se střídavými úspěchy Santos Dumont, Gabriel Voisin, Hubert Latham, Léon Delagrance a další, později i Luis Blériot. Od srpna 1908 vystupoval se svým, vlastně prvním prakticky použitelným letounem Flyer III, na mnoha místech Evropy, poprvé to bylo ve francouzském Le Mans, Američan Wilbur Wright, jehož první 200 metrů dlouhý skok v prosinci 1903 je považován za „*první řízený motorový let člověka*“.

Ing. Jan Kašpar a s ním i Evžen Čihák se vrátili v červenci 1909 z Mladé Boleslavi do Pardubic s rozhodnutím „*věnovat se stavbě letounů vlastní konstrukce a zkusit štěstí v aviatice*“. Postavili, na zahradě hotelu Veselka, letoun podle vzoru elegantní francouzské Antoinetty a vybavili ho motorem vlastní konstrukce. Ale při každém pokusu o let, spíše o skok v přímém směru, došlo k havarii. Jeden z těchto „*skoků*“ datovaný 25. srpnem 1909, je uveden na památníku na cvičišti v Pardubicích jako den prvního vzletu ing. Kašpara.

V té době, 25. července 1909, přeletěl Luis Blériot kanál La Manche. V Praze v hotelu Palace v Panské ulici byl v listopadu 1909 po celý týden

vystavován letoun, s kterým Blériot létal ve Vídni. Bratrancům nepomohlo, ani když si přivezli z Francie originální letecký motor, tříválcový Anzani. U ing. Kašpara zvítězila nakonec zřejmě touha létat nad tížádosťi konstruktéra, rozešel se s Evženem Čihákem a odjel koncem února 1910 do Francie, aby si za otcovy peníze koupil už továrně vyrobený letoun typu Blériot XI, výr. čísla 76. Stál bez motoru 18 000 franků a do Pardubic byl dopraven po železnici začátkem března

Do synova úsilí už předtím zasáhl jeho otec, který v lednu 1910 získal povolení postavit na cvičišti „provizorní kolnu“ neboli hangár. S pokusy o lety začal ing. Kašpar hned v březnu. Je nutno podotknout, že neměl žádný pilotní výcvik a učil se řídit letoun jen na základě svých vlastních zkušeností, včetně četných nezdarů. První zmínka o jeho letounu v denním tisku je datována 12. březnem a 27. března se píše, že „v nejbližší době bude podniknut vzlet na zkoušku“. Jeho let na pardubickém cvičišti v délce 2 km ve výšce 25 metrů dne 16. dubna 1910 je oficiálně považován za „první let českého pilota nad českou zemí“. Dne 16. června 1910 se podrobil v Pardubicích pilotní zkoušce před komisařem z pražského místodržitelství. Osvědčení o této zkoušce, psané německy a s razítkem „K. K. Statthalterei in Böhmen,“ nenahrazovalo ovšem diplom mezinárodní letecké federace (Fédération Aéronautique Internationale – FAI), ten ing. Kašpar nikdy nezískal, ale opravňovalo ho k provádění veřejných vzletů i podle nařízení, vydaného pražským místodržitelstvím v únoru 1911. Osvědčení o technické způsobilosti letounu bylo vydáno s odvoláním na tuto zkoušku dne 30. září 1910.

Jeho první veřejné, předem ohlášené vystoupení se konalo v Pardubicích hned příští neděli po vykonané zkoušce, tj. 19. června. V letech 1910 a 1911 následovala řada produkcí v Čechách, z moravských měst to byla postupně Olomouc, Přerov a Kroměříž. Některých vystoupení se zúčastnil i letoun Čihákův. Nejvzdálenějším místem Kašparových produkcí byly Černovice v Bukovině, dnes jižní Ukrajina. Tam létal dne 23. října 1910, ovšem s letounem místního majitele, který měl patrně potíže s řízením letounu.

Po celý rok 1910 dopravoval ing. Jan Kašpar letoun na místa vystoupení a zpět po železnici, na kratší vzdálenost i stěhovacími vozy. S letounem se slabým motorem, jakým tříválcový vzduchem chlazený Anzani (25 k – 17 kW) byl, se neodvažoval na delší lety. Svůj první letoun vystavoval ještě na pražském autosalonu 16. až 23. dubna 1911. V té době, na jaře 1911, dokončil stavbu dalšího letounu podle vzoru svého Blériota. Vybavil ho čtyřválcovým vodou chlazeným Daimlerem (65k = 48kW), který umožňoval delší lety a přelety. Prvním takovým přeletem byl návrat z vystoupení v Časlavi, druhým z Vysokého Mýta. Hlavně se ovšem proslavil přeletem z Pardubic do Prahy, dlouhým 120 km, 13. května 1911, v té době údajně rekordním přeletem na území Rakouska-Uherska, a přeletem z Prahy do Mělníka s cestujícími. Při jeho letech docházelo často k nehodám a poškození letounu, i osobním úrazům jako např. při jeho posledním vystoupení 28. července 1912 v Jindřichově Hradci. Od dubna 1911 do roku 1913 provozoval v Pardubicích pilotní školu. Školné bylo 2 000 K. Na jeho „letišti“ stály čtyři hangáry, celkem vlastnil šest letounů, čtyři z nich postavil a dva Blérioty koupil.

Po otcově smrti v květnu 1913 se musel věnovat správě rodinného majetku. Za války sloužil od srpna 1915 v armádě, v železničním vojsku, dosáhl hodnosti poručíka. Na frontě nebyl, není známo, jestli projevil zájem o službu v letectvu. Rodinný hotel Veselku prodal v roce 1917, aby mohl splatit dluhy. U tzv. Leteckého sboru v Praze se hlásil 21. listopadu 1918. Podrobnosti o jeho činnosti u tohoto útvaru nejsou známy. Jako důstojník v záloze byl zařazen do železničního vojska. Tehdejší předchůdce Čs. aeroklubu, Československý aviatický klub, mu v dubnu 1919 nabídl členství. Ing. Jan Kašpar byl potom mj. úředníkem Ministerstva veřejných prací. Nedařilo se mu v podnikání, nedokázal si vybrat spolehlivého společníka. Závěr jeho života byl velice smutný, nikdy se neoženil, trpěl reumatismem a řídnutím kostí.

Zemřel za nejasných okolností, údajně na zápal plic, 2. března 1927 v Pardubicích. Nekrology v tehdejších novinách byly plné oslavných slov. Slavný byl, včetně účasti vojenské čestné stráže, vlastní pohřební obřad. Mezi četnými hosty byli i zástupci nové generace našich leteckých konstruktérů. Nad rakví promluvil předseda Aeroklubu RČS, předseda správní rady známé letecké továrny Walter Jinonice A. Kumpera. Kašparovo úmrtí zaznamenal krátkým článkem i „Přerovský obzor“.

„Videňská předehra“ a Kašparova produkce v Přerově 25. června 1911

V červnu 1911 se ing. Jan Kašpar přihlásil na leteckou soutěž, vypsanou časopisem „Zeit“, v cílovém letu Vídeň–Budapešť–Vídeň se svým novým letounem postaveným podle Blériota a s motorem Daimler. Pro letoun získal od pražského ck místodržitelství osvědčení o způsobilosti k létání a dopravil jej po železnici do Vídně. Trať soutěže v délce asi 220 kilometrů projel předem automobilem. Ovšem pořadatelé soutěže neuznali platnost Kašparova pilotního osvědčení z minulého roku. Požadovali, ostatně jak to bylo uvedeno v organizačních směrnicích soutěže, pilotní diplom mezinárodní podle FAI. Účast v soutěži podmiňovali provedením přezkušovacího letu před komisaři soutěže. Při tomto letu došlo z více důvodů k poškození letounu, mj. i vlivem nerovného terénu na letišti Simmeringer Heide a Kašpar se nemohl soutěžního letu zúčastnit. Naložil letoun na železniční vagon a odjel s ním do Přerova.

Tam byli na jeho vystoupení připraveni. Psaly o něm „Hlasy z Hané“ i „Přerovský obzor“, ve kterém byl i krátký článek o Kašparově pobytu ve Vídni. Byl získán souhlas vojáků k použití cvičiště na okraji města jako letiště, na dvoře blízkého statku bylo zajištěno místo pro odstavení povozů, tedy jakési první parkoviště, včetně vybírání parkovného. Na zajištění celé akce se podílelo okresní hejtmanství, jmenovitě Dr. Martínek. Senzací byla výzva k přerovským dámám, aby se hlásily jako pasažérky. Na oznámení o tomto vystoupení byl portrét Jana Kašpara a obrázek jeho letounu s textem: „*Již v neděli 25. června vzlétne inž. J. Kašpar v Přerově. Vojenské cvičiště za kasárnami. Odpoledne o 5. hod.*“ V Přerovském obzoru č. 29 z 24. června 1911 bylo upřesněno, že směr letu bude k Bochoři a zpět a že jedna dáma se již přihlásila.

JÍŽ
V NEDELI
25.
ČERVNA

VZLÉTNE INŽ. J. **KAŠPAR** V PŘEROVĚ

Vojenské cvičiště
Za kasárnami

Odpoledne o 5. hod.

Leták upozorňující na vzlet ing. Jana Kašpara v Přerově. SOKa Přerov

Zpráva o připravované produkci ing. Kašpara vzbudila velkou pozornost také v Prostějově, zřejmě jako ohlas na jeho nezdařené vystoupení v Prostějově 25. září 1910. Při něm došlo, hlavně následkem silného nepříznivého větru, k havárii letounu už ve fázi vzletu. Očekávala se velká výprava do Přerova, a proto byl v jednom prostějovském knihkupectví zajištěn předprodej vstupenek

Atmosféru onoho slavného dne, včetně důležitých technických údajů o letounu, dobře vystihuje článek v „Přerovském obzoru“ č. 30 z 1. července 1911 s titulkem: „Kašparův vzlet v Přerově“: „Stroj, na kterém inž. Kašpar v neděli 25. června vzletl, je jednoplošník systému Blériotova. Motor je Daimlerův 65–70 koní. Křídla mají rozpětí 11 metrů, délka stroje je 9 metrů, váha 320 kg. Vrtule stroje byla porouchána nedávno před tím, když inž. Kašpar dělal řídičskou /pilotní/ zkoušku, aby se mohl zúčastnit letu o cenu Vídeň–Pešť. Proto nebyl ani stroj vystaven v Přerově, jak původně bylo zamýšleno, a skoro celou neděli byl montován. Kolem 5. hodiny se shromáždilo přes 10 tisíc lidí, kteříž s napětím čekali počátek. Opravena byla chyba i na elektr. zapalovači, ale vzlet nemohl být vykonán, neboť byl silný vítr (6–8 m za sekundu). Konečně asi v půl sedmé vítr se utišil. Inž. Kašpar jel se strojem po cvičišti jen asi 45 m, načež se v elegantní křivce za hrmatvého potlesku vznesl. Let trval 18 minut a 40 sekund, výše dosažena byla asi 400 metrů a rychlost 100 kilometrů za hodinu. Aviatik obletěl 4krát ohromnou křivku Přerov–Bochoř–Henčlov v různých výškách, pak se hladce snesl k zemi. Na elegantní stroj, kroužící jako ohromný pták nad úrodnými nivami Hané, byl nádherný pohled.“

Ing. Jan Kašpar upustil od původně plánovaného dalšího letu, protože byla zjištěna závada na olejové instalaci. Z pochopitelných důvodů nemohl být proveden také let s pasažérkou, Kašparovi montéři nestihli ani umís-

tit do letounu další sedadlo. Kašparovo úspěšné vystoupení v Přerově určitě posílilo jeho sebevědomí, postižené nezdarem ve Vídni. Psaly o něm noviny po celé zemi (viz přílohy) a v Přerovském obzoru byl mimo už uvedené zprávy také obsažený a kvalifikovaný fejeton na téma „Létadla“.

Následující vzlet ing. Kašpara se měl uskutečnit v neděli 2. července v Kroměříži. Zřejmě s opatrností byla přeprava i na tuto krátkou vzdálenost provedena po železnici. Letoun byl umístěn v cukrovaru. Také v Kroměříži bylo Kašparovo vystoupení úspěšné.

Literatura

DITRYCH, B.: *První a sám*. Praha 2001.

ŠMOLDAS, Z.: *Průkopníci českého letectví*. Hradec Králové 1984.

TYC, P.: *Letec Ing. Jan Kašpar*. Letectví a kosmonautika, 1991, č. 13.

Přílohy

Hlas lidu, 28. června 1911, s. 5.

Vzlet aviatika Kašpara z Pardubic v Přerově

Za krásné pohody poskytl nám neohrožený český aviatik nádhernou podívanou na div techniky. V neděli 25. června před půl 7. hodinou večer vzletl na svém jednoduchém aeroplánu a jako mohutný pták kroužil nad vojenským cvičišťem celé 24 minuty. Obletěl celé rozsáhlé cvičiště třikrát kolem ve značné výši. Vzlet byl nadmíru elegantní, jakož i přistání, které se událo na témže místě, z něhož vzletnul. Let aeroplánu jest neobyčejně klidný, elegantní a jistý, že to až překvapuje. Desetitísíce diváků odměnilo neohroženého aviatika Kašpara salvami potlesku.

Samostatné směry, Pardubice, 1. července 1911.

Aviatika

Po nezdařeném letu ve Vídni pracováno ještě na místě na opravách poškozených částí, načež stroj sestaven a dopraven do Přerova, kde na vojenském cvičišti, blíže města se nalézajícím, upraveno bude letiště s ohraženými místy a sedadly pro obecenstvo. Politický úřad, vzhledem k posledním nešťastným událostem, učinil nejrozsáhlejší bezpečnostní opatření. Obecenstva sjelo se mnoho. Po páté hodině odpolední by l stroj k letu připraven, p. inž. Kašpar usedl, dal znamení k uvolnění letadla, které po 40 mtr rozjezdu se vzneslo do výše 250 m, opsalo velký kruh kolem cvičiště, vystoupilo do výše 400 m, letělo směrem k obci Bochoří, kolem obce Sověšic, opsalo smyčku, špelo přes Bečvu, obrátilo se k letišti. Přeletělo obecenstvo, pak poznenáhlu se nížilo, ještě jedno kolo a přistálo hladce po prudkém zasupění k zemi. P. inž. Kašpar vyskočil, kráčel kolem obecenstva k hangáru, jsa všude frenetickým potleskem a jásotem obecenstva uvítán. Celkový let trval 18 m 40 vt, dosažena výška 450 m. Poněvadž rourka přivádějící olej do motoru se zlomila, zmařen byl úmysl dalšího startu a stroj vtážen do hangáru. Kachnu, která se v krátkém intervalu za přejetým psem v denních listech objevila, že totiž p. inž. poletí s pasažérkou, musíme co nejrozhodněji dementovat, neboť se nám jedná o p. inž. Kašpara, aviatika z Pardubic.

Národní politika, Praha, 26. června 1911, s. 2.

Veřejný vzlet inž. Kašpara v Přerově na Moravě

Na krásném rozlehlém vojenském cvičišti v bezprostřední blízkosti města Přerova, konal se včera veřejný vzlet inž. Kašpara, ku kterému vzácné podívané sešlo se z města i okolí mnoho tisíc diváků, jež za své trpělivé čekání na parném slunci odměnění byli krásným pohledem na velkolepý let českého aviatika.

Svým včerejším letem provedl inž. Kašpar zvláštní výkon, neboť částečně porouchaný a ještě úplně nedohotovený aparát dopraven byl teprve včera o 10. hod. dopol. z Vídne na letiště, kdež aviatik se svými montéry ihned dal se do usilovné práce, již dokončil o 5. hod. odpol., kdy byl aparát úplně ke vzletu připraven.

Ač zřejmě značně unaven odhodlal se inž. Kašpar po konečné úpravě motoru ke startu, nedbaje nárazového větru o síle 4–6 metrů ve vteřině. Za napjaté pozornosti obecnstva odveden aparát k silnici. Postaven na podélnou osu letiště proti větru a po krátkém vyzkoušení motoru dal inž. Kašpar povel k uvolnění letadla.

Aparát rychle rozběhl se po travnaté půdě a po 40 m rozběhu vyhoupl se do vzduchu provázen bouřlivým jáсотem obecnstva. Rychle stoupaje až do výše 250 m inž. Kašpar opsal obrovský kruh v obvodu as 4 km a vrátil se k obecnstvu, nad jehož hlavami přeletěl opětně provázen bouřlivou pochvalou a potleskem. Zamířil pak – vstoupiv do výše 400 m – k obci Bochoři, plul kolem Lověšic, opsal krásnou křivku a přeletěv Bečvu opětně obrátil se k letišti, znovu přeletěl obecnstvo, pak zvolna níže se k zemi, obletěl ještě jedenkrát celé cvičiště, načež hladce přistál.

Jásot obecnstva a frenetický potlesk zněl vstříc smělému aviatiku, když v průvodu svých přátel ubíral se od aparátu k hangáru. Celý let trval 18 min. 40 vteř. A dosaženo při něm nejvyšší výšky 400 m.

Inž. Kašpar zamýšlel vystoupiti ještě jednou do vzduchu, ale při revizi aparátu a motoru shledáno, že rourka, přivádějící olej do motoru, se zlomila, čímž ovšem úmysl nového startu zmařen.

Pořadatelstvo ohlásilo na návštěvích, že inž. Kašpar při tomto vzletu podnikne let s pasažérkou, a také přihlásilo se během dne několik statečných dam, mezi nimiž i člen brněnského divadla slečna P. Nečasová, které projevíly odvahu podniknouti výlet do vzduchu, než přání jich nemohlo býti vyhověno, ježto aparát po připravovaném letu Vídeň–Pešť není zařízen ještě pro cestující.

Aparát zavlečen po letu zpět do hangáru, který ještě po dlouhou dobu obklopen byl zástupy zvědavých diváků.

Samostatné směry, Pardubice, 8. července 1911.

Aviaticka. Inž. J. Kašpar v Kroměříži

Cestu vzduchem do Kroměříže překazil p. inž. silný vítr. V Přerově vzdáleném od domova, od dílen, neodvážil se náš aviatik nebezpečně vzduchoplavby. Nač vyzývati ještě více bohy, beztak podrážděné stále podnikanými útoky moderních Titanů proti vzdušné říši? Jak snadno by mohl odpykati odvážlivec macešský čin přírody, která člověku přirozená křídla odepřela za to, že jí vzdoruje a vede s ní i nadále urputný boj o nadvládu ve vzduchu. Jak snadno při tak nepříznivých podmínkách na místě palmy vítězství, spatřil by s hrůzou nahoře odhalený obraz Saisky.

A následek? Přehlédněme řadu obětí, které si dobytí vzdušné říše až dosud vyžádalo a proto bylo lépe vlakem dopravit stroj do Kroměříže, kde úřednictvo cukrovaru se vzácnou ochotou postaralo se o umístění a vystavení stroje, než vzdušný sport promění se v moderní gladiátorskou hru. Tvrdíme bez přehánění, že každý aviatik za nynějšího stavu techniky při stavbě letadel spouští motor svého jedno nebo dvouplošníku s plným vědomím, že dává život v sázku. Neděle byla svátkem obrovským, který slavilo celé okolí daleko.

Věra Fišmistrová

Železníci „U zlatého srpu“ aneb obchodníci z rodu Přidalů

Historie obchodnického rodu Přidalů sahá hluboko do minulosti. Připomínám, že v přerovské Mostní ulici čp. 226 byl před více než 170 lety obchod smíšeným a koloniálním zbožím.¹ Objekt bezprostředně navazuje na dvoupatrovou budovu s podloubím čp. 225, č. o. 14 z roku 1901, kde měl koloniální obchod Karel Kozánek, (dnes ve vlastnictví firmy Ptáček-pozemní stavby s. r. o. Kojetín), vedle kterého se nachází známý obchodní dům Vrba & Pražák“, čp. 224, č. o. 13. Přímo naproti krámu smíšeným zbožím v severovýchodní části přerovského náměstí T. G. Masaryka stále stojí bývalý obchodní dům rodiny Kyjovských (dnes prodejna Sport – Hračky – Papírnictví a prodejna Darka).²

V Hlavní knize pozemkové města Přerova je uveden jako vlastník velkoměšťanského domu čp. 226 v Přerově Josef Zapletal, od kterého dům v roce 1794 odkoupil Josef Turovský (Turowsky). Dne 14. března 1850 přešel dům na Alberta Turovského a poté na Karla Turovského. Kupní smlouvou z 15. ledna 1875 bylo vloženo právo vlastnické k domu na Josefa a Sofii (Žofii) Kobliho. ³ Nový majitel Josef Kobliha, obchodník smíšeným zbožím, obdržel od přerovského Okresního úřadu (OÚ) živnostenský list č. 997 ke své činnosti již 14. dubna 1865. Dne 3. srpna 1865 požádal o zaprotokolování firmy do obchodního rejstříku u Krajského soudu (KS) v Olomouci. Vedle zboží smíšeného a koloniálního začal prodávat i některé zboží „železné“. ⁴ V manželství Josefa Koblihy (* 14. 4. 1837 Přerov) a Žofie, roz. Füsselové (* 22. 5. 1843 Olomouc, † 9. 1. 1927) se narodili synové Josef a Karel, dcery Marie, Ludmila, Louisa, Emilia, Berta a Žofie. ⁵

S jejich nejstarší dcerou Marií Koblihovou (* 19. 5. 1869 Přerov) se v roce 1888 oženil Rudolf Přidal, zakladatel pozdějšího velkoobchodu železem

1 *Přerovsko-Kojetínsko*. Brno 1933, s. 177 (obchod v Mostní ul., později velkoobchod firmy Přidal, měl dle údajů zde uveřejněných vlastnit Josef Osovský, patrně jde o omyl).

2 FIŠMISTROVÁ, V.: *Sága přerovských rodů. Firma Kyjovský a Vrba&Pražák*. In: Sborník SOKA Přerov 2010, s. 120–152. BEDNAŘÍK, V.: *Přerov na starých pohlednicích*. Přerov 1996, s. 24–25.

3 Státní okresní archiv (dále SOKA) Přerov, fond Archiv města (AM) Přerov, prozatímní inventární seznam, Hlavní kniha pozemková, 1836–1888, sign. 13778, inv. č. 5, dům č. 226, majitel Josef Turovský (ne Josef Osovský). Viz č. 1. Kobliho kupili dům v roce 1875 za 16 500 K.

4 V letech 1855–1868 působil v Přerově tzv. smíšený okresní úřad se sloučenou správou politickou a soudní. SOKA Přerov, fond Berní správa (BS) Přerov, dům čp. 226, Mostní č. 2, plán přístavby jednopatrového obytného domu Josefa Koblihy, 25. 2. 1875. Viz Magistrát města Přerova – Stavební úřad (MMPř-STÚ), stavební spis dům čp. 226 – „Náškrť na postavení dílu domu č. 226 pro Josefa Koblihu v Přerově, 1. patro“, 12. 5. 1896, stavitel V. Žák. Přiložen protokol Měřady z 12. 5. 1896 o povolení částečného přestavění domu čp. 226. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (dále ZAOpO), fond Krajský soud Olomouc (dále KS Ol.), firemní spisy, poř. č. 832, k. č. 754 (přiloženo dobrozdání J. Machánka, viceprezidenta živnostenské komory Olomouc). J. Kobliha, obchodník železným a smíšeným zbožím v Přerově, manželka Žofie, dcera Aloise Füssela, obchodníka v Olomouci. Viz SOKA Olomouc, fond Archiv města (AM) Olomouc, Knihy, inv. č. 4143, sign. 6205, Matrika obecních příslušníků, 1853, Alois Füssel, * 15. 6. 1821 Olomouc, obchodník s nábytkem a čalounický mistr v Olomouci, živn. list vydán 26. 11. 1841, majitel domu čp. 373 v Litovelské ul. (dnes Riegrova č. 6). Tamtéž, Knihy, inv. č. 3980, sign. 2147, Sčítání lidu, rok 1857, čp. 372–402, manželka Emilie, roz. Koudelková, * 31. 1. 1833, děti Sophie, * 22. 5. 1843, Alois, Emilie, Jindřich a Adolfiná.

Velkoobchodník Rudolf Přidal. SOKA Přerov

Marie Přidalová, roz. Koblihová. SOKA Přerov

v Přerově.⁶ Rudolf, narozený 7. března 1856 v Olšanech u Prostějova, byl synem Ignáce Přidala, kramáře (obchodníka) v Olšanech, a jeho manželky Antonie Löfflerové, jejíž otec František byl obchodníkem plátěným zbožím v Olomouci. Od 1. března 1862 navštěvoval Rudolf v rodné obci triviální školu.⁷ Po vzoru otce se vyučil v Prostějově obchodníkem v železářském obchodě. Poté působil delší dobu v Olomouci, kde se seznámil se svou pozdější ženou.⁸ V roce 1888 oznámil Rudolf Přidal KS Olomouc, že odkoupil a následně v Přerově převzal od svého tchána Josefa Koblihy obchod smíšeným zbožím a ten dále povede pod svým jménem. Josef Kobliha z živnosti vystoupil a souhlasil, aby firma Přidal, dříve Kobliha, byla zapsána do obchodního rejstříku pro firmy jednotlivce.⁹ Rudolf Přidal se projevil jako velmi schopný a houževnatý obchodník. Nezapomínal se pouze prodejem zboží smíšeného a koloniálního, ale založil a postupně rozšiřoval speciální obchod železem a železným zbožím, první toho druhu v Přerově. Později nabízel zájemcům i zbraně a střelný prach. Koncesi „*ku prodeji dovolených střelných zbraní v krámě, Přerov č. 226, proti přesnému šetření dotyčných předpisův zbrojního patentu a živnostenského zákona*“ obdržel Rudolf Přidal od Okresní hejtmanský (OH) Přerov 16. dubna 1891.¹⁰ V manželství Rudolfa a Marie Přidalových se narodilo pět synů, dospělosti se dožili čtyři synové Rudolf, Josef, Alfred a Otokar.¹¹

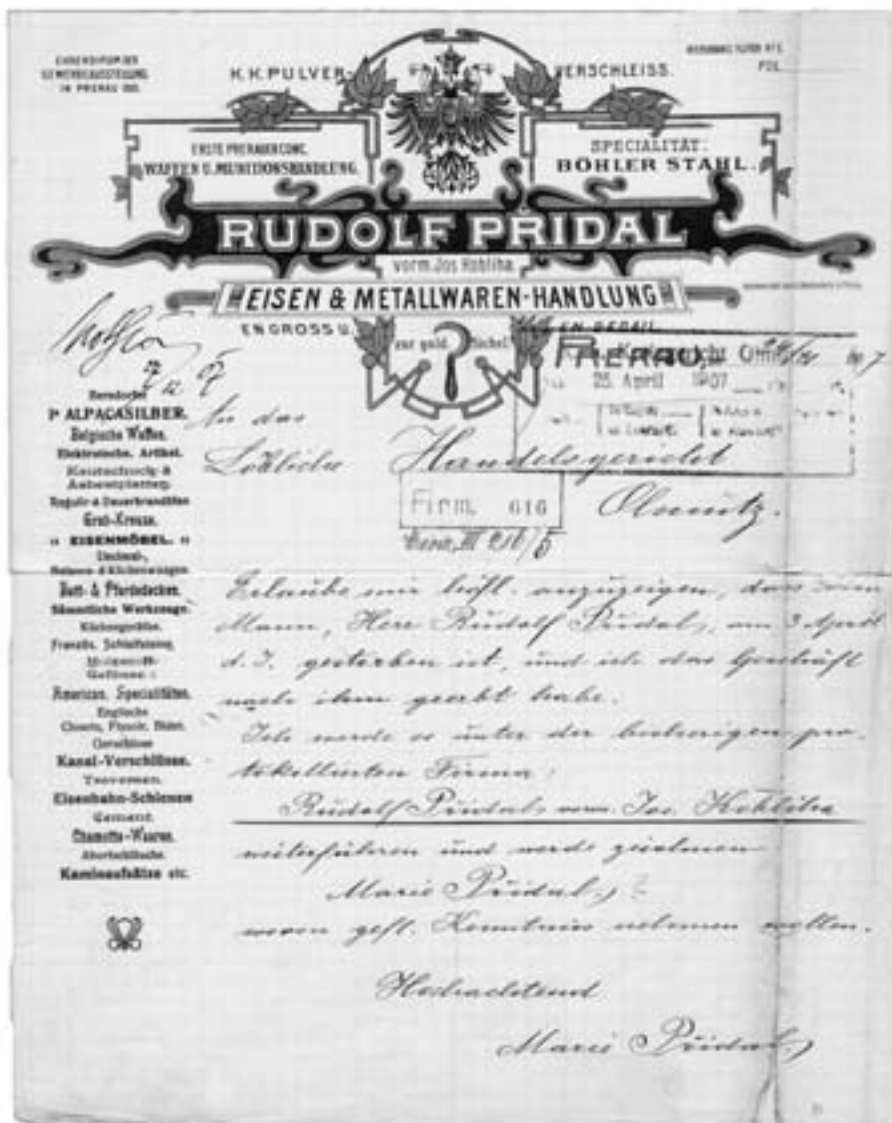
Železník „U zlatého srpu“

Rudolf Přidal se od dětství pohyboval v „kramářském“ prostředí v rodině Olšanech. Díky svému otci tak získal potřebnou praxi a rozvíjel „obchodnického ducha“ pro své budoucí povolání. Znalosti a dlouholeté zkušenosti uplatnil v nové profesi majitele firmy. Obchodu se dařilo, živnost vzkvétala. Žádná přerovská či „přespolní“ domácnost, firma, podnik, živnostník, ale též sportovně založená veřejnost se neobešla bez využití široké nabídky zboží a služeb tohoto obchodu. Později, krátce po skončení 1. světové války, bylo v obchodě zřízeno speciální sportovní oddělení, rovněž první v Přerově, které nabízel nejmodernější sportovní nářadí a vybavení. Sportovci zde měli k dispozici potřeby a sportovní náčiní jak pro letní, tak i zimní sporty. Firma Rudolf Přidal „... měla na skladě nejen veškeré železářské zboží, včetně travers pro stavby, zdviží, nádobi a rendlíků zásobu přenáramnou, stáložárná kamna, kamna regulační Friedlandská i Meidingerova, vrtáky, kleště, klíče, skoby, hřebíky, kutáky, pokladny, váhy desettinné, balanční, kuchyňské a obchodní i závaží, berndorfské stříbro, náhrobní kříže jemně zlacené, stavební litiny, elektrotechnické potřeby, plotny z kůjného železa nezničitelné, radlice a ruchadla dle zvláštních modelů,

prkna, předlohy a nástroje lupenkové, ale též krásné brusle, sáňky, lyže, rohačky, jízdní kola a veškeré sportovní potřeby, včetně raket a míčků, udiče pro rybáře a v neposlední řadě i ručnice honební, lankasterky a lefošky, floberty a revolvery i lovecké potřeby a náboje a střelivo... vše v nejlepší jakosti a velkém výběru a za nejlevnější ceny...“ V Adresáři města Přerova z roku 1904 je u živnosti R. Přídala uveden název železník „U zlatého srpu“ v Přerově, který „... doporučuje ctěnému P. T. obecnstvu města Přerova a okolí svůj hojně zásobený sklad železného a kovového zboží nejlepší jakosti, ceny mírné, c. k. prodej střelného prachu, nábojův a střelných zbraní. Hlavní sklad konvic na mléko z továrny Alfa Separátor“. „Zámečníci, čarostřelci, bruslaři, lyžaři, rybáři a kováři, mohou vám jen poraditi: u Přídalu nakoupiti nástroj, s nímž se dílo podaří ...“ Nastávající maminky měly možnost zakoupit si v obchodě dětský kočárek, o čemž svědčí reklama uveřejněná v Šibřínkovém listu Sokola přerovského z roku 1921: „*Poněvadž lze očekávati na jaře dobrou úrodu malých republikánů i republikánek, zavědu sklad dětských kočárů. Když se strká, jede sám! Vozit milerádi zaučíme! R. Přidal v Přerově, vedle cukráře Strušky.*“¹²

Majitel obchodu myslel i na budoucnost. Firma se starala o obchodnický dorost a vychovala řadu dobrých obchodníků. Na počátku 20. století byl u firmy Rudolf Přidal zaměstnán jako příručí též Vojtěch Netopil, pozdější velkoobchodník železem v Přerově.¹³

-
- 5 SOKA Přerov, Sčítací operáty ze sčítání lidu, rok 1880, Přerov č. 226, Josef Kobliha, * 14. 4. 1839 Předmostí–Přerov, jazyk český, kupec, majitel domu, manželka Žofie, * 22. 5. 1843 Olomouc, jazyk německý, vede domácnost, syn Josef, * 4. 7. 1867 Přerov, jazyk český, studující, Marie, * 19. 5. 1869, jazyk německý, chodí do školy, zdržuje se v Olomouci, Ludmila, * 24. 12. 1870, jazyk český, Louise, * 15. 8. 1872, jazyk český, Emilia, * 2. 12. 1873, Bertha, * 11. 1. 1877, Žofie, * 15. 12. 1878, Karel, * 12. 9. 1880, dále učni Sebestián Vinkler a Jan Viittula. Tamtéž, Sčítání lidu, rok 1890, Přerov č. 226, byt č. 4, Josef Kobliha s rodinou. Dále Fond Policijní přihlašky Přerov, Rodinný list, Josef Kobliha, * 14. 4. 1837 Přerov, ŘK, soukromník, přihlášen 7. 5. 1914 z Vídně, † 15. 5. 1915, manželka Žofie, * 22. 5. 1843 Olomouc, † 9. 1. 1927, děti Berta, * 11. 2. 1877 Přerov, + 28. 12. 1916, bytem Komenského ul., + 1. 5. 1916 Velká Kostelní č. 17, + 25. 5. 1924 Mostní ul. č. 2.
- 6 <http://www.archives.cz/zao/matriky>. ZAOP, Matrika sňatků Přerov, sign. PŘ 123, inv. č. 7211, sňatek 22. 5. 1888, ženich Rudolf Přidal, syn Ignáce Přídala, zeměděleho obchodníka v Olšanech a zeměle Antoníny, dcery Františka Löfflera, obchodníka plátným zbožím v Olomouci, nevěsta Marie, dcera Josefa Koblihy, kupce v Přerově a manželky Žofie, dcery Aloise Füssela, obchodníka v Olomouci. Viz *Přerovsko-Kojetínsko*. Brno 1933, s. 177.
- 7 SOKA Prostějov, fond Národní škola (NS) Olšany, inv. č. 3 – školní matrika.
- 8 Katastrální úřad (KÚ) Přerov, výpis z katastru nemovitostí, velkoměstský dům č. 226, s nímž bylo spojeno právo výčepu piva a vína, kupní smlouvou z 15. 1. 1875 bylo vloženo právo vlastnické k domu pro Josefa a Žofii Kobliho. Na základě trhové smlouvy z 10. 9. 1902 bylo vloženo právo vlastnické pro Rudolfa a Marii Přidalovi.
- 9 ZAOP, fond KS Ol., firemní spisy, inv. č. 2710, k. č. 149 (přiložen Úřední list Brněnských novin – Amtsblatt zur Brüner Zeitung, č. 294, 22. 12. 1888, dne 11. 12. 1888 výmaz firmy J. Kobliha, též Amtsblatt zur Wiener Zeitung, nr. 294, 22. 12. 1888).
- 10 SOKA Přerov, fond OkÚ Přerov, Živnostenský rejstřík, poř. č. 64, žádost 15. 8. 1890, udělení koncese 16. 4. 1891, Rudolf Přidal, Handel mit Waffen, v klidu od 2. 1. 1945. Tamtéž, fond ONV Přerov, inv. č. 193, k. č. 135. Dále SOKA Prostějov, fond Archiv obce (AO) Olšany, inv. č. 4 – Seznam osob příslušných do Olšan, které obdržely domovské právo v jiné obci – R. a M. Přidalovi se čtyřmi syny přijati za příslušníky města Přerova 11. 9. 1901, č. 2960).
- 11 <http://www.archives.cz/zao/matriky>. ZAOP, Rodná matrika ŘK fary v Přerově, inv. č. 9920, sign. PŘ 136, Antonín Přidal, * 10. 6. 1898, tamtéž, Matrika zemědělych ŘK fary v Přerově, inv. č. 9926, PŘ 142 († zemřel téhož dne při porodu), dále Rudolf, Alfred, Josef a Otokar. SOKA Přerov, Sčítací operát ze Sčítání lidu, rok 1900, Přerov, Mostní ul. č. 226, Rudolf Přidal, majitel bytu, * 7. 3. 1856 Olšany, řeč česká, obchod zbožím železným, trvale přítomný od 1888, manželka Marie, * 19. 5. 1869 Přerov, při domácnosti, synové Rudolf Přidal, * 19. 3. 1889 Přerov, Josef, * 22. 9. 1894, Alfred, * 11. 4. 1896, Otokar, * 14. 7. 1900, dále Vojtěch Netopil, příručí, * 31. 1. 1876 Stará Ves, Ladislav Běhal, učeň, 2 služby.
- 12 Reklama v dobovém tisku – Šibřínkový list Sokola Přerovského, rok 1920–1939. *Adresář města Přerova*, rok 1900, s. 52, rok 1904, s. 116, rok 1907, s. 67, rok 1911, s. 61, 133, rok 1932, s. 91, 108, 124, 131.
- 13 Viz pozn. č. 11 (Vojtěch Netopil v Přerově přítomen od roku 1899). Viz SOKA Přerov, fond OkÚ Přerov, Živnostenský rejstřík, poř. č. 581, udělení koncese V. Netopilovi 9. 1. 1904. Viz též *Přerovsko-Kojetínsko*. Brno 1933, s. 196.

Firemní veduta, 1907. ZAOpO, fond KS Olomouc

Přidalův dvůr

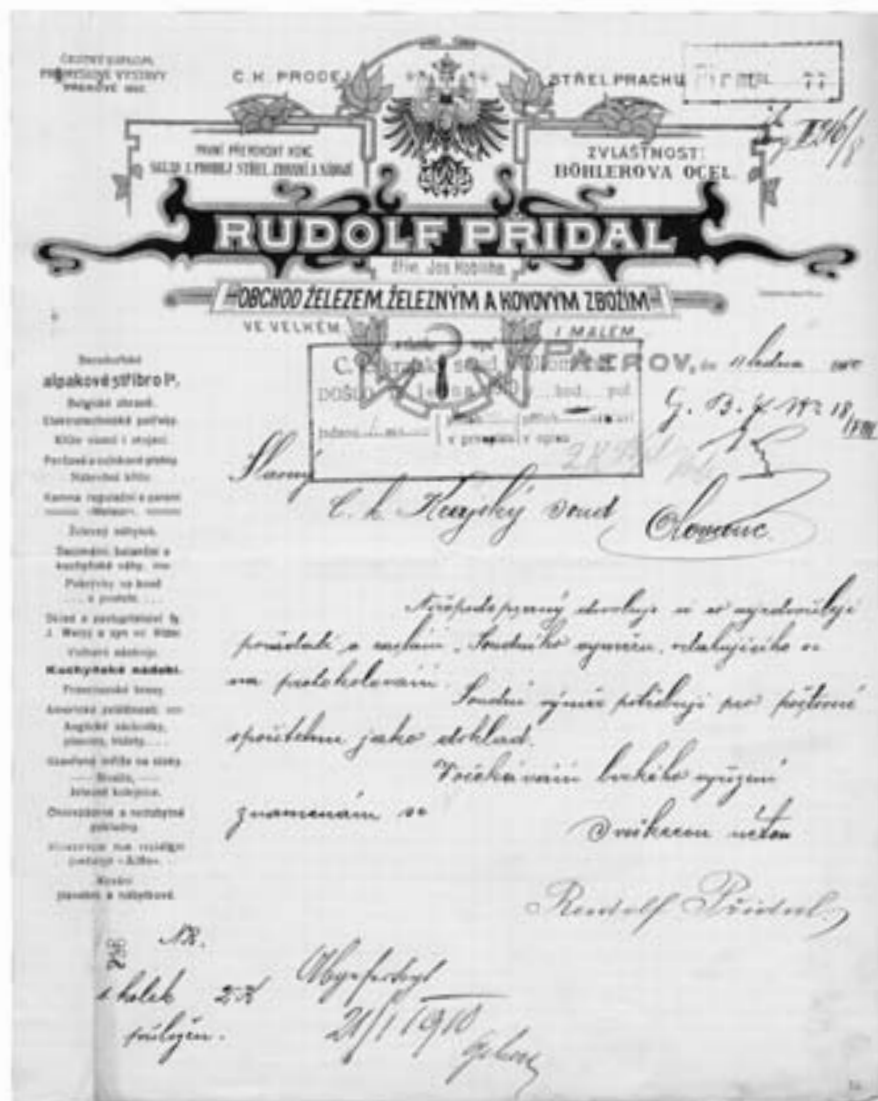
Na základě tržové smlouvy z 12. července 1894 odkoupili manželé Přidalovi od Karla Kadláčka lukrativní pozemek nacházející se přímo naproti Severní dráhy císaře Ferdinanda (nádraží). Na levé straně dosud prázdné parcely stál dům H. J. Zapletala, v němž byla provozována živnost hostinská a hoteliérská (bývalý hotel Přerov), vpravo byla továrna na barvy Jiřího Calábka, čp. 1215, po roce 1900 výroba cementového zboží (dnes Pegas), za domy se nacházela provaznická továrna V. Heinika. Z části této

parcely č. 4456/3 se stala stavební parcela č. 1155. Zprávu, resp. vyjádření k zamýšlené stavbě domu pro R. Přidalu předložil přerovské městské radě za stavební komisi stavitelský znalec Jan Mráček 5. srpna 1894.¹⁴ O rok později zde byl vystaven honosný obytný dvoupatrový dům čp. 1183 (Husova č. 6). Ve štítu neorenesanční fasády s eklektickými prvky se nachází dvě totožné sochy atlantů s bederní rouškou, které představují antického boha ohně a kovářství Héfaista, syna Dia a Héry, který v levé ruce nese louči a v pravé kladivo. Héfaistos je vlastně pomyslným symbolem domu, který vlastnil velkoobchodník železem. Takovýchto domů se sochami z přelomu 19. a 20. století se dochovalo do dnešních dnů poskrovnu. Fasáda patří k ojedinělým dochovaným v Přerově.

Povolání k obývání bylo vydáno 24. července 1895. Rodina Přidalova nadále bydlela v Mostní ulici, v novém domě byty pronajímala. Objekt znali místní pod názvem „Přidalův dvůr“, jelikož v němž byla pro sportovně založené zájemce-velocipedisty zřízena tzv. jízdná na kole. Velocipéd či bicykl byl využíván během let nejen k projíždkám a sportovnímu vyžití, ale též rostl počet osob, používajících kolo na cestu do práce. Snad na vznik této jízdnárny měl vliv i první český cyklistický spolek v Přerově – Klub českých velocipedistů (KČV), založený již v roce 1888 (německý Radfahrer Club v Přerově vznikl roku 1887), který sdružoval první nadšence nového sportovního oboru. Stanovy KČV v Přerově byly schváleny 25. června 1888. Účelem klubu bylo praktické upotřebení jízdy na kole, pořádání vyjížděk, výletů a závodění. Ihned po vzniku klubu se konaly tzv. „korsově“ jízdy městem na kole. Na oslavu Klubu českých velocipedistů byla 12. srpna 1888 uspořádána za přítomnosti hostů z pražského ústředí slavnost v Michalově za podpory městské rady. V roce 1888 čítal klub 20 členů činných, 8 přispívajících a měl celkem 18 „strojů“. Předsedou byl Alois Fischer, místopředsedou František Macharáček, jednatelem František Rasche, pokladníkem Jan Keller, náčelníkem Josef Burjáněk. Přestože po pěti letech činnosti zanikl klub dobrovolným rozchodem, nezabránilo to v dalších letech masovému rozvoji cyklistiky. K obnovení činnosti KČV došlo v roce 1899, Rudolf Přidal patřil k zakládajícím členům. Jízda na kole byla brána velice vážně, každý cyklista obdržel legitimaci od Policejního úřadu města Přerova. V roce 1902 byl vydán „Jízdní řád pro cyklisty v policejním obvodu města Přerova“, kterým se musely řídit všechny osoby, které jezdily na kole.¹⁵

14 MMR-StrÚ, stavební spis, dům Husova čp. 1183, č. o. 6 (dobrozdání stavitel Jana Mráčka), viz též stavební spis, dům Husova čp. 1037, č. o. 8, majitel H. J. Zapletal, později hotel Antonína Millera (dobrozdání stavitel Jana Mráčka). Firma H. J. Zapletal, v provozu od r. 1883, měla též obchod na Šířavě čp. 361, dodávala stavitelům cement, vápno, později obchodovala s dřevem a fezivem. Viz též Berní správa (BS) Přerov, dům čp. 1037. FIŠMISTROVÁ, V.: *Architekt Jan Mráček – srdcem věrný Přerovan*. In: Sborník SOKA Přerov 2005, s. 111–137.

15 Eklektický, tj. takový, který čerpá z vícero směrů, zdrojů, myšlenek, ale vybírá to, co mu vyhovuje a to poté spojuje v jeden více méně kompaktní celek. Viz KÚ Přerov, výpis z katastru nemovitostí, dům čp. 1183, č. o. 6, Husova ul. Dále SOKA Přerov, Sčítací operát ze Sčítání lidu, rok 1900, Přerov, Nádražní č. 1183, majitel domu Rudolf Přidal, 8 bytů, které Přidalovi pronajímali. Tamtéž, fond BS Přerov, dům čp. 1183, přiloženy dva plány přízemí, 1. a 2. patro, 23. 7. 1894, dva plány dřevníků a prádelny, plán na vystavení skladiště, 4. 3. 1895, autor František Oehler, situační plán domu. Viz MMR-StrÚ, stavební spis, dům čp. 1183, přiložen jediný plán se dvěma sochami (autora se zjistit nepodařilo), v jeho záhlaví nadpis „Přidalův dvůr“, 6. 3. 1896, autor František Oehler, podnikatelství staveb v Přerově. S rozvíjejícím se sportovním oborem cyklistiky prodávali Přidalovi žádaná jízdní kola a v novém domě byla možnost ve zřízené jízdnárně (patrně se jednalo o skladové prostory) učit se jezdit na kole. Viz též Moravský zemský archiv Brno (MZA), fond B 14, Moravské místodržitelství, čj. 14 727, fasc. 52, Klub českých velocipedistů v Přerově (KČV), konec jeho činnosti oznámil Alois Fischer, profesor přerovského gymnázia 21. 1. 1893. Viz CHROMEČ, M., RAŠTÁK, F., ŠTĚPANČÍK, R.: *100 let SK Přerov. Historie Sportovního klubu Přerov od jeho vzniku po současnost*. Přerov 2008, s. 5. Viz též ŠTĚPANČÍK, R.: *Historie kopané v Přerově 1908–1948*. Přerov 2011, s. 5 (obnovení KČV v roce 1899).

Firemní veduta, 1910. ZAOpO, fond KS Olomouc

Úmrtí obchodníka a dědické řízení

Běžný provoz známého a vyhledávaného železářského velkozávodu byl ochromen náhlým úmrtím jednapadesátiletého Rudolfa Přidal. Marie Přidalová oznámila KS Olomouc, že její manžel zemřel 3. dubna 1907. Na základě tohoto sdělení byla provedena změna zápisu v obchodním rejstříku (OR). Vdova zároveň úřadu sdělila, že firmu pod názvem „Rudolf Přidal“, dříve Josef Koblíha, hodlá ponechat v činnosti. Též OH Přerov vzalo na vědomí její oznámení z 16. listopadu 1908, že po dobu vdovství bude nadále provozovat na základě § 56 živnostenského řádu „prodej dovolených

střelných zbraní a nábojů“ (koncese z 16. dubna 1891 č. 4201/G zemřelého manžela Rudolfa Přídala). Zástupcem pro tento prodej byl schválen František Navrátil.¹⁶

Poručníkem čtyř nezletilých synů zemřelého velkoobchodníka byl ustanoven Josef Kobliha st., soukromník ve Vídni, po jeho úmrtí měl být poručnictvím pověřen syn Josef Kobliha junior. Na základě poslední vůle ustanovil Rudolf Přidal dědicem veškerého majetku v hotovosti, cenných papírech, obchodě a na realitách manželku Marii, v případě jejího úmrtí měl každý syn obdržet čtvrtinu z prodeje veškerého majetku. Synové byli pojištěni u pojišťovny Generali, při dovršení věku dospělosti byl každému vyplacen příslušný obnos.

Pro dědické řízení bylo potřeba vyhotovit inventář veškerého zboží v prodejně a obchodních skladech. Jelikož dům byl rozsáhlý, zboží se nacházelo na různých místech, „... v pisárně, skladišti zadním, přízemním ve dvoře, na dvoře I. patro, skladišti za obchodní místností, skladišti na pravé a levé straně na dvoře, pod schody, pod zahradou, v síni, skladišti na střelný prach, ve sklepě, krámě vedlejším, na půdě ...“ Sortiment několik dní v průběhu dubna 1907 kontrolovali a inventář sepisovali Adolf Švec, soudní tajemník, Josef Chajda, kancelářský úředník, Vojtěch Netopil, železník v Přerově a místní znalec, přítomná byla i ovdovělá Marie Přidalová. Vojtěch Netopil si následně vyúčtoval „za čas a námahu 120 K“. Vyhotovené seznamy jsou zajímavým dokumentem nejen o značném množství uskladněného zboží, ale především o různorodosti nabízeného sortimentu zákazníků. Vedle železářského zboží všeho druhu, včetně řetízku k záclonám, samovarů, kružítek, nůžek na koně a ovce, soli, barev, mořské pěny, luceren, psacích strojů, vyzouváků, konví, stojanů na deštníky, kořenek, obrazů s rámy, lisů, závor k oknům, různých plechů, obuvnických kladívek, pantů, kovadel, podkůvek, strojů na maso, žehliček, hoblíků, svícnu, podnosů, mosazných knoflíků, klik, háků na klobouky, obrtlíků, zásuvek, pilníků, příborů, pastí na myši, vidlí na štěrky, lopat na uhlí, připínáček, vojenských lahví a šáleků, 104 kusů udidel, strojků na stříhání vlasů, 127 nůžek na pálení vlasů, konve na mléko, emailové nádobí, dětská postel a mnoho dalšího, nás překvapí i 406 párů bruslí, 30 kusů dětského nářadí, 130 krabic různých barev, 15 kg střelného prachu, patrony, řada pušek, flobertek, revolverů, pistolí a mnoho dalších výrobků. Je až s podivem, kolik rozmanitého zboží zde bylo uskladněno. Rudolf Přidal byl dobrý obchodník, který chtěl vždy vyhovět a uspokojit každého nakupujícího, svému řemeslu dokonale rozuměl, proto nabídku neustále rozšiřoval, zajímal se o nové výrobky, zákazníci měli vždy k dispozici novinky. Škoda, že v přehledných seznamech nejsou uvedeny velocipédy, dověděli bychom se nejen jejich značkou, ale též prodejní cenu. Zde je třeba uvést, že cyklistika nikdy nebyla levnou záležitostí. Lze tedy předpokládat, že velkoobchodník nenakupoval velocipédy „na sklad“, ale objednával je a následně dodával konkrétnímu zájemci. K nákupu zboží Rudolf Přidal nevyužíval jen svůj kapitál, ale půjčoval si i od peněžních ústavů. Je pochopitelné, že pro náhlé úmrtí nebyly vyrovnány veškeré účty a dluhy vůči dodavatelům. Dědický

16 <http://www.archives.cz/zao/matriky>. ZAOpO, Matrika zemřelých, ŘK fara Přerov, inv. č. 9926, sign. P1 142, v matrice uvedeno datum úmrtí 2. 4. 1907, příčina arterioskleróza, pohřben byl 5. 4. 1907 na přerovském hřbitově, odd. I, hrob 6 (zaoopatřil farář Ignác Zavřel). Tamtéž, fond KS Ol., inv. č. 2710, k. č. 149. Dále SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 193, k. č. 135.

Husova ul. 1183, č. o. 6, tzv. Přídalův dvůr. Foto V. Fišmistrová, 2011

spis proto obsahuje řadu dokladů a přípisů s požadavky a upomínkami organizací a soukromníků o přihlášení pohledávek k pozůstalosti po zemřelém. Nárok na vrácení peněz uplatňoval též Úvěrní spolek záložna Přerovská, z. s. r. o., mistři „černého řemesla“, jako byli zámečníci, kováři, klempíři a strojníci z Přerova a okolních obcí, ale též stolaři, bednáři, kameníci a další (Antonín Fryček, cihelna Předmostí, Alois Mrázek a Jan Dreiseidl, kováři z Rokytnice, Jan Vítěz, továrník, František Zapadlo, Metoděj Stavinoha, stolař z Troubek, J. Weigl, Valentin Ludík, Eduard Kokora a spol., Rolnický cukrovar Brodek, Továrna na umělá hnojiva, továrna Hejnik, Leopold Janský, továrník Přerov, Armaturová továrna Přerov, Průmyslová škola Přerov, J. Krátký, továrník, Akciový pivovar Přerov, Adolf Horner, „spediteur“- autodopravce, přepravce z Přerova, Bečva regulace Přerov a řada dalších).

Domy

Pro dědické řízení bylo provedeno ocenění obou Přídalových domů. Ze znaleckého odhadu jednopatrového domu čp. 226 v Mostní ulici, datovaného 24. dubna 1907, se dovídáme, že byl 20,60 m dlouhý, 17 m široký, s jednopatrovými přístavky na pravé i levé straně ve dvoře 20 m dlouhými a 4,50 m širokými. Uveden je zde i popis obytných místností s příslušenstvím, včetně skladových prostor v jednotlivých patrech: „... Vedle krámu nalézá se kancelář, mající rákosový strop... dále je zde prádelna s cihelnou dlažbou, s vodovodem bez výlevky, se zděnou kotlinou a mēdě-

ným kotlem, dále dřevníky, záchody s klenutým stropem a kamenou dlažbou... krám mající okno, sklené dvěře, obé opatřeno železnými žaluziemi... dvůr jest dlážděn a jsou tam 2 zděné žumpy, vedoucí do hlavního městského kanálu... pavlač má železnou dlážku, okrasné zábradlí, z pavlače jde se do zahrádky 14 m dlouhé a 12,55 m široké, na které jest umístěn betonový bazen s vodotryskem od vodovodu zavedeným, v zadní části dřevěná besídka okrasná 5 m dlouhá a 2,20 m široká lepenkou pokrytá... Před domem při sousední zdi jest umístěna výkladní skříň... atd... S ohledu na popsaný stav, na místní a časové poměry, odhaduje se dům tento jen dle stavební a pozemkové hodnoty, poněvadž majitel velkou většinou domu tohoto sám obývá a proto nelze jej dle činžovního výnosu odhadnouti...“

Dvoupatrový dům čp. 1183, Nádražní č. 6, byl „... dlouhý 26,50 m, široký 12,80 m, uprostřed průčelí domu umístěný risalit dlouhý 5,10 m a 30 cm do ulice vystavený... Za přední budovou se prostírá z části obyčejným kamenem vydlážděný dvůr. Ve dvoře vyčnívá 4,75 m dlouhý a 2,10 m široký výstavek schodišťový a na tento přiléhá 3,55 m dlouhý 1,50 m široký přístavek pro záchody, oba přístavky dvoupatrové. Opodál těchto se nalézá při přední budově ve dvoře přízemní přístavek v délce 3,05 m a šířce 2,50 m... Vodovod je zde také pořízen, a sice v každém patře s jednou výlevkou, umístěnou na chodbě... Pokoje vytápí se kachlíkovými kamny, v kuchyních jsou kachlíkové sporáky... budova tato je z tvrdého staviva vystavěna... atd.“ V objektu byly vedle bytů též prádelny, dřevníky, čtyři skladiště, resp. sýpky, kancelářská místnost. Celkový stav jmění představoval částku 147 446 K. Po odečtení dluhů vůči obchodníkům, lékárníkům, firmám doma i ve Vídni ve výši 135 927 K a obchodních pohledávek 2 500 K, činil zůstatek čistého jmění 9 019 K.¹⁷

Prodej domu čp. 1183

Vedení obchodu se dle předpokladů a usnesení dědického řízení ujala odvodělá manželka Marie Přidalová. Zároveň sama vychovávala své čtyři syny, což bylo pro ni jako samoživitelku značně náročné. Tuto snahu o dobrou výchovu synů, péči a lásku, kterou jim dávala i za jejich zemřelého otce, též úsilí o udržení živnosti, ocenil mnohem později, po jejím úmrtí, přerovský dramatik Vladimír Maria Strojil ve své básni, kterou jí věnoval (... Manžel jí před léty odešel do světa stínů, zanechal zbolněné srdce a starost, houf synů. Vzala si paní ta Práci pak za společníci, život s ní poctivě dělila na polovici. Srdce půl Práci, tu druhou část synům svým dala. Druhá ta půle jak peří, ta prvá jak skála...)¹⁸ Marie Přidalová byla žena emancipovaná. Zvládala nejen vedení obchodu, domácnost a péči o syny, ale dle

17 Viz pozn. č. 15. Risalit – předsunutá část průčelí stavby po celé její délce. SOKA Přerov, fond Okresní soud (OS) Přerov, dědický spis sp. zn. A 167/7 po zemřelém R. Přidalovi přeřazen z důvodu nezletilých synů pod sp. zn. P 78/7 (vedeno úmrtí 3. 4. 1907). Viz pozn. č. 16. Viz též KÚ Přerov, velkoměstský dům čp. 226 – na základě odevzdací listiny z 25. 6. 1908 sp. zn. A 167/7 se vkládá spoluvlastnictví ve prospěch M. Přidalové a polovinu ve prospěch nezlet. synů.

18 SOKA Přerov, Sčítací operát ze Sčítání lidu, rok 1910, Přerov, Mostní ul. č. 226, 1. poschodí, byt č. 1, Marie Přidalová, vdova, zdržuje se v obci od roku 1869, syn Rudolf, úředník banky ve Vídni, Josef, posluchač hospodářské školy, Alfred, student gymnázia, Otokar, žák obchodní školy, dále zapsána služka Nedburka Burešová, praktikanti Bohuslav Kamer, Leopold Parák, Jindřich Fiala. Tamtéž, Sčítání lidu, rok 1921, Přerov, Mostní ul. čp. 226, č. o. 2, byt č. 1, Marie Přidalová, vdova, Josef, odborný hospodářský učitel, Alfred, obchodník železema a účetní, Ottilie Holzrová, příručí, obchod železema, Ludmila Vykoukalová, služka, František Mikeš, učeň. FIŠMISTROVÁ, V.: *Typograf, dramatik, režisér Vladimír Maria Strojil*. Přerovské echo (PE), červen 2001, s. 8–9.

Marie Přidalová se syny. Rodinný archiv

možností se realizovala i společensky. Svědčí o tom i její členství v prvním a nejstarším ženském Dobročinném spolku Vlasta, který byl založený v Přerově v roce 1883.¹⁹

V letech 1907–1926 jí ve firmě vypomáhal obchodvedoucí František Navrátil. V průběhu roku 1909 byla koncese k prodeji železa, železného a kovového zboží včetně střelných zbraní rozšířena i na technické a obuvnické potřeby, stanovisko Přerov čp. 226.²⁰ V roce 1911 využila Marie Přidalová příležitosti a výhodně nabídka k prodeji domu čp. 1183, Husova č. 6, což projednala s poručíkem svých nezletilých synů Josefem Koblihou, svým otcem. Část dluhů váznoucích na domě uhradila sama, zbytek převzal po vzájemné dohodě kupitel, který již prováděl na domě různé opravy („zbuďoval střechu, spravoval vrata, opravil fasadu, natřel celý dům a mimo to spravoval jeho vnitřek“). Z celkové kupní ceny 122 300 K po odečtení dluhů na domě zůstala k dispozici částka 2 717,52 K, kterou složila Marie Přidalová do sirotčí pokladny ve prospěch nezletilých synů. Zároveň si vyhradila právo doživotní výplaty úroků z této částky.²¹

Novým majitelem domu čp. 1183 se stal Jaroslav Uhlíř, posluchač techniky, po ukončení studia inženýr a podnikatel staveb, který „šel ve šlépějích svého otce“. Jeho otec Ludvík Uhlíř, významný stavební podnikatel, se z počátku věnoval výrobě ozdobných fasádních figur, pak zavedl ruční výrobu lisovaných dlaždic a cementových tašek. Stal se průkopníkem betonářského průmyslu. Spolu se společníkem Karlem Herzánem prováděl na Moravě a v Čechách především stavby mostů z vyztuženého betonu (Podnikatelství staveb inž. K. Herzán a Lud. Uhlíř, Praha-Přerov bylo koncesionářem systému Hennebique). V roce 1903 firma stavěla strop přerovské elektrárny i strop cukrovaru Alfreda Skeneho, vodojem města Přerova a především přerovský most, největší betonový most v Rakousku (Tyršův most v roce 2010 rozebraný, v letech 2011–2012 nově budovaný), v roce 1904–1945 pak most v Hranicích a na dalších místech.

Ludvík Uhlíř byl nájemníkem přízemního čtyřpokojového bytu v Přídalově domě čp. 1183. Pro osobní potřebu využíval světnici a kuchyni, další dvě místnosti sloužily k provozování kanceláře. V průběhu roku 1912 bylo vloženo právo vlastnické k tomuto domu Českomoravskému podnikatelství pro betonové a železobetonové stavby, továrna na výrobky z cementu, Ludvík Uhlíř v Praze–Velimi–Přerově, z. s. r. o. O deset let později, v říjnu 1922, připadlo dle postupní smlouvy právo vlastnické Českomoravské stavební společnosti, dle trhové smlouvy z prosince 1927 získalo objekt Železniční potravní a výrobní družstvo v Přerově s. s. r. o. V září 1945 zde byla dosazena národní správa, v září 1948 dle výměru ministerstva vnitřního obchodu došlo ke změně jména železničního družstva na Ústřední konzumní a úsporné družstvo Budoucnost v Prostějově, z. s. r. o. Dle výměru KNV v Olomouci z 1. září 1952 vlastnila objekt Jednota, spotřební a výrobní družstvo v Přerově. Ke změně vlastníka došlo 24. května 1954 (Okresní svaz spotřebních družstev v Přerově, z. s. s. r. o.), od roku 1957, po sloučení všech družstev, získala budovu opět Jednota, lidové spotřební družstvo v Přerově. V současnosti vlastní objekt určený k bydlení ostravská firma Premium Investments, a. s., v přízemních prostorách je umístěna herna (Club Bonver).²²

Sourozenci Přídalovi – nejstarší Rudolf, dále Josef, Alfred a Otokar. Rodinný archiv

- 19 SOKA Přerov, fond Dobročinný spolek Vlasta Přerov, inventář, inv. č. 8, Seznam členů, rok 1911, Marie Přídalová zaplatila členské příspěvky již za rok 1885, inv. č. 9, Seznam členů za rok 1937, viz poř. č. 29, Marie Přídalová, vdova, připsáno + 1942. FIŠMISTROVÁ, V.: *Činnost Dobročinného spolku „Vlasta“ v Přerově v letech 1883–1951*. In: Sborník SOKA Přerov 2004, s. 80–112.
- 20 SOKA Přerov, fond Policejní přihlášky Přerov, Ohlašovací list, František Navrátil, obchodvedoucí, * 24. 4. 1884 Hulín, † 12. 3. 1926 Záhlinice. Tamtéž, fond ONV Přerov, inv. č. 193, k. č. 135. ZAOpO, fond Obchodní a živnostenská komora (OŽK) Olomouc, inv. č. 438, k. č. 124, Sčítací list živnosti č. 15, 9. 10. 1909, koncese 16. 11. 1908, č. 22965, Handel mit Waffen, zástupce Franz Navrátil, dosavadní zástupce Alois Borůvka, vdova M. Přídalová. Sčítací list č. 1, 9. 10. 1909, koncese 9. 7. 1909, č. 13482, Obchod se železem, železným a kovovým zbožím, technickými a obuvnickými potřebami, Přerov č. 226.
- 21 Viz pozn. č. 17. Součástí spisu i žádosti synů při dovršení zletlosti o vyplacení svého jmění a pojistky – 11. 3. 1913 požádal Rudolf Přídál, pokladník Ústřední banky českých spořitelů, filiálka ve Vídni, 4. 10. 1918 žádal Josef Přídál, správce dvora v Určicích u Prostějova, 1. 10. 1919 žádal Alfred Přídál, 13. 8. 1921 i Otokar (uvedeno Otokar i Ottakar).
- 22 SOKA Přerov, Sčítací operát ze Sčítání lidu, rok 1910, Nádražní čp. 1183, č. o. 6, vlastník M. Přídalová, celkem 9 bytů, nájemníkem bytu č. 2. Ludvík Uhlíř, * 15. 6. 1862 obec Polomea v Haliči (dnes Polsko), domovské právo Velim u Kolína. LAPÁČEK, J.: *Průkopnická činnost Karla Herzána a Ludvíka Uhlíře při zavádění železobetonu do stavebnictví*. In: Sborník SOKA Přerov 2010, s. 28–71 (Životopis L. Uhlíře s. 40–42, syn Jaroslav, * 4. 2. 1890). GAJDICA, F., VOŽDA, G.: *Z dějin odborů v okrese Přerov*. Přerov 1970, s. 27–28. Viz dále KÚ Přerov, výpis z katastru nemovitostí, vlastnické právo k domu pro Jaroslava Uhlíře, smlouva z 22. 7. 1911 (uvedení následní vlastníci objektu). Viz SOKA Přerov, fond OkÚ Přerov, Živnostenský rejstřík, poř. č. 89, udělení koncese Ludvíku Uhlířovi 19. 1. 1910.

Veřejná obchodní společnost

Marie Přidalová řídila firmu i v těžkých letech 1. světové války. Po skončení války a vzniku samostatné Československé republiky v říjnu 1918 velkoobchod železem v přerovské Mostní ulici již vedla spolu se svým synem Alfredem, který se stal od roku 1925 novým zástupcem (po Františku Navrátilovi), od 1. ledna 1927 společník firmy. V obchodním rejstříku při KS Olomouc byla jako majitelka živnosti stále vedena Marie Přidalová, vdova. Vstupem veřejného

Reklama v Adresáři města Přerova, 1904.

SOKA Přerov

obchodního společníka Alfreda Přidala do firmy vznikla veřejná obchodní společnost (VOS), tudíž přestala být firmou kupce jednotlivce a změnila se ve firmu společenskou. Nadále byla provozována v Přerově pod původním názvem „Rudolf Přidal“, účelem bylo provozování obchodu smíšeným zbožím, zákazníci měli k dispozici i sportovní oddělení. Právo zastupovat firmu měli oba veřejní společníci.²³

V roce 1926 provedl Josef Köhler, zednický mistr v Přerově, „přestavbu výkladů a zřízení nové parádní omítky na domě čp. 226“, rekonstrukcí a modernizací prošly též obchodní místnosti. Lze konstatovat, že se jedná o dům v kubistickém slohu. V roce 1928 žádala firma R. Přidal stavební úřad o povolení ke stavbě garáže pro auta na p. č. 107/9 Svěpomoc IV.²⁴

V roce 1934 pracovalo v obchodě 13 pracovních sil. V roce 1938, v době 50. výročí trvání firmy Rudolf Přidal (1888–1938), zaměstnávala Marie Přidalová se synem Alfredem deset pracovních sil (včetně účetní a řidiče) a pět učňů. Majitelé firmy získávali stálé zákazníky svým solidním jednáním a nabídkou kvalitního a moderního zboží. Jak živnost prosperovala v období hospodářské krize, spojené se sociálními problémy, nezaměstnaností, poklesem mezd a chudobou, se zjistit nepodařilo. Zcela jistě ale i tomuto dobře zavedenému obchodu poklesly příjmy. I přes různé problémy poskytovala firma Přidal již před rokem 1930 zákazníkům novou službu – rozvoz zakoupeného zboží nákladním autem, čímž rozšířila svou působnost na celý okres. S autoprovozem se občas vyskytly problémy. Týkaly se především bezpečnosti chodců procházejících v bezprostřední blízkosti prodejny. Dne 17. listopadu 1934 obdržel velkoobchod železem přípis a upozornění Městského úřadu Přerov na důsledné dodržování usnesení městské rady z 15. listopadu 1934 ohledně autoprovozu. „... Povozy vlastní i cizí mají stát co nejdále od nároží Kozánkova domu a to jen v nejnnutnější době potřebné manipulace se zbožím. Město Přerov se snaží všemožně zvýšit bezpečnost chodců v Mostní ulici, a proto zde byla zavedena jednosměrná doprava vozidel, též bylo jednáno s p. T. Kozánkovou o zřízení průchodu pro pěší v jejím domě. Přes všechny snahy ale nadále hrozí nebezpečí pro chodce v místech Přidalova obchodu, podobně u firmy Kozánek. Oba nechávají stát před svy-

Zleva **Otokar, Alfred, Josef a Rudolf Přidalovi**. Rodinný archiv

*mi obchody delší dobu nákladní auta. Pokud je uzavřen i průchod v Kozánkově domě, musí chodci kráčet do Mostní ulice po vozovce kolem aut a takto vstupovat do dráhy protijedoucích aut...*²⁵

Úmrtí Marie Přidalové

Vzhledem k pokročilému věku se Marie Přidalová vzdala vedení rodinné živnosti. Po dohodě se synem Alfredem vystoupila k 31. prosince 1939 z veřejné obchodní společnosti a tímto tato zanikla. Od 1. 1. 1940 se společnost stala firmou kupce jednotlivce. Podnik svého otce pod starým názvem Rudolf Přidal provozoval dále samostatně Alfred Přidal, velkoobchodník v Přerově. Tuto skutečnost sdělil OkÚ Přerov přípisem z 29. února 1940 a zároveň oficiálně požádal o převzetí stávajícího obchodu, prodávajícího v drobném, do svých rukou. Dne 12. října 1942 Marie Přidalová zemřela.

V příloženém dotazníku pro OkÚ Přerov ze 17. listopadu 1942 Alfred Přidal, narozen 11. dubna 1896 Přerov, árijec, bytem Přerov, Šířava č. 34 (Breitengasse) uvedl, že prodejnu vede sám, vypomáhá mu manželka Anna Přidalová, roz. Vašáková, árijka, školní vzdělání obchodní akademie. On sám se vyučil živnosti v letech 1911–1914. V době od 1. října 1914 do 1. dubna 1915 byl pomocníkem u firmy Calábek a Heičman, živnost zbraněmi a municí v Olomouci, od roku 1920 aktivně pracoval v podniku své matky. Samostatným obchodníkem u firmy R. Přidal byl od 1. ledna 1927. Živnost byla provozována v Přerově, Mostní č. 2, prodejna se nacházela v přízemí domu, sklad v 1. patře, velikost prodejních místností činila 70 m², velikost skladu asi 20 m². V nové prodejně měly být nabízeny zájemcům zbraně, munice, střelný prach, trhačí látky, s prodejnou byl spojený obchod

23 ZAOpO, fond OŽK Olomouc, inv. č. 438, k. č. 124, Sčítací list živnosti č. 17, 1. 4. 1925, schválení změny při koncesovaných živnostech, 30. 1. 1925, č. 3843, Prodej střelných zbraní, nový zástupce Alfred Přidal (dosavadní Fr. Navrátil). Viz pozn. č. 20. Viz též pozn. č. 9, fa R. Přidal zapsána v OR pod č. 425.

24 Kubismus bylo avantgardní umělecké hnutí, výtvarné umění pojímalo revolučním způsobem. Kubismus měl dopad na umělec prvníh desetiletí 20. století. Viz MMPPr-StÚ, stavební spis, dům čp. 226, Mostní č. 2, přípisy, žádosti, příložen plánek fasády z roku 1926.

25 *Přerov a okolí*, 1935, s. 89, 13 pracovních sil. Viz též pozn. č. 24.

Reklama v Adresáři města Píerova, 1907.

SOKA Píerov

Reklama v Průvodci města Píerova, 1911.

SOKA Píerov

zastavení závodů puškarů, obchodníků se zbraněmi a střelivem a maloobchodníků s výbušnými látkami: „Na základě § 1 odst. 1 vládního nařízení z 25. 3. 1942 zastavuje se oddělení Vašeho závodu obchod střelivem a zbraněmi v Píerově, Mostní ul. s účinností od 2. 1. 1945 a ten musí býti okamžitě uzavřen. Uzavřením není dotčeno oddělení maloprodeje výbušnin. Pracovnímu úřadu jste povinen do 24 h. hlásit své pracovní síly, v podniku činné rodinné příslušníky...“²⁷

Poválečné období ve vývoji firmy a únorové události 1948

Přidalovo železářství prosperovalo koncem 19. a počátkem 20. století, s problémy „přežilo“ 1. světovou válku, hospodářskou krizi i válečnou okupaci v letech 1939–1945. Lze konstatovat, že velkoobchod neutrpěl v průběhu 2. světové války škody, způsobené válečnými událostmi. V mírových podmínkách se obchodu dařilo, železářské zboží bylo žádané. Období rozmachu a rozvoje obchodu trvalo ale jen do roku 1948.

železem. Od svého vzniku nebyla prodejna v klidu. Alfred Přidal se po úmrtí matky stal jediným majitelem firmy.²⁶ Ještě v únoru 1940 zaslal Oberlandrat v Olomouci a ministerstvo obchodu Marii Přidalové souhlas spolu s obnoveným koncesním dekretem k prodeji zbraní a munice. Dne 17. července 1940 obdržel Alfred Přidal koncesi pro obchod smíšeným zbožím s vyloučením prodeje předmětů z drahých kovů a lahvového piva. Dne 20. dubna 1942 byly v obchodě zřízeny klosety pro personál.

Z důvodu úmrtí matky požádal Alfred 29. října 1942 o opětovné udělení koncese na prodej zbraní, střeliva. Hospodářská skupina maloobchod, hlavní úřadovna Olomouc, proti ohlášení živnosti a prodeje tohoto sortimentu neměla námítky. Koncesi k prodeji zbraní a výbušnin obdržel Alfred Přidal 29. července 1943.

Z důvodů složité válečné situace a postupující fronty byla výroba podniků a firem omezována a zastavována. Tež obchodní živnost byla dána v roce 1944 do klidu. Dne 20. prosince 1944 obdržela firma R. Přidal přípis ministerstva hospodářství a práce, týkající se

Přídalovo železářství, Mostní č. 2, před rekonstrukcí, 1925 (ve dveřích stojí Marie Přídalová).
Rodinný archiv

Po únorových událostech roku 1948 vládnoucí KSČ vytýčila trend omezování a zatlačování kapitalistických živlů. Touto tzv. „živnostenskou politikou“ byla činnost soukromých živností pozastavena, či zcela likvidována. V letech 1948–1960 se vládnoucí politické moci podařilo soukromý malovýrobní sektor rozbít a část podnikatelů převést do „vyšších forem podnikání“, což byly komunální, státní a družstevní podniky. Živnosti, firmy a závody byly původním majitelům konfiskovány, zestátněny, zavedena byla národní správa a do vedení dosazení národní správci, jmenování ministerstvy. Změny postihly i přerovské železářství.

Výměrem ministerstva vnitřního obchodu (MVO) čj. IV/6-96312/48 byla na firmu železářství velkoobchod Rudolf Přídál zavedena národní správa (NS) a národními správci jmenováni František Pavel, František Burián, František Sedlmajer, Bedřich Fäbnrich, Arnošt Alt, všichni Praha. KS

26 Viz pozn. č. 9 (též Úřední list ZÚ Brno, č. 114, 18. 5. 1940), č. 18 (báseň VI. M. Strojila nese název: In memoriam t Paní Marie Přídalové). Viz dále SOKA Přerov, fond OS Přerov, dědický spis. zn. D 651/1942 po zemřelé M. Přídalové. Tamtéž, fond ONV Přerov, inv. č. 193, k. č. 135 (v dotazníku A. Přídál uvedl zdanitelný příjem 214 100 K, pro provoz stanovena částka 50 000 K, předpokládaný měsíční obrat 10 000 K). Tamtéž, fond Policejní přihlášky Přerov, Rodinný list, Marie Přídalová, * 19. 5. 1869 Přerov, RK, obchodnice, † 13. 10. 1942, Mostní č. 2, děti Rudolf, * 19. 3. 1889 Přerov, bankovní úředník ve Vídni, † 30. 6. 1931 Praha, Josef, ženatý, * 22. 9. 1894, profesor, odb. učitel, Alfred, ženatý, * 11. 4. 1896, Otokar, ženatý, * 14. 7. 1900 Přerov, ing. v Hradci Králové. Tamtéž, Rodinný list, Alfred Přídál, * 11. 4. 1896, Přerov, obchodník, manželka Anna, roz. Vašáková, * 9. 6. 1905 Dřevohostice, + 3. 9. 1951 Přerov, církv. odd. 18. 1. 1930 Přerov, dcera Hana, * 13. 4. 1933 Přerov (+ 10. 11. 1974, jejím manželem byl Leoš Švagera, profesor, přerovský dirigent a sborníř), syn Petr, * 16. 3. 1939. Bytem Mostní č. 2, 18. 1. 1930 Máchova č. 8, 12. 7. 1937 Šířava č. 34. Viz KÚ Přerov (Dle postupní smlouvy z 29. 11. 1941 vloženo právo vlastnické k domu čp. 226 pro Alfreda Přídala).

27 Viz pozn. č. 23, Sčítací listy živnosti, č. 862, zbraně, č. 27. Viz SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 193, k. č. 135. Viz pozn. č. 10, živnostenský rejstřík. Viz též MMPr-STÚ, stavební spis, dům čp. 226 (zřízení klosetů).

Velkoobchod železem, Mostní č. 2, po rekonstrukci, 1926. Rodinný archiv

v Olomouci přípisem z 9. dubna 1948 sdělil, že v obchodním rejstříku je zapsána pouze firma R. Přidal, obchod smíšeným zbožím. Na základě tohoto přípisu MVO vydalo 14. května 1948, čj. VI/1-108007/48, výměr o zrušení NS a odvolání národních správců. Zároveň uložilo vrátit firmu jejímu vlastníkovi, jelikož pro zavedení NS nebyly předpoklady. Firma nevykazovala znaky podniků, které měly být dle rezoluce sjezdu odborů a závodních rad z 22. února 1948 znárodněny. Dne 17. listopadu 1948 sdělilo Okresní finanční ředitelství v Olomouci přerovskému ONV, že firmě Alfred Přidal, obchod v Přerově, uděluje na zákl. § 5, vl. nař. č. 615/20 Sb. oprávnění k maloobchodu výbušných látek. ONV Přerov přípisem z 1. prosince 1948 žádal bezpečnostní referát MNV v Přerově o vyjádření, zda je majitel obchodu osobou spolehlivou z hlediska státního a národního, zda má kladný poměr k lidově demokratickému zřízení. MNV v Přerově vyjádřil souhlas s udělením oprávnění k maloobchodu výbušných látek.

Dalším výměrem MVO z 24. února 1949, čj. 51-3516/49, byla na firmu Rudolf Přidal, velkoobchod železem, opětovně zavedena NS. Národním správcem byl ustanoven Arnošt Alt, úředník n. p. Kovomat, Praha, Václavské náměstí, jehož práva a povinnosti byly stanoveny dekretem prezidenta republiky č. 5 z 19. května 1945, jednácím řádem a směrnicemi pro národní správce. Arnošt Alt složil 17. února 1949 dle § 18 dekretu č. 5/45 Sb. slib u MVO. Ministerstvo následně výměrem o výměně národní správy z 11. května 1949, čj. 51-8479/49, ustanovilo národním správcem firmy R. Přidal, velkoobchod železem, Kovomat n. p. Praha II, Washingtonova 11, a současně zrušilo výměr čj. 51-3516/49 z 24. února 1949, kterým odvo-

RUDOLF PŘIDAL

VELKOZÁVOD ŽELEZÁŘSKÝ

PŘEROV

Podpisuji při tomto právním úkoně, že jsem se dobrovolně a bez
jakýchkoli nároků vzdal svého podílu v podniku, kterým je
podnik, jehož jméno je uvedeno v tomto úkoně, a který je
zapsán v Ústředním seznamu podniků v Praze.

Podpisuji při tomto právním úkoně, že jsem dobrovolně a bez
jakýchkoli nároků převzal podíl v podniku, kterým je
podnik, jehož jméno je uvedeno v tomto úkoně, a který je
zapsán v Ústředním seznamu podniků v Praze.

v Přerově

ÚČET POŠT. SPOL. Č. 14.638
TELEFON Č. 65

V PŘEROVĚ dne 10. března 1928

Slovně

H e t e k á r a d ě

v Přerově.

Uvolňuji si tímto oznámiti, že zapůjčil na svou
poslední 3. parcel. 107/8 na Trávníčcích IV. postaviti garáž dle
svojho předložených plánů a láká se udělení stavebního povolení.

V úctě velkovéř :

Rudolf Přidal

Firemní veduta firmy Rudolf Přidal, 1928. SOKA Přerov

lala z funkce národního správce Arnošta Alta. Dne 22. května 1950 bylo do obchodního rejstříku zapsáno, že dle vyhlášky MVO z 30. listopadu 1949 č. 2474 byla majetková podstata firmy začleněna do n. p. Kovomat. MVO výměrem z 2. května 1950, čj. 12712-115/11, zrušilo svůj výměr z 11. května 1949, čj. 51-8479/46, o zavedení NS do firmy R. Přidal, která byla vymazána ze živnostenského rejstříku v roce 1951.²⁸

Převod domu a jeho nájemníci

V dalších desetiletích dům v Mostní ul. zažil své vzestupy i pády a postupně chátral. Byl využíván nejen pro nájemní byty, ale prodejní prostory byly dle požadavků přidělovány různým obchodům, družstvům, firmám či použity jako sklady. Železářský obchod pod hlavičkou Kovomat zákazníci využívali jen krátce, protože jeho dny byly „sečteny“. Změny záhy nabraly spád. Prodejna byla přidělena lidovému spotřebnímu družstvu (LSD) Jednota Hranice, která v průběhu roku 1960 provedla ocenění celé nemovitosti patřící Alfredu Přidalovi, Přerov, Šířava č. 34. Družstvo umístilo v prostorách prodejny hospodářských potřeb.

Od svého sňatku v roce 1930 bydlel Alfred Přidal s manželkou Annou, roz. Vašákovou, dcerou Hanou a synem Petrem v Přerově, Šířava čp. 1266, č. o. 34. Po úmrtí manželky 3. září 1951 přešlo vlastnictví domu na děti Hanu a Petra Přidalovi (do 1. srpna 1962). Tento objekt, podobně jako dům čp. 262 v Mostní ulici č. 2, daroval Alfred Přidal čs. státu. Po asanaci všech

28 Viz pozn. č. 9, příložen Úřední list Čs. republiky ze 7. 12. 1949, vyhláška MVO č. 2474 z 30. 11. 1949 o znárodnění velkoobchodních podniků, Rudolf Přidal, vymaz rok 1951. Viz též SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 789, k. č. 497.

Firma R. Přidal, 50. výročí vzniku. 1883–1933, majitelé, zaměstnanci a učni. Rodinný archiv

KVO MAT, n. p., Mostní č. 2. 50. l. 20. století. Rodinný archiv

stávajících objektů na Šířavě zde byla zahájena výstavba obytného komplexu Šířava I (současné ulice Jasínkova a Interbrigadistů). Již počátkem roku 1962 se Alfred Přidal s druhou manželkou a synem Petrem přestěhovali do rodného domu v Mostní ul. č. 2, a to do bytu po Arnoštu Kolískovi (v domě tehdy bydleli nájemníci Andrej Kundra a Fabián Mrtvý). Alfred Přidal se synem zde žili do poloviny roku 1972, poté se přestěhovali do Kratochvílovy (Kainarova) ulice.²⁹

Dle darovací nabídky z 11. května 1962 a následném rozhodnutí finančního odboru ONV v Přerově z 18. července 1962, Fin-e.č. 1032, bylo vloženo právo vlastnické k objektu na čsl. stát – správu Domovní správy města Přerova, která tamní byty pronajímala. Následně, 7. května 1963, dislokační komise odboru MH, dopravy a obchodu MěstNV Přerov přidělila provozní a skladovací místnosti v Mostní ul. č. 2 (dříve Jednota, prodejna hospodářských potřeb) podnikovému ředitelství Drogerie Olomouc, která sem přemístila prodejnu Drogerie, barvy-laky z Mostní ul. č. 3 a současně i skladovací místnosti z Horního nám. č. 16. Komise zjistila, že v přiděleném objektu v Mostní ul. č. 2 došlo k sesuvu půdy, čímž byl ohrožen dvorní trakt, v němž měl být umístěn sklad hořlavin. Bylo konstatováno, že v uvedených objektech určených na dožití, lze provádět pouze běžné úpravy (zápis MěstNV z 20. května 1963). Obě strany se dohodly, že domovní správa provede opravu opěrné zdi a části nakloněného 1. patra. Podnik Drogerie provedl úpravu elektroinstalace a podlahy. V červenci 1965 byl zahájen provoz v prodejně Drogerie (jednalo se především o sklad hořlavin, k prodeji zde

29 Viz MMPr-StÚ, stavební spis, dům čp. 1266, Šířava č. o. 34.

Zleva **Alfred a Otokar Přidalovi**. Rodinný archiv

ale docházelo výjimečně, pouze v době zvýšené poptávky, jelikož se jednalo o provizorní řešení na dobu pěti let – objekt se totiž nacházel v asanačním pásmu – tento záměr se nerealizoval). Od poloviny roku 1971 využívala prodejní prostory galerie Dílo, podnik Českého fondu výtvarných umělců Olomouc, která provedla v prodejně instalaci ústředního topení a WC. Je třeba zdůraznit, že objekt, především ve dvorním traktu, byl značně zdevastovaný a zchátralý. V průběhu roku 1985 byly vzhledem ke zhoršujícímu se stavebnímu stavu provedeny některé stavební úpravy uvnitř domu včetně bytů nájemníků, kterým bylo po dobu úprav zajišťováno náhradní ubytování. Na žádost odboru výstavby MěstNV Přerov se v únoru 1986 vyjádřila Okresní inspekce požární ochrany (OIPO) ONV Přerov k projektové dokumentaci pro adaptaci

a změnu užívání prostor v objektu Bytového podniku (BP) Přerov pro nově zřízenou prodejnu a sklad nábytku podniku Dřevosloh Krnov.

Pro zpestření uvádím, že nájemníkem jednoho z bytů v domě v Mostní ul. 2 byl Alexandr Pompa, který se „zařídil po svém“ a využil nabízejících se možností v prázdných chátrajících prostorách. Neužíval tedy jen pronajaté bytové prostory v samém centru města, ale přímo za domem, ve dvoře, choval v provizorní ohradě prasata, případně si je nechal dovážet již vykrmená a následně zde pořádal pro známé a příbuzné zabíjačky, což bylo z hygienického hlediska značně nevyhovující. Bytový podnik města Přerova spolu s několika odbory MěstNV Přerov provedl 10. srpna 1990 místní šetření této skutečnosti spojené s ústním jednáním a vydal rozhodnutí odklidit prasata s termínem do 30. září 1990.³⁰

Restituce a současnost

V rámci restitučního řízení o mimosoudních rehabilitacích po roce 1989, získal objekt zpět do vlastnictví potomek původních vlastníků Petr Přidal. Dohodu o vydání věci na základě zákona č. 87/1987 Sb. uzavřel Bytový podnik města Přerova, státní podnik, Přerov, Blahoslavova ul., jako vydávající a Petr Přidal, bytem Přerov, U tenisu 10, jako příjemce. Dům čp. 262 se st. pl. parc. č. 184 a zahradou parc. č. 2234 nabyt čsl. stát rozhodnutím finančního odboru ONV v Přerově z 12. května 1962 čj. Fin-e.č. 1032/c/o, který přijal darovací nabídku Alfreda Přidala z 11. května 1962.

³⁰ Viz pozn. č. 29.

In die
Bezirksbehörde
in Přerov.

Přerov, 29. Oktober 1942.

Betr.: Konzessionsdekret Nr. 52.062/2.

Skład nosičů

Železný, plechový, dřevěný, papírový,
křehký, těžký, lehký

Vše pro:

Továrny

Dělní

(kovový, dřevěný, plechový,
vlnitý, křehký)

Hospodářství

polní, lesní, zahradnické

Kuchyně

hřebek, stroje, přístroje

Moderní byty

(kovový nábytek,
stávkové tyče)

Potřeby

elektromechanické,
vlnitkové, rybářské

Kanva, sportůky

Jízdní kola

Konc. prodej
stříelného prachu
a zbraní

Respektvoll auf mein Ansuchen v. 19./10. 1942 er-
suche ich die Konzession für Waffen- und Munitionsverkauf
auch auf Schiess- und Sprengpulver, sowie auf Sprengstof-
fe auszuüben und begründe mein Ansuchen folgend:

1. Meine Mutter Frau Marie Přidal, welche am 12./10. 1942
gestorben ist, besass nebst der Konzession für den Waf-
fen- und Munitionsverkauf Nr. 52.062/2 noch eine Lizenz
für den Kleinverschleisser von Sprengstoffen, welche
von der Finanzbezirksdirektion in Ung. Hradisch unter
der Nr. Ka 5/62 am 22./12. 1939 ausgestellt wurde und
welche sie zum Verkauf von Schiess- u. Sprengpulver so-
wie Sprengstoffe berechnete.
2. Ich ersuchte die obgenannte Finanzbezirksdirektion in
Ung. Hradisch am 19./10. 1942 um Verleihung der Lizenz
auf meinen Namen, und wurde von dem Amt an das Zollamt
in Přerov angewiesen. Das Zollamt erklärte sich jedoch
als unzuständig und berief sich an die in Reichsgesetz-
blatt 1. Seite 1239, § 4 am 15./9. 1940 erschienene
Verordnung, durch welche die Monopolvorschriften auf-
gehoben werden.
3. Den Verkauf von Schiess- u. Sprengpulver, sowie Spreng-
stoffen leitete ich schon durch Jahre, als amtlich an-
erkannter Vertreter der Lizenzbesitzerin.

Infolgedessen hoffe ich, dass meinem Ansuchen ent-
sprochen wird und bitte mir den Verschleiss von Schiess-
und Sprengpulver, sowie von Sprengstoffen bis zur Erledi-
gung meines Ansuchens zu genehigen.

Mit aller Achtung:
RUDOLF PŘÍDAL,
Volksgenosse
V PŘEROVĚ

Rudolf Přidal

Sportovní potřeby ve zvláštním oddělení

DĚKUJEME VÁM

za všechny projevy úcty ve dnech,
kdy jsme se loučili navždy s naší mi-
lovanou maminkou a babičkou.

PANI MARIÍ PŘIDALOVOU

Vale pozornost byla nám skutečnou
útěchou

Časem utíli se bolest,
snad poblednou i vzpomínky,
ale výsledky životní práce zůstanou

V říjnu 1942

Marie Přidalová. 1942. SOKa Přerov

Finanční odbor ONV v Přerově svým rozhodnutím z 18. července 1962 odevzdal tyto nemovitosti do správy Domovní správy města Přerova, jejímž právním nástupcem byl vydávající. Původní vlastník Alfred Přidal zemřel 8. listopadu 1972 bez zanechání závěti. Nárok na vydání uplatnil ve lhůtě stanovené § 5 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb. syn původního vlastníka Petr Přidal, který byl státní občan ČSFR a měl trvalý pobyt na jejím území. Příjemce prohlásil, že darování v roce 1962 bylo provedeno v tísní, neboť právní předpisy i celkové poměry v době darování neumožňovaly vlastníkům činžovních domů plný a nerušený výkon vlastnických práv ani řádnou údržbu a péči o tento majetek. Bytový podnik města Přerova vydal nemovitosti, a to dům čp. 226 se st. pl. p. č. 312 o výměře 593 m² a zahradou p. č. 311 o výměře 166 m² se všemi součástmi a příslušenstvím a ve stavu, v němž se tyto nemovitosti nacházely ke dni doručení výzvy k vydání povinnému, tj. k 23. září 1991, příjemci Petru Přidalovi a ten je přijal. Dohodu podepsal 25. listopadu 1991 Petr Přidal a Ing. Ivan Tišer, ředitel Bytového podniku Přerov.

Dům byl vrácen původnímu majiteli ve značně zdevastovaném stavu. O rok později byl na domě proveden nástřik venkovní fasády a vyměněny okapy a svody dešťové vody. V letech 1992–1993 prošla rekonstrukcí prodejna a vznikla prodejna počítačové a telefonní techniky, v 2. nadzemním podlaží ve volném bytě o dvou místnostech zřízena videopůjčovna, zbudováno sociální zařízení (kolaudační řízení se konalo v září 1994). Od září 1995 zde našla prostory s bezbariérovým přístupem prodejna Elan. Dne 21. března 1996 vydal tehdejší Okresní úřad (OkÚ) Přerov, odbor kultury, rozhodnutí č. 58/96 k provedení drobných stavebních úprav domu čp. 226,

st. p. 312, Mostní ul. (provedení nových vnitřních rozvodů vody, kanalizace, elektrické energie, vnitřní omítky, oprava podlah, obklady, nátěry oken a dveří), který se nacházel v ochranném pásmu Městské památkové zóny Přerova. K další změně v užívání části domu v 1. nadzemním podlaží došlo v dubnu 1996. Reklamní agenturu Elan vystřídala prodejna kuchyňských potřeb (Ivo Palla, Moravská Třebová, speciální obchod – nerez příbory, naběračky, závěsné soupravy, podnosy, gastronádoby, kuchyňské nože). Jednalo se o prodejnu spotřebního zboží nepotravinářského charakteru. Využité prostory (prodejna, zázemí, WC, předsíňka, celkem 83,9 m²) byly vytápěny stávajícími elektrickými akumulacími kamny. Přestože v průběhu let došlo ke stavebním úpravám některých částí rozsáhlého objektu, dne 21. února 1997 v ranních hodinách došlo k samovolnému sesunu části zdi. O havarijním stavu informoval Petr Přidal přerovský stavební úřad. Asanační práce na objektu byly se souhlasem stavebního úřadu zastaveny v roce 1995. Nastalou kritickou situací hrozilo pokračování zřízení a případné nebezpečí úrazu (rozhodnutí č. 15/95 z 15. května 1995 o vydání povolení k odstranění stavby dvorního křídla domu čp. 226).

Po jednáních vydal 20. července 2001 Stavební úřad Přerov souhlas s prodloužením bouracích prací ve dvorním traktu domu v Mostní ul. Majitel obdržel povolení k odstranění stavby „*dvorního křídla domu čp. 226, jelikož situace ve dvorním traktu byla kritická. Poškozené zdi byly rozebrány, společná zeď se musela opatřit výdřevou a trámy bylo nutné odřezat tak, aby nedošlo k poškození vedlejšího objektu ...*“

Petr Přidal spolu se synem Petrem Přidalem ml. investovali nemalé finanční prostředky, čas a úsilí k přestavbě a rekonstrukci směřující k zachování domu svých předků, nacházejícího se v bezprostřední blízkosti přerovského náměstí T. G. Masaryka. V roce 2004 bylo vydáno kolaudační rozhodnutí č. 350/2004 na stavební úpravy a přístavbu domu čp. 226. Přístavba je využita pro skladovací prostory. Provedena byla úprava 1. nadzemního podlaží, ve 2. nadzemním podlaží byla rozšířena bytová jednotka, kuchyně, sociální zařízení, přístřešek – pergola, terasa a vestavba v původním prostoru přístavby, zesílena byla stropní konstrukce 2. podlaží, zřízena plynovodní přípojka a nové vnitřní rozvody plynu. Upraven byl dvorní trakt s menším dvorkem, vyvýšená terasa s trávnikem slouží k odpočinku a relaxaci. V současné době dům obývá Petr Přidal ml. s rodinou. Od roku 1998 je v přízemí domu umístěna prodejna MULTISYS (prodej, opravy a servis počítačů a tiskáren, nabídka spotřebního materiálu i softwaru), kterou vlastní Ing. Petr Přidal ml., druhou sousedící prodejnu s oděvy a prádlem v přízemní části má v pronájmu pan Son Luu Van.³¹

Alfred (Fred) Přidal. 1933.
SOKA Přerov

Fred Přidal ve středním věku.
Rodinný archiv

Fred Přidal. SOKA Přerov

Rudolf, Josef, Alfred, Otokar Přidalovi

Manželé Přidalovi měli čtyři syny, Rudolfa, Josefa, Alfreda a Otokara. Zásluhou jejich ovdovělé matky Marie Přidalové se dostalo synům dobré výchovány, všichni zdárně vystudovali a následně se realizovali a uplatnili ve svém oboru, v němž každý z nich dosáhl řady úspěchů. Ve společnosti zastávali významné postavení, všichni se svorně věnovali oblíbenému sportu. Snad lze konstatovat, že synové „*dělali své matce radost*“. V následujících kratších medailoncích nelze ale vystihnout veškeré aktivity potomků zakladatelů a majitelů velkoobchodu železem.³²

Nejstarší syn velkoobchodníka Rudolfa Přidala a jeho manželky Marie, **Rudolf Josef ml.**, se narodil 19. března 1889 v Přerově. Po absolvování národní školy maturoval v roce 1907 na přerovském gymnáziu, poté studoval dva roky na obchodním oddělení Vysoké školy technické v Praze a absolvoval jednorozční abiturientský kurz při obchodní akademii v Chrudimi. Po ukončení studií pracoval v letech 1911–1918 v Ústřední bance českých spořitelen ve Vídni jako pokladník a burzovní disponent. V roce 1919 odešel do Brna jako prokurista Moravsko-slezské banky, načež v roce 1923 přesídlil do Prahy, kde působil jako místoředitel Moravské banky. Ve finančních kruzích byl znám jako vynikající burzovní obchodník. Rudolf Přidal se jako uvědomělý Čech účastnil aktivně českého menšinového hnutí ve Vídni. Zde byl významným členem různých národních korporací – působil v Sokole, v pěveckém spolku Lumír, v divadelním ochotnickém kroužku. Byl výborným operním a operetním sólistou, patřil k předním funkcionářům vídeňského sportovního klubu SLOVAN. Jeho sportovní činnost se datuje již od studentských let, kdy byl předsedou Akademického klubu v Přerově a založil při něm první sportovní odbor, který se později sloučil s Klubem českých velocipedistů (změnou jména pak vznikl SK Přerov). Při studiích v Praze a pobytu ve Vídni se seznámil s atletikou a již v roce 1909 při utkání Technika – Univerzita v Praze 15. května 1909 startoval za techniku a běžel 200 m za 24,8 sekund a 400 m za 56,8 sekund. V roce 1911 startoval za Slovan Vídeň jako vážený bankovní úředník pod pseudonymem Roodi (Rudi). V roce 1916 přivezl z Vídně na Moravu základy hry stolní tenis. Od roku 1919 působil v Brně. I zde se zapojil do sportovního dění a stal se jedním z prvních předsedů SK Moravská Slavia Brno. Po odchodu do Prahy v roce 1923 se i zde zapojil do sportovního života (aktivní člen Všesportovního výboru a člen výboru SK Slavia Praha). V letech 1929–1931 byl zvolen místopředsedou Čs. atletické amatérské unie

(ČSAAU). Současně vykonával funkci pokladníka Družstva pro vybudování čs. sportovního stadionu na Strahově. Rudolf Přidal zemřel náhle dne 1. června 1931 v Praze na plícní embolii po úspěšně prodělané operaci kýly. Pohřben byl do rodinné hrobky na přerovském hřbitově. Ústředí atletiky přišlo o aktivního činovníka. O jeho oblíbenosti ve vedení atletiky svědčily některé nekrology, mj. v časopise *Rekord* či *Východočeském sportu* z roku 1931, který uvedl, že „... Jako rodilý Hanák nebyl zatížen pražskou přezíravostí a povýšeností, proto jsme si s ním dobře rozuměli.“³³

Druhorozený syn **Josef Emanuel Maria**, narozen 22. září 1894 v Přerově, byl známý jako pedagog, profesor, historik, atlet. Po maturitě na zemské střední hospodářské škole nastoupil ve dvoře v Sobíškách jako hospodářský úředník, byl správcem ve dvoře v Určicích u Prostějova, od roku 1919 se věnoval plně pedagogické činnosti. Jako učitel odborných předmětů působil na zemědělských hospodářských školách v Kojetíně (1919–1920) a v Přerově (1920–1929), byl profesorem v Napajedlích (1929–1943). Odtud odešel do Bojkovic, kde založil a řídil hospodářskou školu. Po skončení 2. světové války byl jmenován ředitelem zimní rolnické školy v Uherském Brodě. Následkem onemocnění srdce odešel v roce 1952 do invalidního důchodu, vrátil se do Přerova, kde se věnoval tělovýchově. Pomáhal zde především při vzniku nové sportovní organizace nejen jako funkcionář, ale i rozhodčí. Byl více než šedesát pět let aktivním sportovním činovníkem. V roce 1914 se stal členem výboru Sokola v Buku, od roku 1919 členem výboru SK Přerov, od roku 1920 až do konce života se účastnil sportovního dění jako místonáčelník Svazu házené a náčelník Hanácké župy házené (1920–1928), kterou v Přerově založil. Od roku 1922 byl rozhodčím lehké atletiky, předsedou přerovského okrsku atletické unie (1925–1928), člen výboru sokolské župy Komenského, člen tělovýchovné komise při ZNV v Brně ad. Od roku 1952 byl funkcionářem Spartaku Přerovské strojírny, vedoucím rozhodčím, členem OV ČSTV a předsedou krajského výboru Atle-

Josef Přidal v mladším věku.
Rodinný archiv

Josef Přidal. SOKA Přerov

- 31 Viz MMR-StÚ, stavební spis, dům čp. 226. Přidal Petr, Ing. – MULTISYS Výpočetní a kancelářská technika. Prodej, servis. Počítače, komponenty PC, kopírky, tiskárny, skenery, monitory, kapesní počítače, servery, notebooky, faxy, kalkulačky, software, spotřební materiál, digitální fotoaparáty, skartovací stroje, sběrna digit foto, výroba razítek, kopírování, laminování, kroužková vazba, počítačové hry, záchrana dat, počítačové sítě, odvírování PC.
- 32 <http://www.archives.cz/zao/matriky>. ZAOpo, Rodná matrika RK fary v Přerově, inv. č. 7201, sign. Př I 13, Rudolf Josef, * 19. 3. 1889 (pozn. sňatek 10. 6. 1919 v Brně s Ludmilou Stichovou), tamtéž, inv. č. 7201, sign. Př I 13, Alfred Antonia Emanuel, * 11. 4. 1896 (sňatek 18. 1. 1930 s Annou Vašákovou), tamtéž, inv. č. 7201, Př I 13, Josef Emanuel Maria, * 22. 9. 1894 (sňatek 11. 1. 1930 na Starém Brně s Růženu Křížovou), tamtéž, inv. č. 9920, sign. P I 36, Ottokar Josef Rudolf, * 14. 7. 1900 (sňatek 15. 3. 1930 s Helenou Bekárkovou). Viz též pozn. č. 11.
- 33 FIŠMISTROVÁ, V.: *Rod Přidalů a jeho vliv na život v Přerově*. Nové Přerovsko (NP), č. 9, 5. 3. 1999, s. 21. Viz *Obzor*, 3. 6. 1931, s. 2 (Za místoředitelem R. Přidalem). CHROMEČ, M., RAŠŤÁK, F., ŠTĚPANČÍK, R.: *100 let SK Přerov. Historie Sportovního klubu Přerov od jeho vzniku po současnost*. Přerov 2008, s. 15 (SK Přerov, R. Přidal, rok 1908).

Otokar Přidal, maturitní foto.
Rodinný archiv

Otokar Přidal. Rodinný archiv

tického svazu Olomouc, čestný člen ČsAAU. Méně známé je, že byl prvním rozhodčím házené na Moravě, od roku 1925 působil jako zkušební komisař, od roku 1936 mezinárodní rozhodčí, od roku 1952 ústřední rozhodčí a instruktor. V roce 1920 zorganizoval v Přerově celostátní skautské závody v atletice a házené, v roce 1930 byl spoluorganizátorem III. ženských světových her v Praze jako vrchní časoměřič, s družstvy házené se dostal do Paříže, Londýna, Berlína a Bruselu. Od roku 1924 byl členem Čs. olympijského výboru a na vlastní náklady se zúčastnil OH v Paříži a Amsterdamu. Byl organizátorem třiceti ročníků Středoškolského poháru, dvaceti ročníků Velké ceny Přerova na 1500 m a prvních dvaceti ročníků Přerovské padesátky chodců a p. V roce 1922 se v Přerově zasloužil o vybudování prvního stadionu s lehkootletickou drahou, která „přežila“ všechny ostatní moravské dráhy a teprve v roce 1969 byla zrušena. Dlouhá léta jeho obětavé a neúnavné práce byla oceněna řadou uznání a vyznamenání, mj. Medaile J. F. Chaloupeckého (1960), Čestný odznak ČSTV (1969), Zlatá medaile E. Rošického (1971) a d. Ocenění se dostalo také profesurově pedagogické, kulturní a vlastivědné práci. V roce 1947 mu ministerstvo školství a zemědělství udělilo Veřejné pochvalné uznání za úspěšnou práci, několik odznaků a Medaili J. A. Komenského (1969) obdržel od města. Profesor Přidal

byl až do smrti aktivním pracovníkem TJ Spartak PS, předsednictva KV ČSTV i Ústředí rozhodčích v Praze. V Přerově se velmi intenzivně zabýval archeologií a památkovou péčí. Věnoval se též sbírání a zachraňování písemných památek z tělovýchovy a sportovního dění na Přerovsku i v širším okolí. Podařilo se mu zachránit významné dokumenty z rozmanitých oblastí tělovýchovného hnutí. Tyto písemnosti jsou uloženy ve Státním okresním archivu Přerov. Rozsáhlá byla jeho přednášková a publikační činnost. Přispíval do učitelských časopisů a novin (OBZOR, Selské listy, brněnský SPORT, Sportsman, Nové Přerovsko, Kultura Přerova). Profesor Josef Přidal vychoval řadu sportovců, vyškolil stovky rozhodčích. V Přerově snad nebylo jednoho atletického podniku, kterého by se nezáčastnil, či kde by aktivně nepomohl. Zemřel 7. května 1982 ve věku 87 let v Přerově. Je zde pohřben v rodinné hrobce na přerovském hřbitově.

Josef a Růžena Přidalovi měli syny Josefa a Miloše. Starší syn ing. **Josef Přidal**, CSc, se narodil 26. října 1930. Po studiu získal titul chemický inženýr a pracoval jako vedoucí vědeckovýzkumný pracovník ve Výzkumném ústavu stavebních hmot v Brně, kde nadále žije. Je zasloužilým vynálezcem, autorem 53 patentů, soudním znalcem, autorem řady příspěvků, v nichž shrnul výsledky svého výzkumu. „Vybuodoval“ továrnu na výrobu sádrokartonových desek v Broumově. Jeho celoživotní sportovní zálibou je turistika, patří k významným funkcionářům Klubu českých turistů (KČT)

v Brně a také v ústředí v Praze (zabýval se především značením turistických cest). Za dlouholetou organizační práci v ČSTV a KČT v centrálních a krajských orgánech obdržel v roce 2010 veřejné uznání s čestným odznakem Vojty Náprstka. Je ženatý (manželka RNDr. Helena Přidalová), má syna (ing. Zdeněk Přidal) a dvě dcery (Dana Kellerová a mgr. Petra Bleimsheinová). Oblíbené atletice se věnoval jeho bratr ing. **Miloš Přidal**, narozený 9. července 1933 ve Zlíně, výzkumný pracovník. Obecnou školu navštěvoval v Napajedlech, reálné gymnázium ve Zlíně a Uherském Brodě. Vysokou školu strojní absolvoval na ČVUT Praha v roce 1957. V témže roce nastoupil do n. p. Přerovské strojírný v Přerově, nejprve jako výpočtář, pak jako vedoucí výzkumný pracovník. V roce 1967 byl jedním ze zakládajících členů výzkumného ústavu Přerovských strojíren, podílel se na řadě výzkumných úkolů, provedl rozsáhlé experimentální práce na téma kotoučové mlýny.

Do důchodu odešel k 31. července 1997 z PSP Engineering a. s. Přerov. Působil jako ústřední rozhodčí a instruktor rozhodčích lehké atletiky, předseda komise rozhodčích Českého atletického svazu a člen jeho výkonného výboru, člen Spartaku Přerovské strojírný. Spolu se svým otcem Josefem byl organizátorem přerovské atletiky, které se věnoval již od dětství, podílel se na přípravě 35 ročníků Přerovské padesátky (po smrti otce Memoriál Josefa Přidala). Člen Klubu filatelistů, milovník sborového zpěvu, jeho jméno je spojeno s koncertováním přerovského Přerubu, zakladatel pěveckého sboru Vokál při ZK PSP. Je autorem řady příspěvků o lehké atletice i činnosti Vokálu. Za svou činnosti v oblasti sportu i hudby obdržel řadu ocenění. Je ženatý s Jitkou, roz. Smutnou, otec synů Miloše a Marka.³⁴

Rudolf Přidal ml. Rodinný archiv

Rudolf Přidal ml. – profil.
Rodinný archiv

34 Viz PE, č. 9, 1999, s. 12 (Vzpomínka na Josefa Přidala). Viz SOKA Přerov, fond Kulturní místopis Přerovska (KM Přerovska), Josef Přidal. JIRKA, J. a kol.: *Sto let královny*. Praha 1997, s. 144. CHROMEČ, M., RAŠŤÁK, F., ŠTĚPANČÍK, R.: *100 let SK Přerov. Historie Sportovního klubu Přerov od jeho vzniku po současnost*. Přerov 2008, s. 6 (Lehká atletika, Josef Přidal). Viz PE, č. 7–8, 1998, s. 13 (Medailon Ing. Miloše Přidala).

Rodinná hrobka, přerovský městský hřbitov.

Foto V. Fišmistrová, 2011

Třetí syn Rudolfa a Marie Přidalových **Alfred Antonia Emanuel**, narozen 11. dubna 1896 v Přerově, byl znám široké veřejnosti pod jménem Fred nejen jako obchodník, herec a režisér spolku divadelních ochotníků Tyl, ale především jako aktivní sportovec, vynikající tenista, hráč a rozhodčí v kopané. Těmto dvěma zálibám, sportu a divadlu, věnoval Fred Přidal veškerý volný čas. V mladém věku, jako všichni v té době, začal hrát kopanou „hadrákem“, podobně jako jeho bratr Otokar. Později se věnoval atletice, lednímu hokeji a stolnímu tenisu. V roce 1914 to zkusil „s raketou“. V tenise dosáhl řady významným úspěchů, které přispívaly k vítězství SK Přerov nad vynikajícími republikovými družstvy (mimo jiné vítězství v Luhačovickém a Riesleyově poháru). Působil v řadě sportovních organizací, byl dlouholetým hráčem SK Přerov, sekretářem tenisového odboru SK Přerov, od založení Středo-

moravské župy tenisové v Přerově vykonával funkci předsedy, byl členem výboru Asociace v Praze a dalších sportovních organizací. Po osvobození, v roce 1947, vedl naše daviscupové družstvo v Londýně. Sám pak již hrával pouze v kategorii „starých pánů“. Velký důraz kladl vždy na výchovu vlastního dorostu. Přerovský tenis si vybudoval jeden z nejkrásnějších stadionů své doby, na němž se konaly zápasy I. ligy, které již těžce nemocen, se zájmem sledoval. Fred Přidal zemřel v Přerově 8. listopadu 1972. Jeho syn **Petr Přidal**, narozen 16. března 1939 v Přerově, po skončení základní školní docházky studoval na průmyslové škole v Uničově, odkud přestoupil na přerovskou průmyslovku. Zkoušku dospělosti složil v roce 1957. Poté nastoupil jako soustružník do n. p. Přerovské strojírny. Po absolvování dvouleté vojenské prezenční služby pracoval až do roku 1968 opět v Přerovských strojárnách (oddělení konstrukce a vývoje), absolvoval řadu montáží po republice. Věnoval se plavání a vodnímu pólu, byl spoluzakladatel pobočky přerovského Automotoklubu. Jeho další aktivity byly omezeny z důvodu živnostenského původu. Od 1. ledna 1969 až do odchodu do důchodu, celkem 29 let, pracoval jako vedoucí dopravní zdravotnické služby OÚNZ Přerov. V roce 1964 se oženil s Věrou, roz. Vydrovou, v manželství se narodil syn Petr a dcera Věra, která bydlí v Dřevohosticích. Petr Přidal st. získal v rámci restitučního řízení do vlastnictví dům v Mostní ul. č. 2.³⁵

Nejmladší čtvrtý syn velkoobchodníka Přidala **Otokar Josef Rudolf**, narozen 14. července 1900 Přerov, navštěvoval obecnou školu a gymnázi-

um v rodném městě, středoškolská studia ukončil maturitou na reálce v Lipniku nad Bečvou. Studium chemického inženýrství na ČVUT v Brně ukončil v roce 1925 státní zkouškou, diplom inženýra obdržel v roce 1928. Rok působil na této škole jako asistent, pak přešel do keramického oddělení Státního ústavu pro hospodárné využití paliv v Praze. Od října 1930 až do odchodu do důchodu pracoval v tehdejší Sklářském ústavu, později Státním výzkumném ústavu sklářském v Hradci Králové. Zastával zde funkci chemika, pak vedoucího technologických laboratoří, zástupce ředitele, od září 1948 ředitele ústavu. Ing. Přidal je autorem řady odborných prací o bezpečnostních, osvětlovacích, obalových a chemických sklech a brusných hmotách, uveřejněných doma i v zahraničí. Zabýval se vlivem thalia na vlastnosti skla, jeho barvení. Vedle provádění běžných rozborů a posudků pro sklářský průmysl řešil řadu vědeckých a technických problémů (srovnávací studie laboratorních skel), zabýval se vypracováním způsobu stříbrění ozdob na vánoční stromky, přezkoušením bezpečnostních skel pro plynové masky devíti různých druhů čs. výroby apod. Byl autorem a spoluautorem řady vědeckých článků a odborných knih (Rozbory sklářské, Sklářské praktikum, Chimija stěkla, vydaná v Moskvě, Novodobé použití skla, Československá bezpečnostní skla vrstvená, Skla barvená niklem, Čerění skla, Sklářské praktikum a mnoho dalších). Podílel se na instalaci První celostátní výstavy skla v roce 1933–1934, též na instalacích řady sklářských expozic na krajských výstavách. Přednášel v přípravných kurzech pro mistrovské zkoušky sklářské. Zúčastnil se sjezdů Německé sklářské společnosti v Berlíně a Norimberku (1930, 1933, 1936, 1938, 1942), v roce 1930 podnikl studijní cestu do Berlína, kde si prohlédl zařízení Silikátového ústavu císaře Viléma, v roce 1932 navštívil v Karlsruhe sklářské oddělení vysoké školy technické, získal zde mnoho cenných zkušeností pro sklářskou výzkumnou činnost, navázal kontakt s vědeckými pracovníky. Od roku 1935 působil jako redaktor odborného časopisu Sklářské rozhledy, od roku 1939 byl jednatelem skupiny „Sklo“ ve Svazu pro zkoušení techniky důležitých látek a konstrukcí v Praze.

Ing. Miloš Přidal. SOKA Přešov

Podobně jako jeho starší bratři, i Otokar se věnoval sportu. Již za studií v Lipniku nad Bečvou byl vedoucím studentské jedenáctky (též začal hrát s míčem ušitým z hader), intenzivně se věnoval tenisu, hrával stolní fotbal, v Brně patřil mezi průkopníky ping-pongu, zúčastnil se zájezdu na olympijské hry v Paříži v roce 1924. Zemřel 6. srpna 1963 v Hradci Králové po dlouhé těžké chorobě ve věku 63 let. Otokar byl ženatý. Syn Ing. Jiří Přidal, CSc, inženýr chemie, se narodil 26. dubna 1934, druhý syn Ing. Jaroslav Přidal, CSc, strojní inženýr, se narodil 18. srpna 1944. Oba žijí v Hradci Králové.³⁶

35 Viz NP, č. 48, 1. 12. 1972, s. 7 (Zemřel F. Přidal). CHROMEC, M., RAŠŤÁK, F., ŠTĚPANČÍK, R.: *100 let SK Přešov. Historie Sportovního klubu Přešov od jeho vzniku po současnost*. Přešov 2008, s. 10 (Stolní tenis – Počátky zaznamenaný bratry Otokarem a Fredem Přidalovými kolem roku 1921. Hrálí provizorně na jídelním stole..., s. 11, Tenis, viz obrazová příloha, foto Fred Přidal s tenisovou raketou). ŠTĚPANČÍK, R.: *Historie tenisu v Přešově*. Přešov 2009, s. 5 (Tenis, Fred Přidal, viz jeho foto, s. 10, 13, 16, 18, 26, 34).

36 Viz SOKA Přešov, fond KM Přešovska (Ing. Otokar Přidal). CHROMEC, M., RAŠŤÁK, F., ŠTĚPANČÍK, R.: *100 let SK Přešov. Historie Sportovního klubu Přešov od jeho vzniku po současnost*. Přešov 2008, s. 10 (Stolní tenis).

Petr Jirák

Neprávem opomenuté Městské muzeum v Přerově

Historie Městského muzea v Přerově, které existovalo v letech 1902–1955, nebyla dostatečně probádanou oblastí historické muzeologie. Rovněž regionální literatura toto téma téměř opomíjí. Účelem této studie je seznámit čtenáře se zásadními zjištěními z historie významného přerovského muzea. Podstatnou část studie tvoří podrobné uvedení historie městského muzea v letech 1939–1955.¹

Studie je založena zejména na archiváliích, které jsou uloženy v několika institucích. Poznatky o historii a vývoji českého muzejnictví byly čerpány z prací Jiřího Špěta, v případě období protektorátu také z disertační práce Otakara Kirsche. Městskému muzeu v Přerově se věnovali především František Hýbl, Milan Chumchal a Gustav Vožda, kteří psali o historii všech přerovských muzeí články, či výjimečně krátké studie, které vycházely zejména v rámci sborníku *Minulost Přerovska* či v kulturním regionálním časopise *Kultura Přerova*. František Hýbl spolu s autorským kolektivem napsal před třemi roky publikaci věnující se historii přerovského muzejnictví v období let 1888–2008. Tato kniha se věnuje především Muzeu Komenského a významným představitelům přerovského muzejnictví. Historii městského muzea publikace reflektuje velmi stručně, ještě méně pozornosti věnuje ěre okresního muzea v Přerově do roku 1989. Naposledy byla větší pozornost přerovskému muzejnictví věnována v publikaci *Přerovský zámek*. O městském muzeu se zde lze dočíst v podstatě totéž jako v předchozí práci. Informace o archeologické činnosti muzea byly čerpány z nedávno vyšlého průvodce k expozici *Archeologie Přerovska*, jenž byl sepsán kolektivem autorů v čele s Alešem Drechslerem. Studie Jiřího Lapáčka o péči městského muzea o archiválie obsahuje rovněž přínosné údaje. Velká většina regionální literatury uvádí o městském muzeu určitý okruh základních údajů bez hlubší analýzy.²

A. Nově zjištěné skutečnosti z historie Městského muzea v Přerově do roku 1939

Historie Městského muzea v Přerově z velké části odpovídá obecnému vývoji českého muzejnictví první poloviny 20. století. Můžeme však najít i některé odlišnosti. Zároveň je možné srovnat vývoj přerovského muzea s okolními, za tímto účelem byla zvolena muzea v Prostějově a Hranicích.

Ke vzniku Městského muzea v Přerově výrazně přispěly národopisné výstavy konané koncem 19. století. První sbírkové předměty muzea představovaly totiž zejména exponáty vystavené na těchto akcích. V květnu 1901 představitelé města Přerova svěřili správu městského muzea zvláštnímu kuratoriu. Obdobným způsobem bylo muzeum spravováno po celou

Budova Městského muzea v Přerově, rok 1931. Muzeum Komenského Přerov

dobu svého trvání, přičemž velkou roli hráli velmi často učitelé z přerovských škol. Dne 16. listopadu 1902 bylo muzeum s velkou slávou otevřeno, do roku 1906 však živořilo v nevyhovujících prostorách školy. Přestěhování do budovy zámku (1906) bylo stejně jako koupě celé budovy městem v roce 1918 výrazným pozitivem pro další činnost muzea.

V éře Rakousko-Uherska se činnost městského muzea rozvíjela pomalu, akviziční činnost nebyla systematická. Muzeum převzalo v podstatě vše, co mu bylo zdarma nabídnuto. Prezentační činnost muzea byla v té době velmi omezená. Veřejnosti byly pouze ukazovány sbírky muzea. Období první republiky bylo vrcholem činnosti Městského muzea v Přerově. Koncem dvacátých let proběhla generální oprava zámku. Ministerstvo školství a národní osvěty za tímto účelem poskytlo 600 000 korun. Jednalo se o výjimečně vysokou částku. Městské muzeum bylo jinak v celém období své existence odkázáno převážně na finanční prostředky městské správy (do roku 1945 městské zastupitelstvo a rada, od května 1945 plénum a rada MNV). Subvence od jiných institucí byly většinou hodně nízké. Po generální opravě objektu byly v muzeu provedeny rozsáhlé instalační práce všech muzejních oddělení, na čemž se podíleli i prvořadí muzejníci tehdejší doby. V roce 1935 městské muzeum přivítalo 16. sjezd Svazu československých muzeí a o rok později se v jeho prostorách konala Středomoravská výstava. Již ve dvacátých letech docházelo k rychlému nárůstu sbírkového fondu, nejvýznamnější byl v tomto směru zisk do té doby soukromých sbírek s větším počtem předmětů – archeologické Antonína Teličky a entomologické Ladislava Hudečka.

- 1 Autor studie sepsal na téma „Historie Městského muzea v Přerově v letech 1902–1955“ magisterskou diplomovou práci, která byla úspěšně obhájena v lednu 2011 na FF MU v Brně.
- 2 Jednotlivé archiválie, publikace, studie a články jsou citovány v rámci celé studie.

Legitimace Svazu československých muzeí vystavená Městskému muzeu v Přerově na období 1928–1929. SOKA Přerov

Městské muzeum v Přerově spadalo do kategorie okresních muzeí, u kterých se nepředpokládala výzkumná činnost. Byl u nich kladen důraz především na akviziční činnost. V jejich sběrném programu měly chybět archeologie a přírodní vědy. Sbírkové zaměření okresních muzeí se mělo orientovat především na domácí starožitnosti, národopis, numizmatiku, sbírku skla a keramiky, sbírku památek domácích řemesel, průmyslu a zemědělství. Ve všech případech se mělo jednat o předměty z vymezené oblasti, tj. města a jeho blízkého okolí, zpravidla limitovaného hranicemi okresu.³ Přerovské městské muzeum náplní své činnosti kategorizaci v několika bodech neodpovídalo. Za oblast muzejního zájmu byl určen politický okres Přerov. Kromě materiálu z této oblasti muzeum vlastnilo rovněž předměty z jiných regionů, v několika případech šlo dokonce o akvizice získané mimo Moravu. Archeologické oddělení bylo od začátku 20. století chloubou muzea. Přerovští muzejníci vykonávali poměrně rozsáhlou archeologickou činnost, což se ne vždy setkávalo s pochopením profesionálů. Přerovští muzejníci svůj zájem soustředili zejména na významnou lokalitu Předmostí u Přerova. Archeologické činnosti se od svých počátků věnovalo rovněž nedaleké Městské muzeum v Prostějově. Ve třicátých letech se dokonce podílelo na systematickém výzkumu keltského oppida Staré Hradisko.⁴

Městské muzeum v Přerově se již začátkem dvacátých let 20. století stalo součástí Svazu československých muzeí vlastivědných.⁵ V publikaci *Moravská muzea I.* od Josefa Skutila je v této souvislosti mylně uveden rok 1932.⁶ Toto datum bylo poté uvedeno i v jiných pracích. V archivním fondu Svaz československých muzeí Praha je však dochován dopis z 27. června 1921, kterým Vítězslav Nečas přihlašoval městské muzeum za člena svazu.⁷ Ve fondu Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského Přerov

PROGRAM:	
<p>Čtvrtek dne 4. července 1935:</p> <p>Odpovědné přijetí do Přerova. Po společné večeři v hotelu „Přerov“ přednáška F. Zaglánda: „Přerov v minulosti“ (se vzájemnými obrázky).</p> <p>Pátek dne 5. července 1935:</p> <p>8. hod. Přednáška o stavě „Optikostech“.</p> <p>9-30 hod. V přednáškové síni Městského muzea valná hromada Svazu:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zahájení. 2. Ustavení pracovních úsečích komisí. 3. Čtení protokolu předcházející valné hromady. 4. Zpráva funkcionářů. 5. Zpráva o rozvoji muzeí. 6. Volby. 7. Volba návrhu. 8. Přednáška Dr. J. Hofmanna: „Americká muzea“ (se vzájemnými obrázky). 	<p>12. hod. Společný oběd v hotelu „Přerov“.</p> <p>14. hod. Přednáška města a muzeí.</p> <p>17. hod. V přednáškové síni Městského muzea prosvět a dělati schůze.</p> <p>Sobota dne 6. července 1935:</p> <p>8. hod. Odjezd autobusy do Kroměříže.</p> <p>9. hod. Přednáška státní galerie, archiva, knihovny a divadelního muzea.</p> <p>14. hod. Přednáška Městského muzeí.</p> <p>15. hod. Přednáška města.</p> <p>10-30 h. Přednáška podsmělníci v Krotavě autobusy.</p> <p>Neděle dne 7. července 1935:</p> <p>8. hod. Odjezd autobusy přes Halič a Holkov do Bystrice pod Hořovicemi; přednáška muzeí.</p> <p>13. hod. Odjezd autobusy na Hořovic.</p> <p>15. hod. Odjezd autobusy do Přerova.</p> <p>16-30 h. Růžička v Přerově.</p> <p>Dr. J. HELFERT, předseda.</p> <p>Dr. K. GUTH, jednatel.</p>

Program 16. sjezdu Svazu československých muzeí, který se uskutečnil v Přerově roku 1935.
SOKA Přerov

se nachází členské legitimace svazu vztahující se k členství městského muzea za roky 1928–1932.⁸

Při městském muzeu měl působit muzejní spolek s názvem Vlastivědná společnost při krajském muzeu města Přerova, který si vytkl za cíl zejména pátrat po památkách města a jeho okolí, sbírat je a uchovávat v muzeu. Dále chtěl pořádat přednášky, výstavy, vydávat publikace či spolupůsobit při archeologických výzkumech.⁹ Z dochovaných pramenů se nepodařilo zjistit ani datum založení spolku a lze pochybovat, zda vůbec vstoupil v činnost. Městské muzeum v Přerově tedy patřilo k těm muzeím, při jejichž správě hrál muzejní spolek zcela okrajovou či dokonce vůbec žádnou úlohu. Městské muzeum v Prostějově se naopak dlouhou dobu spolehalo na muzejní spolek, kruh přátel a podporovatelů muzea, protože činnost tamního kuratoria byla do nástupu Jana Kühndela těžkopádná.¹⁰

3 ŠPĚT, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví I.* (do roku 1945). Brno 2003, s. 80.

4 ŠMÍD, M. a kol: *Průvodce výstavou 100 let muzejnictví na Prostějovsku.* Prostějov 1983, s. 7.

5 Svaz byl vytvořen v roce 1919 ministerstvem školství a národní osvěty pod názvem Svaz československých muzeí vlastivědných. V roce 1925 byl přejmenován na Svaz československých muzeí. Tato organizace byla založena z toho důvodu, aby se v českém muzejnictví výrazně prosazoval vliv státní správy. Úkolem svazu bylo uspořádat činnost všech v něm sdružených muzeí, především vymezit jejich obvod a rozsah akviziční činnosti, zavádět jednotný způsob inventarizace a katalogizace sbírek, organizovat výměnu materiálu mezi jednotlivými muzei dle stanovených pravidel. V neposlední řadě svaz prováděl odborné revize činnosti muzeí a podporoval muzea v jejich snaze získat státní podporu. Vrcholným orgánem svazu se stal každoročně konaný výroční sjezd, na kterém byla volena muzejní rada složená z předsedy, 2 místopředsedů a 9 členů. Muzejní rada se stala řídicím orgánem československého muzejnictví. Viz ŠPĚT, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945).* Brno 2003, s. 74–77.

6 SKUTIL, J.: *Moravská muzea I.* Brno 1941, s. 137–139.

7 Archiv Národního muzea Praha (dále jen ANM Praha), fond Svaz československých muzeí Praha (dále jen SČM Praha), k. č. 43, složka Městské muzeum Přerov. Prvního sjezdu svazu (28. 9. 1919 v Praze) se představitel městského muzea neúčastnil. Důvodem bylo jejich zjištění, že nelze vyhovět podmínkám uvedeným ve stanovách svazu. Viz SOKA Přerov, fond Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského Přerov, inv. č. 1, zápis ze schůze konané dne 8. 10. 1919.

8 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 7, kart. č. 1.

9 Vlastivědná společnost při krajském muzeu města Přerova (stanovy). In: HÝBL, F. a kol: *Přerovské muzejnictví, Muzeum Komenského v Přerově 1888–2008.* Přerov 2009, s. 103–104. Rovněž SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 4, kart. č. 1.

Razítko Středomoravské výstavy v Přerově. Soukromá sbírka pohlednic Petra Jiráka

jezd muzejníků předem upozornění.¹¹ Jelikož se o této záslužné akci další záznamy již nezmiňují, lze usuzovat, že se bohužel vůbec neuskutečnila. Koncem roku 1907 navrhl Leopold Riedl, předseda kuratoria, napsat všem spolkům v Přerově a okolí, aby muzeu zasílaly výroční zprávy, programy zábav apod. za účelem jejich zachování. Leopold Riedl dále nařídil, aby byly pořizovány všechny pohlednice regionu, hlavně krojové. Vítězslav Nečas dostal úkol, aby po přečtení daroval muzeu místní noviny – Hlasy z Pobečví a Moravské národní noviny.¹² Městské muzeum tedy věnovalo pozornost rovněž soudobé dokumentaci. O tom svědčí i následující příklad. Již začátkem roku 1915 vyzvalo muzeum veřejnost, aby věnovala tiskopisy, časopisy, plakáty, vyhlášky, rytiny, mapy, pohlednice apod. s tematikou právě probíhající války za účelem založení oddělení, které by bylo věnováno účasti Přerova a okolí v této válce.¹³ V příštím roce bylo konstatováno, že se sbírka u veřejnosti netěšila velkému ohlasu. Správa města slíbila, že muzeum věnuje veškeré nárožní plakáty, které byly tehdy vydávány.¹⁴ Muzeum dokumentovalo rovněž místní osobnosti, které se významně účastnily první světové války. Založilo sbírku podobizen těchto osob ve tvaru vizitek.¹⁵ Všechny tyto aktivity lze i přes chabé výsledky považovat za velmi chvályhodné. Představitelé muzea si správně uvědomili důležitost soudobých předmětů pro budoucí generace. Nebýt této činnosti, zachovalo by se do dnešní doby ještě méně předmětů a dokumentů. Do akviziční činnosti muzea se snažilo pozitivním způsobem zasáhnout c. a k. ministerstvo kultu a vyučování, které začátkem roku 1913 poskytlo muzeu subvenci ve výši 200 korun. Udělení subvence však bylo spojeno s podmínkou, že se správa muzea omezí na systematické sbírání předmětů místního původu, že se postará o odborné inventarizování a řádné konzervování muzejních předmětů a sbírku přístupní orgánům ústřední komise pro péči a památky.¹⁶ Dodržování těchto podmínek bylo ze strany městského muzea téměř jistě nedostatečné. O systematické akviziční činnosti se nedá moc mluvit v průběhu celé existence muzea. K odborné inventarizaci sbírkových předmětů došlo teprve ve třicátých letech 20. století.

K zavádějícím tvrzením patří rovněž datace zániku legionářského muzea v Přerově do roku 1931. Tehdy bylo totiž ujednáno, že se sbírky stanou majetkem města Přerova. Ve skutečnosti však legionářská jednota sbírky předala městu až 6. března 1939 (u příležitosti vzpomínkové oslavy 89. výro-

Přerovské městské muzeum již v počátečním období své existence podniklo několik systematických kroků, jak získat cenné předměty. V roce 1903 navrhl Rudolf Kreutz, kustod muzea, aby dva až tři členové kuratoria objeli s povozem několik blízkých vesnic, kde by pátrali po starožitnostech, které by pak muzeum mohlo získat darem nebo koupí. Přinejmenším by muzeum mělo přehled o tom, co je v které vesnici cenného. Starostové vybraných obcí by byli na pří-

čí narození Tomáše G. Masaryka).¹⁷ Do té doby bylo legionářské muzeum spravováno muzejním odborem jednoty, proto lze tvrdit, že se do jisté míry jednalo o samostatné muzeum. Pouhých devět dní po předání legionářských sbírek městskému muzeu nacisté obsadili okleštěné území Čech a Moravy, čímž bylo zahájeno protektorátní období, které se tragicky zapsalo do historie naší vlasti. Československá obec legionářská byla koncem srpna 1939 zakázána a zrušena. V následujícím měsíci gestapo uzavřelo a zapečetilo legionářské oddělení městského muzea. Roku 1942 byly sbírky tohoto oddělení odvezeny na neznámé místo.¹⁸ S velkou pravděpodobností se staly kořistí oddělení říšského vedení Nacionálně socialistické německé dělnické strany (dále jen NSDAP) v Mnichově, v jehož čele byl F. J. Rehse. Oddělení se snažilo získat předměty z českých legionářských muzeí. V roce 1941 působil v protektorátu Rehsův spolupracovník J. Gresser, který získal od správce zabaveného majetku legionářských organizací dr. Eilerse povolení k vybrání (sic!) všech legionářských muzeí na území protektorátu a k odvezení předmětů do Mnichova. Jednalo se asi o soukromý podnik NSDAP, poněvadž oficiální státní správa protektorátu, vojenského zplnomocněnce nevyjímaje, o tomto způsobu zabírání historických památek dlouho nevěděla. Gresserovy aktivity odhalil až dr. Morper z Heeresmusea v Praze. Vojenský zplnomocněnc protektorátu učinil následně u vrchního velitelství branné moci kroky, které měly vést k navrácení legionářských sbírek do protektorátu. Z dostupných pramenů se nepodařilo zjistit, zda bylo něco vráceno.¹⁹ Jistá událost podporuje teorii odvezení legionářských sbírek městského muzea v roce 1942 do Mnichova. V červenci 1945 totiž jistý Josef Matějčíček městskému muzeu zdarma nabízel jeden obraz, který prý našel v blíže neurčené mnichovské pivnici. Prokazatelně šlo o obraz z legionářských sbírek Městského muzea v Přerově.²⁰ Ačkoliv chybí doklad o jeho předání, lze se s jistotou domnívat, že byl muzeu v roce 1945 navrácen. Z přerovské legionářské sbírky se jinak podařilo zachránit pouze zlomek předmětů, které zřejmě nebyly v roce 1942 odvezeny. Jednalo se zhruba o 500 kusů předmětů, většinou časově rozptýlených jednotlivin.

Městské muzeum v Přerově nebylo dle dochovaných pramenů výrazně obohaceno konfiskáty z německého majetku (viz kapitola B.). Mnoho jiných muzeí na tom bylo v tomto ohledu lépe. Prostějovské muzeum získalo z německých konfiskátů cenné a hojné přírůstky, které byly veřejnosti prezentovány záhy po válce.²¹

10 ŠMÍD, M., a kol: *Průvodce výstavou 100 let muzejnictví na Prostějovsku*. Prostějov 1983, s. 7.

11 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápis ze schůze konané dne 11. 7. 1903.

12 Tamtéž, zápis ze schůze konané dne 20. 10. 1907. Jako první vyhověl výzvě muzea Spolek paní a dívek v Přerově, který zaslal svou výroční zprávu. Viz tamtéž, zápis ze schůze konané dne 24. 5. 1908.

13 Tamtéž, zápis ze schůze konané dne 9. 3. 1915.

14 Tamtéž, zápis ze schůze konané dne 22. 8. 1916.

15 Tamtéž, zápis ze schůze konané dne 29. 6. 1917.

16 Tamtéž, zápis ze schůze konané dne 27. 5. 1913.

17 SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, záležitosti místních muzeí.

18 CHUMCHAL, M.: *Z historie přerovského Legionářského muzea*. In: LAPÁČEK, J., a kol: Rodáci a občané okresu Přerov v Československé legionářské armádě v letech 1914–1920. Přerov 2000, s. 13.

19 ČEPIČKA, L.: *Co se stalo s českým kulturním majetkem, ukradeným za války nacisty* [online]. [B. m.] : Britské listy, 28. 5. 1999. [cit. 2010-10-21]. Dostupné z www: <http://www.blisty.cz/files/isarc/9905/19990528i.html>

20 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, záležitosti místních muzeí

21 *Zpráva o činnosti Městského muzea v Prostějově v letech 1939–1947*. In: Ročenka Národopisného a průmyslového muzea města Prostějova a Hané. Prostějov 1948, roč. 18, s. 102.

Svaz československých muzeí Praha II-1700 Národní muzeum.

Č.j.251

V Praze dne 8.dubna 1935.

Městská rada v Přerově
došlo 14.dub.1935
č. 8640

P.T.

M ě s t s k é r a d ě

v P ř e r o v ě.

Musejní rada Svazu československých muzeí pojednala na své schůzi o Vašem dotazu, zda členové kuratorií muzeí mohou musejní památky sbírat a usnesla se trvat na stanovisku zcela záporném, které bylo již formulováno i na některých valných schůzích při výročních sjezdech Svazu. Mnohaletá zkušenost poučuje, že u členů kuratorií, kteří mají své sbírky a tyto dále rozšiřují, musí vzniknouti rozpor mezi povinností funkcionáře musejního a touhou rozšířiti vlastní sbírky a nelze se diviti, jestliže tato touha je větší. Proto musejní rada Svazu doporučuje, aby členy kuratoria byli pouze osoby, jež nesbírají musejních památek. Obchodování těmito předměty je samozřejmě vůbec vyloučeno.

Za Svaz československých muzeí.

Podpis číselný
předseda.

Dr. Guth
jednatel.

Č. 8640

P_n stupuje se

kuratoriu městského muzea

v Přerově

s tím, aby bylo vzato v úvahu při sestavování návrhu nových stanov kuratoria, který právě připravujete. S návrhem stanov předložte vyjádření ke stanovisku Musejní rady Svazu čsl. muzeí.
V Přerově dne 18.května 1935.

Starosta:

Vyjádření Svazu československých muzeí ke znění stanov Městského muzea v Přerově. SOKA Přerov

Vzhledem k bohaté historii Přerova i jeho okolí je zajímavé, že městské muzeum téměř nevyvíjelo publikační činnost. Výjimku představuje druhá polovina třicátých let 20. století, kdy byly vydány dvě muzejní ročenky s vrocením 1936 a 1938. První z nich vyšla v lednu 1937 v nákladu 500 výtisků.²² Tisk druhé ročenky v nákladu 600 kusů byl hotov koncem roku 1938.²³ Ročenky vydala známá přerovská tiskárna Jaroslav Strojil. Nákla-

dy na tisk publikací hradily přední přerovské podniky, mj. akciový pivovar či Středomoravské elektrárny, a několik místních záložen. Třetí ročenka, s jejíž přípravou se začalo roku 1938, nebyla nikdy vydána.²⁴ S přihlédnutím k době vzniku publikací lze jejich tiskovou úpravu i obsah hodnotit kladně. V roce 1936 vyšel u příležitosti Středomoravské výstavy průvodce po archeologické expozici muzea s názvem *Letem středomoravským pravěkem v městském muzeu v Přerově*, který sepsal Josef Krumpholc.²⁵ Muzeum v Hranicích se publikační činností rovněž nemohlo chlubit. Naopak prostějovské muzeum vydalo za redakce Jana Kühndela v letech 1924–1940 a 1948 celkem 18 ročenek.²⁶

Jednou z nejvýraznějších postav přerovského městského muzea byl bezesporu Ladislav Hudeček. V roce 1933 muzeum z osobních důvodů opustil. Je s podivem, že této zajímavé „kauze“ nikdo nevěnoval v literatuře pozornost. Ladislav Hudeček vytvořil rozsáhlou sbírku hmyzu, kterou v roce 1922 nabídl městu Přerov k prodeji. Městská rada tuto nabídku přijala a na Hudečkovu sbírku si vyhradila právo. Začátkem roku 1924 Ladislav Hudeček zdůraznil, že si přeje, aby byla zakoupena celá jeho sbírka, nikoliv pouze její část. Báł se devalvace vědecké ceny své sbírky. V první polovině dubna 1924 městská rada a následně též finanční komise schválily nákup Hudečkovy entomologické sbírky za 36 000 korun. Tato částka měla být splacena v šesti ročních splátkách (vždy 6 000 korun). Do kupní ceny bylo ovšem zahrnuto rovněž občasně prohlížení a doplňování sbírky Ladislavem Hudečkem a také připojení katalogu k této sbírce. Za výhodnou cenu prodal muzeu svou cennou a rozsáhlou sbírku hmyzu.²⁷ V září 1929 se Ladislav Hudeček přihlásil o funkci kustoda městského muzea. Úřadu se po jistém váhání kuratoria ujal 15. ledna 1930.²⁸ Shodou okolností právě na počátku třicátých let 20. století vrcholila jeho práce na katalogu ke sbírce. Ladislav Hudeček byl často terčem kritiky. Kromě naléhání městské rady, aby katalog ke sbírce hmyzu vyhotovil co nejrychleji, byl kritizován rovněž jeho přístup k funkci kustoda. Již v březnu 1930 vyslovil Alois Čáp názor, že Ladislav Hudeček věnuje přílišnou pozornost entomologii, zatímco ostatní obory neprávem přehlíží.²⁹ V červenci 1931 Ladislav Hudeček napsal Svazu československých muzeí dopis, ve kterém oznamoval, že ve schůzi kuratoria městského muzea konané dne 24. června 1931 ho jeden z členů kuratoria označil za osobu naprosto se nehodící k funkci kustoda. Hudeček prosil, aby se ho svaz zastal a vyžádal si od muzeologů posudek o práci, kterou do té doby pro přerovské muzejnictví vykonal. Svaz záležitosti

22 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápis ze schůze konané dne 8. 3. 1937.

23 Tamtéž, zápis ze schůze konané dne 25. 11. 1938.

24 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1938. Součástí nevydané ročenky měl být i článek učitele Vlastimila Dorazila o událostech roku 1918 v Přerově. Autor za účelem studie sbíral autentické prameny o převratu a dokonce zpovídal pamětníky.

25 KRUMPHOLC, J.: *Letem středomoravským pravěkem v městském muzeu v Přerově*. Otisk ze Zpravodaje Středomoravské výstavy v Přerově r. 1936. Přerov 1936. Kromě toho členové kuratoria psali do odborných publikací a místního tisku články odborného i popularizačního charakteru. Velmi aktivní byli v tomto směru zejména František Ginter v oboru ornitologie, Ladislav Hudeček v oboru entomologie a Josef Krumpholc věnující se kolenologii. Viz CHUMCHAL, M.: *Z historie přerovského muzejnictví*. K 90. výročí otevření Městského muzea v Přerově. In: *Minulost Přerovska*. Přerov 1992, s. 31.

26 ŠMÍD, M. a kol: *Průvodce výstavou 100 let muzejnictví na Prostějovsku*. Prostějov 1983, s. 4.

27 SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nepracováno, záležitosti místních muzeí.

28 LAPÁČEK, J.: *Péče Městského muzea v Přerově o archiválie v 1. polovině 20. století*. In: *120 let Muzea Komenského v Přerově a oslavy Komenského v roce 1892 ve střední Evropě*. Přerov 2009, s. 55.

29 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápis ze schůze konané dne 14. 3. 1930.

pověřil Františka Douchu, který v říjnu 1931 zaslal svazu kladné hodnocení Hudečkovy práce. V lednu následujícího roku byl posudek zaslán kuratoriu městského muzea. Posudek mj. obsahuje: „*Ladislav Hudeček má zájem a porozumění pro zařízení muzea, má obratnost akviziční a prokázal i schopnosti instalační. Městské muzeum snaží se zařídit podle intencí Svazu. Proto také byl většinou městské rady a kuratoriem jmenován správcem muzea. Úkol svůj zastává dobře, což zvláště nutno uznati, pokud muzeum nemůže míti zvláštního a řádně placeného úředníka*“.³⁰ Koncem roku 1932 řešilo kuratorium otázku, zda je vůbec přípustné, aby byl jeho členem někdo, kdo osobně sbírá starožitnosti, či s nimi dokonce obchoduje. Bohumil Levý, který si pro sebe koupil mince nalezené v Pěnčíně, se hájil tvrzením, že akviziční činnost muzea nebyla v době prodeje mincí zaměřena na numizmatický materiál. Zároveň nabízel zdarma všechny mince, které v numizmatické sbírce muzea nebyly zastoupeny.³¹ Současné probíhaly debaty o podobě nových stanov muzea. Svaz československých muzeí oznámil městskému muzeu, že ani členové kuratoria, ani zaměstnanci muzeí by rozhodně neměli sami sbírat památky. Svaz muzeu vřele doporučoval, aby tato podmínka byla zahrnuta do jeho stanov.³² Ladislav Hudeček podmiňoval své setrvání v kuratoriu následovně: „... *aby byl městskou radou schválen řád pro správce muzea vydaný Svazem československých muzeí; 2. aby byli všichni soukromí sběratelé vyloučeni z kuratoria muzea; 3. zvýšení finanční odměny pro svou osobu*“.³³

Nakonec se začátkem května 1933 funkce kustoda vzdal. Ve smyslu zápisu schůze městské rady konané 29. dubna 1933 vypracoval protokol o odevzdání muzejního inventáře. Současně podotkl, že materiál nebude předávat novému kustodovi. Na první pohled nekorektní chování bylo však celkem pochopitelné, poněvadž Hudečkovi při nástupu do funkce kustoda také nikdy nic neodevzdával. Kuratorium se nakonec usneslo, aby bylo kvůli časové náročnosti od detailního předání upuštěno. Funkcí kustoda byla dočasně pověřena městská úřednice dr. Chroustová. Rok po ní byl prozatímním kustodem jmenován Radomír Nitsche.³⁴ Důvody náhlého odchodu Ladislava Hudečka z funkce kustoda i jeho rezignace na členství v kuratoriu nejsou zcela jasné. Dochované dokumenty naznačují, že mohlo jít o jeho spory s představiteli města ohledně vypracování katalogu k entomologické sbírce, který odevzdal až koncem roku 1933. Hypotéza svádí k názoru, že Ladislav Hudeček neměl obecně dobré vztahy s kolegy v kuratoriu. Proti tomu však stojí skutečnost, že již 15. května 1933 zaslalo kuratorium městské radě dopis, ve kterém se jednoznačně postavilo za Hudečkovu práci vykonanou pro muzeum. Dopis jako důvod Hudečkova odchodu z kuratoria uvádí značný tlak na jeho osobu. V této souvislosti kuratorium na závěr napsalo: „*Příčiny ty jsou panu starostovi dobře známy, a proto doufáme na příště, že nebudou se podobné způsoby opakovat. A to v zájmu kulturního rozvoje města Přerova*“.³⁵ Ladislav Hudeček mohl rezignovat kvůli nepřekonatelným sporům jen s určitými členy kuratoria, např. kvůli Aloisi Čápovi, který byl tehdy městským radním. Tuto hypotézu podporuje výše zmíněná kritika Hudečkovy osoby vyslovená Aloisem Čápem již na jaře 1930.

B. Historie Městského muzea v Přerově v letech 1939–1945

V období protektorátu došlo k znovuustavení německé správy nad některými muzei ve velkých moravských městech (Brno, Jihlava, Olomouc, Ostrava). Do čela těchto institucí byli dosazeni komisařští správci, kteří začali uskutečňovat personální změny. Byli odvoláni významní představitelé muzejnictví, kteří byli spojováni s érou první republiky. Řadoví muzejníci naopak ve svých funkcích zpravidla zůstali, což bylo markantní u menších muzeí. Německé muzejnictví se za druhé světové války přeměnilo v určující složku svého oboru v rámci Moravy, přičemž mohlo plně počítat s podporou orgánů okupační správy. Do čela Moravského zemského muzea v Brně byl direktivně dosazen Josef Freising, komisařský správce a bývalý učitel tělocviku. Jeho nástupcem se stal Karl Hucke, archeolog a muzejník, který byl povolán z Říše. Karl Hucke učinil pokus založit zájmovou organizaci moravských muzeí v protektorátu, která měla nést název Verband mährischer Museen (Svaz moravských muzeí). Do muzejnictví v protektorátu významně promlouval i Úřad říšského protektora, který chtěl z důvodu omezování autonomie českého etnika kontrolovat všechna protektorátní muzea.³⁶

Muzejnictví v protektorátu bylo pod dozorem zvláštního říšského pověřence, ředitele opavského muzea Edmunda Wilhelma Brauna.³⁷ Patřil k předním iniciátorům vzniku moravského muzejního svazu, jehož vznik spadá do listopadu 1942, kdy mělo v Brně dojít k setkání zástupců všech moravských muzeí bez výjimky, zda byly pod českou či německou správou. Mnohá česká muzea se zasedání nezúčastnila, poněvadž jejich představitelé správně rozpoznali motivaci svazu vedoucí k prohlubování německého vlivu v muzejní práci po stránce vědecké, ale zejména ideologické. Aktivity svazu směřovaly k rozdělení českého muzejnictví v protektorátu podle zemské příslušnosti na české a moravské.³⁸

Svaz československých muzeí byl přejmenován na Svaz českých muzeí (dále jen svaz). Členové muzejní rady se snažili, aby kvalita práce muzeí příliš neutrpěla. Proti zásahům okupantů byl ale svaz v podstatě bezmocný. Tlak nacistů vůči českému muzejnictví v průběhu druhé světové války postupně narůstal.³⁹

Správa muzea a nacistické zásahy do jeho chodu

Pár hodin před příjezdem německých vojsk do Přerova došlo 15. března 1939 k utajené akci s cílem zachránit nejhodnotnější muzejní sbírky obou přerovských muzeí. Tehdejší starosta Přerova, František Lančík, byl v brz-

30 ANM Praha, fond SČM Praha, k. č. 43, složka Městské muzeum Přerov.

31 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápis ze schůze konané dne 3. 10. 1932.

32 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 3, kart. č. 1.

33 SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, korespondence s místními muzei.

34 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápisy ze schůzí konaných ve dnech 4. 5. 1933 a 27. 4. 1934.

35 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 3, kart. č. 1.

36 KIRSCH, O.: *Německé muzejnictví na Moravě*. Brno 2009, s. 99–102.

37 Edmund Wilhelm Braun (1870–1957) byl historik umění, památkář, muzejník a sběratel. V letech 1897–1945 byl činný v muzeu v Opavě. Viz ŠOPÁK, P.: *Edmund Wilhelm Braun*, Opava 2008, s. 5. E. W. Braun vybudoval v Opavě rozsahem sice malé, ale vnitřní kvalitou originální muzeum. Byl členem Mezinárodního svazu muzeí a v období první republiky vykonával funkci předsedy Svazu německých muzeí v Československu. Tamtéž, s. 16.

38 KIRSCH, O.: *Německé muzejnictví na Moravě*. Brno 2009, s. 103–104.

39 ŠPĚT, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Brno 2003, s. 117–119.

Empfangsbescheinigung:

- 1 russisches Maschinengewehr;
- 23 Militärgewehre;
- 9 Revolver
- 101 Stück Seitenwaffen;
- 125 Schuß Munition verschiedener Art
- 10 Hülsen sind heute aus dem Legionärs-Museum in Pířerov abgeholt worden.

MĚSTSKÉ MUSEUM V PŘEROVĚ
21. V. 1940
vyřazeno
106/40. Úst. J.

Wentler
Oberleutnant K. H. Jankovský

Oberlandrát Olomouc potvrzuje příjem zbraní z legionářských sbírek Městského muzea v Přerově.
Muzeum Komenského Přerov

kých ranních hodinách upozorněn Josefem Krumpholcem na rukopisy Komenského a jiné unikáty (např. sbírka mincí), které byly uloženy v zámku. František Lančík se ihned domluvil se stavitelem Andrlíkem, aby mu dal k dispozici spolehlivého zedníka, který by vybrané věci okamžitě zazdil. Josef Krumpholc uložil cenné předměty do plechových krabic, které byly následně zazděny pod schodištěm zámku. Koncem roku 1942 byl však tento úkryt vyzrazen gestapu.⁴⁰ Okresní úřad Přerov usnesením z 13. dubna 1939 nařizoval, aby mu byl vydán mapový materiál, který tvořil součást archivu velitelství rakousko-uherské armády v Oděse a při převážení z Ruska byl na konci roku 1918 na nádraží v Přerově zabaven tamějším Národním výborem a poté uložen v městském muzeu. Mapový materiál obsahující 441 druhů zeměpisných map o 1 303 kusech byl 15. dubna 1939 oproti potvrzení předán Okresnímu úřadu Přerov.

Již v počátečním období protektorátu byla vydána nařízení, která rozkazovala odevzat předměty týkající se rakouské a československé armády.⁴¹ Tento krok se dal od totalitního režimu očekávat. Středem zájmu nacistů se staly veškeré zbraně v držení českých občanů či institucí. O zbraně se zajímaly rovněž osoby, které uvažovaly o odbojové činnosti namířené proti vládnoucímu režimu. V přerovském muzeu došlo hned na jaře 1939 k dvěma případům, které se odehrály možná právě z těchto důvodů. V noci z 30. dubna na 1. května 1939 bylo totiž z muzea po násilném vloupání odcizeno pět různých pušek, čtyři revolvery a 20 nábojů. O týden později (7. května 1939) byly ze zbrojnice v baště odcizeny další dvě pušky. U stavebního úřadu bylo z bezpečnostních důvodů vyžádáno poplašné zvonkové

zařízení, které umožnilo 27. října 1939 chytit pachatele při pokusu vyvést na baště vlajku.⁴² Starosta města informoval kuratorium 18. března 1939 o svém jednání s velitelstvím německého vojska, které konstatovalo, že zbraně bez bojové hodnoty a munice sloužící výhradně jako muzejní předměty nemusejí být odvedeny.⁴³ Bylo však jasné, že okupanti vzhledem k častým odcizením zbraní brzy zpřísní opatření týkající se jejich držení muzei. Muzeum na základě nařízení říšského protektora z 2. srpna 1939 nahlásilo 15. téhož měsíce 1939 Oberlandrátu Olomouc veškeré zbraně nacházející se v jeho sbírkách. V polovině září 1939 byly nacistickými bezpečnostními orgány provedeny dvě prohlídky muzea, nejprve 15. září Schupem a druhého dne nechvalně proslulým gestapem, které nařídilo okamžité uzavření legionářského oddělení muzea. Brzy poté obdrželo muzeum přípis Oberlandrátu Olomouc, který nařizoval vydání 23 pušek, čtyř revolverů, jednoho kulometu a 135 nábojů. Tomuto nařízení ovšem nešlo vyhovět, poněvadž vše požadované bylo uskladněno právě v legionářském oddělení.⁴⁴ Odvezení zbraní se uskutečnilo až 21. května 1940.⁴⁵ Muzeum podniklo u městské rady akci vedoucí k vyvázání vkladní knížky muzejního odboru Československé obce legionářské v Přerově, jejíž vklad byl výnosem říšského protektora obstaven.⁴⁶ V roce 1941 byly muzeu zabaveny tři portréty a dvě busty prezidentů v odhadní ceně okolo 10 000 korun. Následujícího roku německé úřady odvezly sbírky legionářského oddělení (okolo 5 500 inventárních čísel), jejichž cena byla po válce vyčíslena na půl milionu korun. Bohužel se z ní dochovalo pouze několik originálů obrazů a písemné památky z pozůstalosti Jana Gayera (viz výše). V roce 1942 gestapo zabavilo numizmatickou sbírku, která byla zazděná pod baštou. V následujícím roce ji muzeu vrátilo.⁴⁷

Razítko Hanáckého jarmarku z roku 1939. Soukromá sbírka pohlednic Petra Jiráka

40 SOKA Přerov, fond František Lancíř, inv. č. 46, kart. č. 1.

41 ŠPĚT, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Brno 2003, s. 118.

42 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápisy ze schůzí kuratoria z 22. 6. 1939 a z 6. 12. 1939. V případě vyvěšování vlajky šlo bezpochyby o vlajku tehdy v podstatě neexistujícího Československa, jehož výročí vzniku chtěli „pachatelé činu“ připomenout a oslavit. (pozn. autora) Kvůli zamezení dalších krádeží byl od strážmistra Vymětala zakoupen hlídací pes Pola, který však již v září 1939 posel na paralýzu.

43 SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, korespondence s místními muzei.

44 SOKA Přerov, fond Okresní vlastivědné muzeum J. A. K. Přerov (dále jen OVM J. A. K. Přerov), inv. č. 1, zápis ze schůze kuratoria ze dne 6. 12. 1939. V archivním fondu Oberlandrát Olomouc, který je uložen v Zemském archivu v Opavě (na pobočce v Olomouci), nebyly bohužel nalezeny žádné záznamy vztahující se k zásahům Oberlandrátu do chodu Městského muzea v Přerově (pozn. autora).

45 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1940. Obchodník Karel Kryška naložil na svůj menší nákladní vůz 1 kulomet, 23 pušek, 9 revolverů, 125 nábojů a 101 postranních zbraní a za dohledu úředníka Schupa vše odvezl do Olomouce.

46 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápis ze schůze kuratoria ze dne 6. 12. 1939.

47 Tamtéž, zápis ze schůze komise pro správu městského muzea ze dne 7. 2. 1947.

P o t v r z e n í .

Potvrzuje se tímto, že dnešního dne byl zdejšímu úřadu obcí městem Přerovem na základě zdejšího výměru ze dne 13. dubna 1939 čis. 654-pres předán ve smyslu ustanovení § 1 vlád.nař. ze dne 3. února 1939 čis. 21 Sb.z. a n. I spisový materiál (441 druhů zeměpisných map), který byl v r. 1918 převážen jakožto součást archivu velitelství Rakouskouherské armády v Oděse z Ruska do Vídně, na nádraží v Přerově zabaven Národním výborem v Přerově a uložen v městském muzeu v Přerově.

V Přerově dne 15. dubna 1939.

Pro okresního hejtmána:
[Handwritten signature]

Potvrzení Okresního úřadu Přerov o převzetí důležitých map ze sbírek Městského muzea v Přerově.
Muzeum Komenského Přerov

Muzejní sbírky byly za války ohrožovány různými vynucenými přesuny či zábery muzejních prostor pro jiné účely. Podle nařízení okupačních úřadů musely být popisky v expozicích uvedeny dvojjazyčně.⁴⁸ Tato dvě opatření se nevyhnula ani Městskému muzeu v Přerově. Nejcennější část jeho sbírek byla přesunuta kvůli možnosti bombardování. Starosta Přerova

napsal 16. října 1939 kuratoriu, že z podnětu říšského protektora (Konstantina von Neuratha – pozn. autora) Okresní úřad Přerov zrušil výnos vydaný 5. září t. r. pod číslem 37014/27-CPO, týkající se provedení nutných opatření za účelem ochrany cenných muzejních, archivních a uměleckých předmětů proti leteckým útokům. Předměty mohly být umístěny na původní místa. Nejcennější předměty byly již předtím uskladněny ve sklepních místnostech muzejní budovy. Dvojjazyčné (české a německé) popisky byly k předmětům městského muzea vyhotoveny na příkaz Oberlandrátu v Olomouci v únoru 1942. Týkalo se to zhruba 8 000 předmětů, zbývajících 7 000 popisek k předmětům z mineralogického oddělení bylo pořízeno do konce dubna 1942. Pouze exotické exempláře ze sbírky motýlů zůstaly popsány jen latinsky, poněvadž neexistovaly jejich české a německé ekvivalenty. V dubnu 1941 profesor Heinrich Laus dokončil německý překlad popisu sbírky minerálů městského muzea.

Do dění v muzeu zasahoval často německý vládní komisař města Přerova JUDr. Hans Petzny, který byl z titulu své funkce automaticky delegován do kuratoria, účastnil se i jeho schůzí. Institut pro prehistorii na německé Karlově univerzitě v Praze si z městského muzea zapůjčil dvě kosti z Předmostí. Se svou žádostí se obrátil na přerovskou pobočku NSDAP. Záležitost však v dubnu 1942 zařídil právě Hans Petzny.⁴⁹ Angažovanost Petznyho se dá velmi dobře dokumentovat na zápisu ze schůze kuratoria ze dne 10. února 1942, kde se mj. píše, že Hans Petzny navrhl program muzea a na jeho návrh bylo rozhodnuto vyřadit z obrazové galerie všechna ultramoderní díla a uskladnit je. Na této schůzi došlo rovněž ke schválení prodeje původně mosteckého popravního meče zpět městu Most. Tento meč byl městským muzeem zakoupen v roce 1911 za 300 korun. Valorizovanou cenu meče ve výši 400 říšských marek se Most uvolil zaplatit.⁵⁰ V březnu 1943 Hans Petzny napsal Edmundu Wilhelmu Braunovi, že nemá dostatek finančních prostředků na nákup děl německých umělců pro obrazovou galerii. Prosil proto Brauna, aby ho v této věci podpořil u zastupujícího říšského protektora.⁵¹ Hans Petzny se podle dochovaných pramenů angažoval v muzejních záležitostech poměrně často. Jeho zásahy byly v tomto ohledu spíše pozitivního rázu, přestože poválečná kritika jeho osoby (v mnohém určitě oprávněná) nic takového neuváděla. Bohužel se nepodařilo zjistit, jaké měl Hans Petzny vztahy s českými představiteli muzea.

K jednomu z pozitivních zásahů do chodu muzeí v pohnutém protektorátním období došlo, když se ministerstvu školství a národní osvěty po likvidaci ministerstva národní obrany podařilo získat úředníky pro evidenční

48 ŠPĚT, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Brno 2003, s. 118.

49 SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nepracováno, korespondence s místními muzei. Hans Petzny, který byl před rokem 1938 starostou Uničova, vykonával funkci německého vládního komisaře města Přerova od 7. 1. 1941 až do 6. 5. 1945, kdy kvapně odjel do Vídně. Jeho plán vybudovat v Přerově stálé německé divadlo nebyl realizován. Založil však kulturní společnost, která se starala o německý život ve městě. Viz MOULÍK, J.: *Němečtí vládní komisaři – „representanti“ českého Přerova*. In: VOŽDA, G., a kol: *Před 15 lety na Přerovsku, ročenka Okresního vlastivědného muzea J. A. Komenského v Přerově*. Přerov 1960, s. 38.

50 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápis ze schůze kuratoria ze dne 10. 2. 1942. Zaslouhou Petznyho aktivity získalo muzeum v roce 1942 dva žerotínské pergameny. Téhož roku žádal správu města Tovačova o předání či alespoň vyhotovení opisů listin týkajících se Přerova, které byly uloženy ve věži tovačovského zámku. Viz SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nepracováno, záležitosti městského muzea

51 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nepracováno, záležitosti obrazové galerie. V únoru 1943 namaloval akademický malíř Josef Prokop z Kyjova portrét Hanse Petznyho.

památkovou službu v jednotlivých okresech. Dekretem ministerstva školství a národní osvěty čj. 148553/39-IV/6 byl dopisovatelem Památkového úřadu v Brně ustanoven vrchní aktuárský tajemník Václav Rejman. Za služební působiště mu byl určen Přerov. Na žádost ministerstva mu kuratorium uvolnilo pracovní místnost v městském muzeu. Jeho úkolem bylo především pečovat o památky v okrese, podávat zprávy o jejich stavu památkovému úřadu, sledovat nálezy památek, vést evidenci význačných přírodních lokalit, spolupůsobit s památkovým úřadem a s konzervátory při zakládání a vedení pozemkového katastru, sledovat stavební akce prováděné na památkově cenných objektech, spolupracovat s muzei a archivy v okrese a podávat zprávy o jejich činnosti archivním a muzejním inspektorům nebo být ve stálém styku s okresním úřadem a jeho orgány, zejména četnictvem. Mohl rovněž vypomáhat muzeu v jeho činnosti, např. při inventarizačních pracích. Placen byl ministerstvem školství a národní osvěty.⁵² Kuratorium mělo o jeho přidělení zájem, v září 1939 se u Svazu českých muzeí přihlásilo o přidělení úředníka památkové péče. Rejman nastoupil do muzea 12. prosince 1939. Již začátkem příštího roku žádal kuratorium o podporu při záchraně městských hradeb v Přerově, kterou podnikal v součinnosti s Památkovým úřadem v Brně. Kuratorium schválilo návrh své členky Růženy Stokláskové, aby Rejman požádal městskou radu o vydání příkazu stavebnímu úřadu, který měl provést odhad nákladu restaurace hradeb a teprve poté požádat městskou radu o součinnost při restauraci.⁵³

Z důvodu ochrany před bombardováním byly sbírky muzeí často převáženy do různých objektů, které byly většinou zcela nevhodné k ukládání muzejních předmětů. Zároveň tím mimořádně utrpěla badatelská i výstavní činnost muzeí.⁵⁴ Obdobné opatření se nevyhnulo ani Městskému muzeu v Přerově. V červenci 1944 byly všechny jeho sbírky, kromě archeologického materiálu, který byl uschován ve sklepních prostorech zámku, přestěhovány do obce Přestavlký, kde byly umístěny ve čtyřech místnostech bývalé soukromé dívčí měšťanské školy. Po skončení okupace v květnu 1945 byly sbírky postupně sváženy zpět do přerovského zámku.⁵⁵

V srpnu 1944 vydalo ministerstvo školství příkaz, kterým byla v rámci totálního nasazení s okamžitou platností zastavena činnost vlastivědných a menších městských muzeí. Realizací tohoto nařízení byl pověřen svaz. V oběžníku zasláném muzeím ho však vyložil tak, že zavření muzeí znamená dočasné zneprístupnění sbírek pro široké vrstvy návštěvníků, nikoliv však omezení činnosti pracovníků muzeí, kteří se měli více angažovat v konzervaci předmětů, dbát na bezpečné uložení sbírek apod.⁵⁶ Ani Městské muzeum v Přerově svou činnost v srpnu 1944 nezastavilo. Vzhledem k tehdejší válečné situaci však až do konce války zcela jistě vykonávalo jen sporadickou činnost, což potvrzuje i velmi malé množství zpráv v dochovaných pramenech.

Personální obsazení a financování muzea

Městské muzeum v Přerově bylo rovněž v období protektorátu řízeno kuratoriem, jehož členové byli zčásti jmenováni městskou radou, zčásti voleni. Pár dní po osudovém 15. březnu 1939 byl členství v kuratoriu zba-ven Rudolf Kovář, protože byl členem tehdy již ilegální Komunistické stra-

ny Československa (dále jen KSČ). Přípisem Okresního úřadu Přerov byl místo něho do kuratoria jmenován knihtiskař Vladimír Strojil z Přerova.⁵⁷ K obdobnému personálnímu zásahu do chodu muzea došlo v květnu předešlého roku. Okresní úřad v Přerově jmenoval „na doporučení“ Oberlandrátu Olomouc členem kuratoria Ing. Jiřího Weigla.⁵⁸

Dne 14. prosince 1939 nastoupil do muzea jako muzejní komisař dr. Ondřej Ginter, který byl vedoucím úředníkem muzea ustanoven dekretem městské rady ze 16. září 1939, a to na svou žádost. V důsledku přijetí svého bratra se členství v kuratoriu vzdal jeho bratr František. V březnu 1940 byl do kuratoria kooptován okresní školní inspektor dr. Jindřich Hrbáček. Podle vzorů (Svazu českých muzeí a Městského muzea v Prostějově) byl vypracován služební řád muzea, který byl dodán všem členům kuratoria.

V protektorátním období mělo městské muzeum tři stálé zaměstnance. Vedle Ondřeje Gintera (ročník 1901) se jednalo o Jaroslava Matzenauera (ročník 1903) ve funkci úředníka a Víta Šlezra, který byl zaměstnán jako stálá pomocná síla a bydlel přímo v budově zámku. Rozpočet muzea na rok 1942 uvádí odměny určené stálým zaměstnancům: Ondřej Ginter (31 806 korun), Jaroslav Matzenauer (20 940 korun), Vít Šlezr (18 240 korun). Úplně stejné sumy obsahuje rozpočet na následující rok.⁵⁹ Vít Šlezr nastoupil v průběhu srpna 1943 na místo pomocného pracovníka v elektrárnách v Přerově. Nemohl tak již vykonávat pomocné práce pro muzeum. Muzeu se podařilo prostřednictvím samotného Hanse Petznyho zajistit, aby potřebné práce vykonávala místo svého manžela Marie Šlezrová (ročník 1906). Jednou za týden uklízela muzejní prostory a v průběhu zimy zajišťovala vytápění kanceláří muzea.⁶⁰

Finanční podporu pro městské muzeum nadále zajišťovala především správa města. Muzeum posílalo Důchodovému úřadu v Přerově návrhy rozpočtu na následující rok, např. na rok 1942 žádalo následující finanční částky:

- odměny pro zaměstnance muzea (O. Ginter, J. Matzenauer, V. Šlezr) – 70 986 korun;
- nákupy předmětů do sbírek (muzeálie, vykopávky, knihy) – 15 000 korun;
- topení, osvětlení, úklid, pořízení a opravy nábytku – 12 000 korun;
- ostatní výdaje (telefon, pojištění, nákup kancelářských pomůcek) – 8 000 korun;
- celkem – 105 986 korun.⁶¹

52 SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, korespondence s místními muzei.

53 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v letech 1941 a 1942.

54 ŠPĚT, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Brno 2003, s. 120.

55 GINTER, O.: *Městské muzeum za okupace a po osvobození*. Naše Haná, 28. 2. 1947, s. 3.

56 ŠPĚT, J.: *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Brno 2003, s. 120.

57 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápis ze schůze kuratoria ze dne 5. 4. 1939.

58 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1940.

59 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v letech 1941 a 1942.

60 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1943. V polovině listopadu 1939 městské muzeum získalo do svých služeb Miroslava Doupala (ročník 1920) a Václava Váňu (ročník 1919), kteří pracovali jako výpomocní úředníci. Začátkem června 1940 žádali kuratorium, aby jim byla zvýšena odměna, která v té době činila pouze 100 korun měsíčně. Viz Muzeum Komenského Přerov: korespondence městského muzea v roce 1939. Oba byli po krátké přestávce znovu vzati do muzejních služeb. V létě a na podzim 1941 vyhotovovali dvoujazyčné popisky k muzejním předmětům. Koncem října 1941 jim Hans Petzny prodloužil službu o tři měsíce. Zároveň oběma zvýšil odměnu na 600 korun měsíčně s příplatkem 175 korun. Viz Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1941.

61 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1941.

Rozpočet na příští rok nebyl o moc nižší, činil celkově 94 486 korun. Výše odměn muzejních zaměstnanců se nezměnila, náklady na nákup předmětů do sbírek se mírně zmenšily (13 500 korun), položka ostatní výdaje nebyla v návrhu rozpočtu na rok 1943 vůbec zmíněna. Totéž platí o nákladech na pořízení a opravy nábytku.⁶² Výše rozpočtů určených na provoz městského muzea se oproti první republice hodně zvýšila, což bylo zapříčiněno profesionalizací muzea. Menší částky získávalo muzeum nadále formou subvencí, které poskytovaly např. ministerstvo pro školství a lidovou kulturu či Okresní úřad v Přerově.

Akviziční činnost

Za okupace bylo městskému muzeu odcizeno okolo 12 500 předmětů v celkové hodnotě 521 900 korun.⁶³ Z velké části šlo o věci z legionářských sbírek, ze kterých se, jak již bylo uvedeno, nedochovalo téměř nic. Hodnota přírůstků získaných v pohnutém období 1939–1945 činila okolo 210 000 korun. K nejcennějším přírůstkům z této doby patří sbírka nástěnných hodin z odkazu zubního lékaře MUDr. Jaroslava Votruby, kterou v prosinci 1940 darovala muzeu Božena Votrubová, vdova po původci sbírky. V následujícím roce byla od ředitele školy Rudolfa Vanýska za 3 000 korun zakoupena kolekce 23 hodin z jeho sbírky. V roce 1943 byla nákupem preparátů hmyzu po zemřelém Ladislavu Hudečkovi, někdejším členu kuratoria a kustodu městského muzea, doplněna a rozmnožena entomologická sbírka.⁶⁴ Za zmínku jistě stojí rovněž slohový nábytek, hodiny a jiné starožitnosti ze židovských konfiskátů, které roku 1943 pro muzeum zakoupil německý vládní komisař Hans Petzny za necelých 44 000 korun.⁶⁵ Již v březnu 1939 městské muzeum získalo od Stavebního úřadu v Přerově 117 zarámovaných a zasklených fotografií Přerova a šest obrazů. V listopadu téhož roku si Tělovýchovná jednota Sokol Přerov uložila v muzeu čtyři krabice s prstí památných míst prvního národního odboje jako depozitum. V prosinci muzeum odmítlo nabídku učitele Emila Pátka z Heršpic ohledně prodeje jeho sbírek hmyzu a mincí.⁶⁶ Postup muzea byl v tomto případě racionální, poněvadž mělo několik let v držení bohatou Hudečkovu sbírku hmyzu. Rovněž numizmatická sbírka muzea byla poměrně bohatá. V dubnu 1941 obdrželo muzeum nabídku na koupi starožitnosti dokonce až z Rumunska. Jistý Ermil Oprescu z Konstanty nabízel zlaté hodinky z napoleonských dob s vyobrazením samotného Napoleona Bonaparte. Fotografie hodinek byla přiložena k dopisu. Odesílatel žádal zároveň o odhad ceny předmětu.⁶⁷

V roce 1940 městská rada předala do správy muzea obrazovou galerii. Pro tuto galerii se Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze uvolilo zapůjčit Přerovu 23 obrazových děl a čtyři plastiky.⁶⁸ Městská rada kupovala pro galerii zejména v prvních letech války často obrazy. Náklady na obrazy hradily někdy i městské elektrické podniky, vodárna či městské jatky. Malíři při příležitosti pořádání výstav často sami nabízeli svá díla galerii k zakoupení. Byly zakoupeny obrazy Richarda Uherka, Antonína Kubáta, Vlastimila Kozáka či Františka Hoplíčka.⁶⁹ Galerie se nacházela v místnosti o rozměrech 15 × 6 metrů. V roce 1944 díla vystavená v galerii patřila částečně městu Přerov (96 kusů) a částečně ministerstvu (33 kusů). Téhož roku Hans Petzny získal pro galerii obraz Jana Nepomuckého od

neznámého středověkého umělce. Vzácné dílo bylo zakoupeno od Ferdinanda Kecka z Přerova za 9 000 korun.⁷⁰

Pracovní program muzea pro rok 1940 zahrnoval tyto úkoly: pořízení herbáře rostlin okolí Přerova se speciálním zřetelem na flóru lokality Žebračka, průzkum podzemí Horního náměstí v Přerově, soupis památností domů téhož náměstí, archeologický průzkum okolí Přerova.⁷¹ Na počátku války byly tedy za účasti muzea prováděny archeologické výzkumy.⁷²

Prezentační činnost

Prezentační činnost muzea nebyla alespoň v prvních letech okupace výrazněji omezována. Po vzoru ostravského muzea byl obecnstvu v určité neděle umožněn volný přístup a prohlídka sbírek muzea spojená s odborným výkladem. Tato akce byla provedena koncem roku 1939 v rámci Národního souručenství. U příležitosti Hanáckého jarmarku byla ve dnech 3.–10. září 1939 uspořádána výstava Umělci Hané, která zahrnovala 44 malířských prací od jedenácti umělců. Po dobu trvání tohoto jarmarku vybírali vstupné zřizenci korporace. Na to v sezení městského zastupitelstva konaném 11. září 1939 upozornil člen zastupitelstva a zároveň i člen kuratoria Oldřich Pour, který navrhl, aby vstupné příště vybírali zaměstnanci muzea. Klub fotoamatérů v Přerově byl zabráním spolkové fotokomory ve staré škole zbaven možnosti své činnosti. Požádal proto začátkem roku 1940 městské muzeum o spoluz užívání muzejní fotokomory pro své členstvo. Klub byl pozván k prohlídce fotokomory a k dohodě o jejím využívání.⁷³ Přednáškový a výstavní sál byl využíván i za nacistické okupace. Podmínky jeho propůjčování zůstaly v podstatě stejné jako v třicátých letech. Akademický klub v Přerově zde uspořádal 13. června 1939 tryznu za zem-

62 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1942.

63 CHUMCHAL, M.: *Z historie přerovského muzejnictví*. K 90. výročí otevření Městského muzea v Přerově. In: *Minulost Přerovska 1992. Sborník prací z dějin přerovského regionu*. Přerov 1992, s. 31–32.

64 GINTER, O.: *Městské muzeum za okupace a po osvobození*. Naše Haná, 28. 2. 1947, s. 3.

65 SOKa Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápis ze schůze komise pro správu městského muzea ze dne 7. 2. 1947.

66 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1939. Jednalo se o prst z těchto míst: Dobružďa, Doss Alto, Terrone, Zborov.

67 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1941.

68 SOKa Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápisy ze schůzí kuratoria z 22. 6. 1939, 6. 12. 1939 a 1. 3. 1940.

69 SOKa Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, záležitosti obrazové galerie. V roce 1942 Hans Petzny zakoupil pro galerii za 6 000 korun obraz „Žebračka“ od malíře Richarda Uherka. Viz Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1942.

70 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1944.

71 SOKa Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápis ze schůze kuratoria konané dne 1. 3. 1940.

72 Při stavbě domu pro obchodníka s vínem Leopolda Čelechovského byl na Žerotínově náměstí v Přerově v hloubce necelých 2 metrů objeven baňatý džbánek s hubičkou a malý baňatý hliněný hrníček s ouškem, který byl vyroben na hrnčířském kruhu v 16. století. Oba předměty byly městskému muzeu odevzdány dělníkem Františkem Kučerou ze Želátovic. Ve džbánu byly nalezeny na troud ztrouchnivělé stonky rostlin. Čtyři dny předtím byly poblíž vykopány 3–4 lidské kostry, ještě dřívě pak v hloubce okolo 4 metrů více než 20 lidských koster, z čehož se usoudilo, že ve džbáncích byly na hroby pokládány květiny. Při stavbě sousedního domu obchodníka O. Kučery byly vykopány 3 kostry lidí pohřbených vesedě. Jednalo se zřejmě o část pohřebiště ze 16. a 17. století, které se táhlo od širfávského kostela k Hornímu náměstí. Část tohoto pohřebiště byla odkryta již začátkem 20. století, když bylo na Žerotínově náměstí prováděno vykopávání půdy na základy. Viz SOKa Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, korespondence s místními muzei.

73 SOKa Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 1, zápis ze schůze kuratoria konané dne 1. 3. 1940. Hanácký jarmark byl uspořádán pod záštitou tehdy ještě existující městské rady a okresního výboru. Rozprostíral se na Horním náměstí, kde byly umístěny prodejní stánky a zábavní podniky. V sálech městského domu a akciového pivovaru byly živnostenské a obchodní expozice. Vhodným „doplňkem“ jarmarku byly expozice městského muzea, ornitologická stanice a sad Michalov. Vyvrcholením jarmarku byla národopisná slavnost uspořádaná dne 10. 9. 1939 na sokolském stadionu, kde byly předvedeny staré hanácké zvyky, tance a zpěvy. Tato akce jistě povzbudila národní sebevědomí obyvatel města a jeho okolí. Viz SOKa Přerov, sbírka rukopisů, inv. č. 286 (MOULIK, J.: Hanácký jarmark).

řelého spisovatele Jiřího Mahena.⁷⁴ Významnou akci uspořádala Obchodní akademie v Přerově, která 18. května 1940 uskutečnila v sále slavnostní schůzi k oslavě 40. výročí založení obchodního školství v Přerově. V říjnu téhož roku Jednota učitelů národních škol konala v sále přednášku k oslavě sedmdesátin Josefa Krumpholce, významného představitele přerovského muzejnictví.⁷⁵ Ani pořádání výstav s výtvarnou tematikou nebylo žádnou vzácností. V červnu 1941 pořádal Městský osvětový sbor v Přerově výstavu reportážních skic od Rudolfa Vanýska s vyobrazením archeologických nalezišť v Předmostí. V listopadu následujícího roku konal Klub přátel umění v Přerově výstavu díla akademického sochaře Richarda Uherka a sochaře Josefa Bajáka. Stejný spolek konal v průběhu června až července 1943 výstavu díla akademického malíře Josefa Třísky z Prahy. Poslední archivně doložitelnou výstavou, která se konala v zámecké síni, byla v době od 9. do 25. září 1944 výstava díla uměleckého malíře Miloše Ludvy.⁷⁶ Stalo se tak v době, kdy anglické a americké vzdušné síly již poměrně často přelétaly nad územím protektorátu.

Zapůjčování muzeálií městským muzeem jiným institucím či spolkům probíhalo v protektorátní době dle dochovaných pramenů zřídka, např. v lednu 1942 muzeum zapůjčilo Společenstvu obuvníků berního okresu přerovského dvanáct listin cechu ševců z Přerova.⁷⁷ Na konci roku 1941 bylo městské muzeum poctěno návštěvou operátora českého zvukového týdeníku *Aktuality*, který si nafilmoval vzácnou sbírku hmyzu.⁷⁸

K návštěvnosti městského muzea v období nacistické okupace se nedochovaly číselné údaje. Skladba návštěv se od předchozího období nelišila, převažovali žáci různých škol, např. koncem října 1943 byla v muzeu exkurze žáků odborné školy hospodářsko-zelinařské až z Moravské Ostravy-Zábřehu. V dubnu 1943 vládní komisař Petzny stanovil podle výnosu Okresního úřadu v Přerově následující otevírací dobu městského muzea: od pondělí do pátku 7:00–12:15 hodin a 13:30–18:00 hodin, v sobotu 7:00–14:15 hodin.⁷⁹

C. Historie Městského muzea v Přerově v letech 1945–1955

Po druhé světové válce se měly z muzeí stát výchovné a vzdělávací ústavy. Muzejnictví mělo být zkvalitněno a zprofesionalizováno. Cesta k přestavbě muzeí, kterou proklamoval Svaz československých muzeí již začátkem roku 1946, vyžadovala splnění několika hlavních bodů. K nejdůležitějším z nich patřilo vydání zákona o muzeích, postátnění Národního muzea, převedení muzeí do veřejné správy a vybudování jejich sítě.⁸⁰ Výrazným zásahem do muzejní oblasti byl komunistický převrat v únoru 1948. Již v dubnu téhož roku byly na sjezdu národní kultury projednány principy kulturní politiky v socialistickém duchu. Síť muzeí byla nadále budována na bázi převzetí všech muzeí veřejnou správou. Vedle státních muzeí měla jádro tvořit muzea krajská, okresní a místní (všechna regionálního zaměření), dále potom muzea odborná a soustava muzeí umění v čele s Národní galerií v Praze. V roce 1949 došlo k postátnění Národního muzea, Slezského muzea v Opavě, Moravského muzea v Brně, Národní galerie.⁸¹ Důležitým mezníkem byl zákon č. 68/1951 o dobrovolných organizacích a shromážděních ze 12. července 1951, který znamenal také zrušení muzejních spolků, jež měly být původně podpůrnými činiteli muzeí. Tímto kro-

kem se hodně znesnadnila pozice Svazu československých muzeí, který mohl mít tehdy vůči orgánům lidové správy jen poradenskou funkci. Vzhledem ke skutečnosti, že jeho členy nebyla všechna muzea, začala být začátkem 50. let za rozhodující metodická centra muzejní práce považována příslušná krajská muzea. Od roku 1951 vykonávala tuto funkci v tehdejší olomouckém kraji muzeum v Olomouci. Na podzim 1953 přešla muzea pod nově zřízené ministerstvo kultury.⁸²

Správa, personální obsazení a financování muzea

Svaz československých muzeí se koncem května 1945 obrátil na všechna muzea v republice, aby co nejrychleji obnovila běžný provoz a zpřístupnila sbírky. V dalším měsíci svaz vyzval všechna muzea, aby jednala s příslušnými národními výbory o převedení svých sbírek do přímé správy národních výborů.⁸³ Městské muzeum v Přerově bylo vzápětí po skončení druhé světové války spravováno I. referátem Místního národního výboru Přerov. Vedoucím referátu byl JUDr. Alois Polášek, ředitel městských úřadů, ústavů a podniků.⁸⁴ Jednalo se o krátkodobý stav do doby ustavení nového kuratoria, které bylo prozatímně navrženo radou MNV Přerov. Kuratorium bylo však nadále pouze prodlouženou rukou městské správy, jako tomu bylo v dřívějších dobách. Z dochovaných pramenů se nepodařilo zjistit, kdy přesně k tomu došlo. Nejpozději se tak stalo v říjnu 1945, kdy mělo kuratorium šest členů. Ani jejich jména se nepodařilo zjistit. Alespoň dva členové kuratoria museli být zároveň zastupitelé Městského národního výboru Přerov. Kuratorium bylo pověřeno správou muzea do doby, než bude řádně zvolené kuratorium potvrzeno plénem MNV. V březnu 1946 mělo kuratorium pouze čtyři členy. Za Komunistickou stranu Československa (KSČ) byl jmenován učitel František Mičík, za Československou stranu národně socialistickou (ČSNS) pokladník ve výslužbě Matěj Teichman, za Československou stranu lidovou (ČSL) učitel František Ginter a za Československou stranu sociálně demokratickou (ČSSD) Antonín Kubát, učitel a akademický malíř. Rada MNV Přerov však brzy rozhodla, aby každá ze čtyř politických stran Národní fronty poslala do kuratoria po jednom člena a jednom náhradníku. Lidová strana jmenovala jako dalšího člena učitele Františka Ošťádala, národní socialisté učitele Vojtěcha Vlčka a sociální demokraté učitelku Anselmu Šponarovou. Náhradníky se stali: malíř Bořivoj Bárta a učitel Ladislav Běták za ČSL, ředitelka dívčí školy Eliška Herodková za ČSNS a nástrojář František Spáčil za ČSSD. Proces proběhl v březnu a dubnu 1946. Zajímavé je, že dostupné dokumenty neuvádí žádné členy a náhradníky dosazené do kuratoria komunistickou stranou, která ve volbách do Národního shromáždění v květnu téhož roku přesvěd-

74 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1939.

75 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1940.

76 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v letech 1941–1944.

77 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1942.

78 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1941.

79 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1943.

80 ŠPĚT, J.: *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR*. Praha 1988, s. 32.

81 Tamtéž, s. 45–48.

82 Tamtéž, s. 74–77.

83 Tamtéž, s. 15.

84 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1945.

čivě vyhrála. K dalším personálním změnám v rámci muzejního kuratoria došlo začátkem roku 1947, kdy se rada MNV ve schůzi konané 9. ledna usnesla, aby byla vytvořena komise pro správu městského muzea. Od té doby se tento pojem běžně používal místo dosavadního označení kuratorium. Komise pro správu městského muzea se skládala z osmi členů a osmi náhradníků. Jejím předsedou měl být vždy kulturní referent MNV Přerov. Každá ze čtyř politických stran na požádání jmenovala do komise po dvou členech a dvou náhradnících. Komunisté jmenovali za členy komise JUDr. Miloše Vignatiho a Bohumila Pěchu. Za národně socialistickou stranu byli jmenováni učitel Rudolf Staš a dělník Petr Boršek, za sociální demokraty učitel Josef Konečný a Ladislav Čáp, tehdejší vedoucí provozovny firmy Zejda Přerov. Lidovci dali důvěru Ing. JUDr. Jaromíru Kalusovi a Inocenci Horákovi.⁸⁵ Ustavující schůze komise pro správu městského muzea se konala 7. února 1947. Předsedou komise byl zvolen Miloš Vignati, místopředsedou Ladislav Čáp.⁸⁶ Komise pro správu městského muzea (do té doby kuratorium) byla evidentně pouze prodlouženou rukou městské správy, kterou po roce 1945 místo městského zastupitelstva a městské rady představovaly plénium a rada MNV. Po únorových událostech roku 1948 promlouvaly do chodu celé společnosti akční výbory. Případný vliv akčního výboru vzniklého při MNV v Přerově na provoz Městského muzea v Přerově nebyl z archiválií zjištěn.

Svaz českých muzeí propagoval po válce zásadu, aby v místech s více než deseti tisíci obyvateli byla muzea spravována odbornými silami.⁸⁷ Přerov mezi taková města jednoznačně patřil. Městské muzeum mělo i po roce 1945 tři stálé zaměstnance. Jednalo se o dva odborné úředníky: RNDr. Ondřeje Gintera ve funkci správce muzea (muzejního rady) a Jaroslava Matzenauera, který byl vedoucím úředníkem muzea. Oba byli zároveň původci z povolání.⁸⁸ Třetím zaměstnancem byla Marie Šlezrová. Vykonávala pomocné nequalifikované práce, v první řadě uklízela. V muzeu byli všichni tři zaměstnání již před rokem 1945. Krajský národní výbor (KNV) Olomouc pověřil koncem února 1951 Ondřeje Gintera, aby se stal vedoucím entomologické sbírky Krajského muzea v Olomouci. Ginter i nadále zůstal zaměstnancem městského muzea v Přerově. KNV Olomouc sdělil MNV v Přerově, že Ginterova činnost věnovaná krajskému muzeu bude přerovskému městskému muzeu vynahrazena pomocí muzejních odborníků z Olomouce.⁸⁹ V dubnu 1955 Jaroslav Matzenauer spáchal sebevraždu. Na uvolněné místo vedoucího úředníka městského muzea se přihlásil Oldřich Uhlíř, člen výtvarné sekce muzejní rady. Rada MNV ho v květnu 1955 do funkce přijala.⁹⁰ Oldřich Uhlíř byl posledním vedoucím úředníkem městského muzea. Během posledních osmi měsíců jeho existence nestihl vykonat nic výrazného. S městským muzeem spolupracoval od roku 1951 učitel Josef Dostál, kterého Okresní národní výbor (ONV) v Přerově ustanovil konzervátorem státní památkové péče pro okres Přerov. Josef Dostál měl za úkol dbát o ochranu historických a uměleckých památek.⁹¹

Finanční zázemí pro městské muzeum představoval přirozeně MNV v Přerově, který např. v rozpočtu na rok 1948 vyhradil pro městské muzeum řádné výdaje ve výši 208 000 korun a mimořádné výdaje ve výši 323 000 korun. Menší finanční částky získávalo muzeum mj. od ministerstva školství a národní osvěty.⁹²

Prostorové záležitosti muzea, instalace muzejních sbírek

V podstatě všechna muzea v Československu byla nějak postižena obdobím nacistické totality. Nejvýrazněji se to projevilo různým stěhováním a evakuacemi sbírek a jejich následným často velice nevhodným uložením.⁹³ Po válce muzea ze všeho nejdříve vyvíjela usilovnou činnost, aby byly jejich sbírky znovu shromážděny na jednom místě a vhodně uloženy. Většinou se to naštěstí podařilo velice rychle, většinou již do začátku roku 1946.⁹⁴ Rovněž městské muzeum muselo po skončení druhé světové války vyvinout značnou aktivitu, aby se jeho provoz vrátil do běžného stavu. Muzejní budovu obývalo totiž v posledních měsících války německé vojsko.⁹⁵ K tomu se téměř všechny muzejní sbírky nacházely od července 1944 v Přestavlkách. V první řadě bylo tedy potřebné zlepšit stav zámeckého interiéru a zajistit převoz sbírkových předmětů zpět do Přerova. Vymalování muzejních místností, v nichž byli koncem války ubytováni němečtí vojáci, provedli v létě 1945 malíři pokojů německé národnosti z internačního tábora v Přerově. V říjnu a listopadu téhož roku pět internovaných Němců uklízelo místnosti či přemísťovalo knihy.⁹⁶ O převozu sbírek z Přestavlk do Přerova vedla správa muzea jednání od června 1945. Až o tři měsíce později se u ředitelství přerovského podniku Optikotechna podařilo bezplatně zajistit nákladní auto, kterým byly sbírky postupně převezeny. Poté mohlo být přikročeno k instalaci sbírek. Po skončení instalačních prací oddělení církevního, entomologického, cechovního, tkalcovského, archeologického, technologického, národopisného a oddělení keramiky bylo městské muzeum 23. června 1946 zpřístupněno veřejnosti. Muzeum Komenského, které disponovalo výrazně menším množstvím sbírkových předmětů, bylo otevřeno až 16. listopadu 1946.⁹⁷ Některá oddělení městského muzea byla zpřístupněna později, mineralogické až 15. června 1947.⁹⁸ Poválečná instalace expozic se od předchozích lišila především tím, že kvůli nedostatku depozitních prostor bylo vystaveno mnohem větší množství exponátů. Většina expozičních celků tak byla zpřístupněna formou tehdy již překonaného výstavního depozitáře.⁹⁹

85 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, záležitosti místních muzeí. Náhradníky jmenovanými KSČ byli Josef Tichánek a Marie Polášková. ČSNS určila jako náhradníky komise pro správu městského muzea Aloise Chmelaře a Rudolfa Pisaříka, ČSSD Josefa Zapletala a Jarmilu Wertheimrovou a ČSL Ing. Bohumila Dokládal a Bohumila Ondřeje.

86 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 5, kart. č. 1, zápis ze schůze komise pro správu muzea ze dne 7. 2. 1947.

87 ŠPĚT, J.: *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR*. Praha 1988, s. 18.

88 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, záležitosti místních muzeí.

89 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1951. Z dochovaného materiálu se nepodařilo zjistit, zda byl tento slib někdy uplatněn.

90 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, kniha zápisů ze schůzí rady za rok 1955, I. díl, zápis ze dne 6. 5. 1955. Jaroslav Matzenauer zemřel 29. 4. 1955. Viz KREJČÍ, V.: *Přerovské hřbitovy*. In Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 1998, s. 143.

91 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1951.

92 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 5, kart. č. 1, zápis ze schůze komise pro správu městského muzea konané dne 27. 6. 1947.

93 ŠPĚT, J.: *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR*. Praha 1988, s. 15.

94 Tamtéž, s. 34.

95 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1945.

96 Tamtéž. Poslední sbírkové předměty byly do zámku přivezeny 12. září 1945.

97 CHUMCHAL, M.: *100 let přerovského muzejnictví*. Kultura Přerova, 1987, roč. 30, č. 9, s. 134–135.

98 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1947.

99 CHUMCHAL, M.: *Z historie přerovského muzejnictví*. K 90. výročí otevření Městského muzea v Přerově. In: *Minulost Přerovska 1992*. Přerov 1992, roč. 8, s. 32.

V průběhu roku 1947 muzeum vyvinulo snahu, aby se zlepšil vzhled jeho bezprostředního okolí. Komise pro správu městského muzea požádala koncem června 1947 MNV, aby nechal odstranit zbytky dřevěné přístavby, která se v zámku nacházela od září 1939, kdy zde byl pořádán Hanácký jarmark.¹⁰⁰ MNV v Přerově učinilo občas rozhodnutí, které se městskému muzeu nezamlouvalo. V srpnu 1947 prezídium MNV k nelibosti muzea schválilo, aby byla velkoobchodníkovi s vínem Leopoldu Čelechovskému pronajata za 5 000 korun ročně sklepní místnost v zámku o rozloze skoro dvě stě čtverečních metrů. Nájemní poměr začal k 1. září 1947.¹⁰¹ V roce 1951 byly provedeny nové instalace některých muzejních sbírek. Nejprve bylo po vyčištění skříní a exponátů znovu instalováno mineralogické oddělení. Pro entomologickou sbírku a pravěké oddělení byla v téže roce upravena místnost v prvním poschodí dvorního traktu budovy. V druhé polovině roku 1951 proběhlo přemístění a instalace sbírky hmyzu. V červnu 1951 vykonali tři zástupci KNV Olomouc prohlídku muzea, přičemž byli uspokojeni jeho instalací i obsahem.¹⁰² Sbírký se však většinou nacházely ve zcela nevyhovujících místnostech, což mělo přirozeně negativní vliv na zpracování sbírek i stav jejich evidence.¹⁰³ Oldřich Uhlíř při inventurním převzetí sbírek v roce 1955 nenalezl celkový inventář sbírek. KNV Olomouc rozhodl, že sbírky městského muzea budou reorganizovány tak, aby byly pro návštěvníky přehlednější.¹⁰⁴ K reorganizaci došlo v éře Okresního muzea J. A. Komenského Přerov.

Po roce 1945 procházelo velkými změnami archivnictví. Postupně byly zřizovány okresní archivy, které přebíraly archiválie zejména od muzeí v jednotlivých okresech. V Přerově byl okresní archiv zřízen formálně roku 1947. Okresními archiváři byli postupně jmenováni Ondřej Ginter (v roce 1947) a Jaroslav Matzenauer (v roce 1952). V obou případech šlo o čelné představitele městského muzea. K definitivnímu oddělení okresního archivu od muzea došlo až roku 1954, kdy se archiv stal odborným zařízením odboru vnitřních věcí ONV v Přerově.¹⁰⁵

Příčlenění Muzea Komenského Přerov

Městské muzeum a Muzeum Komenského byla dvě samostatné muzea, která spolu však úzce spolupracovala. Od roku 1930 se obě dvě nacházela v přerovské zámecké budově. Muzea byla propojena rovněž personálně. Zřizovatel Muzea Komenského, František Slaměník, vykonával v městském muzeu v letech 1902–1912 funkci pokladníka.¹⁰⁶ Rovněž další správci Muzea Komenského (učitelé Rudolf Vanýsek v letech 1919–1925, Josef Krumpholc v období 1925–1941, Rudolf Macháček po roce 1945) byli určitou dobu členy kuratoria městského muzea.¹⁰⁷

Muzea však měla jiné majitele. Muzeum Komenského nepatřilo městu Přerov, nýbrž Ústřednímu spolku jednot učitelských (ÚSJU) na Moravě. V období první republiky byla vlastníkem a udržovatelem Muzea Komenského odborová organizace učitelů. V roce 1945 bylo vytvořeno jednotné Revoluční odborové hnutí (dále jen ROH) a správa Muzea Komenského přešla na Svaz zaměstnanců školství a osvěty v Brně. MNV v Přerově požadoval po tomto svazu v červnu 1948, aby bylo Muzeum Komenského převedeno do vlastnictví a správy MNV. Svaz přání nevyhověl, odkazoval na poslední vůli a pamětní spis Františka Slaměníka, zakladatele muzea, kte-

rý v dopise datovaném k 26. červnu 1916 oznamoval městské radě v Přerově, že Muzeum Komenského má zůstat majetkem ÚSJU na Moravě a ve Slezsku. Zároveň v dopise prosil, aby město vždy zůstalo ochráncem a příznivcem muzea. Svaz zaměstnanců školství a osvěty v Brně se ve smyslu této vůle staral po válce o obnovení provozu Muzea Komenského v Přerově a o zajištění jeho správy, kterou mělo vést kuratorium, o jehož ustavení se měla postarat místní skupina Svazu zaměstnanců školství a osvěty v Přerově.¹⁰⁸ Snahy MNV získat Muzeum Komenského do vlastnictví však neskončily. MNV našel oporu v komisi pro správu městského muzea, která správně poukazovala na skutečnost, že Muzeum Komenského, jehož sbírky obsahovaly spoustu unikátních předmětů, bylo tehdy odkázáno jen na finanční podporu odborové organizace a na dobrovolné pracovníky.¹⁰⁹ Rovněž Svaz československých muzeí začátkem roku 1950 doporučoval, aby správce Muzea Komenského jednal se správou městského muzea o sloučení obou muzeí pod názvem, který si podle dohody zvolí.¹¹⁰ Po dlouhých jednáních se Svazem zaměstnanců školství a osvěty bylo Muzeum Komenského 23. června 1950 převedeno do majetku města Přerov, pod správu MNV. Tímto aktem došlo ke sloučení Muzea Komenského s městským muzeem, které bylo spravováno MNV v Přerově již od roku 1945.¹¹¹

Ing. Alois Němec, dárcem významného souboru mineralogických předmětů. Muzeum Komenského Přerov – fotoarchiv

Další akvizice

V průběhu let 1945–1946 městské muzeum získalo hodnotnou mineralogickou sbírku, kterou její dosavadní majitel Ing. Alois Němec předurčil městskému muzeu již v roce 1938. Vlivem politických událostí se tak nestalo, protože hned v roce 1939 byl Alois Němec vyhoštěn gestapem z Přerova do Prahy. Převod sbírky byl vyřešen až po válce. Správní rada Středomoravských elektráren v Přerově věnovala již v roce 1940 muzeu pro ulo-

100 Tamtéž. Komise dále žádala, aby byl z hradního příkopu odvezen starý rozbitý nábytek, který dříve patřil Němcům. V neposlední řadě dopis obsahuje zmínky o častém poškozování soch a pomníku na Horním náměstí.

101 Tamtéž.

102 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, záležitosti místních muzeí.

103 CHUMCHAL, M.: *100 let přerovského muzejnictví*. Kultura Přerova, 1987, roč. 30, č. 10, s. 150–151.

104 LAPÁČEK, J.: *Péče Městského muzea v Přerově o archiválii v 1. polovině 20. století*. In: 120 let Muzea Komenského v Přerově a oslavy Komenského v roce 1892 ve střední Evropě. Přerov 2009, s. 59.

105 Tamtéž, s. 58.

106 HÝBL, F., a kol: *Přerovské muzejnictví*. Muzeum Komenského v Přerově 1888–2008. Přerov 2009, s. 75.

107 Tamtéž, s. 24–26. Muzeum Komenského v Přerově bylo založeno roku 1888, skládalo se především z exponátů nashromážděných sběratelskou činností Františka Slaměníka a z předmětů získaných na základě dobrovolných darů. České učitelstvo na Moravě ctilo v 2. polovině 19. století odkaz Jana Amose Komenského. Předměty muzea byly poprvé vystaveny na Průmyslové, hospodářské a národopisné výstavě, která se uskutečnila v roce 1893 v Přerově. František Slaměnik měl sbírkové předměty řadu let umístěny ve svém bytě. V roce 1903 byla celá jeho sbírka přesunuta do budovy měšťanské školy chlapecké a dívčí č. p. 1380 v Palackého ulici v Přerově. Viz VOŽDA, G.: *80 let přerovského muzejnictví*. Kultura Přerova, 1968, roč. 11, č. 3, příl. s. 12–13.

108 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, záležitosti místních muzeí.

109 CHUMCHAL, M.: *100 let přerovského muzejnictví*. Kultura Přerova, 1987, roč. 30, č. 10, s. 150–151.

110 Archiv Národního muzea Praha, fond Svaz československých muzeí Praha, kart. č. 43, složka Městské muzeum Přerov.

111 CHUMCHAL, M.: *100 let přerovského muzejnictví*. Kultura Přerova, 1987, roč. 30, č. 10, s. 150–151.

žení mineralogické sbírky speciálně konstruované a vybavené skříně. Ty byly však muzeu předány až koncem roku 1945 po urgenci Aloise Němce, někdejšího ředitele Středomoravských elektráren (po válce byly přejmenovány na Východomoravské elektrárny).¹¹² Hodnota mineralogické sbírky byla velmi vysoká, pohybovala se okolo 150 000 korun. Alois Němec ji městskému muzeu daroval zdarma, aniž by o předání byla vyhotovena právní listina. Rada MNV ve svém usnesení ze dne 14. listopadu 1946 sbírku přijala.¹¹³ Městské muzeum bylo obohaceno o více než dva tisíce nerostů, které se staly základem mineralogického oddělení.¹¹⁴

Ministerstvo národní obrany uvolnilo koncem roku 1947 městskému muzeu různé zbraně. Ke každé střelné zbraní přidalo pět příslušných nábojů, které byly ve vojenské továrně v Poličce zbavené prachu, ostrých zápalak a výbušnin.¹¹⁵ Po únorovém převratu v roce 1948 byly na základě výnosu ministerstva vnitra ze 13. srpna 1948 znehodnoceny všechny střelné zbraně vyrobené po roce 1870, které byly součástí sbírek muzeí. Přerovský vojenský útvar provedl elektrické zavaření hlavních komor střelných zbraní ze sbírek městského muzea.¹¹⁶ Stalo se tak v době, kdy vládnoucí KSČ upevňovala svou moc a rozjížděla represe namířené proti svým skutečným i domnělým protivníkům. Ke znehodnocování bojové hodnoty muzejních zbraní docházelo z obdobných důvodů jako v období protektorátu Čechy a Morava. Nelegální držení zbraní bylo i v době nastupujícího komunistického režimu velmi nebezpečné. Proto nijak nepřekvapí případ z roku 1951, kdy bylo jednoho rána ve vchodu budovy městského muzea nalezeno dvanáct kusů různých bodných, sečných a starších střelných zbraní.¹¹⁷

K akviziční činnosti městského muzea po roce 1945 nebylo v dochovaných pramenech dohledáno moc zmínek. Mezi významné poválečné akvizice mnoha českých muzeí patřily předměty zkonfiskované německým institucím či jednotlivcům.¹¹⁸ V jedné místnosti městského muzea byly v březnu 1947 umístěny německé knižní konfiskáty a obsáhla knihovna ze zámku v Pavlovicích u Přerova. Městské muzeum se tehdy ptalo MNV, co bude s knihovnou dále učiněno, zda bude přesunuta jinam, nebo zda bude pro Přerov zachována.¹¹⁹ Další zprávy o osudu těchto, případně jiných německých konfiskátů se nepodařilo dohledat. V červenci 1947 převzalo muzeum od městského stavebního úřadu staré věžní hodiny z kostela svatého Vavřínce v Přerově. Vyškovský knihkupec Alois Bába v prosinci 1947 pro muzeum zakoupil za necelé tři tisíce korun dva dopisy adresované Karlu st. ze Žerotína. V roce 1951 Okresní spořitelna a záložna v Přerově darovala 187 svazků knih z finančního a legislativního oboru. Ladislav Daněk z Troubek uložil téhož roku na pokyn ONV Přerov do sbírek muzea bronzovou sochu Tomáše G. Masaryka v životní velikosti, kterou vytvořil akademický sochař Jan Tríska.¹²⁰ Většina akvizic byla nahodilá. Pouze v roce 1947 učinilo muzeum systematický pokus o získání muzeálií, když vyzvalo účastníky protinacistického odboje, aby muzeu zapůjčili či darovali své předměty se vztahem k rezistenci či nacistické perzekuci.¹²¹ V podstatě se však jednalo o opožděnou reakci na výzvy nadřízených orgánů, např. Svazu československých muzeí, který již v roce 1945 doporučoval okamžité zahájení sběru dokladů k nacistické okupaci.¹²²

Od roku 1947 začala rada MNV v Přerově kupovat předměty pro obrazovou galerii, např. v únoru 1948 byly z výstavy Josefa Bajáka zakoupeny dvě sochy – Maryčka Magdónova a Božena Němcová (obě za 3 000 korun), dále obraz Zima od Richarda Uherka (za 4 500 korun) a portrét dívky od akademického malíře Krátkého (za 9 000 korun). Rada MNV začátkem února 1949 pověřila Vavřince Hudouska, ředitele úřadu MNV, Miloše Vignatiho, kulturního referenta, a malíře Antonína Kubáta, aby u ministerstva školství, věd a umění vybrali obrazy, které ministerstvo hodlalo trvale propůjčit pro účely přerovské galerie zřízené při městském muzeu. Ze zásob ministerstva vybrali pět olejů, třicet leptů a dvě sochy. Po podepsání reverzů zástupci MNV v Přerově proběhlo předání výtvarných děl.¹²³

Systematické i záchranné archeologické výzkumy prováděli po válce převážně profesionální archeologové. Na Přerovsku pracovali v součinnosti s místními dobrovolníky a muzejníky zaměstnanci Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně. Tehdejší archeologická činnost se vztahovala především k Předmostí.¹²⁴

Sbírkový fond městského muzea zaznamenal vlivem válečných událostí ztrátu více než dvanácti tisíc předmětů. Od roku 1945 počet sbírkových předmětů postupně narůstal. Nejvýznamnější byl v této souvislosti rok 1950, kdy se součástí muzea stalo do té doby samostatné Muzeum Komenského. V dochovaných pramenech ani v literatuře nebyly bohužel dohledány údaje o početním stavu sbírkového fondu městského muzea po roce 1945. Začátkem července 1947 byly muzejní sbírky oceněny za účelem pojištění proti požáru a škodám vzniklým vloupáním. Ocenění bylo provedeno podle kupní hodnoty odpovídající tehdejším cenám a dle ideálních hodnot. Celková hodnota všech muzejních sbírek byla vyčíslena částkou 3 800 000 korun.¹²⁵

Prezentační činnost

Městské muzeum se v roce 1948 zúčastnilo v Kroměříži výstavní akce 100 let českého národního života. Expozice města Přerova, která stála okolo 25 000 korun, měla v Kroměříži značný úspěch.¹²⁶ Výstavní a přednáškový sál městského muzea byl často využíván i po roce 1945. První výsta-

112 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, záležitosti místních muzeí.

113 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1947.

114 HYBL, F.: *Přerovské muzejnictví*. Muzeum Komenského v Přerově 1888–2008. Přerov 2009, s. 37. Mineralogická sbírka byla v přízemí městského muzea instalována již od roku 1935. Tedy již deset let před tím, než se stala majetkem muzea. Součástí sbírek byly např. obrovský uralský smaragd, fialový krystal kunzitu z Kalifornie a jiné unikáty z téměř celého světa. Viz *Přerov dostává k vánocím nádherný dar, Sběrka minerálů pro museum*. Obzor, 25. 12. 1938, s. 9.

115 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1947.

116 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, záležitosti místních muzeí. Při elektrickém zavaření komory nebyly vnější rozměry hlavně deformovány.

117 Tamtéž.

118 ŠPĚT, J.: *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR*. Praha 1988, s. 34.

119 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1947.

120 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, záležitosti místních muzeí.

121 GINTER, O.: *Městské muzeum za okupace a po osvobození*. Naše Haná, 28. 2. 1947, s. 3.

122 ŠPĚT, J.: *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR*. Praha 1988, s. 19.

123 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, záležitosti obrazové galerie.

124 DRECHSLER, A.: *Archeologie na Přerovsku a v Předmostí*. In: DRECHSLER, A., a kol: *Archeologie Přerovska*. Průvodce k expozici Archeologie Přerovska v Muzeu Komenského, Památníku lovců mamutů v Přerově – Předmostí a Malému školnímu muzeu lovců mamutů při ZŠ J. A. Komenského v Přerově – Předmostí. Přerov 2010, s. 15.

125 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1947.

126 CHUMCHAL, M.: *100 let přerovského muzejnictví*. Kultura Přerova, 1987, roč. 30, č. 9, s. 134–135.

vy uskutečněné po pádu nacismu se věnovaly často právě období protektorátu a války. Krajský sekretariát Svazu československo-sovětského přátelství v Přerově pořádal koncem roku 1945 výstavu SSSR ve válce i v míru. Klub fotoamatérů a kinoamatérů v Přerově byl v době od 13. do 27. ledna 1946 pořadatelem výstavy fotografií Přerova v letech 1938–1945. K výstavám pořádaným v zámeckém sále patřily i po roce 1945 převážně výstavy výtvarného umění. Nejčastěji je pořádal Klub přátel umění v Přerově, např. na přelomu dubna a května 1946 uspořádal výstavu pěti místních výtvarných umělců, na jaře příštího roku konal obrazovou výstavu členů Spolku výtvarných umělců Aleš v Praze.¹²⁷ V lednu 1950 Klub přátel umění jmenoval MNV v Přerově za poskytnutou přízeň svým čestným členem. O čtyři měsíce později však na MNV vyžadoval vhodné spolkové a výstavní místnosti. Výstavní sál na zámku byl podle Klubu přátel umění odlehlý, v zimě značně nepřístupný, tmavý, studený a pro návštěvníky nesympatický (sic!).¹²⁸ Kulturní komise Okresní odborové rady v Přerově pořádala v sále koncem let 1946 a 1947 výstavy děl místních umělců (mj. Josef Baják, Antonín Kubát, Augustin Mervart). Ohlas návštěvníků vyvolala s velkou pravděpodobností výstava, kterou v září 1946 uspořádal odbor dobrovolných sester Československého červeného kříže v Přerově. Výstava s názvem Indická výstavka z majetku přerovské rodačky Milady Sýkorové-Ganguli z Kalkaty prezentovala indické reálie, zejména šperky, textilie, výšivky, hračky, knihy či fotografie.

Významným počinem byla výstava Budujeme Přerov, kterou navrhl Karel Rosmus. Uskutečnila se na přelomu října a listopadu 1947. Jednotlivé oddíly výstavy uspořádaly celky a závody (stát, MNV Přerov, ONV Přerov, ředitelství ČSD v Olomouci, místní podniky – Optikotechna, Východomoravské elektrárny) vlastním nákladem na vyhrazené ploše. Výstavy se dále zúčastnily firmy Máder, Bajer a akciový pivovar v Přerově.¹²⁹ Po únoru 1948 měla muzea za úkol prezentovat revoluční tradice, dělnické hnutí či socialistickou přestavbu společnosti.¹³⁰ Realizace výstav s budovatelskými tématy byla však do začátku 50. let nedostačující. Svaz československých muzeí vydal dodatečně zpřesňující pokyny k metodice těchto výstav.¹³¹ V rozmezí od 30. října do 28. listopadu 1954 se v Přerově konala další výstava pojmenovaná Budujeme Přerov. Navštívilo ji přes dva a půl tisíce osob. Městské muzeum v Přerově bylo spolupředatelem další budovatelské výstavy s názvem MNV občanům, která se uskutečnila v lednu 1954 v Městském domě v Přerově. V první polovině 50. let bylo v muzeu pořádáno průměrně pět výstav ročně. Přednášky byly většinou konány mimo muzeum a navíc se jich konalo velmi málo.¹³² Sál v zámku byl i po válce využíván k pořádání valných hromad a schůzí různých organizací. Většina výstav uskutečněných po roce 1945 ve výstavním a přednáškovém sále městského muzea byla pořádána jinými subjekty, nebo za spoluúčasti muzea. V tom se oproti předchozím obdobím nic nezměnilo.

Dne 25. června 1954 se na nádvoří přerovského zámku uskutečnil koncert Zámecký večer, v němž přerovský pěvecký spolek Přerub prezentoval dílo Antonína Dvořáka. Akce založila tradici zámeckých večerů, která trvá do dnešní doby.¹³³

Po 2. světové válce muzeum poměrně často zapůjčovalo sbírkové předměty různým subjektům. Většinou se tak dělo u příležitosti konání různých

ných výstav. Rada MNV v Přerově schválila v červnu 1949 zapůjčení mužských a ženských hanáckých oděvů i jiných předmětů ze sbírek přerovského muzea Městskému muzeu v Kroměříži pro výstavu lidového hanáckého umění Kroměřížské léto, která proběhla v době od 12. června do 17. července 1949. V roce 1951 bylo Krajskému muzeu v Olomouci pro výstavu 30 let KSČ zapůjčeno 66 různých exponátů a Národní knihovně v Praze 520 českých kramářských písni datovaných po rok 1850.¹³⁴ V roce 1951 městské muzeum žádalo Karla Absolona, aby neodkladně vrátil téměř 3 600 pazourkových nástrojů, které měl od května 1949 zapůjčené ke studijním účelům.¹³⁵

Publikační činnost městské muzeum po roce 1945 nevyvíjelo. Karel Hauke v červnu 1947 navrhl, aby muzeum znovu vydávalo ročenky.¹³⁶ Jeho návrh však zůstal nevyslyšen. Vydávání muzejních publikací bylo zahájeno až v éře Okresního vlastivědného muzea J. A. Komenského v Přerově.

K návštěvnosti městského muzea v poválečné éře se nedochovaly souvislé údaje. V době od znovuotevření (23. června 1946) do konce roku 1946 navštívilo muzeum 446 dospělých a 634 dětí či studentů, účastníků hromadných exkurzí bylo okolo jednoho tisíce.¹³⁷ Během Týdne dětské radosti v roce 1947 navštívilo muzeum 1 760 žáků místních i vzdálenějších škol.¹³⁸ V první polovině roku 1951 zaznamenalo muzeum téměř 2 400 návštěv, 900 z nich bylo účastníky hromadných školních návštěv. Od svého znovuotevření v červnu 1946 bylo muzeum otevřeno každou neděli a ve svátky od 9:00 do 12:00 hodin. O čtyři roky později se rada MNV usnesla, aby bylo městské muzeum otevřeno i ve všední dny (od 8:00 do 12:00 hodin a od 14:00 do 16:00 hodin).¹³⁹

Zánik Městského muzea v Přerově

V 50. letech 20. století probíhala reorganizace československého muzejnictví. Městská muzea byla dána do správy okresních národních výborů

127 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, výstavní akce v Přerově.

128 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, záležitosti místních muzeí.

129 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, výstavní akce v Přerově.

130 ŠPĚT, J.: *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR*. Praha 1988, s. 49.

131 Tamtéž, s. 64–66.

132 CHUMCHAL, M.: *Z historie přerovského muzejnictví*. K 90. výročí otevření Městského muzea v Přerově. In: *Minulost Přerovska 1992*. Přerov 1992, s. 32. Milan Chumchal uvádí, že k oživení výstavní činnosti městského muzea po druhé světové válce došlo právě až v padesátých letech. Tvrzení je zavádějící, poněvadž rovněž v letech 1946 a 1947 se ve výstavním a přednáškovém sále uskutečnilo minimálně pět výstav. Sdělení o přednáškách je naopak reálné. V dochovaných pramenech se o jejich konání po roce 1945 nevyskytují téměř vůbec žádné zmínky. Výjimku představuje přednáškový cyklus studentského odboru při Svazu československé mládeže v Přerově uskutečněný již v létě 1945. Viz Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1945.

133 Tamtéž, s. 33.

134 SOKA Přerov, *fond Městský národní výbor Přerov*, nezpracováno, záležitosti místních muzeí. Pro výstavu 30 let KSČ byly mj. zapůjčeny fotografie Přerovského povstání 1. 5. 1945, cechovní předměty či doklady o zásobování potravinami v době první světové války.

135 Muzeum Komenského Přerov, korespondence městského muzea v roce 1951. V srpnu 1951 byly Slezskému studijnímu ústavu v Opavě zapůjčeny k opsání a ofotografování dva opavské tisky z tiskárny J. V. Šindlera z let 1725 a 1734. Ústav tehdy pracoval na edici nejstarších slezských kramářských tisků.

136 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 5, kart. č. 1, zápis ze schůze komise pro správu městského muzea konané dne 27. 6. 1947.

137 GINTER, O.: *Městské muzeum za okupace a po osvobození*. Naše Haná, 28. 2. 1947, s. 3.

138 SOKA Přerov, fond OVM J. A. K. Přerov, inv. č. 5, kart. č. 1, zápis ze schůze komise pro správu městského muzea konané dne 27. 6. 1947.

139 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, záležitosti místních muzeí. Vstupné představovalo pět korun za dospělou osobu, děti platily dvě koruny.

Seznam exponátů pro "Výstavu třicet let KSČ
v olomouckém kraji".

A. Vývoj dělnického hnutí do vzniku KSČ /do roku 1917/.

2. Hlášetké cechovní řemeslo a jeho organizace.

Cechy přerovské : znak "herbarku" cechu ševcovského,

právo cechu ševcovského,

právo cechu řeznického 1790,

právo cechu stolářského

právo cechu tkalcovského,

právo cechu sekernického 1818,

požehání štítu cechu krejčovského, ševcovského,
soustružnického, hrnčířského, tkalcovského, kovář-
ského,

cínová dřevná cechu soukenického 2 ks.

cínová mísa " " "

cínová mísa cechu ševcovského 2ks

cínová svícník cechu ševcovského 2 ks

cínové kříž " " "

cínový pohár " krejčovského

truhlice cechu bednářského

truhlice cechu hrnčířského 1827

truhlice cechu kovářského

truhlice cechu krejčovského 1799

truhlice cechu tkalcovského 1747

truhlice cechu haviřského 1877

truhlice cechu ševcovského

truhlice cechu měřnického

truhlice cechu stolářského 1821.

a tím se z nich stala muzea okresní. Městské muzeum v Přerově se mělo stát okresním muzeem od roku 1955. Zástupci MNV Přerov proti tomuto návrhu koncem roku 1954 protestovali. Panovala obava, že ONV Přerov nebude muzeu věnovat takovou pozornost a péči jako MNV.¹⁴⁰ Ke změně působnosti městského muzea však muselo dojít. Koncem roku 1955 rada MNV souhlasila, aby se přerovské muzeum k 1. lednu 1956 stalo okresním muzeem. Vzniklo tak Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského Přerov, které bylo stejně jako zaniklé městské muzeum správně podřízené MNV v Přerově, v odborných otázkách však již podléhalo ONV v Přerově.¹⁴¹ Nový název se hlásil k odkazu někdejšího Muzea Komenského, které založil František Slaměník. Jméno slavného pedagoga se objevuje v názvu přerovského muzea dodnes.

140 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Přerov, nezpracováno, kniha zápisů ze schůzí rady za rok 1955, I. díl, zápis ze dne 14. 1. 1955.

141 CHUMCHAL, M.: *100 let přerovského muzejnictví*. Kultura Přerova, 1987, roč. 30, č. 10, s. 150–151.

Pavel Kopeček

Přerovsko v období nacistické okupace – některé hospodářské, politické, vojenské a bezpečnostní aspekty vývoje v tomto období

Když 15. března 1939 obsadila německá vojska okleštěné území českých zemí a následujícího dne byl vyhlášen tzv. protektorát Čechy a Morava, začala pro český národ doba nacistické okupace. Toto složité a rozporuplné období se pochopitelně velmi výrazně odrazilo také v historii Přerovska. Podle posledního předválečného sčítání obyvatel v roce 1930 žilo v tehdejších politických okresech Přerov, který se skládal ze soudních okresů Přerov a Kojetín, celkem 84 317 obyvatel, přičemž nejvyšší podíl připadal na tři města – samotný Přerov (22 362 obyvatel), Kojetín (6 214 obyvatel) a Tovačov (2 838 obyvatel). Kromě těchto měst se v politickém okrese, který měl rozlohu cca 450 km², nacházelo ještě dalších 81 obcí. Z národnostního hlediska šlo o výrazně český region, poněkud vyšší počet německých obyvatel žil v tomto období jen v Přerově (714 osob), mnohem menší podíl tvořilo německé obyvatelstvo v Kojetíně – 38 osob nebo v Tovačově – 11 osob. K židovské národnosti se v tomto politickém okrese v roce 1930 přihlásilo 211 obyvatel, přičemž počet osob hlásících se k židovskému náboženskému vyznání činil 421.¹ Na rozdíl od sousedního politického okresu Hranice, od kterého bylo odtrženo 22 obcí, nebyl politický okres Přerov přímo dotčen územními změnami po mnichovské konferenci, výrazné byly ovšem některé nepřímé dopady – jen v Přerově samém našlo na podzim 1938 trvalý pobyt 1193 osob uprchlých nebo vyhnaných ze zabraných oblastí Opavska a Znojemska.² Organizace a koordinace pomoci těmto lidem se stala jedním z důležitých kořenů pozdějšího vzniku odbojového protinacistického hnutí na Přerovsku.

Z hospodářského hlediska náleželo Přerovsko k zemědělsky vysoce produktivním oblastem, z čehož těžil místní rozvinutý potravinářský průmysl, a to nejen v Přerově, ale i v Kojetíně, Tovačově a Brodce, v nichž významnou hospodářskou základnu tvořily místní cukrovary a další potravinářské podniky (lihovary, sladovny atd.). Kromě potravinářství se na Přerovsku už od konce 19. století rozvíjel také průmysl strojírenský, chemický, oděvní a obuvnický. Nacházela se zde i významná elektrárenská základna – Středomoravské elektrárny Přerov zásobovaly proudem značnou část Moravy.

Nejdůležitějším průmyslovým podnikem se v Přerově i v celém regionu stal na konci 30. let 20. století závod na výrobu optických přístrojů Optikotechna (dnešní Meopta), který byl založen v roce 1933 a o dva roky později byl včleněn do koncernu Zbrojovky Brno. (V roce 1944 v Optikotechně

Němečtí vojáci na Dolním náměstí v Pířerově na jaře 1939. SOKA Pířerov

pracovaly už přes tři tisíce zaměstnanců.) K dalším důležitým továrnám v Pířerově patřila v té době strojířna a slévárna Heinik a dědici (asi 250 zaměstnanců), akciová strojířna Belka (asi 150 zaměstnanců) a kožedělný podnik Kazeto (asi 300 zaměstnanců).³ Hospodářský život celého regionu byl výrazně ovlivňován existencí dopravní sítě, v níž zejména pířerovské nádraží plnilo roli strategicky důležité křižovatky čtyř železničních tratí směřujících na Olomouc, Brno, Břeclav a Moravskou Ostravu. (Ve 30. letech 20. století pracovalo na železnici v pířerovském politickém okrese kolem 2500 zaměstnanců.)

Už od poloviny 19. století Pířerovsko představovalo oblast se silným českým národním hnutím, které se projevovalo rozmanitou spolkovou, kulturní i politickou činností. Významnou úlohu hrál podobně jako jinde Sokol – jen v samotném Pířerově, který byl sídlem Středomoravské sokolské župy Kratochvířovy, dosáhl v roce 1938 počet dospělých členů místní sokolské jednoty 1433 osob a v následujícím roce se zejména v důsledku začlenění uprchlíků ze zabraných pohraničních území ještě zvýšil na 1514.⁴ Podobně jako v jiných regionech představovaly i na Pířerovsku v meziválečném období důležitý společenský fenomén legionářské organizace v čele s Československou obcí legionářskou – jen její pířerovská jednota měla v srpnu

1 BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Sv. VI. Ostrava 1978, s. 28–37.

2 Státní okresní archiv Pířerov (dále jen SOKA Pířerov), fond Český svaz protifašistických bojovníků – okresní výbor Pířerov (dále jen OV ČSPB Pířerov), sign. 1/4525/1985.

3 CHUMCHAL, M.: *Průmyslový rozvoj města*. In: LAPÁČEK, J., a kol: Pířerov. Povídání o městě. Pířerov 2000, s. 141–148.

4 *Památník 125. výročí Tělocvičné jednoty Sokol Pířerov*. Pířerov 1996, s. 14; *Výroční zpráva tělocvičné jednoty Sokol Pířerov za rok 1939* (materiál v držení Bohumila Domanského).

1939 včetně tzv. organizovaných přátel legionářů celkem 465 členů.⁵ Z místních vzdělávacích institucí je pak třeba zmínit především přerovské gymnázium, které bylo založeno v roce 1870 jako třetí nejstarší ústav tohoto typu s českým vyučovacím jazykem na Moravě.

Z hlediska působení a volebních úspěchů politických stran se v období první republiky ve venkovských částech Přerovska uplatňoval silný vliv lidovců a agrárníků, v městských centrech pak i sociálních demokratů, národních socialistů a komunistů.⁶ V samotném Přerově v obecních i parlamentních volbách ve 30. letech 20. století získávali nejvíce hlasů sociální demokraté, z jejichž řad pocházel i poslední předokupační starosta Přerova František Lančík.

Nacistická okupace systém státní správy a místní samosprávy v českých zemích pochopitelně výrazně poznamenala, což se samozřejmě projevilo i na Přerovsku. Již v přechodném období tzv. vojenské správy (15. březen–15. duben 1939) se konstituovaly základy německé civilní správy protektorátu Čechy a Morava, jejíž nejnižší články tvořily tzv. oberlandráty (úřady vrchních zemských radů), které měly za úkol mj. kontrolovat činnost českých autonomních orgánů, zejména okresních úřadů, městské a obecní samosprávy.⁷ Na střední Moravě existovaly oberlandráty zpočátku tři – olomoucký (zahrnoval politické okresy Olomouc-město, Olomouc-venkov, Hranice a Přerov), prostějovský a kroměřížský. K 1. červenci 1940 byly dva poslední zrušeny a většina jejich území byla přičleněna k olomouckému oberlandrátu. V souvislosti s tzv. Heydrichovou správní reformou v roce 1942 pak celé Olomoucko začalo podléhat oberlandrátu v Ostravě.⁸ V čele okresního úřadu v Přerově stál od února 1939 do července 1942 okresní hejtman JUDr. Josef Frey, poté až do května 1945 Erwin Kraut.

Silnému tlaku okupantů byla vystavena i obecní a městská samospráva, a proto došlo v řadě obcí na Přerovsku k výměnám starostů a rekonstrukcím obecních zastupitelstev, z nichž byli mj. vyloučeni bývalí legionáři.⁹ K zvláště výrazným zásahům sáhla okupační moc v strategicky důležitém Přerově, v němž byl dosavadní starosta František Lančík přinucen už 25. března 1939 rezignovat a nahrazen svým dosavadním náměstkem Janem Moulíkem, který byl do přerovského zastupitelstva zvolen za národně socialistickou stranu. Ale ani Moulíkovo setrvání v této funkci – přerušené šestitýdenní internací v souvislosti se zatýkácí akcí Albrecht der Erste v době vypuknutí 2. světové války – nebylo pro okupační moc přijatelné a po jeho nucené rezignaci v květnu 1940 se správy obecních záležitostí ujal nejstarší člen městské rady Karel Nachtigal. Zásadním zásahem do přerovské samosprávy se pak stalo rozpuštění městského zastupitelstva, ke kterému došlo dne 11. září 1940 výměrem zemského úřadu v Brně. Řízením města byl následně pověřen vládní komisař Karl Kavka von Sittaheim, bývalý okresní hejtman v Zábřehu, který se svého úřadu ujal 23. září 1940. Vykonával ho ale jen do konce roku 1940 a místo něho pak byl 7. ledna 1941 jmenován JUDr. Johann Petzny, bývalý starosta Uničova, který v této funkci setrval až do května 1945.¹⁰

Ačkoliv armáda nehrála v životě Přerova tak významnou úlohu jako např. v blízké Olomouci nebo Hranicích, i zde byly v období první republiky umístěny některé vojenské jednotky československé armády, především jezdecké a dělostřelecké. Přerov se také stal hned v říjnu 1918 sídlem

posádkového velitelství, které zde působilo až do července 1939. Ve městě byly umístěny v průběhu let 1918–1939 různé části 6. jezdeckého pluku a od září 1933 i 82. jezdecký dělostřelecký oddíl.

K dislokaci dalších vojenských jednotek do Přerova pak došlo v souvislosti s rostoucím ohrožením republiky ze strany nacistického Německa. V prosinci 1938 byly do Přerova přemístěny součásti 34. pěšího pluku – střelce Jana Čapka, konkrétně jeho 3. polní prapor a náhradní prapor.¹¹ Přerovské letiště, urychleně budované od roku 1937, se v téže době stalo základnou 63. zvědné letky 2. leteckého pluku „Dr. Edvarda Beneše“, která byla vyzbrojena jednak zastaralými dvouplošníky A-100, jednak modernějšími dvoumotorovými B-71, zakoupenými v SSSR. Mezi piloty tohoto útvaru patřil mj. i František Fajtl.¹²

O tom, že dochází k obsazování území republiky německou armádou, byl okresní úřad v Přerově informován telegramem z úřadu zemského prezidenta v časných ranních hodinách 15. března 1939. Přerovsko a celou oblast střední Moravy obsazovaly od severu jednotky 28. a 8. pěší divize patřící do sestavy 8. (vratislavského) armádního sboru.¹³ K samotnému obsazení Přerova německými vojenskými silami došlo 15. března 1939 kolem 9. hodiny dopoledne, do Kojetína vstoupily jednotky německé branné moci téhož dne kolem 15. hodiny, ale např. do Tovačova až v průběhu 16. března.¹⁴

Zatímco na jiných místech politického okresu byl pobyt německých jednotek v dalším průběhu okupace jen přechodný, stal se Přerov trvalým sídlem německé posádky, která zabrala pro své potřeby řadu budov, mj. i čtyři školy. Prvním vojenským velitelem Přerova byl jmenován podplukovník von Wagner, v dalším průběhu okupace působili v čele přerovského vojenského velitelství (tzv. Ortskommando), umístěného v několika prvních dnech v budově radnice na dnešním náměstí TGM a poté trvale v kasárnách na dnešní Palackého ulici, zejména bývalí důstojníci československé armády německé národnosti. Jednotky německého pozemního vojska, které byly v Přerově trvale dislokovány, dosáhly v roce 1944 síly dvou praporů (asi 1500 mužů). Tyto formace náležely do sestavy 540. divize, jejíž velitelství v čele s generálporučíkem H. Windeckem sídlilo v Brně. Kromě ochrany statických vojenských objektů bylo mužstvo těchto jednotek, které rozhodně svou výzbrojí, výcvikem ani početním stavem nepatřily k elitě německé armády, používáno mj. k doprovodu vojenských transportů přepravovaných po železnici.¹⁵

Přerov se stal poměrně významnou základnou i pro německou Luftwaffe, protože na místním letišti sídlily její školní a později i bojové jednotky.¹⁶

5 LAPÁČEK, J.: *Vznik a vývoj legionářských organizací, místní legionářské organizace okresu Přerov*. In: LAPÁČEK, J., a kol.: *Rodáci a občané okresu Přerov v československé legionářské armádě v letech 1914–1920*. Přerov 2001, s. 19.

6 BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: cit. dílo, s. 34–35.

7 GEBHART, J. – KUKLIK, J.: *Velké dějiny země koruny české: 1938–1945*. Sv. XVa. Praha 2006, s. 185.

8 BARTOŠ, J.: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 30.

9 ŠÍREK, J. a kol.: *Aby nebyli zapomenuti*. Přerov 2005, s. 163.

10 LAPÁČEK, J.: *Starostové města Přerova 1850–1939*. In: LAPÁČEK, J., a kol.: *Přerov. Povídání o městě*. Přerov 2000, s. 49.

11 CHUMCHAL, M. – CAGÁŠEK, B. – ZÁLEŠÁK, I.: *Pozemní vojsko v Přerově*. In: LAPÁČEK, J., a kol.: *Přerov. Povídání o městě 2*. Přerov 2002, s. 33.

12 VOLTR, J.: *Historie létání v Přerově*. In: LAPÁČEK, J., a kol.: *Přerov. Povídání o městě 2*. Přerov 2002, s. 38–55.

13 *Vojenské dějiny Československa*. IV. díl. Praha 1988, s. 38.

14 ŠÍREK, J. a kol.: cit. dílo, s. 172.

15 Archiv bezpečnostních složek ČR Praha, pobočka Brno-Kanice, fond B 7-5-1 (Oblastní úřadovna StB Olomouc), inv. č. 18.

Pobyt několika vládních komisářů v Hranicích dne 26. 1. 1944. S rukama na stole Hans Petzny z Přerova.
SOKA Přerov

Letecká válka se Přerovska nejvýrazněji dotkla v druhé polovině roku roku 1944, kdy zde došlo v červenci a srpnu k řadě vzdušných soubojů mezi americkými bombardovacími svazy a německými stíhačkami, při nichž byla nouzovými odhozy pum a sestřelenými letadly poškozena řada budov, např. 25. srpna v Tovačově. Dne 17. října 1944 pak napadly dvě skupiny amerických stíhaček P-38 J Lightning jednak přerovské nádraží, na kterém zničily a poškodily řadu lokomotiv, jednak letiště, na němž shořelo několik letadel.

O měsíc později, 20. listopadu 1944, se Přerov stal cílem útoku 15. americké letecké armády, jejíž bombardéry B-24 J Liberator zasáhly pumami řadu budov v městské zástavbě. Při tomto náletu zahynulo 13 civilních obyvatel města a 32 bylo zraněno. Konečně 17. prosince 1944 se vzdušný prostor nad Přerovskem, Prostějovskem a Olomouckem stal dějištěm rozsáhlé letecké bitvy mezi 15. americkou leteckou armádou a německými stíhači z elitní eskadry JG 300, při níž se na Přerovsku zřítily řada sestřelených amerických i německých letadel.¹⁷

Současně s německými vojenskými jednotkami byly v polovině března 1939 na obsazované území českých zemí vyslány i nacistické bezpečnostní síly, které byly tvořeny operačními skupinami a operačními oddíly bezpečnostní policie a bezpečnostní služby. Střední Morava se stala prostorem působení Operačního oddílu VIII Olomouc, (Einsatzkommando 8 Olmütz) pod velením SS-Sturmbannführera vládního rady Erwina Schulze, který byl složen z příslušníků gestapa, kriminální policie a bezpečnostní služby (Sicherheitsdienst, SD). Nástupištěm tohoto oddílu se stala Opava, v níž se jeho členové soustředili už v první polovině března 1939.

Po příchodu do Olomouce se Erwin Schulz usídlil se svým oddílem nejprve na radnici a vyslal menší skupiny svých podřízených do Hranic a Prostě-

jova, aby zde zřídili pobočky, zárodky budoucích služeben gestapa. Po skončení přímé vojenské správy protektorátu Čechy a Morava v polovině dubna 1939 došlo i k postupnému ukončení činnosti operačních skupin a oddílů bezpečnostní policie a bezpečnostní služby a zformování stálých služeben gestapa. Na střední Moravě se tak stalo v průběhu června 1939.¹⁸ Olomoucká služebna gestapa byla zpočátku umístěna v budově Spolku moravských cukrovarů na dnešním Dolním náměstí a od roku 1940 se nacházela v budově bývalého divizního vojenského soudu na dnešní třídě 17. listopadu.

Do Přerova byla vyslána z Olomouce skupina příslušníků nacistických bezpečnostních sil – podobně jako předtím do Hranic a Prostějova – v druhé polovině dubna 1939 a usadila se v úřadovnách Úvěrového záloženského spolku v budově přerovského Městského domu na dnešní Kratochvílově ulici, kde měla k dispozici i místnost se silnými plechovými dveřmi. Ta sloužila jako provizorní cela pro zadržené před jejich transportem do Olomouce. Na jaře 1940 pak převzalo gestapo pod svoji kontrolu druhé patro v budově přerovského okresního soudu ve Smetanově ulici, v němž byla umístěna řada cel.¹⁹

V této detašované přerovské pobočce olomouckého gestapa, která vyvíjela svou činnost v období let 1939–1941, působil v průměru 6–8 pracovníků, mj. vrchní kriminální asistent Josef Knoll, kriminální asistent Müller, Alois Bartl a další. Jejich činnost řídil zástupce velitele olomoucké služebny gestapa, který přijížděl do Přerova dvakrát až třikrát týdně. Do června 1939 tuto funkci zastával kriminální inspektor Franz Morawetz, poté jej vystřídal SS-Untersturmführer vrchní kriminální komisař Franz Langer.²⁰

K významné změně v rozmístění služeben gestapa na střední Moravě došlo v létě 1941. Kvůli větší akceschopnosti a efektivitě, ale pravděpodobně i v souvislosti s již zmíněnou správní reformou, při které došlo ke zrušení oberlandrátů v Kroměříži a Prostějově, byly k 31. srpnu 1941 zrušeny venkovní služebny gestapa v Prostějově, Kroměříži a Hranicích a k 1. září 1941 naopak zřízena venkovní služebna gestapa v Přerově, která zde působila až do konce nacistické okupace. Své sídlo našla v zabavené rozlehlé vile v dnešní Máchově ulici, která přiléhá k městskému parku Michalov. Ve velení přerovské služebny gestapa se postupně vystřídali SS-Untersturmführer kriminální komisař Rudolf Karl (1. 9. 1941–květen 1943), SS-Obersturmführer kriminální inspektor Josef Scheuringer (květen 1943–prosinec 1944) a SS-Obersturmführer kriminální komisař Karl Streit (prosinec 1944–květen 1945). Jejich zástupcem byl od zřízení služebny až do května 1945 kriminální tajemník Johann Greifender.²¹

V personálním obsazení přerovské služebny gestapa, jejíž početní stav činil v průměru 15–20 osob, včetně řidičů a dalších pomocných sil, se,

16 Např. na přelomu let 1944 a 1945 zde byly rozmístěny tři perutě 10. bitevní eskadry vybavené stíhačkami Focke Wulf FW 190. Viz SCHÖN, J.: *Okupace letiště Přerov-Henčlov a letecké události v letech 1939–1945*. In: LAPÁČEK, J., a kol: Přerov. Povídaní o městě 2. Přerov 2002, s. 56.

17 Podrobně k bombardování Přerova 20. listopadu 1944 viz SCHÖN, J.: *Bomby na Přerov*. Přerov 1999. K leteckým bojům nad Přerovskem viz RAJLICH, J.: *Mustangy nad protektorátem*. Praha 1997, s. 74 a 77–85.

18 SLÁDEK, O.: *Zločinná role gestapa*. Praha 1986, s. 63.

19 SOKA Přerov, fond OV ČSPB Přerov, 2/6141/1987.

20 Tamtéž.

21 SLÁDEK, O.: *Zločinná role gestapa*. Praha 1986, s. 411.

podobně jako i v jiných moravských služebnách, výrazně uplatňovali kromě sudetských Němců zejména bývalí členové vídeňské kriminální policie, kteří se už před anšlusem Rakouska angažovali v nacistickém hnutí. Tito úředníci gestapa, kteří před svým nasazením v Přerově většinou působili na venkovních služebnách v Hranicích, Kroměříži, Prostějově nebo Olomouci, se vyznačovali kromě značných policejních zkušeností vesměs i znalostí českých reálií a často i jazyka.²²

Při shromažďování údajů a vytváření kartoték nutných pro pátrací a represivní činnost vycházeli členové přerovského gestapa zpočátku jednak z materiálů, které získávali od protektorátních správních institucí, policie, četnictva atd., jednak se snažili budovat síť vlastních informátorů a zpravodajů, popř. i výkonných konfidentů – těch ovšem bylo v obvodu působnosti přerovské služebny jen několik. V průběhu roku 1943 byl u přerovské služebny gestapa – podobně jako už předtím u všech ostatních venkovních služeben i řídicích úřadoven – zřízen samostatný N-referát (Nachrichten-Referate), který měl řídit a koordinovat činnost konfidentů a umožnit jejich lepší využití proti českému odboji.²³

Na rozdíl od Olomouce, v níž se kontakty členů gestapa s jejich konfidenty odehrávaly mimo úřadovnu gestapa – v této souvislosti je v poválečných výpovědích členů olomouckého gestapa uváděna zejména místní úřadovna cenové kontroly²⁴ – v Přerově chodili konfidenti většinou ve večerních hodinách podávat hlášení přímo do služebny gestapa, popř. ke schůzkám docházelo i v soukromých bytech úředníků gestapa. Finanční odměny v markách nebo korunách určené pro konfidenty byly přidělovány N-referátem řídicí úřadovny gestapa v Brně a disponoval jimi vedoucí přerovské služebny.²⁵

Mezi těmi, kteří se rozhodli spolupracovat s přerovskou služebnou gestapa, najdeme lidi, kteří tak činili z hmotných důvodů – tj. buď přímo za peníze, nebo kvůli získání lepšího pracovního postavení. Gestapo jim v tomto ohledu vycházelo vstříc takovým způsobem, aby to odpovídalo i jeho zájmům. Kupř. konfident Josef Schupp, jenž se později „osvědčil“ při odhalování přerovské a kojetínské ilegální skupiny napojené na síť „Moravské rovnosti“, získal díky intervenci úředníků gestapa výhodné úřednické místo v přerovské Optikotechně. Díky tomu mohly nacistické bezpečnostní složky ještě zesílit svůj dohled nad tímto strategicky důležitým závodem.²⁶

Dalšími vhodnými „kandidáty tajné spolupráce“ byly pro gestapo osoby „kompromitované“ zjištěnou ilegální činností, popř. lidé, na které mohl být vykonáván nátlak kvůli tomu, že jejich příbuzní byli ve vězeních nebo koncentračních táborech. Výsledky gestapa na Přerovsku v tomto směru byly – podobně jako i v jiných regionech – rozporuplné a nelze je příliš generalizovat. V přerovském kontextu stojí za zmínku především osud úředníka Adolfa Mináře, původně odbojového pracovníka zapojeného do činnosti tzv. technického aparátu ilegální KSČ v olomouckém kraji. Po svém zatčení 14. března 1940 poskytl A. Minář gestapu podrobné údaje o své ilegální činnosti a podle poválečné výpovědi kriminálního rady O. Koslowského tak výrazně přispěl k rozbití tohoto technického aparátu KSČ na celé Moravě. Adolf Minář byl rovněž gestapem využit jako „volavka“ při zatčení některých významných funkcionářů ilegální KSČ pohybujících se v té době na Přerovsku – Ladislava Horníka, Františka Vodsloně a Karla Aksamita.²⁷

Přerov – škody způsobené bombardováním dne 20. 11. 1944. SOKA Přerov

Gestapo se posléze rozhodlo nasadit Adolfa Mináře přímo „do terénu“ jako konfidenta, což bylo ovšem na Přerovsku ztíženo tím, že jeho role při rozbití místního komunistického odboje byla některým nezatcheným členům ilegální KSČ minimálně v základních obrysech známa.²⁸ Z tohoto důvodu měl Adolf Minář působit v Olomouci, kam se také přestěhoval a začal pracovat v závodě Sigma v nedalekém Lutíně. Své konfidentské úkoly si ovšem z hlediska gestapa plnil liknavě a s nechtutí, proto byl v březnu 1941 znovu zatčen, odsouzen na dvanáct let káznice a 9. prosince 1942 zemřel ve věznici ve Wohlau.²⁹

Kromě gestapa na Přerovsku pochopitelně vyvíjely činnost i další německé policejní a bezpečnostní složky. V přízemí budovy okresního hejtmantství v Přerově měla svoji úřadovnu německá kriminální policie (Kripo) v počtu 5–6 úředníků, jejímž velitelem byl V. Bauer-Czada. Ve městě byla rovněž trvale umístěna i německá četnická stanice a v zabrané sokolovně

22 O struktuře, činnosti a personálním obsazení jednotlivých referátů přerovského gestapa viz např. SOKA Přerov, fond OV ČSPB Přerov, 2/6153/1987 – výslech F. Carmana nebo Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (dále jen ZAOpO), fond Mimořádného lidového soudu Olomouc (dále jen MLS Olomouc), Ls 1426/46 – Bohumil Loibner, popis vlastní činnosti.

23 SOKA Přerov, fond OV ČSPB Přerov, 2/2120/1982 – výslech B. Loibnera.

24 ZAOpO, fond MLS Olomouc, Ls 176/47 – Kurt Rauner, popis vlastní činnosti.

25 SOKA Přerov, fond OV ČSPB Přerov, 2/2074/1980 – výslech F. Carmana.

26 K Josefu Schuppovi viz JIRÁK, P.: *Odbojář Jaroslav Raška a činnost organizace Moravská rovnost v Kojetíně a okolí*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2010, s. 209–230 a také ZAOpO, fond MLS Olomouc, Ls 752/46 – Josef Schupp.

27 SOKA Přerov, fond OV ČSPB Přerov, 2/5703/1986 – výpověď O. Koslowského. Podobně jako v jiných obdobných případech je ale nutné tuto výpověď posuzovat velmi opatrně, protože pochopitelnou snahou Koslowského bylo přesunout maximum zodpovědnosti na již mrtvého A. Mináře.

28 SOKA Přerov, fond OV ČSPB Přerov, 1/1985/1979 – odbojová činnost KSČ v Uhřetichovicích.

29 VOŽDA, G., a kol.: *Nebylo bezejmenných hrdinů*. I. Přerov 1985, s. 67.

Úřadovna venkovní služebny gestapa Přerov v Máchově ulici. SOka Přerov

na dnešní ulici Brabantsko byla zřízena kasárna pro část 209. praporu policejního pluku Morava (Polizeiregiment Mähren) německé ochranné policie (Schutzpolizei), jehož velitelství sídlilo v nedalekém Holešově.

V závěru nacistické okupace se 10. dubna 1945 v Přerově objevil dokonce i speciální oddíl s krycím označením „Olza“ pod velením SS-Hauptsturmführera dr. Lehmana z úřadu VI Říšského hlavního bezpečnostního úřadu (Reichssicherheitshauptamt, RSHA), který se zde měl připravovat na záškodnický boj v nepřátelském týlu. Tento oddíl, který měl základnu v hostinci v městském parku Michalov, byl pak nasazen při potlačování povstání v Přerově 1. května 1945 a jeho členové se výrazně podíleli na následných nacistických represích.³⁰

Co se týče působení nacistické bezpečnostní služby (Sicherheitsdienst, SD), Přerovsko zpočátku spadalo do oblasti působení olomoucké služebny, jejímž velitelem byl SS-Obersturmführer E. Liedtke. Na přelomu let 1943 a 1944 byla zřízena služebna SD také přímo v Přerově a jejím velitelem se stal SS-Untersturmführer W. Riedel. Při své činnosti se nacistická bezpečnostní služba snažila vytvořit síť svých informátorů – často ovšem souběžně pracujících i pro gestapo – zejména ve vojensky důležitých průmyslových závodech.

K „úspěchům“ této sítě v Přerově patřilo mj. na začátku roku 1942 odhalení podpůrné akce pro rodiny zatčených a popravených, která byla organizována v přerovské továrně Optikotechna a do níž bylo zapojeno velké množství dělníků. Vzhledem k obavám z narušení výroby ve strategicky významném podniku gestapo nakonec zatkl a poslalo do koncentračních

táborů „jen“ osm hlavních organizátorů této akce a u asi 150 dělníků, kteří finančně přispívali, se spokojilo s jejich předvoláním a vyslovením výstrahy.³¹ Obecně se dá konstatovat, že gestapo nemělo zejména k informacím všeobecného charakteru získávaným SD příliš velkou důvěru a mezi oběma bezpečnostními složkami panovala značná rivalita.

Svou roli při zajišťování bezpečnostní situace na Přerovsku v období okupace pochopitelně hrály i protektorátní policejní síly, které ovšem byly pod přímou německou kontrolou. Důležitou úlohu plnilo zejména protektorátní četnictvo, jehož stanice v přerovském politickém okrese byly od září 1939 podřízeny velitelství četnického oddělení v Olomouci. K červenci roku 1941 existovalo v přerovském politickém okrese celkem 13 stanic, v nichž sloužilo celkem 81 četníků (Přerov – 18, Pavlovice u Přerova – 4, Horní Moštěnice – 6, Brodek – 6, Předmostí – 6, Troubky – 4, Domaželice – 4, Kojetín – 8, Doloplazy – 5, Němčice na Hané – 5, Tovačov – 6, Klenovice na Hané – 4, Vlkoš – 5).³²

Svou roli při udržování veřejného pořádku plnila v jednotlivých městech a větších obcích i městská, resp. obecní policie. Tato tradiční bezpečnostní složka byla v přerovském politickém okrese pochopitelně nejpočetnější v Přerově, v němž bylo ve stavu městského policejního úřadu, který byl samostatným oddělením městského úřadu, na konci roku 1939 celkem 35 zaměstnanců a v roce 1941 dosáhl jejich počet čísla 38. V rámci reorganizace pak došlo v roce 1942 k zařazení městské policie k tzv. obecní výkonné policii s velitelstvím v Brně, v důsledku čehož podstatně stouply počty zaměstnanců a pochopitelně i finanční náklady jednotlivých měst na policejní službu.³³

Kromě důsledné vnější kontroly se okupační orgány snažily ovládnout protektorátní bezpečnostní složky i zevnitř, což se týkalo zejména významnějších měst. V přerovských realitách to konkrétně vypadalo tak, že v městské policii sloužilo k 15. červenci 1942 už 11 zaměstnanců německé národnosti a mezi její české osazenstvo bylo na nátlak gestapa přijato i několik členů kolaborantské organizace Vlajka. Tyto okolnosti pochopitelně vytvářely obtížnou situaci pro ty příslušníky protektorátní policie a četnictva, kteří zůstali věrni svému národu, popř. se i přímo zapojili do odboje. V průběhu okupace bylo popraveno nebo zahynulo v koncentračních táborech sedm policistů a příslušníků četnictva z přerovského politického okresu.³⁴

30 SOKA Přerov, fond ONV Přerov – prezidiální spisy, výslech F. Langer. V literatuře o této tzv. akci „Zeppelin“ viz SLÁDEK, O.: *Zločinná role gestapa*. Praha 1986, s. 373.

31 ZAOpO, fond MLS Olomouc, Ls 1426/46 – Bohumil Loibner, protokol z 12. 1. 1946.

32 LAPÁČEK, J.: *Policie, četnictvo a Sbor národní bezpečnosti v Přerově*. In LAPÁČEK, J., a kol: Přerov – Povídání o městě 2. Přerov 2002, s. 95.

33 Tamtéž, s. 89.

34 V období 1. stanného práva byl 25. října 1941 v Kounicových kolejích v Brně popraven četnický strážmistr Jan Procházka z četnické stanice v Horní Moštěnici a v koncentračním táboře Mauthausen zahynul 14. prosince 1941 policejní inspektor Rajmund Polišenský, zástupce přednosti přerovského policejního úřadu. Za účast na ilegálním hnutí tzv. národních výborů byli 20. dubna 1945 v Brandenburgu popraveni vrchní strážmistr Jan Vávra z četnické stanice v Horní Moštěnici a vrchní strážmistr Antonín Valenta z četnické stanice v Brodru. Konečně kvůli aktivní účasti na povstání 1. května 1945 v Přerově byli následující den na vojenské stělnici v Olomouci-Lazcích popraveni příslušníci přerovské městské policie nadporučík Jan Švehlák, vrchní strážmistr František Vításek a policejní revírní štábní strážmistr Jan Sedlák. K případu J. Vávry a A. Valenty viz ZAOpO, fond MLS Olomouc, Ls 176/47 – Kurt Rauner, protokol s A. Valentou. K příslušníkům přerovské městské policie popraveným v Olomouci-Lazcích viz naposledy FIALA, J.: *Z dějin katovského řemesla v Olomouci III. Popravky v Olomouci za nacistické okupace Československa v letech 1939–1945 a během činnosti zdejšího mimořádného lidového soudu v letech 1945–1948*. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, č. 298/2009, s. 67–68.

Rozporuplný a v řadě ohledů tragický byl osud policejního majora Eduarda Hanáka, jednoho z velitelů přerovské městské policie během nacistické okupace. E. Hanák byl v únoru 1942 zatčen gestapem a poslán do koncentračního tábora, po válce byl naopak obviněn z udavačství a odsouzen na deset let vězení.³⁵

K dokreslení obrazu dislokace protektorátních ozbrojených složek v přerovském regionu je ještě nutné uvést, že v létě roku 1940 byl v nedalekém Lipníku nad Bečvou umístěn 12. prapor protektorátního vládního vojska v počtu asi 500 mužů, jehož hlavním úkolem bylo střežit železniční trati na východní Moravě. Někteří příslušníci tohoto praporu byli napojeni na místní odbojové skupiny na Přerovsku a Lipnicku. Na konci května 1944 byl tento prapor spolu s deseti dalšími přesunut do severní Itálie, kde měl za úkol střežit nejprve komunikační trasy v piemontském Aviglianu, poté vojenské objekty v Turíně a konečně od srpna 1944 železniční trať Milán–Piacenza. V průběhu tohoto nasazení přeběhl k italským a jugoslávským partyzánům celkem 122 vojáků a důstojníků praporu. Po odzbrojení v říjnu 1944 pak byli jeho zbylí příslušníci nasazeni v rámci pracovních jednotek na opevňovací práce podél Pádu a v brennerském údolí.³⁶

Podobně jako v jiných regionech působily i na Přerovsku kolaborantské a fašistické organizace podporované okupačním režimem. V tomto ohledu zde byla asi nejvýraznější aktivita tzv. Nacionálně socialistické české dělnické a rolnické strany, která byla označována podle svého znaku též jako strana „zeleného hákového kříže“, v lidové mluvě též „zelení“. Tato nebezpečná kolaborantská organizace, v jejímž čele stál politický dobrodruh František Mikuláš Mlčoch (rodák z Uhřetic v kojetínském soudním okrese), měla své centrum v nedaleké Kroměříži, ovšem vyvíjela svou činnost i v dalších regionech zejména na východní Moravě, ale také v Praze. Ústředními body programu této organizace, která v době svého největšího rozmachu v letech 1940–1941 sdružovala asi 2000 osob, byl boj proti Židům, vymýcení marxismu a komunismu a boj proti liberální demokracii.³⁷

V přerovském politickém okrese měla tato kolaborantská organizace nejsilnější základnu v Kojetíně, v němž do ní vstoupilo asi 250 osob, mezi nimi i řada bývalých členů KSČ. V čele kojetínské organizace „zelených“, která sídlila v místním hotelu Pivovar, stál hoteliér Josef Vavrouch. Poněkud slabší vliv měla tato strana v jiných částech okresu – ve vesnicích v okolí Kojetína získala asi padesát členů (např. ale v rodišti F. M. Mlčocha Uhřeticích jich bylo 27) a v Přerově jen okolo deseti. Kromě toho, že řada členů této organizace spolupracovala s nacistickými bezpečnostními složkami, zejména SD a gestapem, její význam spočíval i v tom, že okupační orgány využívaly silné základny „zelených“ v Kojetíně ke kontrole správy města. Na rozdíl od Přerova, ve kterém bylo městské zastupitelstvo rozpuštěno a k řízení města byl jmenován vládní komisař, došlo v Kojetíně ke kooptování „zelených“ a příslušníků nepočetné místní německé menšiny do jednotlivých komisí městského zastupitelstva, čímž si okupační moc pojišťovala vliv nad životem města.

Kromě rozsáhlé agitační činnosti prováděné především pomocí letáků tištěných na cyklostylu, který původně patřil místní organizaci KSČ, byl součástí aktivity Nacionálně socialistické české dělnické a rolnické strany v Kojetíně i nátlak na majetnější příslušníky místního obyvatelstva s cílem

Schůze NSČDRS v Kojetíně roku 1940. Soukromá sbírka Františka Rieglů

donutit je ke vstupu do svých řad, popř. aspoň poskytovat finanční příspěvky na činnost strany. Dominantní role „zelených“ v Kojetíně se projevila i v tom ohledu, že zatímco v okolních městech vznikaly v průběhu roku 1940 místní organizace Českého svazu pro spolupráci s Němci, v Kojetíně jeho pobočka vůbec nebyla založena, aby se nestala nežádoucí konkurencí již „zavedené“ kolaborantské organizace.³⁵

Mnohem méně výrazná byla na Přerovsku aktivita dalších fašistických a kolaborantských organizací. Vyvíjel zde činnost Český národně socialistický tábor – Vlajka, jehož krajský sekretariát sídlil nejdříve v Olomouci a od ledna 1941 v Přerově. V přerovském politickém okrese měla „Vlajka“ kolem 150 členů, ponějvíce v samotném Přerově, v němž její organizace spolu se svojí „odborářskou složkou“ – Českou pracovní frontou – čítala asi 120 členů (zčásti ovšem pocházejících z okolních obcí), z nichž bylo po osvobození 39 souzeno.³⁶ Neaktivnější byla činnost Vlajky v Brodsku, v němž v její místní organizaci působilo kolem dvaceti členů, vedených místním

35 K Hanákově případu viz LAPÁČEK, J.: *Policie, četnictvo a Sbor národní bezpečnosti v Přerově*. In: LAPÁČEK, J. a kol: Přerov – Povídání o městě 2. Přerov 2002, s. 89. Podle výpovědi člena gestapa B. Loibnera měl E. Hanák udát svého zástupce Rajmunda Polišenského a ředitele městského úřadu JUDr. Ladislava Prchala ze msty za to, že měli podíl na jeho předchozím sesazení z funkce. Oba pak v závěru roku 1941 zahynuli v koncentračním táboře Mauthausen. Samotného E. Hanáka mělo gestapo poslat do koncentračního tábora za opakovaná falešná udání. Viz SOKA Přerov, fond OV ČSPB Přerov, 2/2120/1982 – výslech B. Loibnera.

36 SOKA Přerov, fond OV ČSPB Přerov, 1/5580/1986 – životopis Ladislava Komendy.

37 Podrobně k této straně viz PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha 1999, s. 285–286. K životním osudům F. M. Mičocha viz PEJČOCH, I.: *Armády českých politiků. České polovojenské jednotky 1918–1945*. Cheb 2009, s. 146–151.

38 Seznam kojetských členů Nacionálně socialistické české dělnické a rolnické strany viz ABS ČR Praha, pobočka Brno-Kanice, fond B 7-5 (KS MV Olomouc), inv. č. 13. O působení této organizace v Kojetíně viz např. JEGLA, V.: *Z kroniky města Kojetína*. In: VOŽDA, G., a kol: KSC v čele národně osvobozeneckého boje lidu na Přerovsku. Přerov 1965, s. 18.

obchodníkem Josefem Filipem. Ten byl ovšem v dubnu 1942 zatčen pro nedovolené držení zbraně, odsouzen na dva roky káznice a v průběhu výkonu trestu zemřel ve vězení.⁴⁰

Velmi formální byla v přerovském regionu činnost Českého svazu pro spolupráci s Němci, jehož přerovská organizace byla založena 29. června 1940. Podobně nenabyla většího významu ani činnost místních organizací Kuratoria pro výchovu mládeže.⁴¹

Nacistická okupace nesmírně brutálně zasáhla do života židovského obyvatelstva. Na střední Moravě vyvrcholila protizidovská opatření v květnu a červnu 1942, kdy bylo asi 3500 Židů z této oblasti soustředěno v internačním středisku v Olomouci-Hodolanech a poté v pěti transportech převezeno do Terezína. Odtud vedla jejich cesta do vyhlazovacích koncentračních táborů, zejména do Osvětimi. Obětí „konečného řešení židovské otázky“ se nakonec stalo 226 občanů z Přerova, 73 z Kojetína a 46 z Tovačova.⁴²

39 SOKA Přerov, fond OV ČSPB Přerov, 1/4779/1985 – seznam přerovských členů Vlajky. Zajímavé je, že mezi přerovskými členy „Vlajky“ najdeme i některé bývalé důstojníky československé armády, kteří se v závěrečné fázi okupace angažovali v odbojovém hnutí.

40 *Brodek u Přerova: historie a současnost*. Brodek u Přerova 2001, s. 95.

41 MOŽIŠ, M.: *Komunisté v čele národní osvobozeneckého zápasu na střední Moravě v letech 1939–1945*. Disertační práce. Olomouc 1983, s. 36.

42 BARTOŠ, J.: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 37–38. Seznam přerovských Židů, kteří zahynuli během okupace, viz *Kultura Přerova*, srpen 1967, s. 232–237.

Jan Jirka

Ze života Přerovanů v první polovině 20. století

Přerovští fedrfechtýři

Akademický malíř Antonín Kubát a okresní konzervátor Josef Dostál v jednom čísle časopisu Kultura Přerova vysvětlují, kdo jsou „fedrfechtýři“. Podle německého slovníku znamená slovo federfechter zápisník perem nebo také hašteřivý advokát nebo spisovatel. Přerovští fedrfechtýři „drželi“ hrad Šlagnburk, který se prostíral v místnostech restaurace přerovského pivovaru na Komenského třídě vedle průmyslové školy. A toto místo podle zakladatelů přerovských fedrfechtýřů určovalo náplň jejich činnosti, zábav, zasedání a nevázaného veselí. Kroužek rytířů, fedrfechtýřů a kumštýřů vznikl v Přerově kolem roku 1910. Jejich místnost byla vyzdobena uměleckými malbami na stěnách, nazývala se „prdel“ a pod tímto názvem je možno i dnes si tuto místnost prohlédnout. Odívali se do rytířských šatů, zpestřovali si chvíle rytířskými zvyky a obyčeji. Používali mezi sebou i vlastní měnu a podělovali se různými dekrety a obdarovávali se různými průmyslovými statky, což svou formou i slohem připomínalo období rytířů. Měli své spolkové legitimace, které jsou dodnes uloženy v přerovském muzeu a majitel takové legitimace měl pomyslnou volnou jízdu na našich i cizozemských drahách, volné auto i aeroplán, volnou plavbu ve slané i sladké vodě, volný rybolov v hradním rybníku a mohl užívat 150 měric polí od října do března apod. Kdo tomu však věřil, sklídl pak posměch přihlížejících.

Ve skutečnosti členové rytířstva byli řádní občané z pivní společnosti pivovaru. Mezi nimi se objevovali přední občané města, jako byl Antonín Kubát, přerovský akademický malíř a profesor kreslení na přerovském reálném gymnáziu, po němž se zachovala velká dokumentační sbírka obrazů města z počátku 19. století, jeho přítel Ladislav Elmer, tajemník a pak starosta přerovského Sokola, muž 28. října v Přerově, ředitel Kokorovy továrny na stroje a později správce severomoravských kamenolomů v Černé Vodě, které patřily dalšímu členu tohoto rytířstva, ing. Aloisu Benešovi. Dalšími z fedrfechtýřů byli továrník František Zapadlo, jemuž patřila továrna na dřevěné zboží, a jeho zeť Rudolf Malý, Bořivoj Bárta, majitel uměleckého závodu pro malbu divadelních dekorací, ředitelé různých pojišťoven, jako byl ředitel všeobecné nemocenské pojišťovny František Černoš, nazývaný „Mauretán“, ředitel zemědělské pojišťovny František Horehled, zvaný „Dolečuč“, notář JUDr. Cyril Zvěřina, ředitel tiskárny NOVINA a náčelník Selské jízdy František Malec, majitel tiskárny vedle pasáže Jaroslav Strojil, starosta města Přerova Dr. Karel Bořecký a další. Byli tedy členy tohoto rytířstva řádní občané skoro ze všech společenských vrstev. Na zdech schůzové místnosti mnoho z těchto členů zvěčnil olejovými bar-

Budova Úvěrního spolku záložna přerovská ve 30. l. 20. stol. SOKA Přerov

Budova přerovského gymnázia. SOKA Přerov

Tábor lidu na 1. máje, vystoupení řečníka na Žerotínově náměstí. SOkA Přerov

Jarmark na Žerotínově náměstí. 30. I. 20. stol. SOkA Přerov

vami ceremoniář Franta Sklenář a Bořivoj Bárta v roce 1924, malíři divadelních kulís. Purkrabím hradu byl Ludvík Janoušek, vrchní číšník. Slavnosti fedrfechtýřů každoročně vyvrcholily ve slavných mumrajích, které se konaly ve všech hradních prostorách a kdy také docházelo k velmi obřadnému pasování nových členů na rytíře.

Při těchto taškařicích nezapomínali členové ani na své spoluobčany a dobročinnost. Každý prohřešek proti stanovám nebo při páchání nectností musel každý provinilec vykoupit řádnou pokutou do pokladničky. Z těchto peněz se dávaly podpory Sokolu, hasičům, chudým studentům, hudebnímu spolku Přerub, čtenářskému spolku a jiným institucím, jako byla Ústřední matice školská. Přerovští fedrfechtýři se rozešli až před druhou světovou válkou, všechny jejich doklady byly uloženy v Muzeu Komenského v Přerově.

Středomoravská výstava v Přerově 1936

Byla to největší akce konaná v Přerově v období mezi oběma válkami, a to od 20. června do 16. srpna 1936. Největší zásluhu o její konečný úspěch měl starosta města, odborný učitel Richard Kleiber. Výstava se konala na centrálním výstavišti umístěném mezi řekou Bečvou a sadem Michalov a v dalších veřejných budovách ve městě, především v Žerotínově zámku, ve staré sokolovně, v budově gymnázia, obchodní akademie, v bývalém pedagogiu, průmyslové škole, Havlíčkově a Slaměníkově škole v Palackého ulici a v hospodářských školách na Osmeku. Vystaven byl také u Michalova zábavní park s padákovou věží.

Deník OBZOR přinesl 17. června 1936 důležitou zprávu, že byla zhotovena v knihařském závodě Bedřicha Ferta po šestiměsíční práci vzácná kniha, a sice pamětní kniha této výstavy. Má výšku 75 cm a po rozevření je 120 cm široká, váží plných 45 kg a obsahuje 800 stránek. Podle předběžných propočtů se do ní vejde 70 000 podpisů. Je vázána v silné a pevné vepřovici a na přední a zadní straně je bohatě vykládána barevnými kůžkami. Na čelní straně má nápis „Středomoravská výstava“ a znak města Přerova.“

Na zadní straně je nápis „Pod protektorátem presidenta čs. republiky Dr. Edvarda Beneše“, který nad výstavou převzal svůj první protektorát brzy po zvolení do této vysoké státní funkce v prosinci 1935. Dále je na zadní straně sdělení, že výstava se koná na počest 300 let od úmrtí Karla staršího ze Žerotína a 100 let od udělení koncese Severní dráhy. Fotografie této pamětní knihy byla vystavena ve výkladních skříních přerovských knihkupců a po skončení výstavy byla uložena v Městském muzeu v Přerově.

Celá výstava byla pojata velkoryse a během výstavy se konalo přes 80 sjezdů různých organizací, převážně o sobotách a nedělích. Byl to především sjezd Pěvecké župy Tovačovského, sjezd Středomoravské župy sokolské Kratochvílovy, sjezd Republikánské strany (agrární), Čs. strany národně-sociální, Strany národně demokratické, strany Národní sjednocení, Národní jednoty moravskoslezské, Svazu čs. soudců, knihařských mistrů, hasičstva VI. kraje, Ústředí moravskoslezských měst, obcí a okresů. Konaly se také sjezd česko-polských klubů, říšský sjezd klempířů, pokrývačů, legionářů, Čs. obchodní besedy, Svazu zaměstnanců sociálních pojišťova-

Trh na Žerotínově náměstí. 30. l. 20. stol. SOKA Přerov

cích ústavů, brašnářů, odběratelů časopisu Rádce, Jawistů, Volné myšlenky, celostátní sjezd strojních topičů, Včelařský zemský sjezd, manifestační sjezd Čs. církve, sjezd malířských mistrů, šachistů, Čs. obchodnictva. Svůj sjezd měli rybáři, organizace poštovních úředníků, Klub čs. turistů a ČAMS, Družina válečných poškozenců, Spolek trafikantů, Jednota zaměstnanců čs. drah, Hanácká župa lékařská, Federace strojívdců, cukráři, Svaz čsl. důstojníků, Národní garda, Společenstvo řezníků a uzenářů, zemská jednota oděvních společenstev, Svaz pekařských mistrů, Společenstvo kovářů, cyklistická župa Hanácká, Jednota čsl. spořitelů, Jednota záložen. Dále se konal Zemský letecký den, národopisné slavnosti a možnosti se sejit na této výstavě v centru Moravy využily další různé svazy a společenstva.

Vstupné bylo nízké, vstupenka na den 7 Kč, večer po 18. hodině 2 Kč, vstupné do zábavního parku 1 Kč. Permanentní vstupenka po celou dobu výstavy stála 50 Kč, pro manželku 38 Kč, pro děti 26 Kč.

Jako primán, tedy žák první třídy gymnázia, jsem dostal od svého otce permanentní vstupenku na celou dobu výstavy a byl jsem tam celé dny. Přicházel jsem vždycky po mostě přes Bečvu a Máchovou ulicí, kde jsem vešel na výstaviště po Výstavní třídě, kde v průčelí byl velký pavilon obchodu, živností a průmyslu. Hned první byl palác záložen, začínající expozicí nejstarší záložny na Moravě, Úvěrního spolku záložna přerovská, kde byl můj otec ředitelem, dále zde byly např. Okresní záložna a Občanská záložna a propagační panely Svazu a Jednoty záložen. Neškodilo by podívat se všem dnešním organizátorům spořivosti, co dokázaly tehdy záložny pro finanční pomoc obcím a státu. Nezapomněl jsem se zastavit v pavilonu fir-

Trh na Horním náměstí. 30. l. 20. stol. SOKA Písek

my Baťa, kde se v sále promítaly propagační filmy pro mládež s Vlastou Burianem, které propagovaly sportovní obuv (tenisky) a pneumatiky na auta. A pak už bylo výstaviště moje, se všemi lákadly i zábavami.

Ve školách lákaly tehdy výstavy fotografií s pohledy na obrovské přehrady nám ještě neznámého Sovětského svazu, které využil Spolek přátel SSSR, na zámku pak expozice o činnosti generála Milana Rastislava Štefánika a další.

První věž pro seskoky padákem v naší republice, vysoká 41 m, postavená Mostárnami Karlova huť firmy Báňské a hutní společnosti z Prahy, přitahovala diváky, byl bezpečný, jištěný padákem připevněným železným lanem. Ale to už byla zábava pro starší diváky a nikoliv pro nás, tehdy desetileté děti.

A jak to bylo koncem třicátých let?

Měli jsme za sebou slavnou Středomoravskou výstavu a život studenta před sebou. Reálné gymnázium v Přerově bylo na Moravě proslulé svou kvalitou výuky a nás přijalo na rozdíl od milých učitelů obecné školy Žerotínovy strohým oslovováním – vykáním. Na gymnáziu nás čekaly proslavené přerovské profesorské osobnosti, ať už to byl matematik a fyzik Martin Králíček, zvaný „Cézar“, nebo bodrý profesor zeměpisu a dějepisu, „táta“ Vladimír Ondráček či „starodávny“ profesor zeměpisu a přírodopisu Křištof Stibůrek, náš budoucí třídní v sekundě. Dalším byl populární profesor němčiny a češtiny, budoucí ředitel gymnázia František Bayer, zvaný Šonda (z německé omluvy, když se jednou zdržel a přišel později do hodiny – „Ich bin schon da“), nebo pak od tercie pověstný latinář, přísný rybář (předseda svazu přerovských rybářů) „Ťopin“ Svoboda. Významnou osobností byl PhDr. Jan Jahn, profesor češtiny a francouzštiny, který později odešel

do Olomouce na Palackého univerzitu jako vedoucí katedry slovanských jazyků. Stal jsem se žákem těchto profesorů.

Já jsem bydlel od roku 1929 v budově Úvěrního spolku záložna přerovská vedle Městského domu, který byl centrem veškeré kultury a který byl původně postaven Úvěrním spolkem koncem 19. století. Bydleli jsme naproti hlavní poště a proti farnímu kostelu, pár kroků od Masarykova náměstí, tedy v centru města, měli jsme všechno, jak se říká, „z první ruky“. Proto jsem se brzy stal účastníkem pravidelné promenády kolem Městského domu, kde jsme se scházeli a konverzovali s kamarády a kamarádkami od 18. hodiny nebo v neděli „po deváté mši“ a tam jsme se procházeli. Dospěli měli svou promenádu od spořitelny napříč náměstím až k hostinci „U Hrochů“, hlavně však v neděli, když skončila kolem půl jedenácté hlavní mše. Tam se probíraly politické a obchodní záležitosti, tam jsme se dozvídali politické i jiné novinky, odehrával se život a společensky se žilo až do onoho nedělního odpoledne za protektorátu, kdy na promenádu napochodovala „Hitlerjugend“ s vlajkou. Tehdy jsme vycouvali do pasáže, nacisti za námi a kdo nesmekl před nacistickou vlajkou, byl zbit. Tím nacisté promenády rozehnali navždy. Po válce už se tato společenská akce nikdy nekonala. Škoda promenád.

Za války v septimě 1942/1943 jsme bydleli vedle Jindřicha Gartnera, byl to Žid s arijskou manželkou. Přežil ve svém bytě. Nevycházel ven, jen sledoval život za sklem domovních dveří. My děti, když jsme šly kolem dveří, jsme úklonem pozdravily. Jednou požádal mého otce, který byl ředitel záložny, zda by si v záložně mohl uschovat peníze. To mu otec nemohl dovolit, ale navrhl mu trik, který používal na ochranu zabavených peněz u malého okruhu osob. Mně to později otec vysvětlil pro případ, kdyby on se nedožil konce války. Gartner poslal složenkou své peníze bez udání jména a účelu a záložna vedla účet „333“, kde zůstaly peníze uloženy. Po válce jen ukázal potvrzení o poslání a peníze mu byly vydány. Tak zachraňovali pronásledovaným peníze. I Gartner své peníze dostal.

Jiné akce, které vymizely, byly průvody levicových stran na 1. máje, které končily na hlavním nebo i na Žerotínově náměstí. Politické strany měly určeny hodinu průvodu, aby se nesetkaly. Ráno vyšly v 6 hodin do ulic dechové hudby, které provedly budíček. Pak hlavní průvod strany národně sociální, který vyšel od jejich domu v ulici Boženy Němcové přes Komenského třídu, Žerotínovo náměstí a Wilsonovou ulicí na hlavní náměstí, kde měli v 9 hodin manifestaci s projevem. Nejsilnější strana v Přerově byla sociálně demokratická, která měla sraz na Šířavě u Dělnického domu a pak pochodovala, v čele s vyzdobenými jízdními koly, toutéž cestou na hlavní náměstí, kde mezitím strana národně sociální skončila a v 10 hodin tam začala manifestace sociálních demokratů. Členové Komunistické strany vyšli od svého domu zvaného „Komuna“ na Trávníku a došli jen na Žerotínovo náměstí, kde měli svůj projev. To byly všechny strany, které slavily 1. máj s průvodem.

Svůj „průvod“ měli i příslušníci strany katolické a zbožní občané v sobotu na den Vzkříšení po páté hodině odpoledne z kostela k radnici na náměstí a zpět. Ale velkou pompou měli katolíci na svátek Božího těla, které se slavilo od dob císaře pána ve čtvrtek, deset dnů po svatodušních svátcích, které byly později v českých zemích zrušeny a v okolních katolických stá-

tech se slaví sedm týdnů po velikonocích. Tehdy vyrazili členové Orla v uniformách s rapíry, družičkami a zbožný katolický lid z Přerova s panem děkanem nesoucím monstranci a se všemi kněžími, hoši jako ministranti. Celý průvod pochodoval přes náměstí k radnici, kde bylo „první zastavení“. Pak průvod šel po Mostní a Pivovarskou na Horní náměstí, kde pod zámekem u stromů bylo „druhé zastavení“. Třetí zastavení bylo na Žerotínově náměstí a pak prošel průvod Wilsonovou ulicí zpět na hlavní náměstí, kde v domě lékárníka Sedláře bylo „čtvrté zastavení“. Průvod Božího těla skončil v kostele, kde byla monstrance uložena. V jiném průvodu se mohly „vyřádit“ maminky, které měly malé dcerušky těšící se už na květen, kdy každá družička v letních šatičkách v čele průvodu z košíčku rozhazovala kytičky. Ale květen měl ještě jinou katolickou oslavu. Byly to tak zvané „májové pobožnosti“ celý květen, každý den večer, kdy se v půl osmé v kostele scházeli občané, aby oslavili „Reginu coeli“.

A když už jsem u těch svátků, tak nesmím zapomenout na Hromnice 2. února, kdy zbožní občané chodili do kostela, aby jim kněz udělal na čelo popelem křížek. Na svatého Blažeje, 3. února, kdy kněz každému zbožnému požehnal s dvěma svícema pod obličejem, aby jej ochránil od nemocí krku a nosu. Dnes jsme to vyměnili za očkování proti chřipce.

Aspoň třikrát ročně se konaly poutě na poutní místa, jako byl Velehrad, Svatý Kopeček u Olomouce a Svatý Hostýn. Tam se jelo vlakem do Bystřice pod Hostýnem s přestupem v Hulíně a pak autobusem, nebo se šlo pěšky do kopce až ke schodišti, kde na každém schodu bylo vyryto jméno toho, kdo schodek zaplatil. Potom se šlo podél prodejních stánků s obrázky Panny Marie, soškami a jinými lákadly až po vchod do chrámu, kde vždycky stál sud s kyselými okurkami, o které měli poutníci zájem. V chrámu se sloužily jedna mše za druhou, jak výpravy se svými kněžími přicházely. Pak se šlo na lesní křížovou cestu nebo na blízkou rozhlednu postavenou na severním, nejvyšším bodě kopce 735 m n. m.

Pouti měly svého předříkávače písní, nesly se nábožné prapory s obrazem Panny Marie a Pána Ježíše a drmolily se motlitby. Kupovaly se svaté obrázky nebo pohlednice Svatého Hostýna. Největší nával všech procesí býval na svátek Nanebevzetí Panny Marie, dne 15. srpna, kdy bývalo volno v zemích Rakousko-Uherska. Pak se šlo pěšky do Bystrice pod Hostýnem a vlakem do Přerova s přestupem v Hulíně. V Přerově na nádraží čekali procesí kněží, jeptišky a staří občané, kteří na Hostýn nejeli.

Podobně byla organizována procesí na Svatý Kopeček, kdy se jelo vlakem z Přerova do Olomouce, a odtud buď pěšky, nebo autobusem až ke kostelu, kde byly prodejní stánky. Stejná byla procesí na Velehrad, kdy cesta vlakem končila ve stanici Staré Město. Uspořádání pěšího průvodu bylo vždy podobné, v čele ministrant s křížkem, pak muži s prapory a předříkávač zpěvu, následovala hudba a kněží a za nimi účastníci procesí. Průvod Božího Těla byl zakázán 20. června 1943, povolen jen průvod v kostele a kolem kostela. Tehdy byly zakázány nacisty hromadné poutě, votivní průvod i exercicie. Od 1. září 1943 se nesmělo při pouti na Hostýn ani přenocovat, ani se stravovat. Od 27. října 1941 byly některé svátky prohlášeny za pracovní dny, jako Všech svatých, ale také svátek Cyrila a Metoděje a Jana Husa.

Koncem října se slavil vždy den vzniku samostatné republiky. Nejsmutnější byl 28. říjen po mnichovském diktátu v roce 1938, když školy

Středomoravská výstava v Přerově. 1936. SOkA Přerov

Pavilon středomoravských spořitelen na Středomoravské výstavě v noci. 1936. SOkA Přerov

shromážděné na Masarykově náměstí místo obvyklé československé hymny zazpívaly „Písničku českou“ od Karla Hašlera. Na tento den navazoval také 31. říjen jako Den spořivostí. Na ten jsme se těšili, protože kromě jiného byl celý týden osvětlen náš dům, kde jsme bydleli. Zřízenec už dlouho před tím připravil ze skladiště dřevěné pásy se žárovkami, které umístil

Padáková věž na Středomoravské výstavě. 1936.
SOKA Přerov

konaly na všech náměstích pravidelně čtyřikrát ročně, a sice po smrtné neděli, před svatodušní nedělí, koncem srpna a v neděli po Všech svatých na Dolním, Horním (tam prodávali látky, oblečení, boty) a na Žerotínově náměstí, kde prodávali domácí potřeby. Vystupovala tam také mj. populární Lamprďonka, to byla hadačka, které její průvodce kladl otázky a ona odpovídala, např. „Co má tento pán v ruce?“ apod. Jednou jsem byl svědkem střetu, když se pán zeptal Lamprďonky: „Ve které díře dnes jsme?“ Odpovědí bylo rozhořčení přihlízejících lidí, že to není díra, ale město Přerov. Muž musel před bouřícími občany utéct a pak už jsem ho na jarmarku nikdy neviděl.

A víte, kdo to byli „braťkové“? To byli chudí lidé ze Slovácka nebo Slovenska či Jugoslávie, kteří chodili po městě se svým krámkem, který nosili na řemeni před sebou. Na platu před sebou měli různé drobnosti, které člověk běžně potřeboval, a tyto drobnosti, špendlíky, ozdůbky, odznaky

na rámy všech oken. Jak se setmělo, rozzářilo se slavnostní osvětlení. My jsme v tu dobu nemuseli v pokojích svítit a měli jsme všude v bytě světlo.

Když se přiblížila zima, chodili jsme bruslit někdy na zamrzlou Bečvu, rybník, častěji však na sokolský nebo orelský stadión, kde se plocha polévala. Byly tam zřízeny ohřívárny, kde jsme dávali do úschovy po přezutí bruslí svoje boty a mohli se ohřívat u kamen, nebo si koupit čaj na zahřátí. Nejvážnější doba byla v zimě 1941 a zejména 1942, kdy teploměr na Sedlářově lékárně, když jsme šli okolo přes náměstí na sokolský stadión, ukazoval až minus 32 nebo 34 stupňů Celsia. A taky bylo plno radosti, že v Rusku nacisti brzo skončí s válkou, protože v takovém mrazu mrzli ve velkém počtu.

V zimě probíhaly plesy, největší zájem se každoročně zaměřil na Šibřinky, to byl maskární ples, který pořádali Sokolové vždy začátkem února. Plesová sezóna končila po hromnicích, kdy se pořádala „Všehudební ples“.

Během roku se pořádaly každý týden trhy, kam se sjížděli zemědělci z okolních vesnic, vedle toho byly typické „jarmarky“. Ty se

Pohled z padákové věže. 1936. SOKA Přerov

apod. nabízeli k prodeji. Objevovali se v Přerově ještě mezi oběma válkami. Spali chudáci, bůh ví kde, přijížděli vlakem a pochůzkovým prodejem se živili.

Blízko Zlína se udála v srpnu 1939 velká bouře, padaly ledové koule 5–7 cm v průměru. Osobně jsem tuto bouři prožil v autě na silnici, kdy jsme se vraceli z Pusteven pod Radhoštěm. Ledové koule rozbily úplně auto, v němž jsme jeli, a chránili jsme jen svými těly naši malou, tehdy sedmiletou sestřičku, aby jí to nerozbilo hlavu. Řidič – taxikář stačil dojet do Otrokovic, které se tehdy nazývaly Bařov, a pohled na jeho zubožené auto mám dosud před očima, právě jako rozbité střechy domů. Druhý den přinesl denní tisk fotografie z této spouště. Na cestu do Přerova jsme si museli vzít nový taxík. Za komunistů bylo město přejmenováno na Gottwaldov. To se nám nelíbilo, tak mezi sebou jsme mu říkali v českém překladu „Boží Lesy nad Dřevnicí“.

Tehdy bylo období velkých cirkusů, které přijížděly do Olomouce, v Přerově pro ně nebyla vůbec plocha. Byl to Barnum and Bailey Circus a obrovský cirkus Sarrasani se třemi plochami vedle sebe, na všech třech se odbyval nějaký cirkusový program, artistika, drezúra zvířete apod.

Pohřby se ještě za války konaly z „domu smutku“, kde se sešli pozůstalí s přáteli a kněžími. V domě smutku byla rakev vystavena, pozůstalí se shromáždili před domem. Např. pohřeb významného sokola Ladislava Elmera byl však bez praporů a sokolů v jejich typických krojích, protože Sokol jako organizace byl za války zakázán, ale po výkropu hudba zahrála dnes už zapomenutou národní píseň „Hle, muž zde leží v rakvi tmělé, jenž vlast svou nade všechno miloval“ a průvod s hudbou se dal do pochodu.

Cirkus v Přerově. 30. l. 20. stol. SOKA Přerov

Před rakví a podél ní šli významní občané města, obchodníci a přátelé mrtvého, ale protože měl zesnulý být spálen, tak průvod šel na hranice města Přerova a Předmostí, kde byla rakev přeložena do auta, a mrtvého odvezli do Olomouce, kde další den byl pohřeb žehem a rozloučení. Normálně pak pohřební vůz směřoval na hlavní hřbitov, kde byl vykopán hrob hrob-níkem.

A ještě jedna poznámka, protože Přerov byl součástí olomoucké arcidi-ceze na rozdíl od Prahy, nekonaly se v Přerově a na Moravě o Vánocích tak oblíbené půlnoční mše o vánocích, ale až dodnes pouze mše jitřní v 5 hodin ráno.

Válečná opatření zavedená Němci byla tvrdá. Nápisů na obchodech byly od konce května 1939 všude dvojjazyčné. Od 9. října 1941 byla vyhlášena policejní hodina od 22 hodin, od 10. října 1941 bylo vyhlášeno civilní stan-né právo. První týden listopadu 1941 byly v bývalé sokolovně odevzdává-ny rozhlasové přijímače, aby se zamezil poslech krátkých vln ze zahrani-čí. Londýn se proto chytal na tzv. čerčilky. Místo dřívějšího „keřas“ se používal výraz „šmelina“, úřední ceny stouply třikrát proti roku 1939, vajíč-ko stálo 1 korunu, 1 kg masa 300 korun, 1 kg másla 500–800 korun, husa kolem tisícovky. Takřka nedostupné zboží byla káva, tabák, ale i pastelky.

Vánoční prázdniny na školách v kritickém roce 1941 začaly 23. prosin-ce 1941 a skončily až po 12 týdnech. Do školy se šlo až 16. března 1942. Po dobu prázdnin si žáci chodili jednou týdně do vymrzlých tříd pro úkoly, kte-ré zpracovávali doma.

Pohled na sokolovnu obsazenou německým vojskem. Začátek 40. I. 20. stol. SOKA Přerov

Po smrtné neděli, tj. 24. a 25. března 1942, byly v kostele zpuštěny z věží zvony a odvezeny do Kokorovy továrny a pak do Hamburku k roztavení. Dne 20. července 1944 se uskutečnil atentát na Adolfa Hitlera a následně byly vydány předpisy pro totální nasazení, mezi jiným uzavřeny všechny odborné školy, hudební a jazykové kurzy, zavřena muzea, zakázány taneční (tančit se nesmělo od začátku války), zastavena činnost tiskáren a prodej knih, noviny vycházely jen se čtyřmi stranami a továrny napracovávaly letecký poplach.

Za druhé světové války od roku 1940 do 1944 hrála v Přerově v Městském domě olomoucká opera, která umožnila přerovským občanům shlédnout v době války celkem 44 operních představení, ve skutečnosti celý běžný operní světový repertoár, slavné opery Bedřicha Smetany, Antonína Dvořáka, Zdeňka Fibicha, Leoše Janáčka, Wolfganga Amadea Mozarta a mnoho známých oper jako Humperdinckovu „Perníkovou chaloupku“, „Evu“ od J. B. Foerstera, „Martu“ od Flotowa, „Angelinu“ od Rossiniho a „Maryšu“ od E. F. Buriana.

Významnou roli sehrálo Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, které bylo zřízeno, aby ovlivňovalo mládež v protektorátu v duchu nacistických idejí. V čele stál Emanuel Moravec, protektorátní ministr školství, jeho zástupcem byl Dr. Teuner. Kuratoriu podléhala veškerá mládež do 18 let. Proto také veškeré hudební a dramatické akce mohly organizovat jen k tomu zřízené spolky a pak kuratorium. Okresním pověřencem v Přerově byl bývalý atlet – kladivář Pavel Mezihorák, tělovýchov pak tam měl na starosti bývalý atlet Miroslav Jandásek. Kuratorium

Korzo u Městského domu v r. 1940. Archiv autora

organizovalo pravidelnou povinnou tělesnou výchovu (měla nahrazovat mj. pravidelná cvičení Sokola a Orla, která byla zrušena). Přerovský okres spadl pod oblast Zlín. Já jsem zorganizoval v rámci Kuratoria pro výchovu mládeže orchester a dětský sbor, který po roce nácvičku pořádal koncert. Pavel Mezihorák měl pro to pochopení, proto učinil i tak neobvyklé rozhodnutí, že na žádost dirigenta orchestru a dětského sboru Jana Jirky osvobodil hochy a dívky mladší 18 let od povinných cvičení a od povinných politických přednášek, pokud se stali členy orchestru nebo pěveckého sboru mládeže. Proto nebyl vůbec problém s nábořem do těchto souborů, protože to znamenalo vyhnout se nepříjemnému politickému školení. Orchester řídil atlet Jan Jirka, sbormistry byli učitelé a atleti Emil Schneider a Emanuel Zemánek, kteří tehdy připravili vynikající kulturní akci „Večer hudby a zpěvu“ uspořádanou dvakrát v dubnu 1944 v přerovské sokolovně. Opakovali je v listopadu 1944 v Městském domě s cílem pomoci Přerovanům postiženým bombardováním a později v některých obcích okresu, jako bylo Předmostí, Tovačov a Vlkoš.

Aktivně jsem pracoval v atletickém oddíle SK Přerov, kde jsem v roce 1942 založil dívčí atletický odbor a od roku 1943 jsem pořádal s oddílem Velkou cenu města Přerova na 1500 m, kde se závodilo o cenu města, zhotovenou sochařem Josefem Bajákem. Startovali zde vynikající čeští miláři za velké účasti diváků. Finančně to byla akce prvořadá a vydržela dodnes s menší přestávkou. Startoval tam i Emil Zátopek, který právě začínal.

A jak se projevovala okupace ve škole? Po nařízeném snížení počtu žáků v roce 1942 nás chodilo až do maturity v oktávě 29, třídním profesorem septimy byl přísný matematik František Zlatník, který přišel do naší třídy v tercii z gymnázia ve Vídni. Pět spolužáků v oktávě však bylo totálně nasaženo v rámci mobilizace ročníku 1924 dne 26. ledna 1944 do Říše do Berlin-Grünau, 9. září 1943 byl odvelen na práci do továrny také náš dlouho-

letý třídní Zlatník a třídním se stal Jan Kotík, který s námi šel až k maturitě. Septima však byl vším možným jen to nebyla příprava k maturitě. V tomto ročníku však neměl nikdo ve třídě neomluvenou hodinu, ani ředitelskou nebo třídní důtku, ani nikdo nebyl zapsán do třídní knihy. Třídní kniha se uklidila. Jen 4. června v úmrtní den Reinharda Heydricha byl nařízen poslech rozhlasu, volno bylo v den narozenin Hitlera 20. dubna a v den zřízení protektorátu 15. března, kdy byl také nařízený poslech rozhlasu místo vyučování. Avšak poněmčování školy pokračovalo. Od 15. listopadu se začala učit matematika německy, přihlášení do angličtiny a deskriptivy museli navíc chodit ještě i do německé konverzace, v oktávě se začal učit německy i dějepis, takže některý den byly němčiny už tři hodiny. Od 15. ledna byla změněna klasifikace, kdy jedniček mohlo být tolik jako dvojek a jedničky v každé třídě jen dvě a bylo zavedeno šest stupňů – velmi dobře, dobře, uspokojivě, dostatečně, sotva dostatečně a nedostatečně. Od prosince bylo pořádáno sedm dvouhodinových přednášek o protiletecké ochraně a zavedeny tzv. „Musterstunde“. Celá septima roznášela a pomáhala na obci roznášet letáky o protiletecké ochraně nebo o sběru šatstva, soupisu drůbeže, konal se soupis vajec, a to každých pět neděl na pět dnů. V září jsme sbírali místo vyučování na polích mandelinku bramborovou, 19. ledna jsme odhazovali sníh z ulic města a vozili na vozech za město. Ale také jsme měli povoleny poprvé taneční hodiny a byly Bunte Stunden, kde se recitovalo a konaly ukázky z německé hudby, hudební produkce a recitace i německé přednášky.

Václav Krejčí

85 let trvání Klubu filatelistů v Přerově.

2. část

I. Historie Klubu filatelistů v letech 1946 až 1964

Situace klubu po 2. světové válce

Při postupném osvobozování ČSR v letech 1944–1945 fakticky zanikla platnost známek okupačních států. Celá řada podnikatelů se chopila příležitosti a pustila se do výroby přetisků protektorátních známek. Ovšem neúředně a podle svého vkusu. Tak vznikly i přerovské přetisky známek s obrazem Adolfa Hitlera malým státním znakem, který portrét poměrně značně zakryl, a textem na dolním okraji:

Pře ČSR rov

Podobně vznikl přetisk Svatovítské katedrály vodorovnými linkami přes nápisy na známce a opatřený dvouřádkovým přetiskem:

Č S R

9. V. 1945

Městský národní výbor Olomouce vydal hned v prvních dnech svobody sérii vlastních známek, známých jako *Olomoucké orlice*, v pěti hodnotách a pěti barvách, nadepsaných dokonce textem:

POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ – OLOMOUC.

Poštovní správa rozhodla, že všechny tyto přetisky na známkách jsou pouhé nálepky a jsou neplatné, což skuteční filatelisté přivítali s povděkem. Oficiálně bylo povoleno používání známek tzv. protektorátu Čechy a Morava v českých zemích do 16. května 1945, s výjimkou protektorátních novinových známek emise 1943, jejichž platnost byla úředně ukončena k 31. prosinci 1945. Na území Slovenska platily slovenské známky do 30. dubna 1945, s výjimkou známek doplatních, jejichž platnost skončila 30. září 1947. Jakékoli jiné známky nebyly příslušnými orgány pošt v té době ani vydány, ani schváleny, nebo dodatečně povoleny. Při nedostatku poštovních cenin bylo nařízeno zúčtování poštovních poplatků v hotovosti.

Obyvatelům byly rychle dány k dispozici nové československé známky, odstraněny problémy na poštách a bylo tak zamezeno jakémukoliv kšeftaření. Ukliďnění byli i filatelisté. Těm nastaly problémy s opatřováním nových známek kvůli výměně peněz. Vklady složené v Ústředí československých filatelistů v Praze (dále jen Ústředí) i u Městské spořitelny v Přerově zůstaly vázány. Novinková služba u Ústředí pozbyla významu, protože byla zavedena u všech poštovních úřadů. Chyběla hotovost na přímý nákup, a tak sběratelská činnost i výměna na čas ustnul.

První poválečná valná hromada přerovského klubu se konala až 10. března 1946. Do čela klubu byl zvolen Jindřich Peteráč. Nový výbor měl 16 členů a dva revizory. Jednatelům byl zvolen František Kopečný, pokladníkem Jindřich Hon a kronikářem Jan Domes, který poslední událost do kroniky

zapsal v roce 1944. Ačkoliv Jan Domes byl opět zvolen kronikářem, v dalších zápisech do kroniky nepokračoval. Přes naléhání výboru a sliby některých členů, že v kronice budou pokračovat, zůstala kronika nedotčena až do doby, než byl kronikářem zvolen Miloš Sum. To bylo ale až v roce 1964, skoro po 20 letech. V informacích o činnosti klubu zůstala mezera, kterou se mu nepodařilo zaplnit ani při besedách se staršími pamětníky a funkcionáři. Plné desetiletí činnosti klubu byla ztracená léta, o nichž nebyly téměř žádné doklady. Jediným konkrétním nalezeným dokladem byl zápis z valné hromady z 27. října 1951. O něm bude ještě zmínka v časové posloupnosti. Další doklady měl kronikář k dispozici až od roku 1956, od kdy už existovala kniha zápisů o členských, výborových a výročních schůzích.

Činnost klubu se vyvíjela velmi dobře, i když stav jeho členů postupně klesal. Klub opustili většinou ti, kteří zvyšovali stav členů koncem války. Když se předpokládaný zisk z prodeje protektorátních známek nedostavil, díky včasnému opatření vlády, zase odešli.

Roku 1948 došlo k převzetí moci a začátku vlády jedné strany. Nastal čas nedůvěry ke komukoli, kdo neměl dělnický původ, čas příkazů, kontrol, politických prověrek, vylučování členů a posléze i zrušení všech spolků v nové dělnické republice. To byla obtížná, neradostná doba pro činnost kroužku, jehož profesní složení členů jsem již uvedl.

Když jsem byl později v roce 1989 zvolen kronikářem klubu, nelíbila se mi interpretace doby vzniku klubu podle data, kdy se sešla první valná hromada zájemců o poštovní známky a usnesla se, že zakládá klub filatelistů. Bez vlastní organizace, bez spolkových stanov a bez zápisu do spolkového katastru. Začal jsem se zajímat o úřední ustavení tohoto klubu ve Státním okresním archivu v Přerově. Tam byl nalezen ve fondu Okresní národní výbor Přerov pod inventárním číslem 690 (Spolky Přerov) Klub filatelistů. Byly zde i originály dopisů ze Zemskou správou politickou z roku 1924, které dokládají vznik spolku Klub filatelistů v Přerově a okolí, zejména potvrzení stanov a osvědčení právního trvání spolku, jak jsem je popsal v úvodní kapitole svého příspěvku, uveřejněného ve Sborníku Státního okresního archivu Přerov z roku 2010. Kromě toho tam bylo nalezeno i několik úředních dopisů z let 1946–1951, které později popsal Miloš Sum jako ztracené roky. Jejich obsah značně osvětluje poměry v „revolučních“ letech. Je namístě je zde uvést, protože by byly zcela zapomenuty. Znali je jen tehdejší členové výboru klubu. Doplnil jsem jimi kroniku klubu vlepením jejich kopií v prosinci roku 1989, tj. 25 let po Miloši Sumovi.

Dne 3. března 1947 sděloval Klub filatelistů Okresnímu národnímu výboru v Přerově (ONV) výsledek valné hromady, která se konala 23. února 1947. Zvoleni byli: předseda Jindřich Peteráč, vrchní tajemník Hanácké župy fotbalové (HŽF), Přerov, Wilsonova tř. 1; místopředseda František Vykydal, technický úředník, Přerov, Wilsonova tř. 3; jednatel František Kopečný, administrativní asistent MNV, Přerov, ul. 9. května 70/I; pokladník Jindřich Hon, ředitel pošty v. v., Přerov, Blahoslavova 12; správci kolování Josef Chytil, technický úředník, a František Obadálek, vlakový výpravčí ČSD. Stav členstva k 23. únoru 1947 činil 380 členů. Podepsáni byli Kopečný, Peteráč.

Dne 26. ledna 1948 oznámil jednatel termín konání XXIII. valné hromady na 29. února 1948 v jídelně hotelu Přerov a její program. Předseda, místopředseda, jednatel a správce kolování se nezměnili, pokladníkem se stal Vladimír Dvořák, úředník ČSD, Přerov, Husova 11. Na ONV registrovali oznámení teprve 10. března 1948, ve spolkovém katastru poznačeno 13. března 1948. Pravděpodobněji došlo obvykle, ale na takové drobnosti nebyl čas při přípravě Vítězného února. Tato valná hromada se konala tedy právě v převratových dnech. Program jednání, ani usnesení se nezachovaly. A neprodleně začala perzekuce.

Likvidace klubů filatelistů

Již 4. dubna 1948 podal klub hlášení o provedené očištění (!) Krajskému akčnímu výboru Národní fronty (NF) prostřednictvím Okresního akčního výboru, podle vyhlášky Ústředního akčního výboru NF a Svazu moravských spolků v Brně. Za akční výbor klubu podepsali dopis Leopold Zdráhal, předseda, a František Winter, jednatel. Současně přiložil klub Žádost o povolení další činnosti Krajskému akčnímu výboru v Olomouci prostřednictvím ONV v Přerově na podkladě přiloženého hlášení o provedené očištění. Oba přípisové byly odeslány 5. dubna 1948 ve třech opisech. Toto odeslání hlásil akční výbor dle organizačních pokynů ještě Akčnímu výboru Ústředí československých filatelistů v Praze dne 14. dubna 1948 a Svazu moravských filatelistických spolků v Brně 15. dubna 1948. Dne 18. ledna 1949 žádá klub o povolení valné hromady na 13. února 1949. Uvádí i program valné hromady. ONV oznámení vzal na vědomí za měsíc dne 15. března 1949. Klubu filatelistů žádnou odpověď nedal.

Dopisem z 24. února 1949 sdělil klub na ONV funkcionáře – předseda Jindřich Peteráč, vrchní tajemník HŽF, místopředseda František Vykydal, technický úředník, jednatel Karel Vozák, zřízenec ČSD, Přerov, Tovární 402, pokladník Vladimír Dvořák, úředník ČSD, správce kolování Josef Chytil, technický úředník.

Dne 10. února 1950 oznámil klub konání valné hromady 26. února 1950 v hotelu Přerov, s obvyklým programem a se žádostí, aby to ONV vzal na vědomí. KF dopisem z 8. března 1950 sdělil výsledek volby funkcionářů – předseda Jindřich Peteráč, předseda Hanácké fotbalové župy, t. č. nasazen na stavbě Gottwaldových závodů, místopředseda Eduard Král, vedoucí obchodu s gramofony, jednatel František Winter, vrchní revident ČSD. Celkový počet členů klubu byl 234. Zde už se zřejmě jednalo o dopad politických prověrek.

Dochoval se dopis referenta pro vnitřní věci a bezpečnost (z okresu Přerov) z 9. října 1950, odeslaný Krajskému národnímu výboru v Olomouci, referát pro vnitřní věci a bezpečnost, o spolku Klub filatelistů v Přerově a o jeho činnosti: „*K Vašemu výnosu ze dne 20. 9. 1950 zn. 261/01/1950 – 12. 9. – III předkládám zprávu, že shora uvedený spolek právně dosud existuje a vyvíjí činnost. Podle výnosu min. vnitra z 6. září 1950 nebylo však možno provést žádané šetření, vzhledem k tomu, že předseda a jednatel spolku jsou již delší dobu v Přerově nepřítomni. Jiným funkcionářům spolku nejsou známa data, resp. okolnosti, výnosem ministerstva vnitra požadované.*

K bodu 1 / předkládám zprávu, že spolek dosud vyvíjí činnost a tato spočívá ve sběru známek, ve výměně známek s filatelisty ze zahraničí, která se ovšem děje jen na podkladě povolení, vydaného ústředím v Praze. Tato činnost je však v přítomné době značně omezena. Spolek pořádá každým rokem valnou hromadu, členské schůze se konají jednou měsíčně, každou neděli vyměňují si členové spolu známky v místnostech hotelu Přerov.

K bodu 2 / předkládám zprávu, že nebyly vzneseny námitky proti činnosti spolku, taktéž nebyly vzneseny námitky proti funkcionářům.

K bodu 3 / a 4 / není zatím možno předložit zprávu.

K bodu 5 / předkládám zprávu, že postoj spolku a jeho funkcionářů k lidově-demokratickému zřízení republiky není záporný. Spolek svou činností nepřispívá k budování socialismu v naší vlasti.

K bodům 3 / a 4 / výnosu MV bude podána zpráva dodatečně.

Činnost spolku je opodstatněna a jeho další existence je žádoucí.“

Po dvou měsících KNV u ONV tento dotatek urgoval, aby jeho dotazníky byly zodpovězeny do konce roku 1950. Referent pro vnitřní věci opožděně hlášení omluvil tím, že dříve neobdržel zprávu od KF v Přerově, ačkoli právě akční výbor klubu podal tuto zprávu již 5. dubna 1948.

Dne 21. dubna 1951 žádá KF naposledy o souhlas s valnou hromadou. Dopisem z 5. května 1951 oznámil Klub filatelistů na ONV, že 29. dubna 1951, na valné hromadě klubu, konané v hotelu Přerov, došlo k převedení klubu do ZK ROH ČSD, na základě doporučení ÚRO a směrnic Ústředí filatelistických spolků v Praze. Počet členů byl 240, ale během roku se očekávalo podstatné snížení, podle došlých převodových přihlášek, dle nichž se každý sběratel měl přihlásit do ZK svého zaměstnavatele.

Na valné hromadě byli zvoleni předsedou Eduard Král, místopředsedou Antonín Blažek, jednatelem František Winter, pokladníkem Vladimír Dvořák, správcem kolování Josef Chytil, vzdělavatelem Josef Patočka, matřikářem Jan Spáčil a další členové výboru: Josef Hyndrych, Hugo Lubeník, Antonín Matuška, František Obadálek, Rudolf Procházka a František Vykydal.

ONV na dopis připsal, že ve spolkovém katastru poznačeno 7. května 1951. ONV vzal dále na vědomí, že podle usnesení valné hromady došlo k převedení spolku Klub filatelistů v Přerově do ZK ROH ČSD, n. p. v Přerově. Tím přejdou i veškerá práva, povinnosti i jmění spolku na uvedený Závodní klub. Proto se dnem 7. května 1951 spolek Klub filatelistů v Přerově vymazává ze spolkového katastru. Toto rozhodnutí oznámil výměrem písemně ONV poslednímu předsedovi klubu, Eduardu Královi.

Později, 8. června 1951, zaslal ONV referátu pro vnitřní věci a bezpečnost tento dopis:

„Věc: Spolky filatelistů – začlenění do masových organizací – pokyny.

Ministerstvo vnitřní sdělilo sem výnosem ze dne 30. V. 1951, že se již provádí převod filatelistů na základnu masových organizací. Dne 4. 3. 1951 došlo na Ministerstvu pošt, za přítomnosti zástupců ÚRO, MIO, Ústředí filatelistických spolků a Ministerstva pošt k dohodě o nové organizaci čsl. filatelie.

Podle ní všechny občanské spolky filatelistické se likvidují a přecházejí na základnu masových organizací, zejména do Závodních klubů ROH. K tomu byly vydány tyto směrnice:

1) *Středisky pro pěstování amatérské filatelie budou napříště výlučně složky masových organizací, resp. Osvětové besedy, kde napojení na masové organizace není možné.*

2) *Ze zásadních důvodů není přípustná existence spolků v krajském neb oblastním měřítku. Tyto spolky se zlikvidují a členové přejdou do svých Závodních klubů a jiných složek masových organizací, resp. Osvětových besed.*

3) *Pro koordinování činnosti masových organizací a odborného vedení této činnosti bude zachováno Ústředí čl. filatelie jako dobrovolný funkcionářský orgán, který bude doplněn zástupci ZK tak, aby příslušníci dělnické třídy měli zde rozhodující vliv.*

Ústředí bude pod přímým dozorem Ministerstva pošt, MIO a masových organizací, zejména ROH.

Sekretariát, který má jednoho zaměstnance, bude zachován ve formě odborného ústředí. Bude provádět registraci členstva a jiné odborné práce.

ÚRO vydalo všem KOR podrobné směrnice pro převod filatelistických spolků do ZK ROH. Rovněž Ústředí filatelistických spolků poslalo podrobné směrnice všem dosud existujícím filatelistickým spolkům. Termín pro dokončení celé akce převodu byl stanoven do 30. června 1951.

O tom se dává vědět za účelem dalšího příslušného opatření, pokud jde o likvidaci všech filatelistických spolků ve Vašem správním obvodu. Žádám, abyste – pokud se tak již nestalo – vešli v jednání o začlenění filatelistických spolků s jejich činovníky, a jejich zrušení sem ve shora uvedeném termínu oznámili.

Oznámení o likvidaci spolku Klub filatelistů v Přerově, se sídlem v Přerově, nutno předložit Ministerstvu vnitra. Projednejte tuto záležitost přednostně.“

ONV obratem 12. června 1951 zaslal Ministerstvu vnitra opis svého výměru o likvidaci shora uvedeného na vědomí. Ministerstvo vnitra 31. července 1951 vytklo ONV, že oznámení spolku ze dne 5. května 1951 o jeho zániku mělo být projednáno z důvodu příslušnosti Ministerstvem vnitra, jak také plyne z jeho výnosu ze dne 30. května 1951, č. 260.01-9-11/2-3767, zasláního KNV v Olomouci. ONV „kontroval“ zprávou, že likvidaci provedlo dříve, než KNV něco vydal.

Posledním dokladem o likvidaci klubu je dopis referenta pro vnitřní věci a bezpečnost z 8. listopadu 1951 adresovaný Závodnímu klubu ROH-ČSD Přerov: „Žádám o sdělení, zda spolek Klub filatelistů v Přerově, který se dnem 29. dubna 1951 včlenil do Vašeho Závodního klubu ROH-ČSD v Přerově, měl nějaký movitý nebo nemovitý majetek.“

Ze všech těchto nalezených dokladů ve Státním okresním archivu soudím, že Kluby filatelistů byly již dlouhou dobu trnem v oku stranickým orgánům, snad z důvodů, že:

- jejich členové patřili převážně ke střední a vyšší společenské třídě a dělnická třída v nich rozhodující vliv nikdy neměla;
- byly to spolky zejména lékařů, lékárníků, právníků, továrníků, hoteliérů a úředníků správních orgánů města, státní dráhy a státní pošty;
- obchodovali mezi sebou se státními ceninami, někteří dokonce se zahraničím (!), ne zcela průhledným způsobem, se socialismem obtížně slučitelným;

– svým „kšeftařením“ a hromaděním osobního cenného majetku nijak nepřispívali k budování socialismu v naší vlasti, jak bylo konstatováno při prověrkách.

Největší úbytek členů nastal v roce 1948, kdy odešlo během roku 65 jeho členů. Zřejmě také následkem převratných únorových událostí.

Likvidaci klubu jako celku došlo nejen k převodu do masové organizace, ale i záměrnému rozptýlení členů do řady odborových organizací. Diskutabilní nadto bylo ovšem propadnutí veškerého jmění ve prospěch ROH, a to do té organizace, ve které byl nejvyšší počet filatelistů.

Poukazují zde znovu na nešťastné letité usnesení, že klub vybuduje vlastní sbírku čs. poštovních známek, která bude majetkem všech členů klubu, a v době jeho rozpuštění měla již desetitisícovou hodnotu. Jednalo se i o desítky úplných ročníků filatelistických časopisů a našich i zahraničních katalogů známek. Znění smlouvy o převzetí klubu do ROH se mi už nepodařilo zjistit. Musím však zde objektivně konstatovat, že i po mnoho následujících let zůstal kroužku stále tento majetek a žádný ze tří závodních klubů, ve kterých kroužek působil, ho nepřivedl do svého vlastnictví. Naopak! Vždy kroužku přispěl na zakoupení nových časopisů a katalogů.

Tak skončila samostatná existence Klubu filatelistů v Přerově po 27 letech a klub se změnil na kroužky filatelistů při ZK ROH. Filatelisté se tak rozešli do tří ZK ROH, přičemž nejpočetnější skupinou členů byli zaměstnanci státní dráhy, státní pošty a správních úřadů. Přešli do ZK ROH Pošty Přerov 2, ZK ROH MNV a ZK ROH ČSD. Předsedou tohoto kroužku se stal Eduard Král a jednatelem František Winter. Oba zůstali v těchto funkcích až do roku 1962.

Kronikář Miloš Sum si stýskal, že deset let života klubu bylo ztraceno a nepomohly mu ani besedy se staršími pamětníky a funkcionáři. Ani se příliš nedivím. Četl jsem, během funkce kronikáře, kojetínskou městskou kroniku s jedinou větou v zápisu ze září roku 1937, že „lidé plakali před výkladní skříní, která byla vyzdobena k úmrtí prezidenta Masaryka“. V roce 1948 po stranické kontrole kroniky (!) byl vzdělaný kronikář ihned odvolán a závadná věta byla po jedenácti letech zpětně *napravena* a v kronice změněna. Ti vedoucí funkcionáři klubu filatelistů, kteří zažili jeho likvidaci, sotva tehdy měli zájem někomu, tím méně kronikáři, který by to zapsal, sdělovat, jak to tenkrát bylo. V roce 1965, kdy si Miloš Sum tak postěžoval na starší členy, byla již situace kroužku filatelistů ale zcela jiná.

Členům, kteří byli organizováni v ZK ČSD, se příliš dobře nevedlo a tak postupně hledali lepšího patrona pro svou činnost. Teprve v roce 1956 se dohodli se ZK Pivovaru a tímto rokem začala i nová éra tohoto kroužku. Kronikář v roce 1964 zapsal zpětně podle zápisů ze schůzí, jak bylo již uvedeno, události od roku 1956.

Kroužek filatelistů v Závodním klubu ROH Pivovaru Přerov

ZK Pivovaru měl velké pochopení pro činnost filatelistů a členem kroužku se stal i sám předseda ZK ROH Ing. Rudolf Zatloukal. Filatelisté tak měli k dispozici zdarma sál pro pořádání valných hromad a členských schůzí i místnost pro výměnné schůzky každou neděli po několik následujících let. A ZK jim vlastním autobusem umožnil i zájezdy vlastivědné i na výstavy filatelistů. Na budově pivovaru byla zřízena i zasklená propagační skříňka.

Klubový život se tak naplno rozvinul. Do tohoto kroužku přestoupili pak i ti, kteří se hlásili do ZK svého zaměstnavatele. A tak se znovu všichni sešli v ZK ROH Pivovar.

Dne 29. ledna 1956 byla zahájena činnost kroužku valnou hromadou. Zvolená komise připravila návrh na nový desetičlenný výbor, jehož členové byli současně zvoleni do výboru ZK ROH Pivovar Přerov. Zvoleni byli předsedou Eduard Král, jednatelem František Winter, pokladníkem a správcem novinek Josef Patočka a matrikářem František Obadálek.

Tento rok byl i výročím 700 let města Přerova a výbor kroužku navrhl oslavit je uspořádáním **Druhé výstavy poštovních známek v Přerově** už ve dnech 10. až 24. června 1956. Veškerá činnost kroužku se soustředila na přípravu této výstavy. Už na výborové schůzi 15. února 1956 byl projednán rozpočet chystané výstavy. Předpokládal vydání ve výši 9 000 Kčs, příjem 4 000 Kč a schodek 5 000 Kčs, o jehož úhradu byl požádán ZK ROH. Všechny další výborové, výstavní i členské schůze se zabývaly nejdéle v týdenních intervalech výstavními problémy.

Miloš Sum navrhl dva druhy pozvánek pro zvané hosty. Byl vydán pamětní aršík s nalepenou známkou a příležitostným razítkem a obálka s týmž vyobrazením přerovského zámku se znakem města od Miloše Suma. Stejná obálka, ale s natištěnou známkou, se stala hledanou celinou i po mnoha desítkách let.

Výstavu obeslali externí účastníci celkem 470 výstavními listy a 16 členů kroužku filatelistů celkem 1 200 výstavními listy. Výstavu navštívilo mimo představitelů ministerstva spojů, úřadů a korporací 1 480 platících osob, 816 studentů a vojáků a 1 660 žáků místních a okolních škol s učiteli. Měla tedy velký úspěch. Všechny události, výstavní tisky a doklady jsou zařazeny ve vázané *Pamětní výstavní knize*. Ta byla předána k archivaci Státnímu okresnímu archivu v Přerově. V ní je možno získat podrobnější informace.

Byla obeslána *Krajská výstava poštovních známek v Olomouci*, na níž byl odměněn kolektiv ZK ROH Pivovar Přerov za expozici ČSR cenou Ministerstva spojů (Albem známek Československé republiky 1945–1957).

Na ustavující schůzi v únoru 1962 byl zvolen patnáctičlenný výbor. Byl podán návrh, aby se pořádala filatelistická výstava v roce 1964, v rámci oslav 40 let organizované filatelie v Přerově. Výbor se ujal řízení všech prací s uspořádáním **3. výstavy poštovních známek v Přerově**, která se konala ve dnech 21. června až 7. července 1964 opět v sále Pivovaru.

Rozpočet výstavy, mimo běžného rozpočtu kroužku, počítal s vydáním 8 200 Kčs. O zajištění nedostávající se částky 5 700 Kčs byl požádán ZK ROH. Ten značně vysoký rozpočet beze změny schválil. Mohlo být překročeno k přípravě vydání výstavního katalogu, příležitostně obálky a aršíku. Návrhy na ně opět vypracoval Miloš Sum.

Dne 21. června 1964 byla výstava za hojně účasti otevřena přestřižením pásky vedoucím kulturního odboru MěstNV Stanislavem Uvírou. Zúčastnilo se jí svými exponáty 66 vystavovatelů z celé republiky. Na 220 panelech bylo vystaveno 29 860 poštovních známek z celého světa, rozdělených do sedmi tříd. Muzeum poštovních známek v Praze a Pofis měly na výstavě vlastní expozice. Zvláště bohatá byla třída mládeže do 18 let. Na výstavu přišlo 2 564 návštěvníků. Z toho počtu bylo na 50 % žáky škol. Přijeli

VÝSTAVA

POŠTOVNÍCH ZNÁMEK FILATELISTICKÉHO KROUŽKU
ZÁVODNÍHO KLUBU ROH PIVOVAR PŘEROV

10. – 24. ČERVNA 1956

Pamětní aršík pro přerovskou výstavu poštovních známek dle návrhu M. Suma. 1956

OBLASTNÍ VÝSTAVA

POŠTOVNÍCH ZNÁMEK „PŘEROV 1964“

21. 6. - 5. 7. 1964

FILATELISTICKÝ KROUŽEK ZÁVOVNÍHO KLUBU ROH PIVOVAR PŘEROV

Výstavní pamětní aršík se známkou s příležitostným razítkem. 1964

Slavnostní aktiv při zahájení Oblastní výstavy poštovních známek Přerov 1964. Projev jednatele kroužku J. Richtra, vlevo Max Hornýš z Olomouce, uprostřed sedící předseda kroužku F. Obadálek, vpravo od něj Ing. Mirek Radouš z Prostějova

návštěvníci z Moravy, Čech i ze Slovenska. Po celou dobu výstavy byla otevřena poštovní přepážka pošty Přerov 2, která prodávala nejnovější série známek a dopisy razítkovala výstavním razítkem. V průběhu výstavy hodnotila exponáty výstavní jury. Udělila pět diplomů I. stupně, devět diplomů II. stupně a osm diplomů III. stupně. Sbírký mládeže byly ohodnoceny sedmi diplomy. I po hospodářské stránce bylo dosaženo dobrého výsledku.

Hodnocení výstavy ústředím bylo uveřejněno v časopisu *Filatelie* ze 14. září 1964: „Výstava v Přerově zasluhuje plného uznání, pochvalu a díky všem pracovníkům, kteří dovedli překonat všechny těžkosti a přivedli výstavu k velkému úspěchu. Organizátorská, propagační a osvětová práce členů filatelistického kroužku ZK ROH Pivovar v Přerově zasluhuje plného uznání.“

Působení kroužku filatelistů v ZK ROH Pivovar, s velkou podporou jejich činnosti předsedou ZK, bylo jedním z nejúspěšnějších období přerovské filatelie.

II. Historie Klubu filatelistů v letech 1965–1994

Vznik Svazu československých filatelistů

Na počátku roku 1965 obdržel kroužek z Ústředí čs. filatelistů v Praze přípis o tom, že vstupuje v platnost nová organizace v čs. filatelii. Současně došel i návrh stanov nově se tvořícího Svazu československých filate-

listů. Kroužek reagoval na tyto změny svoláním členské schůze všech tří filatelistických kroužků v Přerově a zástupce ústředí na 11. dubna 1965.

Zástupcem ústředí byl Ing. arch. Radouš, který seznámil členy s organizačními zásadami. V široké diskusi vystoupilo dvanáct funkcionářů i další členové kroužků. Přípomínky byly nakonec shrnuty do usnesení schůze, které pro důležitost je dále uvedeno v úplném znění.

Bylo rozhodnuto, že nová přerovská organizace ponese původní název *Klub českých filatelistů v Přerově*, jehož 40. výročí založení bylo v minulém roce oslaveno oblastní výstavou.

„USNESENÍ

Usnesení ustavující schůze místní organizace Svazu československých filatelistů v Přerově, konané dne 11. 4. 1965 v Přerově.

1. *Projevujeme zásadní souhlas s ustavením Svazu československých filatelistů – dobrovolné společenské organizace –, která se stane součástí Národní fronty Čechů a Slováků, a vynasnažíme se, aby nová organizace dobře pracovala, sloužila rozmachu filatelistického hnutí v naší vlasti a v přátelském styku s filatelisty jiných zemí sloužila věci světového míru a přátelství mezi národy.*

2. *Žádáme, aby součinnost se ZK ROH nebyla přerušována, ale naopak, aby sepětí filatelistických organizací v místech bylo se ZK ROH ještě více utuženo. Ze skutečnosti víme, že to ke zvýšení filatelistické činnosti jen prospěje.*

3. *K dalšímu rozvoji přátelských styků s filatelisty jiných zemí požadujeme zvýšení dnes přípustné kvóty pro výměnu známek, a to na průměrnou výši, která je povolena filatelistům v jiných zemích světa.*

4. *K zajištění nábory nových členů pro náš Svaz doporučujeme, aby Pofis nezajišťoval neorganizovaným sběratelům poštovních známek novinkovou službu v předplatně.*

5. *Jsmo toho názoru, že navrhovaná doba funkčního období pro Ústřední výbor Svazu, stejně jako období mezi svazovými konferencemi (6 let), je příliš dlouhá. Navrhujeme zkrátit tuto dobu na tři, nejvýše čtyři léta.*

6. *Trváme na tom, aby volba členů nového ústředního výboru Svazu byla připravována v zásadách demokratického centralizmu, tj. zdola nahoru, a ne, jak se to začíná projevovat, že návrhy na členy nového ÚV jsou novým organizacím doporučovány ústředním přípravným výborem v Praze.*

Přijato jednomyslně 73 účastníky ustavující schůze.

V Přerově dne 11. dubna 1965.“

Na ustavující schůzi 15. dubna 1965 byly funkce v nově zvoleném výboru rozděleny takto: předseda Josef Patočka, jednatel Jan Richter, hospodář Vladimír Komínek. Tímto aktem skončila činnost bývalých kroužků ZK a jedna kapitola jejich života. Tři vedoucí funkcionáři pak řídili činnost klubu až do r. 1970. Od června 1965 byl zřízen *Svaz československých filatelistů (SČF)* jako jednotná celostátní organizace a součást Národní fronty.

Na výborové schůzi v březnu 1966 byla uctěna památka Miloše Suma. Zemřel výtvarník a kronikář, který se velmi zasloužil o úspěch filatelistické výstavy PRÉROV 64 a je autorem kroniky za léta 1944–1965.

Filatelisté byli zprvu nadšeni z toho, že dosáhli samostatné organizace, ale podmínky pro činnost se jim velmi zhoršily. Měli organizaci, ale nic jině-

ho. Veškeré náklady na činnost si museli platit ze svých klubových příspěvků, protože byli organizací nevýdělečnou. Vedení klubu často korespondovalo s ústředním výborem svazu o jeho nepromyšlených, pro klub nepřínosných návrzích, o problémech s výměnou známek se zahraničím, dodání objednaných katalogů i uspořádání tiskových listů známek. Činnost klubu značně upadala, kromě výměnných schůzek jiná nebyla.

Výměnné schůzky se odbyvaly po následujících jedenáct let nejvíce v restauracích Městský dům, U Hrochů a Pivovar. Výbor se se svou prací stěhoval do Klubu důchodců i kluboven, ubytoven a kanceláří funkcionářů v podnicích. O činnosti klubu v roce 1968 již nejsou žádné doklady. Klubu činilo potíže získat místnost pro práci s mládeží. Teprve v roce 1974 došlo k dohodě s Městským domem pionýrů a mládeže, který pak byl dlouho patronem kroužků mladých filatelistů a i jinak vyšel filatelistům vstříc.

Po osmi letech chudé samostatnosti začal výbor klubu jednat znovu o možnostech přičlenění k některému ZK ROH v Přerově, o získání patrona. Jednání v roce 1973 se ZK ROH Přerovských strojíren byla ještě neúspěšná. Do výboru klubu byl kooptován nový člen Ing. Miloš Přidal s tím, že bude pověřen jako zaměstnanec podniku stykem se ZK ROH. Když se patronát neuskutečnil, byl pověřen zastupováním delší čas nemocného člena výboru Františka Wintera. Jednání o přijetí do ZK ROH pokračovalo. Ale i druhá žádost o přijetí skončila zamítnutím, a to s odůvodněním, že klub se zabývá činností, řízenou metodicky i odborně samostatným svazem, pod kterým může klub dál pracovat.

Dne 17. listopadu 1974 se konala slavnostní členská schůze v restauraci U Hrochů. Řídil ji Ing. Kobliha. Po zahájení přivítal hosty, kteří zastupovali radu MěstNV, KV SČF, rovněž zakládajícího člena klubu v roce 1924 Blažka a dlouholetého předsedu Františka Vykydala. Přednostní projev k 50. výročí organizované filatelie v Přerově přednesl předseda František Kopečný. Ve svém projevu prošel celou historií klubu, od prvních kontaktů v roce 1922 k založení v roce 1924 a dále až po současnost. Uvedl mnoho zajímavostí čerpaných z kroniky i vlastních zkušeností a poznatků dlouholetého filatelisty.

Z pověření rady MěstNV poděkoval Vladimír Komínek klubu za kulturní činnost a předal Klubu filatelistů Čestné uznání MěstNV. Také Oldřich Harašta poděkoval klubu jménem MěstNV a OV Národní fronty. V následující diskusi promluvil o vlastních začátcích František Winter a MUDr. Vojtěch Dědek. Ze schůze byl poslán Velvyslanectví Sovětského svazu v Praze celostránkový dopis s prosbou, aby tlumočilo Komunistické straně SSSR a všem národům SSSR náš velký dík za vše to, co pro nás SSSR učinil, i s tím, že chceme naplnit Gottwaldovo heslo: Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak. To ukazuje, jak daleko muselo vedení zajít ve své snaze zalíbit se politickým složkám podniku a města.

Poslední žádost o přijetí do ZK PS byla odeslána 26. října 1975 se závěrečným ujištěním, že členové jsou rozhodnuti přispět svou činností k rozšíření možnosti vyžití pracujících Přerovských strojíren, města Přerova a k propagaci podniku Přerovské strojírny. Tentokrát již 5. listopadu 1975 odpověděl ředitel ZK, že rada ZK projednala a schválila naši žádost s tím, že přijetí bude administrativně provedeno 17. listopadu 1975 po výroční

konferenci závodního klubu. Tím byla prakticky uzavřena rozhodující událost roku 1975.

ZK ROH Přerovských strojiren

Od 1. ledna 1976 byl klub přiřazen k ZK ROH Přerovských strojiren, jako jeden z jeho zájmových kroužků. Na začátku roku proběhlo jednání, z něhož vyplynuly pro klub tyto úkoly: – Dodat evidenční listy pro členy.

– Předkládat vedení ZK pravidelně kopii zápisu ze schůzí.

– Předložit plán práce a návrh rozpočtu.

– Zapojit se do všech významných politických akcí v roce 1976, např. závazky k XV. sjezdu KSC, 1. máj, propagace, společenský večer 1. 4., školení vedoucích 4. a 5. 6.

ZK za to pomůže klubu materiální podporou a pokryje schodek v rozpočtu. K výměnným schůzkám propůjčil ZK málo využívanou bývalou kavárnu sokolovny, která byla dostatečně velká a světlá. Pro schůze výboru byla propůjčována klubovna v ZK. Ten převzal i krytí některých výdajů, zejména předplatné časopisů pro dospělé i mládež, propagačního materiálu, knih a katalogů poštovních známek. Výbor se tak mohl věnovat odborným záležitostem a neměl finanční problémy.

Už na členské schůzi 23. října 1977 bylo rozhodnuto o uspořádání *Oblastní výstavy poštovních známek PŘEROV 78*, což byla v pořadí již **4. výstava Klubu filatelistů** v Přerově. Tříčlenná přípravná komise ve složení Ing. Miloš Přidal, Komínek a Ing. Koblíha měla učinit předběžné přípravy k výstavě. Po jednání s KV SČF musel být navržený termín výstavy přesunut na 1. pololetí 1979. V roce 1978 se měla uskutečnit Světová výstava poštovních známek v Praze.

V roce 1977 bylo hodně pozornosti věnováno práci s mládeží. Klub měl dva kroužky mladých filatelistů. Jeden vedl Karel Barták, scházel se s mládeží v klubovně ZK každou středu, druhý Mgr. Milan Řezníček. Jeho kroužek se scházel ve škole na ulici Svisle.

Členové klubu se sešli podle plánu na oblastních výměnných schůzkách, které se konaly na jaře a v listopadu. Byla uspořádána i odborná přednáška Ing. Waltra Müllera z KV SČF na téma *Námětové sbírání známek*, se zvláštním zřetelem k budování námětového exponátu, které se zúčastnilo 55 členů. Štafeta na závěr *Měsíce československo-sovětského přátelství* se konala 10. prosince. Klub filatelistů povinně připravil stuhu se zdravotní, kterou předala delegace klubu předsedovi MěstV NF Ing. Koblíhovi.

Začátkem roku 1978 byla v rámci dlouhodobých vztahů obou měst uspořádána v Domě kultury v Ostravě *Družební výstava poštovních známek OSTRAVA – VOLGOGRAD*. Při jejím hodnocení získal Velkou postříbřenou medaili i Marek Řezníček z kroužku přerovských mladých filatelistů.

Činnost klubu byla zaměřena ke *Světové výstavě poštovních známek PRAGA 1978*. Na její prohlídku byl zorganizován klubový zájezd ve dnech 10. a 11. září 1978.

Také organizační výbor výstavy v Přerově se již pravidelně scházel a postupně plnil jednotlivé úkoly: návrh výstavní medaile a její výroba ve zlatém, stříbrném a bronzovém provedení, návrh výstavních diplomů a jejich vytištění zatím bez data a jmen, získání dárců věcných cen podle možností okresních úřadů a výrobních podniků. Projednával s poštovním

úřadem zřízení samostatné poštovní přepážky na výstavě a její obsazení a prodej poštovních známek a celin, stejně jako návrh a výrobu výstavního poštovního razítka, provedení suvenýrů pro návštěvníky výstavy ve formě výstavních obálek a výstavních listů a jejich vydání a mnoho dalších úkolů. Řada vzniklých nákladů byla uhrazena ZK ROH.

Rok 1979 byl pro klub významný tím, že v něm dospěl k 55. výročí svého založení a na jeho oslavu pořádal z pověření ÚV SČF *Oblastní výstavu poštovních známek PŘEROV 79* pod patronátem ZK ROH Přerovských strojíren. Výstava poštovních známek se tak konala zase teprve po 15 letech. Byla uskutečněna přímo v prostorách ZK ROH na Žerotínově náměstí, ve dnech 19. až 27. května 1979. Záštitu nad výstavou převzaly OV NF, ONV, OOR a OV SSM. Slavnostně otevřena byla fanfárami kvarteta lesních rohů žáků Lidové školy umění v Přerově. Uvítací projev přednesl předseda klubu filatelistů a výstavního výboru Ing. Václav Krejčí.

Předseda Klubu filatelistů Ing. Václav Krejčí. 1978

Uvítací projev přednesl předseda klubu filatelistů a výstavního výboru Ing. Václav Krejčí. Promluvili i hosté z ústředí Svazu čs. filatelistů z Prahy, ONV, ZK ROH i představitelé města Přerova a spolu přestřihli otevírací pásku.

Pro četné návštěvníky byl vydán Katalog 79 se všemi informacemi o výstavě. Autorem návrhu jeho titulní strany byl přerovský akad. malíř a grafik Jan Chmelař. Ten navrhl pro výstavu obě strany výstavní medaile, kterou vyráběla odborná firma. Vytvořil i návrh výstavních obálek a dopisnic a plakát výstavy. Velmi se tak zasloužil o úroveň výstavy.

Po celou dobu výstavy byla návštěvníkům k dispozici výstavní poštovní přepážka s denními výstavními příležitostnými razítky, katalogem, výstavními příležitostnými tisky a poštovními známkami. Celkem bylo vystaveno 30 prací dospělých a 13 exponátů mládeže. Výstavu, která nad to probíhala za krásného jarního počasí, je možno hodnotit jako velmi zdařilou. Měla bohatou návštěvu občanů města i mládeže s velkou hromadnou účastí škol. Byla nejlepší, která se kdy v Přerově konala.

Program výstavy byl doplněn návštěvou jednoho z našich předních rytců známek, Ladislava Jirky, rytce československých bankovek. Jeho výklad ke způsobu práce rytce tak malých obrázků byl úžasný. Přitom vystupoval docela skromně, jako by byl jedním z nás. Spolu s manželkou dovezli řadu

Zahájení oblastní výstavy poštovních známek Přerov 1979

malých rytin, které si mohli zájemci koupit a pořídit si tak jejich zarámováním krásný obrázek, který jim bude výstavu stále připomínat.

Výstavním výborem byla pořízena *Pamětní kniha filatelistických výstav Přerov 79 a Přerov 81*, která byla jako vázaná kniha formátu A3 předána SOkA v Přerově k trvalému uložení. Jsou v ní uvedeny zprávy předsednictva, hospodáře, včetně opisu účetního deníku a jednotlivých výstavních odborů, které byly shrnuty do *Kroniky výstavy*. V ní jsou zachovány i vydané suvenýry a propagační materiál výstavy.

Následující rok 1980 se z pohledu výstavy jevil jako odpočinkový. Ale nebyl. Ožily výměnné schůzky, na nichž se scházivalo průměrně 55 členů. Člen výboru klubu a vedoucí KMF Mgr. Řezníček byl jmenován do Krajské komise mládeže a do výboru Krajské komise pro obor poštovní historie a celin. Byl dán do pořádku archiv našeho klubu. O tuto práci měl stálý zájem Vojtěch Sklenář. Očísloval seznamy knih a časopisů, které se dochovaly z minulých let a evidoval je tak, aby je bylo možno půjčovat členům. A nebylo jich málo! Klub vlastnil 80 různých katalogů a 120 vázaných ročníků filatelistických časopisů.

Zájezd do Žiliny na mezinárodní výstavu poštovních známek *ŽILINFILA* Polsko – ČSSR se uskutečnil 14. června 1980.

V roce 1981 byla opět v klubu bohatá činnost zejména v souvislosti s organizováním oblastní výstavy mládeže. Výbor klubu připravil pro členy zájezd na mezinárodní výstavu známek *SOFILEX 81* v Bratislavě. Po ukončení všech prací na výstavě pověřil ÚV SČF klub uspořádáním **Oblastní výstavy poštovních známek mládeže Severomoravského kraje – PŘEROV 81** v měsíci říjnu. Vzhledem k tomu, že výstava by znovu blokovala činnost ZK na dva týdny, žádal ZK ROH, aby výstava byla uspořádána jinde. Po souhlasu ředitelky MDPM připravována tam. Pod-

Oblastní výměnná schůzka filatelistů 23. 3. 1980. Foto Ing. M. Přidal

Návštěvníci Oblastní výstavy poštovních známek mladých filatelistů „Mladí Pobečví“, Přerov 1981

mínkou bylo, že ji uspořádáme za účasti MDPM. A nebyla to jen formalita! Pracovnice velmi iniciativně řešily řadu našich požadavků a uspořádání bylo dohodnuto přímo v sále MDPM.

A tak výstavní výbor pokračoval v přípravě již **5. výstavy**. Spolu s ním i všechny kroužky mládeže, protože šlo i o jejich úspěch! Tentokrát to byla soutěžní výstava mládeže pod názvem **Mláď Pobečví – PŘEROV 81**. Předsedou výstavního výboru byl opět předseda klubu Ing. Václav Krejčí. Ředitelka MDPM Helena Šimková napsala do katalogu výstavy i článek *Z činnosti městského domu pionýrů a mládeže*. Záštitu nad výstavou převzaly ONV, OOR, ORPO SSM, MV NF a MěstNV v Přerově. Gestorem výstavy byl Miloslav Beneš, předseda Krajské komise mládeže v Ostravě.

Byl opět vydán katalog výstavy s titulní stranou od našeho člena Jiřího Franty. Úvodní informační článek katalogu *Mládežnické exponáty a výstavní činnost* napsal Mgr. Milan Řezníček. Jiří Franta navrhnul i pamětní tisk z výstavy s obrazem pečete města z roku 1579 i dopisnice s emblémy výstavy ve dvou variantách. Byl tvůrcem i výstavních medailí pro úspěšné vystavovatele.

Výstava se konala od 3. do 11. října 1981 a zúčastnili se jí zástupci KV SČF, ONV, ZK ROH, MDPM a další hosté, členové klubu a vystavovatelé. Slavnostní projev přednesl Miloslav Beneš, předseda komise mládeže SmKV SČF. Pásku přestřihli spolu předseda KV SČF Jan Brož a předseda MěstNV v Přerově Ing. Milan Štafl. Bylo vystaveno celkem 78 soutěžních exponátů a dva propagační. Přerovští mládežníci se výstavy zúčastnili 18 exponáty v různých kategoriích. Celkem mohlo být vystaveno 78 soutěžních prací na 134 výstavních plochách, dohromady s nesoutěžními exponáty na 150 plochách. Byla to reprezentativní krajská výstava.

Výroční členské schůze 29. listopadu 1983 se jako hosté zúčastnili Adolf Koukal, čestný předseda výboru SČF, Jan Brož, předseda KV SČF, Marie Schönweitzová, ředitelka ZK ROH, a František Kopečný, zástupce MV NF. V diskusi Jan Brož všem přítomným podrobně vysvětlil, kam se bude nadále ubírat veškeré filatelistické hnutí. Hovořilo se i o blížícím se výročí *60 let organizované filatelie v Přerově*. Na závěr byl volen výbor klubu a delegáti na krajskou konferenci – Ing. Václav Krejčí a Ing. Miloš Přidal. Do KV SČF byl navržen Ing. Miloš Přidal.

V roce 1984 počet členů kroužku vzrostl na 291. Odebírali 861 sérií nerazítkovaných známek Československa, 63 obálek prvního dne vydání (FDC) a 25 nálepních listů. Vezmeme-li v úvahu pouze nerazítkované známky, byla jejich nominální hodnota – nikoli tržní cena – v tom roce 450 Kčs. Jejich prodej našemu klubu přinesl státní poště čistý zisk ve výši 388 310 Kčs, neboť neposkytla filatelistům žádnou službu, protože známky zůstaly nepoužity. Většinu ostatních celin náš klub věnoval poště v tom roce přes 400 000 Kčs z vlastních kapes odběratelů. V tom roce byl poštovní tarif ještě 50 hal. za dopisnici a 1 Kčs za dopis. Měla-li by získat svými službami takové prostředky, musela by pošta např. přepravit veřejnosti 400 000 dopisů!

Podobné úvahy za celou republiku dospěly až k názoru, že filatelisté nejsou škůdci republiky, které je třeba rozehnat jako v roce 1951, nýbrž velkým přínosem finančním i společenským. Prezident republiky Dr. Gustáv Husák napsal do katalogu Světové výstavy PRAHA 1978: „*Svě-*

tová výstava je jedním z významných politických příspěvků Československé socialistické republiky pro uskutečňování politiky mírové spolupráce a přátelství mezi národy v duchu plnění závěrů Helsinské konference. Přeji této mimořádné kulturně-společenské události, která napomáhá k lepšímu vzájemnému poznávání a dorozumění mezi lidmi všech kontinentů, plný úspěch.“

V září byl ještě uspořádán vlastivědný autobusový zájezd klubu do Jihomoravského kraje, rovněž s neobyčejnou úrovní. Nešlo se co nejrychleji k cíli a pak rychle zase zpět. Snažili jsme se poznat i to, co cestou stálo za povšimnutí, tedy kopec Žuráň, Napoleonovo velitelské stanoviště v bitvě u Slavkova, památník bratrské tiskárny v Kralicích, zámek v Náměšti nad Oslavou, v němž měl v nároží svou letní rezidenci prezident Dr. Edvard Beneš, přes hráz Dalešické údolní nádrže, kolem staveniště druhé atomové elektrárny v Dukovanech k našemu cíli – zámku v Moravském Krumlově s expozicí slavné Slovanské epopeje malíře Alfonse Muchy. Pro filatelisty je Alfons Mucha i autorem prvních známek v roce 1918 – slavných Hradčan – i čs. bankovek.

Cesta zpět nás vedla pod nejvyšší železniční most u Ivančic, který sloužil přes 100 let a je národní technickou památkou. Zájezd jsme ukončili návštěvou památníku u obce Ořechov.

Slavnostní členská schůze k 60. výročí založení Klubu filatelistů v Přerově a okolí byla stanovena na sobotu 13. října 1984 ve velkém sále pivovaru v Přerově s tím, že od 13. do 16. října byla otevřena v malém sále propagační výstava s ukázkami prací členů klubu. Všichni členové dostali pozvánku s průvodním dopisem předsedy. V něm bylo i oznámení, že každý účastník schůze obdrží u vchodu ocelorytinu s pohledem na Prahu od grafika Josefa Herčíka. Ten byl zde osobně přítomen a byla s ním uspořádána v neděli v ZK ROH beseda o jeho práci, s autogramiádou a možností zakoupit si od něho různé napsané rytiny pohledů na Prahu.

Pro tuto schůzi byly dále k dispozici dva příležitostně pamětní tisky od akademického malíře a grafika Jana Chmelaře, s nalepenou známkou a zvláštním poštovním razítkem jen pro tuto akci od zasloužilého umělce Vladimíra Kovaříka.

Mezi nejvýznamnější hosty patřili Jan Brož, předseda KV SČF, Pavel Horák, zástupce OV NF, a Arnošt Koblíha, předseda MěstV NF. Zúčastnili se i zástupci vedení podniku, ZR ROH Přerovských strojíren, ZK ROH Pivovar a okolních klubů filatelistů. Schůzi řídil RNDr. Květoslav Pliska. U předsednického stolu zasedli hosté Brož, Horák, Koblíha a Ing. Mádr. Slavnostní ráz dodal akci smíšený pěvecký sbor Vokál. Zazpíval pod vedením dirigenta Otakara Šišky a za klavírního doprovodu paní Nedomové několik skladeb W. A. Mozarta a úprav národních písní, které navodily slavnostní náladu. Vystoupení Vokálu ve slavnostních úborech jako při velkých koncertech dodalo shromáždění vážnosti i lesku. V hlavním poutavém projevu seznámil přítomné předseda klubu s celou historií klubu od jeho počátků. Mnozí filatelisté, nejen mladší, ji dosud sotva mohli znát. Jan Brož poděkoval členům klubu za úspěšnou činnost a předal přerovskému klubu Čestné uznání a věcnou cenu.

Za dobrou práci byli aktivní členové odměněni čestnými uznáními, která předali zástupci MěstV NF, OV NF a ZK ROH Přerovských strojíren.

Předání děkovných dopisů MěstV NF během slavnostní schůze Klubu filatelistů na oslavu 60. výročí založení. 1984

Autogramiáda Josefa Herčíka. 1984

Celostátní výměnná schůzka filatelistů v Přerově. 1984

Slavnostní schůze se zúčastnilo 154 členů, mládež z kroužků mladých filatelistů a hosté. V neděli byla ve velkém sále Pivovaru pořádána hojně navštívená celostátní výměnná schůzka.

Oslava 60. výročí založení Klubu filatelistů v Přerově se mimořádně vydařila, i díky porozumění ZK ROH Pivovar, který zapůjčil všechny místnosti. Byla to vrcholná velkorysá akce roku. Jen práce pod patronací ZK ROH Přerovských strojíren, jeho velkorysá finanční podpora a porozumění vedení ZK Pivovaru umožnily v roce 1984 uspořádat takovou oslavu ve velkém sále pivovaru. Bohužel to byla i akce poslední, kterou klub mohl uspořádat pod patronací ZK ROH. Koncem roku 1984 spolupráce nuceně skončila, jako skončila v roce 1964 spolupráce se ZK ROH Pivovar výstavou ku 40. výročí založení klubu. V obou případech se tak nestalo nepřítomnosti závodních klubů ROH.

Druhé období samostatnosti

V důsledku nových předpisů o hospodaření základních organizací ROH od 1. ledna 1985 skončila možnost klubu pracovat pod patronací ZK ROH Přerovských strojíren, protože ZO ROH nesměly financovat činnost těch organizací, které mají svůj národní svaz. Podle dohody o spolupráci ZK ROH nadále ale poskytoval místnost pro nedělní výměnné schůzky – kavárnu sokolovny.

V klubu bylo v roce 1985 zapsáno 291 členů, z toho 27 bylo starších než 70 let. Konaly se dvě členské schůze za účasti asi 80 členů. Na druhé z nich, 22. listopadu 1985, přednesl Oldřich Tovačovský z Ostravy přednášku *O poštách na Přerovsku*, která byla uveřejněna i v časopisu POŠTA – PNS. Výklad zaujal předsedu klubu tak, že se začal podrobně zajímat o pošty přerovského okresu. Po letech vyvrcholila jeho práce vydáním knihy *His-*

torie poštovníctví okresu Přerov Odborovou organizací pošt okresu Přerov v roce 1995. Kniha byla i exponátem *Celostátní výstavy poštovních známek BRNO 2000* a byla oceněna bronzovou medailí.

Na první schůzi v lednu 1986 přijal výbor návrh KV SČF na uspořádání *12. národního kongresu mladých filatelistů* v říjnu 1987 v Přerově. Krajská komise mládeže navrhla za hlavní funkcionáře národního kongresu jako předsedu Ing. Miloše Přidala, místopředsedu Miloslava Beneše, předsedu KKM, tajemníka Ing. Václava Krejčího a hospodáře Františka Nezhybu.

Přípravu zahájil nový jednatel. V roce 1986 se konal tento kongres spojený s filatelistickou olympiádou mládeže na Slovensku v Liptovském Mikuláši. Jednatel odjel proto na Slovensko a sledoval celý průběh kongresu i olympiády, aby zjistil jeho úroveň. Na jarní členské schůzi byly předány členům nové legitimace SČF. Za spolupráce MDPM v Přerově uspořádali vedoucí KMF plenární zasedání Krajské komise mládeže dne 21. 6. 1986. Program připravila KKM.

Na jednání předsednictva KV SČF v Ostravě 19. dubna 1986 byl přijat návrh pana Janderky, aby na jím uvolněné místo v KV byl zvolen Ing. Miloš Přidal. Návrh byl projednán kladně a Ing. Miloš Přidal se stal členem KV SČF na mnoho dalších let, dokud nepostoupil na místo člena ÚV SČF.

Na konci roku 1986 odstoupil z funkce předseda Ing. Václav Krejčí z toho důvodu, že přecházel do důchodu a pozbyl tím veškerý přímý styk se ZK i vedoucími pracovníky výrobního podniku. Bylo třeba, aby nastoupil na jeho místo člen dosud v aktivní službě. Do této funkce byl zvolen proto dlouholetý člen Ing. Milan Mádr, ředitel Stavebního a bytového družstva Přerovských strojírén. Současně s předsedou vzdal se své funkce i jednatel RNDr. Květoslav Pliska, který také ztratil možnost s předsedou přímo spolupracovat. Vše bylo vyřešeno tak, že funkci jednatele převzal po něm Ing. Václav Krejčí a mohl v důchodu spolupracovat s novým předsedou v jeho podniku.

Od roku 1987 se konaly schůze výboru klubu poslední čtvrtek v měsíci v zasedací místnosti Stavebního a bytového družstva Přerovských strojírén. Pro klub významný rok 1987 začal členskou schůzí, na níž se projednávaly organizační záležitosti. Celoroční přípravu si vyžádalo uspořádání *12. národního kongresu mládeže* v Přerově. Touto záležitostí se zabýval hlavně organizační výbor v čele s předsedou Ing. Milošem Přidalem. Ústřední heslo kongresu bylo: *70. výročí VŘSR a světový mír*. Tomu odpovídaly i všechny doprovodné akce, které se konaly před i po kongresu, nebo ho přímo provázely.

V pátek 9. října se do Přerova sjely delegace všech českých krajů a Prahy, celkem 100 delegátů se svými vedoucími. Všichni účastníci kongresu, včetně delegace ÚV SČF, byli ubytováni a také se stravovali v areálu SOU k. p. Meopta Přerov. Tam také v době příjezdu delegací otevřel klub výměnnou schůzku s příležitostnou poštovní přepážkou, která razítkovala záslilky poštovním razítkem s kresbou mamuta, snad jediným razítkem svého druhu. Připomínalo světoznámé archeologické vykopávky v Předmostí, dnes součásti Přerova.

Téhož dne byla tajemníkem OV KSČ Dr. J. Porvolem přijata delegace organizačního výboru, ve které byl předseda klubu Ing. Mádr a z ÚV SČF

jeho dva členové předseda Lubomír Brokl a tajemník Dr. František Švarc. Přijetí se zúčastnili i zástupci politických a správních orgánů kraje, okresu a města.

O zahájení kongresu v kině Hvězda se postaralo fanfárami kvarteto lesních rohů žákyně LŠU a slavnostní projev předsedy KKM Miloslava Beneše. Následovalo finále olympiády mládeže ve třech věkových kategoriích formou testu. Soutěžili vítězové všech krajů a Prahy. Otázky připravené KM ÚV SČF byly předávány soutěžícím písemně a k nim nezbytný materiál na fotografiích. Soutěž hodnotila tříčlenná jury před jevištěm. Po této teoretické části odešli soutěžící vytvořit albové listy do SOU. Ostatní účastníci kongresu vyslechli přednášku Ing. Waltera Müllera *Tvorba a hodnocení námětových exponátů*. V následující volné tribuně mohli delegáti klást otázky zástupcům ÚV SČF a představitelům města. V odpoledních hodinách zavítali všichni účastníci na dnes již světoznámý hrad Helfštýn u Lipníku nad Bečvou a v Hranicích navštívili oblastní výstavu Mládí Pobečví – Hranice 1987. Večer pro všechny účastníky uspořádal MDPM ve svém sále zábavný program s kouzelnickou a filmovou náplní a malým koncertem několikanásobného mistra světa ve hře na foukací harmoniku Lubomíra Plevy z Přerova. Neděle byla vyhrazena vyhlášení výsledků soutěže, udílení cen a diplomů, vyhodnocení kongresu i prohlídce města.

Nejlepší tři z každé kategorie obdrželi pěkné filatelistické ceny a diplom s linorytem obrazu Jana Amose Komenského. Organizační výbor připravil všem účastníkům suvenýry a udělil věcné ceny dalším třem účastníkům kongresu: z nejbližšího místa, nejmladšímu účastníkovi a nejlepšímu ze Severomoravského kraje.

Na ÚV SČF referoval o kongresu předseda jeho organizačního výboru Ing. Miloš Přidal. ÚV SČF hodnotil kongres jako dosud nejlépe uspořádaný v celé dvanáctileté historii kongresů.

Pro rozptýlení v zase tak náročném roce uspořádal klub naučný autobusový zájezd na filatelistickou výstavu do Bechyně, kde si účastníci prohlédli i Muzeum keramiky. Protože zájezd byl dvoudenní, první den byl věnován prohlídkám cestou. Zastávka byla na hradu Kámen v muzeu motocyklů i ve středu města Tábora před odjezdem do Sezimova Ústí, kde byl zajištěn nocleh. Aby nebyla dlouhá cesta tak únavná, připravil předseda krátké zastávky na protažení těla u nejvyššího mostu na dálnici u Velkého Meziříčí i s technickým výkladem, u vltavského Krásného mostu Evropy u Podolí, na hradu Zvíkov. Při zpáteční cestě druhý den se konala prohlídka národní technické památky – mostu přes Lužnici, který sem byl přenesen od Podolí u Žďákova a znovu postaven, a zastávku u zámku Orlík se soutokem Vltavy a Otavy.

Jarní členská schůze se konala 17. dubna 1988 a jmenovala svým usnesením Karla Bartáka čestným členem KF, s doživotním osvobozením od placení členských příspěvků. Byl tehdy dosud jediným členem, který dovršil 50 let členství a byl 40 let funkcionářem klubu. Jmenování mu osobně doručili členové výboru Ing. Václav Krejčí a Vojtěch Sklenář, který k této příležitosti napsal i krátký článek do časopisu *Filatelie*. Jeho závěr musel být dodatečně změněn, protože oslavenec zemřel dříve, než časopis vyšel. Klub se s ním rozloučil 16. května 1988.

**Čestný člen Klubu filatelistů
K. Barták. 1988**

Klub poskytl příspěvek na cestovné na *Světovou výstavu poštovních známek PRAGA 88*. Této možnosti využilo asi 30 členů ze 40 účastníků. Vedoucí okresního aktivu Ing. Miloš Přidal působil na výstavě jako pořadatel a byla mu udělena Bronzová medaile za spolupráci při pořádání Světové výstavy poštovních známek PRAGA 88.

Negativní stránkou výstavy PRAGA 88 byly nadměrné a drahé série poštovních známek, poštovně nepoužitelné aršíky a tiskové listy ve zvláštní úpravě. V tomto roce bylo vydáno 33 poštovních známek v souhrnné ceně 77,50 Kčs, ale k nim 26 aršíků a tiskových listů ve zvláštní úpravě v ceně 317,80 Kčs!!! Filatelisté tak Světovou výstavu velmi drazě zaplatili! Jednalo se o hračkaření při tis-

ku se starými nepůvodními moletami. Příkladem je aršík *Interkosmos 87*, u něhož filatelisté zaplatili jedinou rytinu známky během dvou let čtyřikrát, z toho třikrát po 40 korunách.

V prosinci uspořádal klub výstavu známek v kině Hvězda k 70. výročí vydání první československé známky. Na deseti výstavních rámech byl ukázán přehled Světových výstav v Praze, který sestavil Jiří Franta, a výsledky všech 25 ročníků ankety Volíme nejlepší čsl. poštovní známku roku péčí Ing. Václava Krejčího.

Ani třetí opakovaně podaný návrh na vydání poštovní známky s námětem Přerova nedošel uplatnění. Klubu se podařilo zařadit Přerov až do souboru obrazových dopisnic o řadu let později, kdy byl zobrazen nově upravený přerovský zámek s původní kuželovou věží.

Výroční členská schůze za rok 1988 se konala 22. ledna 1989. Byla na ní znovu negativně hodnocena emisní politika FMDS v minulém roce, jejímž následkem byly odhlášky odebíraných sérií známek ze 735 na 664. Došlo k poklesu členské základny po odstranění vázaných známek z emise, což nenutilo sběratele přihlašovat do klubu i rodinné příslušníky. Filatelie se stala příliš nákladnou i pro výdělečně činné členy a neúnosná pro důchodce a mládež. Pokles počtu členů souvisel i s tím, že SČF neposkytoval svým členům při vysokém příspěvku žádné výhody. Jedinou výhodou byla možnost nákupu novinek za nominální hodnotu. Pokud je ale nadále Pofis prodával za nominální hodnotu, mohl si je každý koupit v Pofisu a nemusel čekat týdny na to, až mu budou doručeny prostřednictvím klubu. Filatelisté dostávali novinky s takovým zpožděním, že jejich propagační funkce se zcela ztratila. Příležitost, pro kterou se známky vydávají, byla v době jejich doručení někdy už historií.

Krajská konference byla svolána na 27. května 1989 do Ostravy. Za náš klub se zúčastnil Ing. Miloš Přidal, který byl zvolen do pracovního předsednictva a část konference řídil, a Ing. Václav Krejčí, který přednesl značně kritický diskusní příspěvek ve výše uvedených záležitostech. Delegátem sjezdu SČF byl zvolen Ing. Miloš Přidal.

Události v Praze 17. listopadu 1989, protesty, stávková studentů a herců divadel, kteří se k nim připojili, a lavinovitě se zvětšující protestní demonstrace přešly až v tzv. sametovou revoluci, jejímž výsledkem byl pád komu-

nistického režimu a nástup Československa na cestu k demokratickému zřízení.

Sjezd ústředního orgánu Svazu se konal již v revolučním období 8. listopadu 1989. Bylo na něm odmítnuto vedení KSČ a prohlášeno, že přijaté stanovy mají dočasnou platnost. Ze sjezdu nebylo vydáno usnesení, protože bylo zřejmé, že i ve SČF dojde k osobním i organizačním změnám.

V únoru byla zrušena Národní fronta a SČF se stal zcela samostatnou, nezávislou zájmovou organizací filatelistů. Demokratizační proces si vynutil i změnu ve vedení Bytového družstva Přerovských strojirek. Předseda klubu požádal o uvolnění z funkce předsedy představenstva družstva a bylo mu vyhověno. Tím ovšem padla i naše klubová místnost – zasedací místnost předsedy Bytového družstva. Měl v ní ale uloženu i knihovnu klubu a jeho archiv. Nové vedení si vyžádalo odstěhování všech věcí klubu. Jeho majetek zabalili Vojtěch Sklenář a Václav Krejčí do 17 velkých krabic a pořídili seznam jejich obsahu. Vojtěch Sklenář je pak přestěhoval ze známosti do jedné z místností tiskárny (v níž býval před lety ředitelem) v Kratochvílově ulici, kde byly uloženy jen na dobré slovo. Domů si odnesl Václav Krejčí čtyři díly svázané klubové kroniky a zbylé Herčíkovy rytiny, Vojtěch Sklenář klubovou sbírku známek. Byly to cenné materiály, se kterými oba dál pracovali. V MDPM bylo projednáno propůjčování klubovny zdarma pro schůze výboru klubu. Pracovali tam i naše dva kroužky mládeže.

Při inventuře byly shledány a nevysvětleny závady u dosavadního novináře. Výbor proto rozhodl, aby všechny novinky a finanční prostředky předal protokolárně za účasti hospodáře novinkáři Jiřímu Frantovi. Odvolaný novinkář i se svou manželkou pak vystoupili z klubu.

Ve SČF nastala složitá situace. Diskutovalo se o novém organizačním zřízení, nebylo však možno kopírovat státní orgány. Byly zrušeny kraje, ale nebylo možno zřídit filatelistické okresy. Řízení z ústředí nebylo možné, neboť klubů bylo na 500! Zřídit Svaz Moravy a Slezska a Svaz Čech se nepovažovalo za vhodné. Do všeho se promítly i osobní záležitosti. Jednalo se o odstoupení zkompromitovaných funkcionářů Svazu, Pofisu i FMDS.

Debaty pokračovaly nejdříve do členských květnových schůzí a pak až do sjezdu SČF plánovaného na říjen 1990. Na 14. ledna 1990 svolal předseda jednání Okresního aktivu filatelistů, na 17. března 1990 bylo svoláno Občanské fórum filatelistů Ostravy, se snahou vytvořit v Ostravě koordinační centrum. Prakticky o totéž se jednalo na aktivech v Brně, s úmyslem řídit odtud střední Moravu. Při přípravě sjezdu SČF se sešli zvolení delegáti na koordinační schůzce v Ostravě 22. září 1990, kde byly projednány připomínky k návrhu stanov a programové prohlášení. Ing. Miloš Přidal byl zvolen kandidátem předsednictva ÚV SČF a vedoucí delegace Sm KV SČF na sjezdu a Ing. Václav Krejčí členem sjezdové komise pro stanovy. Mimořádný sjezd SČF se sešel na stadiónu v Brně 13. října 1990 a den poté se tam uskutečnil i sjezd SČSF. Návrh stanov SČF byl upraven podle připomínek z krajů, svazové stanovy však upraveny nebyly a na národní nenavazovaly. Sjezd potvrdil samostatnost národních svazů, snížení svazových příspěvků a nové svazové funkcionáře, ale svým průběhem očekávání delegátů neuspokojil.

Oslava životního výročí PhMr. B. Pavlíka. 1991

Z iniciativy Jiřího Franty byla zřízena na poště Přerov 1 filatelistická přepážka od 10. září 1990. Obsluhoval ji sám Jiří Franta jako zaměstnanec pošty na zkrácený pracovní úvazek. Ověřil si tím, že by se prodejna filatelie v Přerově nevyplatila.

Bytový podnik města Přerova oznámil klubu, že dům v Palackého ulici prodal a že rovněž nebytové prostory se buď vrátí původním majitelům, nebo budou prodány v aukci. Tím definitivně zanikly sny o vlastní klubovně, protože na investici klub peníze neměl.

V kině Hvězda uspořádal klub propagační výstavu známkové tvorby Cyrila Boudy a grafiky jeho syna Jiřího Boudy. Grafické listy zapůjčil jejich sběratel Josef Kylhof, fotografie obou umělců Jiří Bouda a albové listy se známkami Ing. Václav Krejčí. Výstava se těšila zájmu veřejnosti, možná i z toho důvodu, že ve městě žije mnoho železničářů, kteří mají rádi „mašinky“ stejně jako Jiří Bouda, který je i rád kreslí.

Pořádání výstav mládeže bylo značně omezeno, protože byly zastaveny dotace. Na jediné výstavě byly vystaveny dva exponáty našich mládežníků a jeden se zúčastnil Světové výstavy mládeže v Düsseldorfu. Mládežníkům chybí motivace k činnosti, protože se již nekonají výstavy, kde by se mohli předvést.

ZK ROH Přerovských strojíren informoval 20. prosince 1990, že ukončuje nájem kavárny sokolovny a najímá si tuto místnost jen pro svoje kroužky na jednotlivé hodiny. Spartak Přerov žádal za pronájem 90 Kč na hodinu, což bylo pro klub příliš drahé. I za klubovnu požadoval 50 Kč na hodinu. Nakonec se klubu podařilo projednat propůjčení klubovny s 54 místy v hotelovém domu Strojář za 50 Kčs na nedělní dopoledne.

Technické ústředna spojů oznámila podmínky dodávek novinek v roce 1991: počet objednaných známek neomezen, libovolný počet tiskových listů předplacených zvlášť, dodávka klubu první den vydání, rabat 8 %. To klubu vyhovovalo a objednal novinky u TÚS.

V roce 1991 pokračoval odliv členů, zejména proto, že zájemci o čs. novinky si je mohou koupit na poště a pokud nic jiného nepotřebují, nemají důvod být členy klubu. Proto se také odhlásila většina členů z Kojetína. Tím se v tomto roce počet členů ustálil na 193.

První schůze výboru se tentokrát konala 24. ledna 1991 v salonku restaurace Zlatý zub, kam ho pozval PhMr. Břetislav Pavlík, který se dožil 70 let. Po pracovním zasedání pak následovalo přátelské posezení. V této schůzi se vzdal funkce předsedy Ing. Milan Mádr s odůvodněním, že jeho nové pracoviště bude mimo Přerov. Došlo i ke změně novinkáře z tragických důvodů. Velmi agilní a dobrý organizátor Jiří Franta zemřel téhož dne v přerovské nemocnici na zástavu srdce. Prodej novinek po něm převzala ke své funkci jednatelka Ladislava Ondráčková.

Členská schůze se konala 13. května 1991 v hotelovém domě Strojař a referát o činnosti klubu za odstoupivšího předsedu přečetl místopředseda Miloslav Suchý. Uložené materiály klubu musely být přestěhovány z tiskárny, kde byly zahajovány stavební úpravy. Vojtěch Sklenář projednal s ředitelem Muzea Komenského v Přerově uskladnění 17 krabic v muzeu. Materiál tam byl uložen dobře, ale knihovna klubu nemohla být využívána.

Tajemník SČF zaslal klubu nové stanovy. Svaz byl definován jako občanské sdružení filatelistů a jeho posláním je šířit praktické i teoretické znalosti ve všech oborech filatelie a působit na zvyšování odborné filatelistické úrovně svých členů. Všechny dřívější politické úkoly byly ze stanov vypuštěny.

I v roce 1992 se počet členů snižoval z důvodů již uvedených a poklesl na 163. Valná hromada se podle nových stanov konala 1. března 1992 v klubovně hotelového domu Strojař.

Schůzi řídil Ing. Miloš Přidal. Programem schůze bylo seznámení s novými stanovami, zpráva o činnosti za minulý rok a zpráva o hospodaření. V diskusi informoval Ing. Miloš Přidal o práci výboru a nové změně klubové místnosti: od 8. března 1992 se klub vrátil do kavárny sokolovny. Pohovořil i o práci ústředního sekretariátu a řídil i volbu nového výboru.

Na výborové schůzi v březnu přednesl předseda své záměry na aktivizaci činnosti klubu cestou krátkých besed, přednášek, výstavek. Dlužno podotknout, že za celý rok se nic z toho nekonalo. Klub doplul společným zájmem do stojatých vod, ne do přístavu. V průběhu roku vznikly potíže i s místností pro schůze výboru. Ještě třikrát se sešel v MDPM, ale i ten oznámil, že od září bude propůjčovat klubovnu jen za značnou úhradu. Výbor rozhodl, že bude konat schůze během výměnné schůzky. Zkušenost ho poučila, že to není nejlepší řešení, protože novinkáři se nemohli schůze zúčastnit, což zejména vadilo jednatelce.

Klubovna v hotelovém domě Strojař také dosloužila už v únoru, protože v březnu byly všechny klubovny hotelu pronajaty Investiční bance. A tak od března byla naší klubovou místností opět kavárna sokolovny za 100 Kč za výměnnou schůzku. Ke změně došlo i v objednávkách časopisů. Přibyl Poštovní kurýr a odběr Filatelie byl převeden na ÚV SČF. Navíc byl objednan i Mladý filatelista pro mládežníky a časopis Mauritius a také 400 sérií známek.

ÚV SČF se sešel v Pardubicích, kvůli snížení nákladů a rozhodl v rozporu s usnesením posledního sjezdu o zvýšení příspěvku z 30 korun na

40 korun a o příspěvku 10 korun pro důchodce nad sedmdesát let. Ze stejných důvodů musel ÚV SČF uvolnit pronajaté místnosti na Královské cestě v Celetné ulici. Přestěhoval se od 1. listopadu 1992 do Seifertovy ulice na Žižkově, kde najal rovněž několik místností. Současně rozdělil svůj majetek mezi Český a Slovenský SF v předstihu před rozdělením republiky a polovinu majetku převezl do Bratislavy.

Rovněž KV SČF sondoval na schůzce 7. listopadu 1992, zda by jeho místnosti mohly sloužit také i mimoostravským klubům, které by převzaly na sebe část nákladů. Pro Přerov nic takového nepřipadalo v úvahu pro velkou vzdálenost obou měst. Všichni od ÚV SČF až po KMF musely vzít na vědomí, že ve svobodné demokratické společnosti si může dělat každý skoro cokoli, ale musí si to také v plné výši zaplatit. Zadarmo nikdo nikomu neotevře ani klubovnu a ani mu nepošle peníze na uspořádání výstavy, ani na vlak do Prahy. Ze závěrečných účtů výstav nebo olympiády jsme měli přehled o tom, kolik z nákladů zaplatily ZK ROH, a sály nám půjčovaly zdarma!

To všechno mělo ovšem velký vliv na činnost v klubu. Už jsem uvedl, že počet členů značně klesal po zrušení omezujících pravidel a uvolnění nákupu na poštách. Bylo obtížné i jen zaplatit pronájem místnosti na výměnné schůzky, natož pořádat nějakou akci. A tak se kluby časem zmenšily jen na ty, kdo měli snahu a cíl něco vytvořit a potřebovali k tomu třeba katalogy a ceníky, nebo konzultaci, a ne jen poskládat známky do zásobníků pro případný obchod.

Historickým rokem byl rok 1993, kdy zákonem zanikla Česká a Slovenská federativní republika a k 1. lednu 1993 vznikly Česká republika a Slovenská republika. Jedna známková země, která na svých známkách používala převážně označení ČESKOSLOVENSKO, po 74 letech zanikla. Její první známka *Hradčany* vyšla 18. prosince 1918, poslední známka č. 3029 *Den čsl. známky 1992* vyšla 18. prosince 1992.

K 1. lednu 1993 vznikla nová známková země Česká republika, jejíž poštovní známka č. 1 *Malý státní znak* vyšla 20. ledna 1993. Platnost československých poštovních známek na území České republiky skončila 30. září 1993. Od 1. října 1993 platily jen poštovní známky České republiky. Pošta vyměňovala přebytky čs. poštovních známek za známky české po dva měsíce, takže nikdo neutrpěl finanční ztrátu.

Řada členů si přála odebírat i slovenské známky. Předseda informoval, že je možné dohodnout jejich hromadný odběr přes a. s. Slovfila v Praze, nikoli však za nominální hodnotu, nýbrž s obchodní přírůzkou a daní z přidané hodnoty jako u zboží z dovozu. Přesto klub odebíral na 100 sérií slovenských známek. Počet členů v tomto roce poklesl na 143 členů. Zisk klubu, který plynul jen z osmiprocentního rabatu za odebrané známky, byl ale dostatečně vysoký, aby pokryl zvyšující se náklady na provoz. Dokonce si mohl klub dovolit koupit i nový zahraniční katalog známek. V diskusi se hovořilo o práci ústředí a jeho finančních potížích. Z toho Ing. Miloš Přidal dovodil, že je třeba nečekat na řízení shora, nýbrž organizovat vlastní činnost podle vlastních potřeb a podmínek. Bylo také doporučeno začít organizovat oslavy 70. výročí založení klubu, který připadal rok 1994, zejména připravit besedu s některým výtvarníkem a výstavku exponátů některých našich členů. Schůze výboru se konaly v kavárně sokolovny, červnová

v Domě dětí a mládeže, od září do prosince v Klubu ATLAS. I ten však oznámil, že bude požadovat nájem z klubovny od Nového roku. Stále bylo co řešit, zejména střechu nad hlavou.

Ústředí SČF v květnu projednávalo zvýšení členských příspěvků až na 50 Kč od následujícího roku, poněvadž přes drastické snížení počtu zaměstnanců a přestěhování do levnějších prostorů stále příspěvky klubů nepokrývaly rostoucí náklady na nájem a elektřinu.

Od 1. srpna 1993 převzala budovu sokolovny, v jejíž kavárně byla klubová místnost, opět TJ Sokol. Podařilo se projednat dočasně možnost schůzovat v klubové místnosti, ale s upozorněním, že zájmem jednoty je pronajmout restauraci i s kavárnou.

Rok 1994 byl ve znamení 70. výročí založení klubu. Počet členů stále ještě klesal. Jednalo se ale již převážně o úmrtí členů, nebo jejich odhlášku pro vysoký věk. Tento rok tak skončil s počtem 131 členů. Pro konání členské schůze se jevila být problémem místnost. Naštěstí nebyl do data jejího konání vybrán nový nájemce kavárny, takže se tam mohla schůze 13. března 1994 uskutečnit. Větší část zpráv a diskuse se týkala vnitřního hospodaření (příspěvky, odběr novinek, nákup katalogů apod.). Klub si otevřel běžný účet v Ekoagrobance. Finanční hotovost vkládal na krátkodobé termínované vklady. Bylo zavedeno opatření, že novinkáři budou odvádět tržbu za prodané novinky přímo bance. Účetnictví bylo třeba přepracovat podle nových předpisů, bylo však rozhodnuto, že bude jednoduché, nikoli podvojně. Sokolové klubu oznámili, že musí opustit kavárnu k 1. dubnu 1994. Nový zájemce se ale později ohlásil a požádal o její uvolnění k přestavbě k 30. červnu 1994. Po prázdninách se klub scházel po dohodě již v sokolovně v klubovně č. 82, jež se stala klubovou místností po dalších 15 roků. Od druhého pololetí podepsal klub smlouvu přímo s Okresní správou pošt o dodávce objednaných čistých známek s rabatem 8 %, jako dosud dodával Pofis v Praze. Razítkované známky se odebíraly nadále u HÚP v Praze.

Zájezd KF v tomto roce nebyl plánován z finančních důvodů. Členům byla doporučena návštěva výstavy známek v Brně se zaplacením vstupného na tuto výstavu. Slavnostní schůze k 70. výročí klubu se konala 4. prosince 1994 v Klubu Přerovských strojíren na Horním náměstí. Zúčastnilo se jí 61 členů a dva hosté – Fait z KF Hranice a Zuzana z KF Lipník nad Bečvou.

Historie klubu byla shrnuta do brožurky, kterou každý účastník obdržel, právě tak jako zvláštní dopisnici, vydanou Hospodářskou ústřednou pošt v Praze s pěším poslem, č. CDV 2. Pamětní dopisnice byla návrhem členů výboru klubu. Slavnostní projev přednesl předseda Mgr. Milan Řezníček. Náhoda tomu chtěla, že schůze se konala právě v tom domě, který kdysi vlastnil Radomír Nietzsche, ve kterém došlo k prvnímu kontaktu přerovských filatelistů. V dalším průběhu slavnosti předal Ing. Miloš Přidal diplomy a odznaky SČF.

Diplom a odznak SČF III. stupně: MUDr. Vojtěch Dědek, Jaroslav Jakubíček, Mgr. Miroslav Kopečný, Josef Kilhof, Ladislava Ondráčková, Ing. Zdeněk Režný. Diplom a odznak SČF II. stupně: Stanislav Holzer, František Nezhyba, PhMr. Břetislav Pavlík, Vojtěch Sklenář. Diplom a odznak SČF I. stupně: Mgr. Milan Řezníček.

Všem přítomným členům byly pak předány nové členské legitimace SČF. Závěrem schůze byla ještě rozprava s dotazy, návrhy i stížnostmi členů.

Historie Klubu filatelistů v letech 1995–2009

První valná hromada Svazu českých filatelistů se konala 16. prosince 1995 v Brně. Za přerovský klub byl delegátem jeho předseda Mgr. Milan Řezníček. Člen předsednictva SČF Ing. Miloš Přidal se valné hromady nezúčastnil, protože se konalo v týž den zasedání ústředí Českého atletického svazu v Praze, jehož je rovněž členem.

Na valné hromadě byly schváleny nové stanovy SČF, základní zaměření jeho činnosti v jednotlivých oblastech do roku 2000 a výše členského příspěvku. Kronikář Ing. Václav Krejčí doporučil v roce 1996 uložení kronik klubu ve Státním okresním archivu Přerov. Tak v příštích letech nebudou poškozeny nebo dokonce zničeny, protože klub nemá nikde uzamykatelné prostory, kde by mohl cenné věci uchovávat. Jejich uložení v Muzeu Komenského není trvalým řešením. Nabídl projednání této záležitosti s ředitelem SOkA. Návrh byl odsouhlasen.

Realizace záměru však trvala déle než rok. Spolupracoval v této věci s Vojtěchem Sklenářem, který se staral o vazbu všech dílů kroniky. Oba uznali za potřebné, aby do archivu byly uloženy i pamětní knihy, pamětní tisky a medaile z přerovských výstav známek i dochované zápisy z výbořových schůzí minulých let. Proto k protokolárnímu předání došlo až 21. dubna 1997. Po skončení funkce předal kronikář do archivu i zápisy ze schůzí výboru za léta 1985 až 1995. Uložené archiválie jsou v archivu ke studiu k dispozici.

Nemohu opomenout události, které se staly mimo filatelii, ale zasáhly do života mnohých našich členů. Do Přerova se přihnala po dlouhých deštích 7. července 1997 velká voda. Katastrofální záplavy nepostihly jen naše město a okres. Mnoho našich členů bylo těmito záplavami postiženo. Zátopená vlna přišla tak rychle, že nebylo možno včas zachránit majetek z míst, kam dosáhla. Snad nejhůře byl postižen v noci náš člen Stanislav Malík z Troubek, který přišel nejen o svou sbírku známek, ale doslova o všechno i o dům, a zachránil si pouze holý život. V těchto těžkých chvílích se projevila solidarita filatelistů, kteří mu poskytli alespoň pomoc s vytvořením nové sbírky České republiky.

V roce 1998 byla pořádána *Světová výstava poštovních známek PRAGA 1998*. Zájem o společný zájezd na výstavu se tentokrát neprojevil. Klub uhradil 50 % z doloženého cestovného těm účastníkům, kteří výstavu navštívili individuálně. Výstavu hodnotili Ing. Miloš Přidal a Ing. Václav Krejčí. Úroveň i rozsah výstavy byly nižší než v roce 1988. Protože výstava trvala jen čtyři dny, byl počáteční nápor zájemců ráno značný. Zejména Poštovní muzeum se jevilo na něj málo připraveno. Vstupenky a filatelistický materiál tam prodával jeden, nebo dva lidé. Vznikal velký nával a velmi pomalé odbavení. Ve výstavních prostorách byly jen ukázky časopisů a několik publikací. Duplikáty exponátů k individuální prohlídce nebyly k dispozici. Historie poštovníctví okresu Přerov by bývala mezi exponáty nezanikla. Nejhezčím exponátem bylo, se svou malířskou výzdobou místností, muzeum samo.

Ve Veletržním paláci byly stísněné poměry, zejména u stánků České pošty. Ani zde snad nepředpokládali tak velký zájem filatelistů. Na odbyty šly nejen známky, ale i nejrůznější suvenýry. Pošta sice připravila pro každou příležitostnou dopisnici zvláštní schránku, kam ji bylo možno vhodit

Výbor Klubu filatelistů v únoru 1998. Sedící zleva PhMr. B. Pavlík, Ing. Z. Režný, S. Holzer, stojící zleva Ing. M. Přidal, Ing. V. Krejčí, Mgr. M. Řezníček, V. Sklenář, Mgr. M. Kopečný

neoraženou, a nebylo třeba čekat na orážitkování výstavním razítkem u poštovní přepážky, ale mnoho filatelistů mělo své osobní požadavky u přepážky a pak zdržovali i s orážením dopisnic.

Exponát Ludvíka Pytlíčka měl ohromnou publicitu a on sám se o ni dále staral přímo na místě. Vystavoval československé unikáty, letecké zásilky aj. Také němečtí vystavovatelé čs. známek měli výborné exponáty. Cizinci skupili i pozůstalost rytce Bohumila Heinze a vystavovali jeho nákresy známek první republiky. Vystaveny byly i maximkarty, které bývaly považovány za problematický materiál. Byl zde chorvatský exponát na bílých listech formátu A 4, popsany počítačovou tiskárnou. Dá se očekávat, že v budoucnu bude veden spor o albové formáty výstavních listů. Nutné specifické popisky exponátů sotva někdo provede čistěji a elegantněji než laserová tiskárna. Normalizovaný albový list nelze použít, protože jeho široký formát tiskárnou neprojde. Albový formát se při vystavování musí nadto překrývat a jeho široké okraje jsou pro výstavu nevhodné. Tradice zde sotva obstojí. Exponátů na formátu A 4 bude jistě přibývat!

Od pondělí 21. září 1998 byla na hlavní poště Prerov 1 otevřena filatelistická prodejna. Místo dosavadní nevyhovující filatelistické přepážky zřídila pošta po zrušení telefonních služeb prodejnu, hlavně filatelistického materiálu, v níž se však prodávají i pohlednice, noviny, časopisy a balicí papír. Jsou vystaveny i nové dopisnice a úřední oznámení o vydání nových poštovních cenin. V obchodě jsou všechny novinky, které Česká pošta vydá, včetně známkových sešitků. Výbor se proto usnesl, že čisté dopisnice bude odebírat v Prerově, kde mu nákup přinese rabat 8 %.

V říjnu Ing. Miloš Přidal podal výboru informaci o jednání na SČF. Výstava PRAGA 98 zde byla hodnocena velmi dobře, zejména pro vysokou

Výstava Klubu filatelistů v Městském informačním středisku. 1999

návštěvnost, dětskou poštu a finanční krytí Českou poštou. Kritizováno bylo nedostačující zázemí a nemožnost nahlédnout do vystavené literatury, nezajištěný Den československé známky, příliš mnoho doprovodných akcí, malý přehled a chyby při palmáře, práce jury přímo během výstavy, rámy blízko sebe, závady při přejímání exponátů a fronty u poštovních přepážek. Kromě těchto „několika maličností“ bylo všechno na výbornou. Při zasedání předsednictva Svazu obdržel Ing. Miloš Přidal Čestné uznání za zásluhy o rozvoj filatelie.

S velkým časovým předstihem se jednalo o tom, že v příštím roce by měl klub vzpomenout 75. výročí svého založení. Uvažovalo se o pořádání výstavy klubu a KMF v Informačním středisku města v Přerovance, v říjnovém termínu. Možnosti prověřili Ing. Václav Krejčí a Vojtěch Sklenář a na následujícím jednání výboru navrhli osnovu výstavy. V květnu proběhlo ještě další jednání výboru k přítisku na příležitostnou dopisnici k výročí klubu. Vojtěch Sklenář připravil jako návrh perokresbu zámku, Ing. Miloš Přidal obrázek mamuta s nápisem 75 let. Ing. Václav Krejčí navrhoval světlý podtisk sestavený ze jmen autorů a rytců československých známek a přes něj tmavé razítko s názvem klubu a na jeho můstku data založení klubu a jubilea. Výbor rozhodl o provedení tohoto návrhu. Další jednání o realizaci vedl s tiskárnou spojů jednatel.

Zvažovaná přednáška Poštovního muzea se neuskutečnila. Přijeli by dva lidé na dva dny s ubytováním v Přerově a náklady by byly osm až deset tisíc korun. Výbor zvolil jiné řešení. Ing. Miloš Přidal požádá telefonicky znalce Ing. Karásku z Brna, zda by byl ochoten přijet a přednést informaci o padělcích čs. známek.

Slavnostní zasedání Klubu filatelistů v kavárně sokolovny. 1999

Pro výstavku klubu nabídl prof. Veselý ze Sušice dva exponáty – *Kosmonautiku a Olympiádu v Moskvě*. Předseda nabídl exponát *Emise města* a některé fotografie ze svého souboru negativů z činnosti KF. Jednatel měl k dispozici *Nejkrásnější známky Československa* – výsledky každoroční ankety. Klub realizoval výstavku vlastními silami. Slavnostní schůze k výročí klubu se uskutečnila 14. listopadu 1999 v kavárně sokolovny. Pozvánky členům napsal Mgr. Kopečný a rozmnožil Mgr. Řezníček na privátní dopisnice. Jednatel pozval čestné hosty: KF Hranice a KF Lipník nad Bečvou, ředitelku pošty Obvodu Přerov, vedoucího pošty Přerov 1, vedoucí filatelistické prodejny a městský úřad. S Ing. Karáskem byl ve spojení oficiálně Ing. Miloš Přidal. Každý účastník schůze obdržel zdarma jednu pamětní dopisnici při prezenci. Další si mohl každý zakoupit po 10 Kč. Program řídil Ing. Miloš Přidal. Po zahájení a přivítání hostů následovala přednáška a beseda Ing. Jana Karáska, místopředsedy SČF a komise znalců.

O vydanou příležitostnou dopisnici s přitiskem projevil zájem mnoho filatelistů i klubů z celé republiky. Z celkového nákladu 500 kusů zůstala asi pětina. Členové měli možnost si tuto celinu i celinu vydanou před pěti roky k 70. výročí klubu zakoupit. Další akcí, kterou klub k výročí pořádal, byla výstavka v Městském kulturním a informačním středisku v Přerovance, která probíhala v předstihu po celý měsíc říjen. Na výstavě byla ukázána historie klubu fotografiemi, kronikami, medailemi, plakáty a jinými historickými doklady. Byly vystaveny části výstavních exponátů jak mládeže, tak i dospělých. Výstavka splnila svůj propagační účel. K propagaci poštovníctví přednesl 21. března 2000 Ing. Václav Krejčí v Muzeu Komenského v Přerově v cyklu Muzejních úterků přednášku na téma Přerovské pošty.

Výměnná schůzka klubu v sokolovně. 2000

Výbor informoval Ing. Václav Krejčí o tom, že projednal s Hospodářskou ústřednou pošt vydání dopisnice s námětem z Přerova. Brzy došla zpráva, že v červnu vyjde přerovský zámek na oficiální dopisnici. Tuto informaci předal kronikář i Muzeu Komenského, Městskému úřadu a Městskému informačnímu středisku. V dopisu starostovi města sdělil, že se filatelistům podařilo prosadit u ústředí České pošty vydání dopisnice s nově upraveným přerovským zámekem. První dopisnice s přerovským námětem vyšly ke Středomoravské výstavě v Přerově v roce 1934 a byly tam oráženy dvoubarevným modrozeleným příležitostným razítkem. Dnes je to vzácná a proto cenná dopisnice! Naposledy vyšla dopisnice s námětem Přerova v sérii dopisnic v roce 1939, teprve za protektorátu.

Ing. Miloš Přidal převzal od člena Jaroslava Otáhala pro Muzeum Komenského reprodukci návrhu poštovní známky s námětem Přerova od Miloše Suma, vytvořenou již před několika desítkami let.

V roce 2000 se konala *Celostátní výstava poštovních známek BRNO 2000*. Ve třídě literatury vystavoval také Ing. Václav Krejčí svou knihu *Historie poštovníctví okresu Přerov*, oceněnou bronzovou medailí. Významnou událostí byla i 2. valná hromada SČF, která se konala 9. a 10. prosince 2000 v Hradci Králové. Bilancovala pětileté funkční období Svazu. Zvolila nové předsednictvo svazu včetně předsedy, místopředsedů, tajemníka i revizní komise. Na tuto valnou hromadu vyslal klub našeho delegáta Ing. Miloše Přidala, který byl zvolen do pětadvacetičlenného předsednictva SČF.

V roce 2001 ukončil své členství v klubu po 40 letech kronikář a jednatel Ing. Václav Krejčí. Jeho funkci převzal Ing. Miloš Přidal jako místopředseda a správce výměnného střediska. Současně odstoupil z funkce hospodáře i Vojtěch Sklenář ve svých 86 letech. Jeho funkci převzal Josef Fia-

la, který se v dalších letech velmi osvědčil svou iniciativou v hospodaření klubu. Navázal úzké spojení s filatelistickou prodejnou pošty a dohodl s ní smlouvu o dodávání všech nových českých známek a filatelistických artefaktů s tím, že pošta klubu poskytne rabat 8 % z odběru poštovních známek, jestliže jich klub odebere pokaždé více než 100 sérií.

Výbor řešil výši zálohy členů na novinky. Nominální hodnota známek stále roste a pro jejich nákup musí mít klub přiměřenou finanční rezervu. Počet členů mírně klesl, zejména odchodem nejstarších, tím i počet odebíraných sérií a výše rabatu. Hmotný majetek klubu tvořila převážně literatura, která byla z části uložena v Muzeu Komenského v Přerově. V klubové místnosti byly zejména odborné časopisy a katalogy.

Od roku 2004 vedl klub tříčlenný výbor a funkce jednatele byla zrušena. Rok 2004 byl pro klub jubilejní. Dosáhl v něm 22. listopadu 80 let svého trvání. Klub vydal k tomuto výročí u České pošty zvláštní tiskový list v nákladu 200 ks s devíti známkami Růže nad Prahou II z roku 2003 s kuponem, s nominální hodnotou 6,50 Kč. Na kuponě je obraz přerovského zámku a nápis KLUB FILATELISTŮ PŘEROV 1924 80 let 2004. Každý člen klubu dostal známku s kuponem zdarma a mohl si zakoupit i celý tiskový list. Všichni byli na výroční schůzi informováni stručně o historii klubu a nejznámějších bývalých funkcionářích, o historii Svazu českých filatelistů a jeho nynější organizační činnosti.

Významným úkolem členské schůze v roce 2005 bylo projednání a přijetí nových stanov SČF, jehož základním posláním je vyvíjet filatelistickou činnost v dobrovolném, otevřeném a nezávislém občanském sdružení. Předseda klubu ve své zprávě informoval stručně o novém složení předsednictva, do něhož byli voleni všeobecně mladší lidé. Sám svou činnost ve vedení SČF ukončil. V krajských i ústředních orgánech působil od roku 1975 celých 30 let!

Kam se bude asi ubírat realizace vzájemných styků v příštích letech? To je jistě otázka, kterou nelze zatím odpovědět. Ale příznivé výhledy pro filatelii to asi nebudou. I proto také zájemců o ni pomalu sice, ale přece jen ubývá.

Přes řadu potíží s financováním se však *Světová výstava poštovních známek PRAGA 2008* konala v plánovaném termínu. Důsledkem hrozících enormních výdajů bylo například zkrácení výstavy na pouhé tři dny a zmenšení výstavních prostor. Proto byly výstavní sály přeplněny 2 130 výstavními rámy a byl k nim nepohodlný přístup.

Děni v klubu za rok 2009 shrnul předseda na výroční členské schůzi, která se konala 21. února 2010. V úvodu připomněl, že to je již 85 let, kdy byl tento klub založen. Stručně pohovořil o jeho vzniku na počátku první republiky a vzpomněl i ty předsedy klubu, kteří se v jeho vedení za celou dobu existence vystřídali. Výbor rozhodl, že žádné oslavy tohoto výročí konat nebude a omezí se na desetiletá výročí. V tom je s ním třeba souhlasit. Dokonce jsem slyšel jednoho zkušeného organizátora šprýmaře, který řekl, že oslavovat se má 5 roků, 10, 25 a 50 roků, a potom každé století.

Na začátku roku byl pro archiv znovu nahrán Pochod filatelistů Richarda Langeru z jeho uchovaného notového zápisu, tentokrát na DVD v nersrovnatelně lepší kvalitě. Organizačně se o nahrávku zasloužil ředitel ZUŠ Bedřicha Kozánka Mgr. Jiljí Hloch se svým zástupcem Bohumilem Krato-

chvílem. Skladbu nastudovala Mgr. Marta Netopilová, vedoucí předmětové komise klavírního oddělení.

Daří se expedovat členům vydávané novinky a tak postačují vybrané zálohy k úhradě dalších noviněk. Není třeba, aby byly vybírány klubové příspěvky. Přitom klub doplňuje knihovnu, což dává možnost použít nebo vypůjčit si i domů nejnovější katalogy. Klub pořídil nejnovější katalog Pěnka-České republiky a objednal také Zpravodaj, časopis pro členy Společnosti sběratelů československých známek Svazu českých filatelistů. Jsou v něm mimo jiné uváděny v poslední době hodně oblíbené tiskové vady na známkách.

Nejen český svaz trpí poklesem počtu členů. Klesá i v takových filatelistických velmocích, jako je Německo. V Polsku se také potýkají s nedostatkem financí, odcházejí staří a nemocní členové, mladí již nejsou pro filatelii tak zapálení. Přesto zůstávají stále dobré mysli. Je třeba, aby členové získávali pro filatelii své děti a vnoučata, aby měli komu předat své vlastní sbírky, jimž věnují mnoho svého času i kousek svého srdce.

Seznam zkratk

ČSD	– Československé státní dráhy
FMDS	– Federální ministerstvo dopravy a spojů
HŽF	– Hanácká župa fotbalová
KF	– Klub filatelistů
KKM	– Krajská komise mládeže
KMF	– Klub mladých filatelistů
KNV	– krajský národní výbor
KSČ	– Komunistická strana Československa
KV	– krajský výbor
LŠU	– lidová škola umění
MDPM	– městský dům pionýrů a mládeže
MěstNV	– městský národní výbor
MNV	– místní národní výbor
MV	– místní výbory
NF	– Národní fronta
ONV	– okresní národní výbor
OOR	– okresní odborová rada
ORPO	– okresní rada pionýrských organizací
OV	– okresní výbor
PS	– Přerovské strojírny
ROH	– Revoluční odborové hnutí
SČF	– Svaz československých filatelistů – Svaz českých filatelistů
SOKA	– Státní okresní archiv Přerov
SOU	– střední odborné učiliště
SSM	– Svaz socialistické mládeže
ÚRO	– Ústřední rada odborů
ZK	– závodní klub
ZR	– závodní rada
ZUŠ	– základní umělecká škola

Hlavní funkcionáři Klubu filatelistů

Rok	předseda	jednatel	hospodář	členů
1924	František Němeček	Vilém Domes	Josef Wolný	23
1925				27
1926				32
1927	Josef Bejr	Antonín Blažek	Josef Hitzel	35
1928		František Polame		36
1929				38
1930				41
1931			Jaroslav Černý	36
1932			František Vykydal	33
1933				35
1934		Vladimír Talpa		55
1935				70
1936		Rudolf Gülden		75
1937				94
1938		Josef Hackenwald		112
1939	František Vykydal		Jindřich Hon	113
1940				125
1941		Augustýn Sládek		148
1942		Jan Domes zatčen v březnu 1944		188
1943				251
1944				296
1945		František Kopečný		
1946	Jindřich Peteráč			403
1947				380
1948			Vladimír Dvořák	315
1949		Karel Vozák		
1950		František Winter		234
1951	Eduard Král			240
1952				
1953				
1954				
1955				
1956			Josef Patočka	
1957				
1958				
1959				170+19
1960				
1961				
1962	František Obadálek	Hugo Lubeník		
1963				
1964		Jan Richter		226
1965	Josef Patočka		Vladimír Komínek	130+20
1966				
1967				
1968				

Rok	předseda	jednatel	hospodář	členů
1969				
1970				
1971		Jaroslav Otáhal		
1972	František Kopečný			
1973		František Nezhyba	Vladimír Komínek	
1974				197+40
1975				
1976				196
1977				207
1978	Ing. Václav Krejčí			212
1979				234
1980				253
1981		RNDr. Květoslav Pliska	František Nezhyba	268+63
1982				282+57
1983				288+55
1984				291
1985				291+68
1986				275
1987	Ing. Milan Mádr	Ing. Václav Krejčí		281
1988				276+45
1989		Ladislava Ondráčková		266
1990				242
1991	Mgr. Milan Řezníček			193
1992			Ing. Zdeněk Režný	163
1993				143
1994				131
1995				128
1996				114
1997			Vojtěch Sklenář	110
1998		Ing. Václav Krejčí		108
1999				106
2000				105
2001				91
2002		Ing. Miloš Přidal	Josef Fiala	84
2003				79
2004	Ing. Miloš Přidal	Ing. Milan Prachař		73 + 6
2005				78
2006				68 + 6
2007				68
2008				64 + 3
2009				64 + 3
2010				68

Milan Geryk

Půlstoletí samočinných počítačů v Přerově

1. Úvod

Historie Přerova začíná obvykle u mamutů před desítkami tisíc let. Doba samočinných počítačů ve srovnání s tím je zatím v plenkách. Archeologové se s nimi nesetkají, protože po skončení životnosti jsou počítače rozebrány a pozlacené kontakty odevzdány do sběrný. Přesto během 50 let se tak rychle vyvinuly, že odborníci z počátků počítačů už si nerozumějí s jejich současnými pokračovateli.

Jako pomůckou k provádění výpočtů se už několik století před komputeraizací používalo mechanických zastrkovacích strojků, tabulek, logaritmických tabulek, logaritmického pravítka a mechanických kalkulaček založených na hodinářských ozubených kolečkách. Ve 20. století byly kalkulačky doplněny elektrickým pohonem. I složité vědecko-technické výpočty (VTV) v Přerovských strojárnách Přerov (PSP) byly prováděny na logaritmickém pravítku a kalkulačkách. Postup složitějších výpočtů si musel výpočtář pamatovat, nebo mu musel být předepsán na výpočtovém formuláři.

Samočinný počítač je dalším vývojovým stupněm. Postup výpočtu může být řízen algoritmem zabudovaným v paměti, s možností větvení výpočtu. První počítač schopný provozu pochází z roku 1812 od Angličana Charlese Babbage, ovšem tehdejší věda a technika neumožnily jeho praktické používání. Nejstarší použitelný samočinný počítač postavil Němec Konrád Zuse v roce 1941, zřejmě s plánovaným využitím pro armádu. Počítač byl reléový a byl zničen roku 1944 při bombardování. V USA byl v tutéž dobu vyvíjen elektronkový počítač ENIAC, s použitím pro výpočet dělostřeleckých tabulek. Prakticky mohl být použit až po válce. Jednalo se o nákladné pokusy s velmi poruchovým provozem.¹

V Československu se o počítačích přednášelo až v padesátých letech dvacátého století. Autor tohoto příspěvku (v dalším autor) vystudoval stavební inženýrství a matematickou analýzu v Brně a tamtéž absolvoval kurs programování sovětského elektronkového počítače URAL-1. Přednášel RNDr. Josef Miklíček z katedry matematiky Fakulty strojní Vysokého učení technického v Brně. Počítač byl instalován v Ústavu teorie informace a automatizace (UTIA) ČSAV v Praze od roku 1953, zabíral třípatrovou budovu, měl obrovskou spotřebu energie, vlastní velmi hlučný agregát, cenu asi 2 500 000 Kčs.

V roce 1960 studoval autor matematickou pružnost ve Výzkumném ústavu chemických zařízení (VÚCHZ) v Praze u doc. Ing. V. Placáka, CSc. Zahájil zde aspiranturu v oboru rotačně válcových skořepin. Proslovil zde 23. listopadu 1960 první přednášku o možnostech samočinných počítačů. Navštívil URAL-1 i relátkový pětiadresový počítač SAPO československé

1 Vyobrazení se nachází v práci KLÍŘ, J.: *Matematické stroje*. Praha 1969.

výroby s bubnovou pamětí o 1024 buňkách ve Výzkumném ústavu matematických strojů ČSAV.

V roce 1961 nastoupil autor do Vývoje a výzkumu Přerovských strojíren Přerov (PSP) a zabýval se pevnostními problémy rotačních pecí. Podle článku v Rudém právu „Věda si podává ruce s praxí“ 29. března 1961 zde řešili Ing. Vl. Štěpánek, Ing. R. Moudrý, Ing. M. Přidal a Ing. J. Uhlíř úspory materiálu pro novou rotační pec v Hranicích. Kromě plánovaných úkolů zde sledovali problémy zakázkové činnosti a poruchy. Přitom se autor seznámil s prof. Ing. Dr. Jaroslavem Valentou, DrSc.,² ze Státního výzkumného ústavu pro stavbu strojů (SVÚSS) ČSAV v Praze. Tento ústav pomáhal řešit poruchy strojů celostátně výchovou za účelem poučení se z poruch a ne k hledání viníka pro jeho potrestání. Záznamy z provozu bývaly dodatečně prepisovány a ztráceny. Nyní posloužily k přepočítávání a k závěrům pro další bezporuchový provoz. Pevnostní výpočet rotační pece jako spojitého nosníku o mnoha polích trval „ručně“ asi měsíc. Pec se navrhla, nakreslila, spočítala a napoprvé obvykle nevyhověla. Byly nutné úpravy projektu za účelem zesílení nebo odstranění plýtvání materiálem a výpočet se opakoval od začátku.

V tu dobu se objevilo v ČSR několik použitelných samočinných počítačů. V Ústavu vývoje optiky a jemné mechaniky (ÚVOJM) Meopty Přerov uvedli do provozu malý německý samočinný počítač ZUSE 11 k řešení vědecko-technických výpočtů (VTV) v oblasti optiky. Měl malou paměť a postup práce četl z děrné pásky. Hodil se jenom pro VTV a ne pro hromadné zpracování dat (HZD). VTV se obvykle vyznačují mnoha početními operacemi nad poměrně malým počtem vstupních čísel, např. i pevnostní výpočet rotační pece. HZD naopak používá omezený počet aritmetických operací nad „bednami štítků“ se vstupními údaji. Pro řešení HZD se dosavadní samočinné počítače nehodily. Pro ně byly vyvinuty speciální děrnostítkové stroje, např. typu ARITMA nebo HOLLERITH. V Přerovských strojárnách bylo v roce 1959 založeno výpočetní středisko (VS) s děrnostítkovými stroji.

2. LGP-30

V Laboratoři počítačích strojů (LPS) VUT Brno v roce 1961 byl instalován malý německý samočinný počítač LGP-30 s bubnovou pamětí o 4 096 buňkách, každá si pamatuje jednu instrukci, nebo jedno celé číslo na 32 paměťových bitech, každý bit značí jednu dvojkovou číslici, nulu nebo jedničku. Čísla v pevné řádové čárce se musela programátorsky držet v intervalu od -1 do +1. Neexistoval operační systém, programovalo se ve strojovém kódu, rychlost byla držena otáčkami bubnu s pamětí. Viz obr. 1.

Programování tohoto počítače se autor naučil ve večerním kurzu v Brně u prof. Ing. Dr. Zbyňka Drahoňovského, CSc., a doc. Ing. Jiřího Bendy, CSc., z katedry stavební mechaniky. Vyladil svůj zkušební program a získal právo uživatele v LPS. Napsal vstupní data pro hotový program doc. Bendy a začátkem roku 1962 vypočítal první praktický příklad, napětí a deformace v plášti rotační pece jako spojitého nosníku. Před 50 lety byl tedy poprvé použit samočinný počítač pro Přerovské strojírny. Výpočet včetně tisku výsledků zabral v počítači přibližně hodinu čistého času (nezahrnu-

Obr. 1. Elektronový počítač LGP-30

ta příprava vstupních údajů) oproti jednomu měsíci „ručního“ výpočtu. Vyžadoval však dělbů práce a zodpovědnosti za výsledek.

Po získání důvěry se požadavky na strojní výpočet množily. Programátorství bylo tajemným povoláním po pracovní době. Strojového času bylo od začátku málo, celé Brno jezdilo do LPS počítat. Bylo nutno objednávat měsíc předem strojový čas a posléze využívat i jiná pracoviště s LGP-30, např. v Praze a Košicích. Program a jeho vstupní údaje se děrovaly do šestistopé děrné pásky na flexowriteru svépomocí. Jeden flexowriter sloužil v počítači jako výstupní prostředek a zdržoval výpočet. Několik let jsme vyráběli vlastní programy na různé problémy PSP, programovalo se ve strojním kódu počítače.

Příkladem úspěšného využití LGP-30 byl autorův program pro tepelně-technologický výpočet rotační pece podle chemických a fyzikálních vzorců zpracovaných manžely Ing. Pospíšilovými. Mnohonásobně se vyplatil v mnoha zakázkách. Šlo o standardní program, tj. takový, kdy vstupní data, z nichž se počítá a která jsou v každém příkladu jiná, nejsou součástí programu, ale na začátku výpočtu se čtou z děrné pásky jako vstupní údaje. Tvoření nových programů byla obtížná práce, především zpracování teorie až na úroveň vzorců a postupu výpočtu a vytvoření tzv. vývojového diagramu (VD), nebo blokového schématu programu. Následovalo „oblékání“ VD do strojních instrukcí daného počítače, tzv. kompilace, pro každý počítač jiná. Tuto mechanickou činnost prováděl v první fázi člověk-progra-

2 GORBATOV, N. – VALENTA J.: *Statika skořepin a skořepinových konstrukcí*. Praha 1972.

mátor, zvaný kompilátor. Bylo nutno kontrolovat postup pomocí ručně vypočtených příkladů, jakousi simulací činnosti počítače. Opravování chyb v programu se nazývá ladění. Ladění složitého programu i při pečlivé domácí přípravě zabralo zprvu mnohem víc strojního času než pak vlastní výpočet jednoho příkladu. Za strojní čas se platilo, u LGP-30 v jisté fázi asi 200 Kč za hodinu. Každý uživatel by hrozně rád nechal za sebe počítat stroj, výpočet příkladu by platil ze svého konta požadavek na technický výkon (PNTV), ale ladění ne. Obvykle neuměl problém srozumitelně formulovat, teprve po otázkách programátora se postup vyjasnil. Programátor se při přípravě programu nekoukal do obrazovky, ale na půlhodinu ladění se připravoval doma u stolu, třeba několik hodin nebo dní. Do roku 1965 nám byl přidělen úkol pro dva pracovníky „Mechanizace výpočtů“, z jehož konta šlo i ladění platit. Každý program vyladěný od VUT (stavební mechanika, statika, lineární algebra, vstup a výstup a pod.) nám zlevnil a zrychlil práci. Na noční směnu do Košic se létalo letadlem aerolinií, s kufrem děrných pásek s programy a vstupními daty. Vyplácelo se nachystat si hodně ladění a výpočtů, aby se nákladná výprava vyplatila. V Brně jsme zabrali např. dvě hodiny strojového času v noci. Neznámý programátor nám odemkl středisko a odešel, my jsme pak za dvě hodiny vyklidili sál a odjeli vlakem. Operovali jsme sami, nebylo, koho se zeptat. Výpočty měly vazbu na dodávku a zpravidla spěchaly. Správnost výsledků hotovým programem závisela na kvalitě přípravy vstupních dat od zadavatelů. Do LGP-30 se samozřejmě nemohl vejít chystaný program na řešení skořepin. Pomocný program na operace s polynomy se však vešel a kontroloval složité vzorce při odvozování teorie rotačně válcových skořepin. V roce 1965 autor obhájil dizertaci z teorie skořepin na VUT Brno u prof. Ing. Dr. Vl. Koláře, DrSc., a získal hodnost CSc. Počítač mu posloužil k vyřešení osmi lineárních rovnic o osmi neznámých. Rovnice odrážely malou stabilitu tenké skořepiny deformující se až do roviny.

Ke konci životnosti LGP-30 se tento přehříval, pracoval s odklopenými kryty a jeho spolehlivost klesla. Hledali jsme větší počítač, ale vinou politického embarga a ceny ve srovnání s cenou práce výpočtáře to bylo odloženo. Stejně jsme se obávali, že budeme muset zahodit stávající hotové programy a programovat vše v kódu nového počítače.

3. MINSK-22

V letech 1965–1966 bylo ze SSSR do naší republiky dovezeno 52 počítačů typu MINSK-2 a MINSK-22. Jeden MINSK-22 začal pracovat v LPS VUT Brno, jiný v Meoptě Přerov. Šlo o malý číslicový buňkový počítač, ale tranzistorový, druhé generace, mnohem rychlejší než LGP-30, rychlost u VTV asi 5 000 operací za vteřinu nad operacemi v pohyblivé řádové čarce. Operační paměť ferritová měla 8192 buněk, každá 37 bitů. Vnější paměť v osmi skříních byla magnetopásková, asi s milionem buněk. Vstup z pěti-stopé děrné pásky nebo snímačem děrných štítků, výstup děrovačem pásky 1 500 znaků za minutu, také úzkou tiskárnou a širokořádkovou tiskárnou. Operační systémy byly vyvíjeny v ČSSR až za provozu. Autor se opět vyškolil na VUT v Brně v kurzu prof. Zbyňka Drahoňovského a doc. Bendy³. Odtud dostal balíček základních programů pro první použití. Přerov-

ské strojírny navázaly spolupráci s Meoptou, konkrétně s Ing. Hapalou, Ing. Kepřtem, Lad. Kovaříkem a ve věci software s RNDr. R. Gerykem, Ing. L. Štolfou a Ing. Žůrkem. Operační systém vytvořený Meoptou se týkal zejména HZD, převzali jsme z něho jen základní programy. Viz obr. 2.

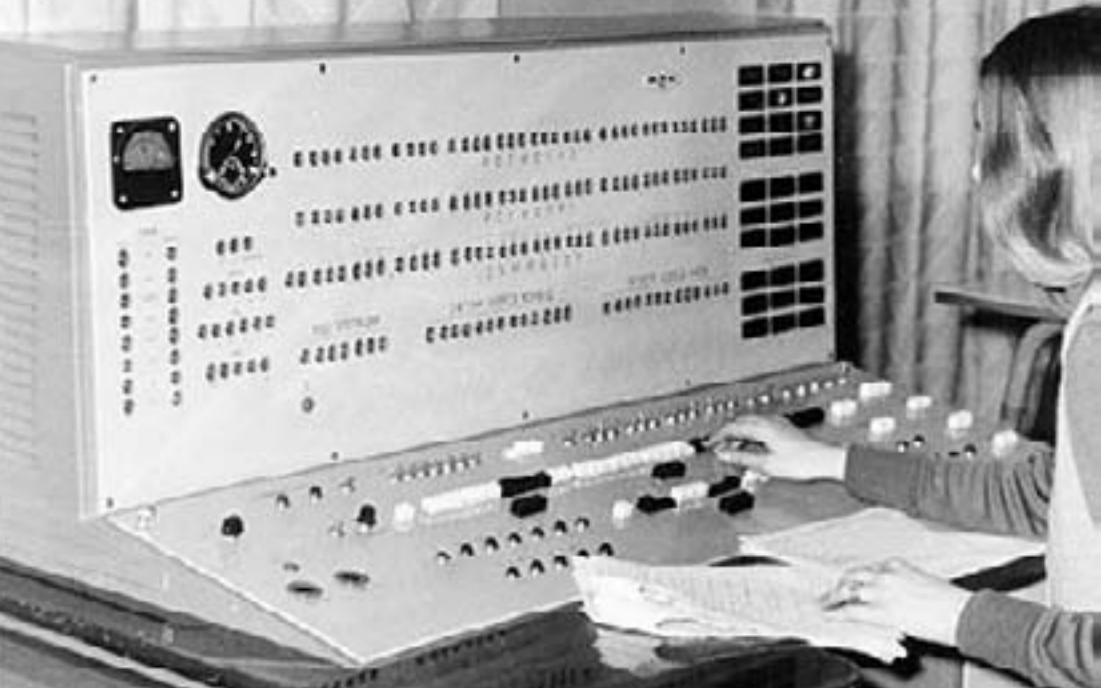
Prostřednictvím odboru výchovy kádrů jsme ihned uspořádali třísemestrální kurz programování a využívání počítače pro potřeby techniků Přerovských strojírny. Přihlásilo se 40 účastníků, Obdrželi skripta v nejstarším vydání.³ Žákovské programy jsme číslovali Šk a ladili v Meoptě dvakrát týdně vždy půlhodinu. Zařazovali jsme tam i programy po skončení kurzu, pokud byly ve strojovém kódu. Např. Šk18.4 byl autorův program pro výpočet rotační pece jako spojitého nosníku. Byl ovšem značně zdokonalen proti původnímu z LGP-30 pro pohodlí zadavatele.

Některé programy byly přeprogramovány z LGP-30. Podařilo se v některých případech přeprogramovat čtením šestistopé pásky s programem pro LGP-30 do MINSKu (snímač uměl číst osmistopou pásku, ale MINSK ji vnímal jako pětistopou) slovníkovou transformací a pak doplněním vstupu a výstupu pomocí podprogramů MINSKových, např. tepelně-technologický výpočet rotační pece.

Ing. Zdeněk Španner vyladil kontaktní napětí mezi dvěma válci a rychle se zapracoval na funkci profesionálního programátora. Řada absolventů kurzu rovněž ve své funkci si programováním zrychlila práci, nebo aspoň formulovala úkoly k programování, nebo zadávala vstupní data k hotovým standardním programům, ale všechny zde nemůžeme vyjmenovat. Nejúspěšnějším programátorem v oddělení automatizace se stal Ing. Milan Zdráhal. Zabýval se modelováním dějů, vyhodnocováním měření a automatizací řízení. Ing. Milan Genda z konstrukce rotačních pecí spolupracoval na zdokonalování pevnostní výpočtové metody a taky se podílel na některých autorových publikacích. Ing. Přemysl Pokorný z konstrukce drtičů a mlýnů využíval počítač na pevnostní výpočty. Ing. J. Navrátil z projekce rovněž využíval počítač ke statickému posouzení konstrukcí. Josef Cupánek z projekce se zabýval rozvinutými tvary plechových těles a byl odborníkem pro formulování programů pro tyto tvary. Ing. Rudolf Dvorský z technologie se zabýval plánováním výroby. Ing. Jiří Filouš vyhodnocoval tepelný proces protiproudého dispersního výměníku. RNDr. Zdeněk Kolomazník programoval úlohy ze statistiky a fyziky. Ing. Zdeněk Kovařík prováděl energetickou analýzu.

Kurzů využívání počítačů, programování, algoritmicizace úloh a zadávání úloh jsme v PSP i pro jiné organizace během 30 let uspořádali nejméně deset. Všechny měly dostatečný počet účastníků, aby se vyplatilo je otevřít. Po strojovém kódu jsme zaváděli nižší a vyšší programovací jazyky, MAT ing. Formandla, TAM-ALGOL prof. Zbyňka Drahoňovského, FEL-FORTRAN prof. Konička, DrSc., vždy s kompilátorem z jazyka do strojového kódu MINSK. Zejména jazyk ALGOL absolventi kurzu rádi využívali, vznikla řada programů, např. programy A. Fortranské utvořily řadu F. Předností vyššího jazyka byla jeho definovanost bez ohledu na použitý počítač, sloužil jako dorozumivací jazyk mezi programátory mnohem přesněji než vývojový diagram a zabíral v literatuře méně místa.

3 DRAHOŇOVSKÝ, Z.: Základy programování samočinného počítače MINSK-2 a -22. Brno 1965.

Obr. 2. **Tranzistorový počítač MINSK-22** (ovládací pult)

Sestavili jsme a publikovali několik nových algoritmů v matematických i jiných časopisech.

V roce 1967 byl zřízen Výzkumný ústav Přerovských strojírů a uvnitř něho tříčlenná skupina aplikované matematiky, stručně nazývaná VTV, která dostala výzkumný úkol „Zavádění matematických metod a počítačů do praxe PSP”. Zdokonalovala výpočetní metody s ohledem na přechod k novým výrobkům, zejména k velkop průměrovým agregátům a starala se o programování a inovaci standardních programů. Rotační pec, počítaná v roce 1961, měla průměr pláště 4 m, nyní se připravoval až průměr 5,6 m. Bylo třeba vypracovat metodiku pevnostního výpočtu nosníků a válcových skořepin. Některé výsledky byly publikovány.⁴ Nejednalo se o pouhé oblékání hotových vzorců do strojového kódu počítače MINSK-22. Věda musela jít dopředu a nestačilo být jen matematikem nebo jen programátorem. Čím víc oborů člověk znal, tím byl platnější. Modely výpočtu jako třeba spojitý nosník platily jen po tělesa přesně definovaná. Pec mohla být považována za nosník jen pro přesně mezikruhový tvar a pro určitý poměr rozpětí nosníků k průměru pláště. Pro starší, opotřebované pece to není splněno. Do pevnostního výpočtu jsme připojili opravu na pokles podpor. Zvolili jsme nejprve kombinaci poklesů podpor do 1 cm, tato hodnota se dodatečně ověřovala měřeními. Měřeními tvaru a silovým měřeními se pak autoři výpočtové metody zabývali v rámci diagnostiky spolu s konstruktéry a montážníky (Josef Kopeček, Ing. Kačírek, Ing. Boršek, Ing. Červinka a další). Cílem bylo případně narovnění osy pece, aby matematické předpoklady výpočtu byly splněny. Zároveň se vyhlásily konstrukční a projekční zásady, aby pecím „nevadily” malé změny tvaru a poklesy podpor. Měřili jsme deformace importovaným přístrojem SHELLTEST a vlastními pomůckami a vyhodnocovali pomocí počítače. Na stavbě cementárny nebyl po ruce

sálový počítač, bylo nutno obstarat vhodný malý počítač pro vyhodnocení měření, např. PMD-85, IT-20, TNS, IQ151. Takový se pak osvědčil i pro další úlohy. Programovalo se v jazyku BASIC. Např. programy RPGEO, RPHAZ pro měření a rovnání pece byly vypracovány po dohodě s montážní organizací nejprve sjednocením metody měření a pak s pořadím naměřených hodnot jako vstupních údajů.

Členy skupiny VTV byli zpočátku Ing. Rudolf Dvorský a Ing. Petr Jemelka. Tito ve spolupráci s dalšími programátory PSP a z Meopty na požadavek Ing. Jar. Bartoše naprogramovali pro MINSK-22 i první úlohu HZD, agendu zbytkových mezd, kde počítač hlídal zpoždování zakázky. Formulace úlohy a upřesňování zabralo celý rok, vlastní programování bylo rychle hotovo. Děrné štítky se vstupními údaji byly připraveny v PSP jako devadesátisloupcové, zatímco v Meoptě byly připravovány osmdesátisloupcové. Proto bylo nutno vyladit vlastní čtecí podprogramy. Agenda se osvědčila, byla používána jednou měsíčně a zabrala pokaždé mnoho hodin počítače.

V sedmdesátých letech vznikla možnost používat pro VTV počítač třetí generace v ČKD Praha v jazyku FORTRAN. Tato cesta byla brzy opuštěna, protože strojový čas byl neúměrně drahý a i cestování vlakem na ladění zdržovalo. Strojní čas MINSKu byl relativně levný, v Meoptě prostřednictvím VTV 800 Kč/hod., jinde podle konfigurace až 1200 Kč/hod., za jeden pevnostní výpočet rotační pece vlastním programem i obdobně jiné příklady fiktivně platil zadavatel 20 Kč. Příklad zabral v počítači cca 1 minutu.

Někteří absolventi kurzů využili vlastní programy ke zkvalitnění své zadané práce. Jiní neměli potřebu programovat a jenom zadávali vyladěným programům vstupní údaje. Vyskytli se i chytráci, kteří vyřadili programátora jako méně kvalifikovaného s nižší třídou a vyžadovali, aby byli programátorem obsluhováni, i když třeba neuměli ani formulovat úlohu. Třeba graf funkce nakreslený počítačem na tiskárně s přesností rozteče písmeň překreslovali tuší přes pauzák. Někteří chtěli ukázat své kvality a objednali v Praze nebo v Bratislavě nákladný výpočet cizím standardním programem. Z nepromyšlené akce dostali výsledky zcela nepoužitelné.

MINSK-22 v Meoptě se zaplnil zejména úlohami HZD a bylo nutno se poohlédnout jinde. Využívali jsme MINSKY v PVT Olomouc a na olomoucké univerzitě, později i v JZD Slušovice. Přenos programů magnetickou páskou byl problematický a musel být zálohován děrnou páskou. PSP nasadily do svého výpočetního střediska nejprve počítač UNIVAC 1005 v roce 1972, který byl však určen jen pro HZD.

V roce 1973 byl instalován v PSP vlastní počítač MINSK-22 překoupený z Prahy. To byl velký přínos pro VTV, ale i pro HZD PSP. Rychle se zaplnil úlohami HZD. Rutinní práce VTV s používáním standardních programů byla předána vlastního výpočetnímu středisku, VTV pouze zdokonalovala výpočtové postupy, starala se o srozumitelné návody ke standardním programům, o školení a seznamování techniků se stavem programové základny. Většinu času členů VTV už nezabíralo ladění, protože to dobře uměli, ale vlastní vědecká práce. Bylo nutno sledovat pokrok v počíta-

4 GERYK, M.: *Aplikace teorie válcových skořepin, desek, stěn a prstenců na rotační pece a jiná tenkostěnná válcová tělesa*. In: Sborník technických zpráv Pferovských strojřev Pferov, 1972; GERYK, M.: *Výpočet uzavřených rotačně válcových skořepin na počítači MINSK-22*. Strojřevství 22, 1972, č. 4; GERYK, M.: *Počítač MINSK-22 slouží Pferovským strojřevům*. Technické zprávy ČKD Praha, 1972, č. 2.

cích, v aplikované matematice, v technických oborech i ve výrobním programu, měřit a sledovat výrobky v provozu a účastnit se jednání se zákazníky. Bylo třeba studovat tisíce knih, článků, reklam a dalších podkladů v češtině i dalších jazycích. Prameny obstarávali pracovníci rozvoje oborů, v poslední době Ing. Věra Polidorová. Členové VTV vytvořili k potřebě ostatních asi 800 programů. Autoři z PSP sami publikovali přes 120 článků v odborných časopisech v tuzemsku i v zahraničí. Přitom navázali plodnou spolupráci s celostátními kapacitami, jako byli prof. Ing. Cyril Höschl, DrSc., z Prahy a prof. Ing. Vlastimil Krupka, DrSc., z Brna ve věci skořepin a kontaktních úloh, v rotačních pecích zejména s D. A. Rojakem z Leningradu a doc. Ju. N. Mikolským ze Lvova. Výhodou MINSKu byla tiskárna schopná tisknout texty azbukou. VTV odmítaly návrh z literatury na zvyšování průměru pece až na 9 m, s ohledem na nepřesnost tvaru po jisté době provozu spíš podpořily tendenci snížit průměr pod 5,6 m. Zároveň s řešením pláště pece řešily i statiku záruvzdorné vyzdívky. MINSKy se zcela zaplnily úlohami HZD.

„Zlatá éra“ počítače MINSK-22 skončila 18. května 1984, kdy v závodním časopise *Strojař* vyšel nekrolog. MINSK byl od jisté doby katalyzátorem stavu vědy a vývoje v PSP. Většina programů už byla převedena na jiné počítače. Pokud se ještě vyskytla potřeba, MINSK vyražený z Meopty byl znovu oživen Ladislavem Kovaříkem na přerovské hvězdárně k možnému použití. Toho využívali mj. studenti, kteří měli o tento obor zájem a vlastně se tam sami vyučili. Jeden z nich dovedl zahrát na MINSK Schubertův *Vojenský pochod!* Kromě toho už studenti měli možnost vyškolit se v algoritmizaci a programování přímo na středních školách, většinou na školních počítačích v jazyku BASIC. Tam pracovníci VTV vyučovali. Počítač se stal maturitním předmětem v roce 1982. Tito žáci pak pomáhali u počítače při sportovních utkáních, např. v triatlonu nebo v gymnastice. Pro gymnázium v Přerově pak autor vypracoval pro MINSK-22 program statistického vyhodnocení klasifikace, které se muselo dosud počítat ručně. Tento program byl prakticky použit v každém školním roce dvakrát, celkem osmadvacetkrát, a natištěné výsledky byly vždy hotovy hned příští den po zadání. Výpočet deseti podrobných tabulek trval asi hodinu a umožnil vyučujícím, zejména třídním a ředitelství, vyvozovat pedagogické závěry pro další pololetí.

Obsazení skupiny VTV se měnilo včetně počtu členů. Prom. mat. Fr. Doležel zavedl u cizích počítačů MINSK zrychlení rutinních příkladů pomocí řídicí děrné pásky, případně posílané státním dálnopisem z Přerova. Modeloval rozběh rotujícího tělesa zavěšeného v jednom ložisku. Zřídil knihovnu A-programů opatřenou návody. Při nedostatku strojového času ladil programy v ALGOLu na počítači ODRA v *Kazetu Přerov* a na VUT Zlín.

Další člen skupiny VTV prom. mat. Tomáš Táborský byl odborník v matematice a zároveň měl technické vzdělání, což je v této funkci velmi potřebné. Vysloužil si ostruhy v metodice vyhodnocování měření na rotační peci a zpracování na domácím počítači při načtení křivky na děrnou pásku v Prostějově. Vybudoval si postavení jako softwarista počítače EC-1021 vypracováním řídicích štítků pro rutinní výpočty VTV a jako knihovník F-programů. Programoval nové geometrické rozvinuté tvary.

V osmdesátých letech při nedostatku jiných počítačů se objevila možnost programovatelných kapesních počítačů TEXAS INSTRUMENTS-59 a SHARP-PC-1211 v jazyku BASIC, na kterých zejména Ing. Jiří Nejedlý, CSc., a autor docílili publikovatelné výsledky. RNDr. Martin Kyncl, CSc., se zabýval metodou konečných prvků (MKP) a jejím praktickým nasazením, musel ovšem použít větší počítač EC 1033, ať již v SVÚSS ČSAV nebo v ČKD Praha. Skupina VTV byla z organizačních důvodů rozšířena a přemístěna k výpočetnímu středisku s další povinností účastnit se zavádění nových počítačů.

Největší úlohou VTV na počítači MINSK-22 byl pevnostní výpočet autogenního mlýna tvořeného prostorovým rámem z přímých a kruhových prutů. Původně byl výpočet zadán výpočtáři k ručnímu posouzení, ten se po seznámení s rozsahem úlohy zhroutil. Potom konstrukce zjednodušená napřímením kruhových prutů byla řešena na počítači za pomoci prof. Ing. Dr. Koláře, DrSc., v SUDOPu Brno, když další možnost, na Slovensku, nebyla právně přijatelná pro finanční požadavek operátorů. Nakonec výpočet s původními kruhovými a přímými pruty proběhl na MINSKu-22 v PSP za 13 hodin autorovým programem A63 s použitím vloženého podprogramu prof. Ing. Zbyňka Drahoňovského, CSc., pro řešení soustavy lineárních rovnic na vnější paměti. (Samotná soustava rovnic se řešila 5 hodin.) Úloha měla přes 100 styčníků a tedy přes 600 neznámých. Rovněž skořepinové kontaktní úlohy trvaly mnoho hodin a stejně jako autogenní mlýn musely být napoprvé správné. Potvrzuje se názor, že pokrok ve výrobcích je vázán na kvalitní výpočetní metody a zároveň na úroveň výpočetní techniky. Už od sedmdesátých let PSP dosáhly světové úrovně i stavem počítačových programů a publikacemi.^{5, 6}

4. Rychlý vývoj

Na MINSKu jsme se sebezapřením řešili i rozsáhlé úlohy, případně s navazováním kratších programů s předáváním mezivýsledků na vnější paměti. Grafiku jsme simulovali písmeny širokořádkové tiskárny s vědomím malé nepřesnosti. Ovšem mrzelo nás, když někdo nezodpovědně zkažil ruční výpočet a vzniklou škodu omlouval tím, že neměl k dispozici dostatečně velký počítač. Větší počítač sice dostal, ale my jsme museli jeho výpočet na MINSKu znovu a správně udělat. Absolvovali jsme v tuzemsku řadu školení na možné nabízené počítače pro VTV, např. COMMODORE, WANG, HP-9825A. V osmdesátých letech bylo započato s vývojem systému komplexního návrhu pecních linek a k tomu musel být větší počítač.

PSP instalovaly český počítač EC-1021 třetí generace, z řady JSEP (jednotný systém elektronických počítačů). Roku 1978 byl zprovozněn v neúplné sestavě ve VS. Byl určen k HZD⁶ a k rutinnímu využívání VTV. Do roku 1980 jsme se seznamovali s programovacími jazyky ASSEMBLER, COBOL a EC-FORTRAN. Převáděli jsme programy z MINSKu a tvořili řídicí štítky pro samostatnou práci operátorek VS při rutinních úlohách hotovými programy. Od roku 1982 byli naši uživatelé vyškoleni v jeho používání. EC-1021 ovšem zpomalil tyto rutiny oproti MINSKu.

5 GERYK, M.: *Čtvrtstoletí počítačů v Přerovských strojárnách*. In: Sborník technických zpráv Přerovských strojírén. Přerov 1987.

6 GERYK, M.: *Počítačová podpora řešení spolehlivosti rotačních pecí*. In: Sborník technických zpráv Přerovských strojírén. Přerov 1990.

V roce 1979 jsme se naučili používat k VTV počítač třetí generace DATA GENERAL NOVA-3, určený v PSP k řízení strojů určených k optimalizaci využití stříhaného plechu. Byl volný k ladění nových programů jen v odpoledních směnách. Další počítač, rumunský INDEPENDENT I-102-F, instalovaný v PSP 1985, měl odlehčit EC-1021, ale neosvědčil se ani v HZD. Počítač EC-1021 byl pak zdvojen. O dalším řešení HZD viz článek Ing. Miloše Trachty.⁷

V roce 1985 byl ve VS instalován výhradně pro VTV a Kancelářskými stroji předán zatím v neúplné konfiguraci do zkušebního provozu počítač IGS-4500 (interaktivní grafický systém). Jeho základem je český počítač ADT 4500. Počítač měl řadu terminálů rozmístěných na technických pracovištích a ve VS. Byl vybaven grafickými vstupy a výstupy. Zde uvedené počítače byly vyobrazeny všechny v článku Čtvrtstoletí počítačů v Přerovských strojárnách Přerov.⁸ Softwearisty se stali RNDr. Michal Sýkora a Ing. Pavel Zamec. Pozoruhodná je grafická stanice PERQ-2 z roku 1987 umožňující nasazení grafického systému Pro/ENGINEER.⁹ Na počítač IGS byly převedeny stávající programy z MINSKU a tvořeny nové. Ing. Zamec graficky znázornil změřený tvar kruhového pláště opotřebované rotační pece velkého průměru. Deformaci způsobila porucha vyzdívky pece. Nekruhovitost byla graficky zviditelněna a stala se příčinou zániku zveřejňování obdobných zjištění. Pokrok v technologii výpalu pak postupně zmenšil průměr pecí.

Na konci osmdesátých let bylo oddělení VTV pětičlenné. Každý člen spolupracoval na vysoké úrovni s dalšími odborníky z jiných oddělení. Ing. Jiří Nejedlý, CSc., s Ing. M. Schejbalem, CSc., RNDr. Martin Kyncl, CSc., a Ing. Šuta s konstruktéry mlýnů, RNDr. Michal Sýkora s Ing. Zd. Michálkem, Ing. P. Krejčím a Ing. A. Pumprou na návrzích pecní linky, Ing. Pavel Zamec s Milanem Plívou na návrzích potrubních tras, Ing. RNDr. Milan Geryk, DrSc. (DrSc. obhájil řešením kontaktní úlohy na ČSAV) s projektanty a konstruktéry rotačních pecí a s Montážemi.

V roce 1987 byl pro VTV a HZD v PSP instalován anglický počítač ICL-2957. Nemuselo se již šetřit pamětí. RNDr. Sýkora na něm přeložil a uvedl do provozu autorův program pro kontaktní úlohu skořepin v celkové délce tisíců instrukcí v jazyku FORTRAN bez postupného startování programu po částech.

5. Druhá gramotnost¹⁰

Moderní počítače osmdesátých let vychovaly generaci tvůrčích techniků schopných vyjadřovat své myšlenky prostřednictvím počítače.⁸ Tato druhá gramotnost zvýšila rychlost dorozumívání a odezvy na požadavky zákazníků a tím i konkurenceschopnost výrobků. Počítače v PSP se staly výrobním nástrojem. Počítačové a programátorské pojmy už sloužily k dorozumívání nejen mezi programátory. Školy dodávaly absolventy znalé nejen výpočetní techniky, ale teprve delší praxe je vychovávala k užitečnému využití. Počítače se zdokonalily, zlevnily, zvýšily paměť a miniaturizovaly až

7 30 let počítačů v Přerovských strojárnách. Sborník technických zpráv Přerovských strojárn. Přerov 1992.

8 GERYK, M.: Čtvrtstoletí počítačů v Přerovských strojárnách. In: Sborník technických zpráv Přerovských strojárn. Přerov 1987.

9 30 let počítačů v Přerovských strojárnách. Sborník technických zpráv Přerovských strojárn. Přerov 1992.

10 Tamtéž.

na kapesní provedení. Sloužily už nejen k výpočtům, ale i jako rozsáhlá paměť při řízení a pro korespondenci. Ovšem sálové počítače jsou nadále nutné ke složitým výpočtům. Soukromníci si zakoupili malé počítače.

Vynález internetu při spolupráci s počítačovou sítí tvoří dnes zásobu vědomostí a informací pro vzdělání. Děti používají počítače k hrám a mohou se stát nezdravě závislými.

V soukromých rukou a s falešnými informacemi se stává internet škodlivý a nebezpečný. To ovšem nepatří do pojednání tohoto článku. Vstup počítačů do 21. století v rukou vzdělaných a poctivých lidí je jednoznačně užitečný. Software odvozený desetiletími práce je však třeba chránit před odborníky chtějícími podnikat na vlastní pěst a před hackery.

Zkratky

- HZD – hromadné zpracování dat
- LPS – Laboratoř počítačích strojů
- MKP – metoda konečných prvků
- PNTV – požadavek na technický výkon
- PSP – Přerovské strojírny Přerov
- SVÚSS – Státní výzkumný ústav pro stavbu strojů
- UTIA – Ústav teorie informace a automatizace
- ÚVOJM – Ústav vývoje optiky a jemné mechaniky
- VD – vývojový diagram
- VS – výpočetní středisko
- VÚCHZ – Výzkumný ústav chemických zařízení
- VUT – Vysoké učení technické
- VTV – vědecko-technické výpočty

Oldřich Fiala

Milan Chumchal – historik – numismatik

* 30. srpna 1947 v Přerově, † 10. července 2011 v Přerově

Biografický a bibliografický pohled na život a práci spolupracovníka

Motto:

„...byl skromný, pracovitý,
vstřícný a laskavý člověk,
vždy ochotný pomoci
nebo jen naslouchat...“

Jiří Šmeral

Takřka s pravidelnou přesností před sedmou hodinou se objevoval Milan Chumchal na okraji Horního náměstí v rodném městě. Klidnou a vyrovnanou chůzí je přecházel na pracoviště Muzea Komenského v Korvinském domě. Při následujícím ranním setkání s přítomnými kolegy a kolegyněmi u šálku kávy diskutoval na neoficiální poradě o událostech a novinkách nejen ve vlastním oddělení. Značnou část pracovního dne trávil v prostorách zámku, kde buď instaloval autorskou výstavu, nebo se podílel na přípravě výstav jiných kurátorů. V objektu zámku měl umístěny sbírkové fondy, takže zde rovněž pečoval o jejich správu. Často jej bylo možno potkat při stěhování nábytku – to nejen z organizačnětechnických důvodů, ale především při půjčování jednotlivých sbírkových předmětů jiným muzeím. Spolupráci s regionálními muzei v Hranicích, Kojetíně či Tovačově považoval trvale za samozřejmou, příležitostně vycházel vstříc i muzejníkům ze vzdálenějších oblastí.

Jako historik moderních dějin zpracovával témata („Boj o Dělnický dům v Přerově“, „Padesát let Svazu sovětských socialistických republik“, „Počátky Lidových milicí v Meoptě Přerov“), která se po společenských změnách v devadesátých letech stala předmětem kritiky. Zda jeho výklad obstojí i v budoucnu, to vyhodnotí až delší časový odstup. Obsáhlými studii („My Marie Terezie z Boží milosti císařovna římská, královna uherská, česká...“, „Slezské ražby v nálezu mincí v Přerově v roce 1923“, „Svatojiřská amuletární medaile“) se zařadil mezi autory „Sborníku Státního okresního archivu Přerov“, jeho kapitoly („Muzeum Komenského v Přerově“, „Průmyslový rozvoj města“, „Tělocvičná jednota Sokol v Přerově“) obsahují monografie „Přerov – Povídání o městě“ vydané Magistrátem města Přerova. Dějinám Přerova věnoval pozornost v publikační činnosti i na přednáškách realizovaných v rámci Muzejních úterků nebo pro školy či zájmová a společenská sdružení. Organizaci a obsahovou náplň vlastivědných zájezdů oceňovali spokojení účastníci.

Osobním i veřejným životem a pracovním nasazením se Milan Chumchal zařadil mezi osobnosti Přerova a Přerovska. Je tedy přirozené, že při posledním rozloučení zaplnili účastníci obřadní síň hřbitova včetně přilehlých částí.

Z publikačních aktivit Milana Chumchala

Vlastní práce

1. **Boj o Dělnický dům v Přerově.** Kultura Přerova, **14**, 1971, č. 4, duben, s. 50–51.
2. **Církevní památky.** Ze sbírek Muzea Komenského v Přerově. [Příležitostný tisk k výstavě.] Přerov, Muzeum Komenského 1995. Nestr., skládačka.
3. **Čest hrdinům Slovenského národního povstání.** Kultura Přerova, **21**, 1978, č. 8, srpen, s. 114.
4. **Čím se dříve platívalo.** [Příležitostný tisk k výstavě.] Přerov, Muzeum Komenského [1995]. Nestr., skládačka.
5. **Dějiny KSČ a dělnického hnutí na okrese Přerov.** ...Marie Nádvořníková. Přerov, Okresní knihovna 1981. 23 s.
6. **Depositum 1968.** Přírodovědecké starožitnosti. Výstava starých školních pomůcek. ... Pavel Floss. Přerov, Vlastivědný ústav [1968]. Nestr., 1 list. / [leták k výstavě].
7. **Depozitum 81.** [Cechovní památky a insignie.] Kultura Přerova, **24**, 1981, č. 8, srpen, s. 119–120; ...**83.** [Hodiny.] Kultura Přerova, **26**, 1983, č. 8, srpen, s. 114.
8. **Domácnost našich babiček.** Přerovské echo, 2001, č. 4, duben, s. 13, 1 obr.
9. **Domácnost našich babiček.** Průvodce k výstavě. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Muzeum Komenského 2001. Nestr., 17 obr.
10. **Domácnost našich babiček.** Přerovské listy, **2**, 2003, č. 3, březen, s. 14, 1 obr.
11. **Domácnost našich babiček aneb Jak babička pečovala o oblečení a domácí textil.** Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2003. Nestr., [17] obr. [Příležitostný tisk k výstavě.]
12. **Exponáty Muzea Jana Amose Komenského v Přerově.** [Řád Rudého praporu – vyznamenání sovětského letce Grigorije Jemeljana Kucenka, sestřeleného 2. května 1945 nad Tovačovem.] Kultura Přerova, **22**, 1979, č. 5, květen, s. 69–70; [Numismatická sbírka.] Kultura Přerova, **22**, 1979, č. 6, červen, s. 86; [Výrobky českého konvářského a cínařského řemesla.] Kultura Přerova, **22**, 1979, č. 8, srpen, s. 117–118, 1 obr.; [Sbírkový fond hodin.] Kultura Přerova, **22**, 1979, č. 10, říjen, s. 148–150, 1 obr.
13. **Expozice „Za samostatnost, svobodu a demokracii“ v přerovském zámku.** [Stálá výstava.] Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 44, 6. XI., s. 19, 1 obr. [=foto: Jitka Hanáková]

Milan Chumchal při přednášce. Foto J. Hanáková. 2007

14. **Historické hodiny ze sbírek Muzea Komenského v Přerově.** Fot. Jiří Směšný. Red. Marcela Kleckerová. Přerov, Muzeum Komenského 2004. Nestr., obr. v textu.
15. **Historické chladné zbraně ze sbírek Muzea Komenského v Přerově.** [Příležitostný tisk k výstavě.] Přerov, Muzeum Komenského 1999. Nestr.

16. **Historické palné zbraně.** [Výstava.] Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 19, 7. V., s. 13.
17. **Historické palné zbraně.** [Pozvánka na výstavu.] Přerovské echo, 1998, č. 6, červen, s. 6, 1 obr.
18. **Historické palné zbraně.** Výstava na hradě Helfštýně, duben až srpen 2001. In: *Hefaiston 2001*. Přerov, Muzeum Komenského 2002, s. 28–29, 12 obr.
19. **Historické památky patří do muzea.** Nové Přerovsko, **8**, 1967, č. 47, 25. XI., s. [5].
20. **Hrdina Slovenského národního povstání.** [František Jurečka, rodák z Říkovic.] Kultura Přerova, **18**, 1975, č. 8, srpen, s. 114–115.
21. **Chladné zbraně.** Ze sbírek Muzea Komenského v Přerově. [Příležitostný tisk k výstavě.] Přerov, Muzeum Komenského 1997. Nestr., obr. v textu.
22. **Chyborazby na mincích.** In: *Sborník prací z dějin přerovského regionu*. Přerov, Muzeum Komenského 1996, s. 103–112, obr. v textu. »Minulost Přerovska.« Sv. 10.
23. **Já bych rád k Betlému...** Výstava z tvorby starých a současných tvůrců betlémů. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2003. Nestr., [15] obr.
24. **Jak se Přerované chystali na vánoční svátky.** Nové Přerovsko, **18**, 2009, **18**, XII., č. 294, s. 5.
25. **Jaroslav Klivar.** [Účastník odboje ve 2. světové válce.] Kultura Přerova, **24**, 1981, č. 4, duben, s. 55–56, 1 obr.; Nové Přerovsko, **24**, 1981, č. 15, 17. IV., s. 2.
26. **Jednotný plán kulturně výchovné činnosti na rok...** Kultura Přerova, **23**, 1980, č. 2, únor, s. 19–20; **25**, 1982, č. 2, únor, s. 22 – 23, 1 obr.
27. **Julius Volek – Choráz.** Prostějov, Dům politické výchovy 1989. 59 s. obr. příl.
28. **K stému výročí založení Městského muzea v Přerově.** Přerovské listy, **1**, 2002, č. 9, říjen, s. 14, 1 obr.
29. **K výstavě Čím se dříve platívalo.** In: *Sborník prací z dějin přerovského regionu*. Přerov, Muzeum Komenského 1996, s. 85–87. »Minulost Přerovska.« Sv. 10.
30. **K výstavě „Domácnost našich babiček“.** Nové Přerovsko, **10**, 2001, č. 9, 2. III., příl. *Palackého 22 revue*, č. 2, s. 1.
31. **Ke kolokviu o Emanuelu Zahradníčkovi.** Kultura Přerova, **22**, 1979, č. 1, leden, s. 9–10.
32. **Kolokvium o Oldřichu Blažkovi.** Kultura Přerova, **26**, 1983, č. 1, leden, s. [5–6].
33. **Komunistická strana Československa – revoluční předvoj dělnické třídy.** Kultura Přerova, **24**, 1981, č. 5, květen, s. 66–68.
34. **Kouzlo starého řemesla.** Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2000. Nestr., obr. v textu.
35. **Kronika osvobození.** Nové Přerovsko, **13**, 1970, č. 6, 13. II., s. [1]; č. 7, 20. II., s. [1]; č. 8, 27. II., s. [1]; č. 9, 6. III., s. [1]; č. 10, 13. III., s. [1]; č. 11, 20. III., s. [1]; č. 12, 27. III., s. [1]; č. 13, 3. IV., s. [1 a 3]; č. 18, 8. V., s. [2]; č. 19, 15. V., s. [4]; č. 22, 29. V., s. [2]; č. 21, 29. V., s. [3].

36. **Kulturně výchovná činnost Okresního vlastivědného muzea J. A. Komenského v Přerově.** Olomouc, Filozofická fakulta Univerzity Palackého 1991. 137 s., 22 s. obr. příl. [Diplomová práce.]
37. **Kulturní komise Městského národního výboru v Přerově.** Kultura Přerova, **21**, 1978, č. 7, červenec, s. 98.
38. **Květen 1945 v Přerově.** Kultura Přerova, **13**, 1970, č. 5, květen, s. 71–72.
39. **Lidové milice na Přerovsku.** Přerov, Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského 1981. 20 s.
40. **Medaile a plakety jsou vystaveny v Muzeu Komenského.** ... (gáj). Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 40, 10. X., s. 14. [Recenze publikace Vojtěcha Bednařika *Medaile, plakety a odznaky okresu Přerov*.]
41. **Mince z husitského období na Horním náměstí.** Přerovské echo, **8**, 1999, č. 5, květen, s. 13.
42. **Muzejní úterek o husitství.** Nové Přerovsko, **8**, 1999, č. 9, 5. III., s. 19.
43. **Muzejní úterky.** Nové Přerovsko, **8**, 1999, č. 8, 16. II., s. 12.
44. **Muzeum Komenského v Přerově.** Nová muzejní expozice. [Za samostatnost, svobodu a demokracii.] Přerovské echo, 1998, č. 11, listopad, s. 16.
45. **Muzeum Komenského v Přerově.** In: *Přerov. Povídání o městě.* Přerov, Město Přerov 2000, s. 217–219, 5 obr.
46. **Muzeum ovládlo tajemné kouzlo Vánoc a lidové obyčeje.** Nové Přerovsko, **15**, 2006, č. 48, 1. XII., s. 2.
47. **Muzeum přispívá k vánoční atmosféře.** Olomoucký den, 2001, 4. XII., s. 22.
48. **Muzeum zve k návštěvě.** [Výstava *Kouzlo všední krásy*.] Nové Přerovsko, **14**, 2005, č. 16, 22. IV., s. 12.
49. **My Marie Terezie z Boží milosti císařovna římská, královna uherská, česká...** Několik pohledů na vládní mincovnictví ve 2. polovině 18. století. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Opava: Přerov, Zemský archiv:Státní okresní archiv 2008, s. 93–113.
50. **Na zámku vystavují nouzová platidla.** [Výstava *Když je nouze nejvyšší*.] Přerovský deník, 2008, 25. VII., č. 173, příl. Nové Přerovsko, **17**, 2008, č. 30, 25. VII., s. 7.
51. **Nad Betlémem hvězda vyšla...** Výstava betlémů. [Příležitostný tisk k výstavě.] Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2005.
52. **Nález mincí v Přerově v roce 1923.** In: *Minulost Přerovska 1993*. Sborník prací z dějin přerovského regionu. Přerov, Muzeum Komenského 1994, s. 129–146.
53. **„Nebýt říjnové revoluce, nebylo by svobodného Československa“.** Kultura Přerova, **21**, 1978, č. 10, říjen, s. 146–147, 2 obr.
54. **Nová expozice o dějinách KSČ na Přerovsku.** Kultura Přerova, **21**, 1978, č. 2, únor, s. 21–22.
55. **O čem hovoří pamětní kniha Muzea J[ana] A[mose] Komenského v Přerově.** Přerov, Vlastivědný ústav 1968. 10 s. »Zprávy Vlastivědného ústavu v Přerově«

56. **Odboj a osvobození okresu Přerov.** ... Marie Nádvořníková. Okresní vlastivědné muzeum: Okresní knihovna 1980. 17 s.
57. **Oddělení regionální historie.** In: HÝBL, František: *Přerovské muzejnictví.* (Muzeum Komenského v Přerově 1888–2008.) Přerov, Muzeum Komenského 2009, s. 110–129.
58. **Odhalení pamětní desky.** [Josefu Molákovi ze Žákovic.] Nové Přerovsko, **26**, 1983, č. 18, 6. V., s. [1].
59. **Olomoučtí vystavují v Přerově.** [Výtvarná skupina.] Přerovské listy, **1**, 2002, č. 4, květen, s. 14.
60. **Padesát let Svazu sovětských socialistických republik.** Kultura Přerova, **15**, 1972, č. 12, prosinec, s. 178–180.
61. **Padesát pět let Velké říjnové socialistické revoluce.** Kultura Přerova, **15**, 1972, č. 11, listopad, s. 162–[163].
62. **Památníky a pamětní desky protifašistického boje v okrese Přerov.** Ke 40. výročí osvobození ČSSR Sovětskou armádou. ... Josef Dostál, František Dostálek, František Gajdica, Marcela Kleckerová, Karel Štrobach, Gustav Vožda. Přerov, Okresní národní výbor 1985. 95 s., obr. příl.
63. **Památníky vděku.** [Vzpomínka na Bohuslava Němce.] Nové Přerovsko, **23**, 1980, č. 11, 14. III., s. [5]; [V *Kojetíně.*] č. 12, 21. III., s. [5]; [V *Tovačově.*] č. 18, 1. V., s. [5].
64. **Plakát bojující.** Kultura Přerova, **25**, 1982, č. 8, srpen, s. 115–116.
65. **Počátky Lidových milicí v Meoptě Přerov.** ... Emil Tunkl. Kultura Přerova, **16**, 1973, č. 2, únor, s. 24–25.
66. **Pojď se mnou, bratříčku, k malému Ježíšku...** Výstava betlémů a zvyků, spjatých s obdobím adventu a vánočních svátků. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2004. Nestr. »Průvodce k výstavě«
67. **Pozemní vojsko v Přerově.** ... Břetislav Cagašek, Ivo Zálešák. In: *Přerov. Povídání o městě 2.* Přerov, Město Přerov 2002, s. 23–37, 22 obr. [= foto: J. Hloušek, Oldřich Kohoutek, František Toth]
68. **Pozvánka do Muzea Komenského v Přerově.** [Výstavy „Nejnovejší přírůstky Muzea Komenského v Přerově“, „Čím se dříve platilo.“] Nové Přerovsko, **4**, 1995, č. 9, 3. III., s. 10.
69. **Práce s mládeží ve Vlastivědném ústavu v Přerově.** Kultura Přerova, **21**, 1978, č. 6, červen, s. 82–83.
70. **Průmyslový rozvoj města.** In: *Přerov. Povídání o městě.* Přerov, Město Přerov 2000, s. 141–148, 6 obr.
71. **Přehled sbírkových fondů.** ... Milada Kotíková. Fot. Roman Kočí. Vydáno ke 100. výročí založení muzea. Přerov, Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského 1988. 86 s., obr. příl.
72. **Přerov a jméno Leninovo.** Nové Přerovsko, **13**, 1970, č. 16, 24. IV., s. [3]; č. 17, 1. V., s. [4]; č. 19, 15. V., s. [3]; č. 20, 22. V., s. [3]; č. 21, 29. V., s. [3].
73. **Přerov se představuje.** K 35. výročí osvobození města Sovětskou armádou. ... Gustav Vožda, Alena Zvěřinová. Graf. upr. Miloslav Flašar. Přerov, Okresní vlastivědné muzeum: Městský národní výbor 1980. 54 s., obr. v textu.

74. **Přerov v národně osvobozeném boji.** Kultura Přerova, **30**, 1987, č. 5, květen, s. 67–69.
75. **Přerovské povstání 1. 5. 1945.** Informátor pro návštěvníky veřejně přístupných expozic a objektů... Přerov, Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského 1987. Nestr., leták / dvojlist, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
76. **Přerovsko a Sovětský svaz v historickém vývoji.** Seriál k vývoji československo – sovětských vztahů v městě Přerově. Kultura Přerova, **20**, 1977, č. 9, září, s. 130–131; č. 10, říjen, s. 146–148; č. 11, listopad, s. 162–163; č. 12, prosinec, s. 178–180.
77. **Přerovský poklad.** Nález mincí tolarového období v Přerově v roce 1923. Průvodce k výstavě. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2004. Nestr.
78. **Přerovský poklad.** Pozvánka na výstavu do Muzea Komenského. Přerovské listy, **3**, 2004, č. 6, červen, s. 14.
79. **Ražby Štěpána Báthoryho v přerovském nálezu mincí.** In: *Sborník prací z dějin přerovského regionu.* Přerov, Muzeum Komenského 1996, s. 91–102. »Minulost Přerovska.« Sv. 10.
80. **Rudolf Filip, učitel – komunista.** Kultura Přerova, **23**, 1980, č. 1, leden, s. 7–8.
81. **Sezonu v Muzeu otevřely dvě nové výstavy.** [Chladné zbraně. Z nejnovějších přírůstků.] Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 10, 7. III., s. 16, 1 obr.
82. **Síň Lidových milicí na Přerovsku.** Kultura Přerova, **24**, 1981, č. 7, červenec, s. 106–107, 1 obr.
83. **Síň tradic Lidových milicí.** Informátor pro návštěvníky veřejně přístupných expozic a objektů... Fot. Jitka Velechová. Red. Gustav Vožda. Graf. upr. Miloslav Bernát. Přerov, Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského 1988. Nestr., leták / dvojlist, 2 obr.
84. **Sláva tereziánského tolaru.** Pozvánka do muzea. Přerovské listy, **8**, 2009, č. 4, duben, s. 14.
85. **Slavní rodáci.** Beda Dudík. Josef Chytil. Kojetínský kulturní kalendář, 1983, č. 10, říjen, s. 7–11.
86. **Slezské ražby v nálezu mincí v Přerově v roce 1923.** In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov.* Opava: Přerov, Zemský archiv: Státní okresní archiv 2005, s. 64–78, 15 obr.
87. **Slovenské národní povstání.** [Účast partyzánů z Přerovska.] Kultura Přerova, **19**, 1976, č. 8, srpen, s. 114–116.
88. **Socialistické zemědělství Severomoravského kraje.** Informátor pro návštěvníky veřejně přístupných expozic a objektů... .. Božena Urbanová. Fot. Jitka Velechová. Red. Gustav Vožda. Graf. upr. Miloslav Bernát. Přerov, Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského 1987. Nestr., leták / dvojlist, 2 obr.
89. **Stanislav Pospíšil – učitel komunista.** Red. Oleg Dejnega, Božena Urbanová. Graf. upr. Josef Bíbr. Přerov, OV KSČ : Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského : Gymnázium 1981. 7 s.
90. **Sto let přerovského muzejnictví.** Kultura Přerova, **30**, 1987, č. 7, červenec, s. 98-99; *Vývoj muzejnictví v Přerově po roce 1945.* Kultura Přerova, **30**, 1987, č. 9, září, s.134–135; č. 10, říjen, s. 150–151; č. 12,

prosinec, s. 183–184; **31**, 1988, č. 1, leden, s. 7–8 ; č. 2, únor, s. 24–25; č. 4, duben, s. 53; *Vývoj muzejnictví v Přerově po roce 1963*. Kultura Přerova, **31**, 1988, č. 6, červen, s. 82-83; č. 9, září, s. 134–135; č. 10, říjen, s. 150–151; č. 12, prosinec, s. 183–184.

91. **Svatojiráská amuletní medaile**. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Opava: Přerov, Zemský archiv:Státní okresní archiv 2005, s. 10–14, 4 obr.
92. **Tělocvičná jednota Sokol v Přerově**. In: *Přerov. Povídaní o městě*. Přerov, Město Přerov 2000, s. 194–195, 3 obr.
93. **Třicáté třetí výročí Vítězného února**. Kultura Přerova, **24**, 1981, č. 2, únor, s. 18.
94. **Třicet pět let Lidových milicí**. Kultura Přerova, **26**, 1983, č. 2, únor, s. 19–21, 1 obr.
95. **Únor 1948 na Přerovsku ve vzpomínkách příslušníků Lidových milicí**. Přerov, OV KSČ a Vlastivědný ústav 1973. 30 s., obr. příl. Ref.: O. Fe. (= Ondřej Felcman): Československý časopis historický, **23**, 1975, s. 620.
96. **Úspěch žakovského symfonického orchestru LŠU v NDR**. Kultura Přerova, **25**, 1982, č. 6, červen, s. 86–87.
97. **Vánoce na zámku**. [Výstava „Vánoční čas nastal...“]. Nové Přerovsko, **9**, 2000, č. 49, 8. XII., s. 17.
98. **Vánoce na zámku**. [Výstavy]. Nové Přerovsko, **10**, 2001, č. 48, 30. XI., s. 10.
99. **Vánoce na zámku**. [Program Štěpána Raka a Alfréda Strejčka „Vánoční rozjímání“; výstava „Já bych rád k Betlému...“; vystoupení Světlany Petrové, Sylvy Pivovarčíkové a Josefa Krpce „Koncertní večer vánoční“.] Přerovské listy, **2**, 2003, č. 12, prosinec, s. 14, 1 obr. [=foto: Jan Čep]
100. **Vánoce na zámku**. Přerovské listy, **3**, 2004, č. 12, prosinec, s. 11, 1 obr.
101. **Vánoce na zámku přispějí ke sváteční náladě**. Přerovské listy, **8**, 2009, č. 12, prosinec, s. 11, 2 obr. [= foto: Jan Čep, Jitka Hanáková]
102. **Vánoce v přerovském zámku**. [Výstava betlémů, vystoupení Štěpána Raka a Alfréda Strejčka, koncert Sylvy Pivovarčíkové a Josefa Krpce.] Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 48, 28. XI., s. 7.

Milan Chumchal během přednášky v rámci Muzejních úterků. Foto J. Hanáková. 2008

103. **Vánoční atmosféra v Muzeu Komenského v Přerově.** Nové Přerovsko, **11**, 2002, č. 48, 29. XI., s. 7.
104. **Vánoční koncert.** [Vystoupení Moravských madrigalistů.] ... H. Janská. Přerovské listy, **8**, 2009, č. 12, prosinec, s. 11.
105. **Vánoční výstava betlémů zve do přerovského zámku.** Nové Přerovsko, **14**, 2005, č. 48, 2. XII, s. 9, 1 obr.
106. **Vlastivědný ústav v Přerově k 50. výročí založení Komunistické strany Československa.** Přerov, Vlastivědný ústav 1971. 14 s. »Zprávy Vlastivědného ústavu v Přerově«
107. **Výstava Církevní památky prodloužena.** Nové Přerovsko, **4**, 1995, č. 24, 16. VI., s. 11, 1 obr.
108. **Výstava historických hodin ze sbírek Muzea Komenského v Přerově na hradě Helfštýně.** In: *Hefaiston 2004*. Přerov, Muzeum Komenského 2005, s. 15–17, 5 obr.
109. **Výstava Kraj, jímž táhla válka.** Přerovské listy, **4**, 2005, č. 3, březen, s. 13, 1 obr.
110. **Výstava Milana Dobeše.** Nové Přerovsko, **25**, 1982, č. 16, 23. IV., s. 4.
111. **Výstavní sezonu muzea zahájí čtyři expozice.** [Výstavy Kraj, jímž táhla válka, Kreslený humor Lubomíra Dostála, Ex libris, Přírůstky Muzea Komenského.] Nové Přerovsko, **14**, 2005, č. 8, s. 11.
112. **Vzácný host.** [Vasilij Sergejevič Kočerženko.] Kultura Přerova, **19**, 1976, č. 6, červen, s. 82.
113. **Vzpomínky na povstání.** Z dokumentačních fondů přerovského muzea. Kultura Přerova, **23**, 1980, č. 5, květen, s. 68–69.
114. **Z historie přerovského muzejnictví.** (K 90. výročí otevření Městského muzea v Přerově.) In: *Minulost Přerovska 1992*. Přerov, Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského 1992, s. 25–38.
115. **Z historie přerovského muzejnictví.** Městské muzeum v Přerově slaví sté výročí založení. Nové Přerovsko, **11**, 2002, č. 37, 13. IX., příl. Palackého 22 revue, **2**, 2002, č. 37, s. [1].
116. **Z historie přerovského muzejnictví.** Výstava k 100. výročí založení Městského muzea v Přerově. Fot. Jitka Hanáková. Přerov, Muzeum Komenského 2002. Nestr., obr. v textu.
117. **Z historie přerovského muzejnictví.** Přerovské listy, **1**, 2002, č. 9, říjen, s. 14.
118. **Za betlémy do zámku.** Přerovské echo, **10**, 2001, č. 12, prosinec, s. 12.
119. **Za betlémy na zámek.** Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 48, 26. XI., s. 7.
120. **Za výstavou Církevní památky.** In: *Sborník prací z dějin přerovského regionu*. Přerov, Muzeum Komenského 1996, s. 88–89. *Minulost Přerovska*. Sv. 10.
121. **Založení KSČ v Přerově.** Kultura Přerova, **14**, 1971, č. 5, květen, s. 67–69.
122. **Zákřovský Žalov.** In: *Svoboda přišla před 25 lety*. Vlastivědný sborník k 25. výročí osvobození Sovětskou armádou. Přerov, Vlastivědný ústav: Česká socialistická akademie 1970, s. 82–84. »Minulost Přerovska.« Sv. 6.

123. **Zbraně – zbroj – výzbroj.** Kultura Přerova, **27**, 1984, č. 8, srpen, s. 114–116, 2 obr.
124. **Zdravíme slavné májové dny.** Kultura Přerova, **21**, 1978, č. 5, květen, s. 66.
125. **Zemědělské zázemí města.** In: *Přerov. Povídaní o městě.* Přerov, Město Přerov 2000, s. 133–140, 10 obr.
126. **Zlaté časy reklamy.** [Výstava „Reklamní plakát let 20. a 30. tohoto století“.] Nové Přerovsko, **8**, 1999, č. 9, 5. III., s. 15.
127. **Národnovací proces firmy Heinik a dědicové.** Kultura Přerova, **16**, 1973, č. 10, říjen, s. 146–148.

Redakční činnost

128. **Henčlov v minulosti a současnosti.** Red. Milan Chumchal. Henčlov, Místní národní výbor 1975. 39 s., obr. příl.
129. PAVELKOVÁ, Anna: **Augustin Mervart.** Obrazy 1889–1989. Výstava ke 100. výročí narození umělce. Graf. upr. Jindra Konvičná. Red. Milan Chumchal. Přerov, Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského 1989. Nestr., [4] obr.
130. **Program oslav 100. výročí Muzea J. A. Komenského v Přerově. 1888–1988.** Red. Milan Chumchal. Přerov, Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského [1987]. Nestr.
131. VOŽDA, Gustav: **Přerovské povstání 1. května 1945.** Průběh a hodnocení. Red. Milan Chumchal. Graf. upr. Josef Bíbr. Přerov, Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského 1980. 13 s., obr. v textu.
132. VOŽDA, Gustav: **Přerovsko a historický V. sjezd KSČ (1928–1929).** Red. Milan Chumchal. Graf. upr. Josef Bíbr. Přerov, Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského 1979. 30 s.

Literatura, elektronické zdroje a rozhovory

133. BARTOŠÍKOVÁ, Jarmila: **Oceněné výsledky.** Průkopníci socialistické práce v Okresním muzeu J. A. Komenského. [Milan Chumchal,

Milan Chumchal posluchačem přednášky v rámci Muzejních úterků. Foto J. Hanáková, 2008

Milada Kotíková, Anna Pavelková, Jiljí Sitko, Gustav Vožda.] Nové Přerovsko, **29**, 1986, č. 24, 13. VI., s. 3, 2 obr.

134. BÍLÁ, Martina: **V přerovském muzeu bude k vidění betlém se 127 figurkami**. Zprávy, 2009, 17. XI., 20:17. www.radio.cz
135. (dar) (= Dagmar Rozkošná): **Přednášku o numizmatice pořádá přerovské muzeum**. Nové Přerovsko, 2005, 10. X., č. 237, s. 3.
136. (f) (= Oldřich Fiala): **Přerovský poklad a kronika Lověšic v programu Muzejních úterků**. Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 7, 13. II., s. 7.
137. FLOSS, Pavel: **Mládí v muzeu**. Kultura Přerova, 1965, č. [1], leden, s. 4–5.
138. HELCL, Roman: **Konec války: radost, ale i tragédie**. Mladá fronta Dnes, **17**, 2006, 4. V., č. 104, s. 3 [mutace střední Morava].
139. HELCL, Roman: **Přerovské povstání: první odpor**. Mladá fronta Dnes, **16**, 2005, 30. IV., č. 101, s. 3 [mutace střední Morava].
140. (ilo) (= Ingrid Lounová): **Okresní archiv vydal svůj další sborník**. Nové Přerovsko, **14**, 2005, č. 30, 29. VII., s. 10.
141. KRISTEK, David: **Betlém ze Sázavy se bude letos měnit**. Sázavský řezbář vyrábí betlém pro Muzeum Komenského už dvanáct let. Sedmička Přerov a Hranice, 2009, č. 34, 3. XII., s. 8, 1 obr.
142. KRISTEK, David: **Za betlémy do Hranic i Přerova**. Sedmička Přerov a Hranice, 2009, 19. XII.
143. KUBIŠTOVÁ, Pavla: **Zámky na Přerovsku se chystají na Vánoce**. Vyřezávaný betlém, Ježíškovu dílnu, pěvecká vystoupení nebo také tradiční jarmark mohou lidé v čase adventním navštívit v okolí. Přerovský deník, 2009, 4. XII., č. 282, s. [1], 1 obr. [= foto: Petra Poláková-Uvírová]
144. LOUNOVÁ, Ingrid: **Přerovské muzeum dýchá vánoční atmosférou**. Nové Přerovsko, **14**, 2005, č. 49, 9. XII., s. 4.
145. LOUNOVÁ, Ingrid: **Téma: Nové výstavy v Muzeu Komenského**. Výstavě o domácnosti našich babiček v muzeu dominují exponáty zaměřené na péči o textil. Zámecká galerie nově prezentuje portréty a busty. Expozici snímků z přírody připravili ornitologové. Přerov na fotografiích 365 krát jinak. ... Lada Galová, Dagmar Rozkošná. Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 12, 21. III., s. 13, 5 obr.
146. LOUNOVÁ, Ingrid: **Téma: Novinky v Muzeu Komenského**. Výstava nahlíží do šatníků našich babiček. Zámeckou galerii zaplnily portréty a busty. Historickému sálu vévodí unikátní Komenského mapa. Přehled současných výstav v přerovském muzeu. Snímky dokazují necitlivé zásahy do vzhledu města. ... Lada Galová. Olomoucký den, 2003, 29. III., č. 75, s. 8, 5 obr.
147. MĚRKOVÁ, Svatava: **Řemeslo má zlaté dno**. Reportáž. www.ceskatelevize.cz
148. **Noví poslanci Městského národního výboru v Přerově**. Kultura Přerova, **17**, 1974, č. 3, březen, s. 38–39.
149. ONDRA, Emanuel: **Rehabilitovaní vojáci se připravují na májové oslavy**. Přerovský deník, **16**, 2005, 29. IV., č. 100, s. 4.

150. **Prerovské muzeum vylovalo z depozitářů kuriozity.** Mladá fronta Dnes, **18**, 2007, 13. VIII., č. 187, s. 5 [mutace jihovýchodní Morava; severní Morava a Slezsko; střední Morava].
151. (pu) (= Petra Poláková-Uvírová): **Na zámku vystavují vyřezávaný betlém.** [Výstava „Co se stalo v Betlémě.“] Prerovský deník, 2009, 4. XII., č. 282, s. [1], 1 obr. [= foto: Petra Poláková-Uvírová]
152. –r–: **Zlato muzejní brigádě.** [Brigáda socialistické práce.] Kultura Prerova, **23**, 1980, č. 10, říjen, s. 149–150, 1 obr.
153. ROZKOŠNÁ, Dagmar: **Betlém se letos rozrostl na 115 figurek.** Rozhovor s kurátorem výstavy „Pod hvězdou betlémskou“. Prerovský deník, 2008, 6. XII., č. 286, s. 2, 1 obr.; www.prerovsky.denik.cz
154. –svm– (= Svatava Měrková): **Přednáškový cyklus pokračuje.** [Se zubří hlavou ve znaku.] Zpravodaj. www.ekabel.cz
155. ŠMERAL, Jiří: **Muzejník Milan Chumchal už není mezi námi...** Nekrolog. Prerovský deník, 2011, 15. VII., č. 164, příl. Nové Prerovsko, **20**, 2011, č. 28, 15. VII., s. 5, 1 obr.; www.vlp.cz
156. UVÍROVÁ, Petra: **Nálezy válečné munice už nepřekvapují.** Obce obklopují zapomenuté sklady výbušnin. Olomoucký deník, 1999, 14. VII., s. [1].

Autorský a jmenný rejstřík

BARTOŠÍKOVÁ, Jarmila	133
BÁTHORY, Štěpán	79
BEDNAŘÍK, Vojtěch	40
BERNÁT, Miloslav	83 – 88
BÍBR, Josef	89 – 131 – 132
BÍLÁ, Martina	134
BLAŽEK, Oldřich	32
CAGÁSEK, Břetislav	67
ČEP, Jan	99 – 101
DEJNEGA, Oleg	89
DOBEŠ, Milan	110
DOSTÁL, Josef	62
DOSTÁL, Lubomír	111
DOSTÁLEK, František	62
DUDÍK, Beda	85
FELCMAN, Ondřej	95
FIALA, Oldřich	136
FILIP, Rudolf	80
FLAŠAR, Miloslav	73
FLOSS, Pavel	6 – 137
(gáj)	40
GAJDICA, František	62
GALOVÁ, Lada	145 – 146
HANÁKOVÁ, Jitka	9 – 11 – 13 – 23 – 34 – 51 – 66 – 77 – 101 – 116
HELCL, Roman	138 – 139
HLEDÍK, Stanislav	9 – 11 – 23 – 34 – 51 – 66 – 77
HLOUŠEK, J.	67
HÝBL, František	57
CHYTIL, Josef	85
JANSKÁ, H.	143
JUREČKA, František	20
KLECKEROVÁ, Marcela	14 – 62

KLIVAR, Jaroslav	25
KOČERŽENKO, Vasilij Sergejevič	112
KOČÍ, Roman	71
KOHOUTEK, Oldřich	67
KONVIČNÁ, Jindra	129
KOTÍKOVÁ, Milada	71 – 133
KRISTEK, David	141 – 142
KRPEC, Josef	99 – 102
KUBIŠTOVÁ, Pavla	143
KUCENKO, Grigorij Jemeljan	12
LENIN, Vladimír Iljič	72
LOUNOVÁ, Ingrid	140 – 144 – 145 – 146
Marie Terezie	49
MERVART, Augustin	129
MĚRKOVÁ, Svatava	147 – 154
MOLÁK, Josef	58
NÁDVORNÍKOVÁ, Marie	5 – 56
NĚMEC, Bohuslav	63
ONDRA, Emanuel	149
PAVELKOVÁ, Anna	129 – 133
PETROVÁ, Světlana	99
PIVOVARČIKOVÁ, Sylva	99 – 102
POLÁKOVÁ-UVÍROVÁ, Petra	143 – 151
POSPÍŠIL, Stanislav	89
RAK, Štěpán	99 – 102
ROZKOŠNÁ, Dagmar	135 – 145 – 153
SITKO, Jiljí	133
SMĚŠNÝ, Jiří	14
STREJČEK, Alfred	99 – 102
ŠMERAL, Jiří	155
ŠTROBACH, Karel	62
TOTH, František	67
TUNKL, Emil	65
URBANOVÁ, Božena	88 – 89
UVÍROVÁ, Petra	156
VELECHOVÁ, Jitka / viz též HANÁKOVÁ, Jitka	75 – 83 – 88
VOLEK-CHORÁZ, Julius	27
VOŽDA, Gustav	62 – 73 – 83 – 88 – 131 – 132 – 133
ZAHRADNÍČEK, Emanuel	31
ZÁLEŠÁK, Ivo	67
ZVĚŘINOVÁ, Alena	73

O autorech

Oldřich Fiala

knihovník, bibliograf,
nyní v důchodu, Kroměříž
fialovi.km@tiscali.cz

Věra Fišmistrová

archivářka Státního okresního
archivu Přerov
v.fismistrova@pr.archives.cz

RNDr. Ing. Milan Geryk, DrSc.

Vědecký pracovník Přerovských
strojíren Přerov, od roku 1991
pedagog a vedoucí katedry
matematiky VUT Zlín, nyní
v důchodu
gerykm@volny.cz

Mgr. Petr Jirák

archivář Státního okresního
archivu Přerov
p.jirak@pr.archives.cz

Dr. Jan Jirka

čestný člen Českého atletického
svazu, nositel Ceny města Přerova
– Medaile J. A. Komenského,
nositel Zlaté jehly EAA, Praha

Mgr. Petr Kadlec

doktorand katedry historie
Filozofické fakulty Ostravské
univerzity v Ostravě
petrkadlec84@seznam.cz

PhDr. Pavel Kopeček

odborný asistent Katedry
společenských věd Pedagogické
fakulty Univerzity Palackého
v Olomouci
p.kopecek@upol.cz

Ing. Václav Krejčí

předseda Klubu filatelistů v letech
1979–1986
nositel Ceny města Přerova
– Medaile J. A. Komenského
krejzivenda@centrum.cz

PhDr. Jiří Lapáček

ředitel Státního okresního
archivu Přerov
j.lapacek@pr.archives.cz

Bc. Jan Mikulík

pracovník společnosti Archaia
Olomouc o. p. s. a Muzea
Komenského v Přerově
janmikulik@seznam.cz

Mgr. Zdeněk Schenk

archeolog Muzea Komenského
v Přerově, Archaia Olomouc o. p. s
shimmi@email.cz

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D.

archivář Zemského archivu
v Opavě, pobočka Olomouc
j.stepan@ol.archives.cz

Josef Voltr

historik Svazu letců – pobočka
Přerov

